

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HADİS BİLİM DALI

KÜTÜB-İ SİTTE ÇERÇEVESİNDE KİŞİSEL BAKIM

Yüksek Lisans Tezi

Fatih DEMİR

701223048

BURSA – 2015

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

HADİS BİLİM DALI

KÜTÜB-İ SİTTE ÇERÇEVESİNDE KİŞİSEL BAKIM

Yüksek Lisans Tezi

Fatih DEMİR

DANIŞMAN

Doç. Dr. Abdullah KARAHAN

BURSA – 2015

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı'nda 701223048 numaralı Fatih DEMİR hazırladığı "Kütüb-i Sitte Çerçevesinde Kişisel Bakım" konulu Yüksek Lisans Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 17/11/ 2015 günü 15:30 – 17:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı (başarılı/başarısız) olduğuna oy çokluğu (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Doç. Dr. Abdullah KARAHAN
Uludağ Ün. İlahiyat Fak.

Yardı.Doç.Dr. AKİF KÖTEN
Ul.Ü. İlahiyat Fakültesi

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç. Dr. Nimetullah
Üye AKIN

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

GÖMÜ İlahiyat Fak.

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

17.../11.../2015

ÖZET

Yazar : Fatih DEMİR
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı : Hadis Bilim Dalı
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X +136
Mezuniyet Tarihi :/...../2015
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Abdullah KARAHAN

Anahtar Kelimeler: Kişisel bakım, temizlik, sağlıklı yaşam, hadis.

KÜTÜB-İ SİTTE ÇERÇEVESİNDE KİŞİSEL BAKIM

İnsan fitratının önemli bir gereği olan kişisel bakım, her toplumda farklı olsa da İslâm dininde bu konu üzerinde daha hassas bir şekilde durulmuştur. Yeryüzünde insanların inandıkları çeşitli dinlerin temizliğin her çeşidine büyük önem verip bu konuda kat'î ve ciddî emir ve tavsiyelerde bulunduğu görülür.

Hz. Peygamber'in İslâmiyeti halka tebliğ etme ve yayma işiyle görevlendirilmesinden sonra geçen yirmi üç yıl içerisinde gelen âyetler arasında defalarca temizlik üzerinde duran ve temizliğin öneminden bahseden hükümler yer almaktadır. Bunun yanında Resûlullah'ın (s.a.) hayatı seniyyelerinde kişisel bakım adına azımsanmayacak derecede hadis yer almaktadır. Bu çalışma, söz konusu hadisler çerçevesinde İslâm'ın kişisel bakım ilkelerini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

ABSTRACT

Author : Fatih DEMİR
University : Uludağ University
Main Department : Basic Islamic Sciences
Department : Commentary of the Hadith
Type of Thesis : Master Thesis
Page Number : X + 136
Date of Graduation :...../...../2015
Supervisor : Doç. Dr. Abdullah KARAHAN

Keywords: Personal care, hygiene, healthy living, hadith.

PERSONAL CARE IN THE QUTB-I SITTE

Personal care is of a great importance to mankind. Although different forms of personal care can be found in many societies, importance of personal care is quite emphasized in Islam. Almost in all of the worldwide religions, one can observe that different forms of personal cleanness is seriously or categorically advised.

During the twent three years of his prophethood, Prophet Muhammad conveyed his Islamic message to his society. Among his many other messages, cleanness has been main subject in many revealed verses. Besides the Quranic verses, through out the life time of the Prophet many "hadith" (events) pertaining to personal care have been recorded. In this work, based on the prophetic traditions, we plan to investigate the principles of personal care in Islam.

ÖNSÖZ

Hz. Peygamber'in üzerinde dikkatlice durduğu konuların, günümüzde fazla dikkate alınmaması fark edilebilir bir eksikliktir. Bu eksikliklerin giderilebilmesi için müminlerin kişisel bakımla ilgili uygulamaları yeniden hayatına yansıtması gerekmektedir. Hayata geçirilmesi planlanan en önemli şeylerden biri de hiç şüphesiz kişisel bakım temizliğidir.

Günümüzde genel olarak kişisel bakımla ilgili elde tutulur bir çalışma olmadığından dolayı ve ayrıca günümüzde böyle bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğu düşünülerek böyle bir konu hakkında tez çalışması yapılması uygun görülmüştür. Allah Resûlu 23 yıllık peygamberliği döneminde kişisel bakımına son derece dikkat etmiş ve nasıl yapılması gerektiği konusunda da etrafında bulunanlara tavsiye ve uyarılar yapmak suretiyle bilgi vermiştir. İnsanlar arasında görülen bu eksikliğin düzeltilmesi adına bir nebze dahi olsa katkıda bulunmak umuduyla, Kütüb-i Sitte'de bulunan konuyla ilgili rivâyetlerden yola çıkarak, çalışmamıza başlamaya karar verdik.

Çalışmamız, bir giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir.

Giriş bölümünde genel olarak, çalışmanın konusu, önemi, amacı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde genel olarak kişinin bedeni üzerinde bakım yapmakla sorumlu olduğu bölgeler üzerinde durulacaktır. Verilecek olan bilgilerden yapılacak olan bakımın ne kadar önem arz ettiği daha iyi anlaşılacaktır.

İkinci bölümde kişinin daha çok bedeni üzerinde belli bölgelere yapmış olduğu bakım ele alınmaktadır. Bu bölümde; el, ayak, ağız, diş, saç, sakal, bıyık ve vücuttaki bazı bölgelerde yer alan kılların temizliği gibi önemli yerlerin İslâmi kriterlere göre bakımına değinilecektir.

Üçüncü bölümde ise, Resûlullah'ın (s.a.) Müslüman'ın kişisel bakım açısından yapmaması gerektiğini emrettiği bir takım işlere yer verilmiştir.

Çalışmamın her aşamasında bana rehberlik yapan ve emeğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Abdullah KARAHAN başta olmak üzere, tez çalışması süresi boyunca gösterdiği yakın ilgi ve desteğinden dolayı Araş. Gör. Mutlu GÜL'e ve Yüksek lisans döneminde çok faydalı bilgi paylaşımında bulunan Yüksek lisans arkadaşlarım

Mehmet ŐAKAR ve Mikail ARSLAN'a Őukranlarımı ifade etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca dualarıyla her zaman destek veren aileme ve tüm değerli kardeŐlerime teŐekkür ederim.

Gayret bizden, baŐarı Allah'tandır.

Fatih DEMİR

BURSA/ 2015

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	2
II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI	2
III. YÖNTEM VE KAYNAKLAR.....	2
A. KLASİK KAYNAKLAR.....	3
B. ÇAĞDAŞ KAYNAKALAR.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

BEDENİN GENEL BAKIMI

A. BEDENİN TAMAMINA YÖNELİK BAKIM	4
1. Gusül.....	4
2. Abdest.....	8
B. TUVALET İHTİYACI SONRASI TEMİZLİK.....	14
C. KÖTÜ KOKULARDAN UZAK KALMA.....	22
1. Ağız Kokusu	23
2. Ter Kokusu	28
D. GÜZEL KOKMA	30
1. Hz. Peygamber'in Kokuya Verdiği Önem ve Kullandığı Koku Çeşitleri	31
2. Kokunun Kullanıldığı Yerler ve Zamanlar.....	34
3. Kokunun Yasak Olduğu Yerler ve Yasak Kokular	42
E. KIYAFET BAKIMI	47
1. Erkek Kıyafeti.....	50
2. Bayan Kıyafeti.....	55

3. Yırtıkların Yamanması	62
4. Kıyafetin Temizliği.....	63
5. Yasaklanan Elbise Çeşitleri	66
a. Erkek ve Kadının Fıtratına Uygun Kıyafetler	66
b. Renginden Dolayı Erkeğe Yasaklanan Elbiseler	69

İKİNCİ BÖLÜM

BEDENİN BELLİ BÖLGELERİNİN BAKIMI

A. EL VE AYAK BAKIMI	73
1. El ve Ayakları Yıkama	73
2. Tırnak kesimi	77
3. Tırnakları Kınalama.....	81
B. AĞIZ VE DİŞ BAKIMI.....	83
1. Misvak Kullanma	84
2. Ağzın Temizlenmesi.....	89
C. SAÇ BAKIMI	91
D. SAKAL VE BIYIK BAKIMI	105
1. Sakal Uzatma.....	106
2. Sakal Boyama	108
3. Bıyıkları Kısaltma	112
E. VÜCUTTAKİ KILLARIN TEMİZLİĞİ.....	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YASAKLANAN KİŞİSEL BAKIM TÜRLERİ

A. DİŞLERİN VAR OLAN ŞEKLİNİ DEĞİŞTİRME	119
B. KAŞ VE TÜYLERİ YOLMA.....	121
C. BEYAZ KILLARIN YOLUNMASI.....	123
D. SAÇA SAÇ İLAVE ETME	124
SONUÇ	127
BİBLİYOGRAFYA.....	130

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı Geçen Eser
a.g.m.	:	Adı Geçen Makale
b.	:	İbn
bkz.	:	Bakınız
c.	:	Cilt
der.	:	Derleyen
D.İ.A.	:	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
D.İ.B.	:	Diyanet İşleri Başkanlığı
F.Ü.	:	Fırat Üniversitesi
h.	:	Hicri
H.Ü.İ.F.D.	:	Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Hz.	:	Hazreti
İ.İ.D.	:	İslâmi İlimler Dergisi
M.E.B.	:	Milli Eğitim Basımevi
M.Ü.İ.F.V.	:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
ö.	:	Ölüm Tarihi
r.a.	:	Radıyellâhu Anh / Anhu
s.	:	Sayfa
sad.	:	Sadeleştiren
s.a.	:	Sallallâhü Aleyhi Vesellem
S.Ü.T.A.D.	:	Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi
ss.	:	Sayfa Sayısı
T.D.V.	:	Türkiye Diyanet Vakfı
T.İ.M.A.A.D.	:	Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi

thk. : Tahkik Eden
trc. : Tercüme Eden
ty. : Tarih Yok
vb. : Ve Benzeri
Yay. : Yayınları

GİRİŞ

İslâm dini temizlik üzerinde hassasiyetle durmuş, temizlik için fıkhi hükümler getirilmiştir. Hz. Peygamberin rivâyetlerinden İslâm dininin temizliğe vermiş olduğu değeri “*temizlik imanın yarısıdır*”¹ hadis-i şerifinde görmek mümkündür.

Temizliğin insan sağlığı açısından önemi Allah Resûlu zamanından ve hatta daha öncesinden beri iyi biliniyor olsa da, günümüzde üzerine fazla durulmadığı gözlenmektedir. O günün şartlarında tıbbî açıdan bir açıklaması olmasa da günümüz tıbbında Peygamber’in (s.a.) yerine getirmiş olduğu her bir bakımın insan sağlığı açısından ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Resûlullah’ın (s.a.) hadislerinden yola çıkarak temizlik genel anlamda iki kısımda ele alınabilir. Bunlardan biri maddi temizlik, diğeri ise manevî temizliktir. Çalışmamızda daha çok maddi temizlikle ilgili hadisler üzerinde duracaktır. Yeri geldiğinde manevi temizliğe de değinilecektir. Maddi temizlik insan bedeninin, kıyafetlerinin, yaşadığı ortamın ve çevrenin temiz olması gibi anlamlara gelebilmektedir. Maddi temizlik yerine getirilmediği takdirde kişi vücuduna ve sağlığına zarar verdiğini ve bir takım hastalıklara yakalanmasının kaçınılmaz olduğunu günümüzde daha da iyi görebilmekteyiz.

Allah Resûlu’nun üzerinde sıklıkla durduğu maddi temizlik, bir babanın çocuğunu eğitmesi gibi, Hz. Peygamber tarafından bize öğretilmiştir. Temizlikle ilgili bu prensipler uygulandığında hastalıklardan büyük oranda uzak durulacağı ortadadır. Örneğin; birçok hastalıklar ağızda biriken bakterilerin kana karışması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden ağız ve diş bakımına dikkat edilmelidir. Bu konuyla ilgili Hz. Peygamber’in hayatına baktığımızda sürekli olarak ağızına ve dişlerine bakım yaptığı görmekteyiz. Günümüzde ağız ve diş sağlığına yeteri kadar önem verilmemesinden dolayı bir takım hastalıklar zuhur etmektedir. Bu da maddi temizlik kapsamına giren temizlik türlerinin hayatımızda ne kadar önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

İnsan ruh ve bedenden müteşekkil müstesna bir varlıktır. Onun ruhu önemli olduğu gibi bedeni de bir o kadar önemlidir. Zira ruhun elbisesi olan bedene ihtimam göstermek aynı zamanda ruha verilen değeri de gösterir. Her ikisini bir emanet kabul edip ona göre haklarını vermek yaratana karşı saygının ifadesi olsa gerek. Bizde bu yüzden konumuzu “Hadislerde Kişisel Bakım” olarak belirledik.

¹ Müslim, Tahâret 1.

Tez çalışmamızın anlaşılması için konuya tezimizin bütünlüğü içerisinde bakılmalıdır. Çünkü konu başlıkları birbiri ile irtibatlıdır. Çalışmamızı yaparken başta Kütüb-i Sitte de geçen kişisel bakım ile ilgili hadisler çıkarılmış, sonra konularla alakalı fıkıh kitapları gözden geçirilmiştir. Ayrıca kaynakçada belirtildiği üzere çok sayıda bilimsel dergi, makale ve kitaplar taranmıştır.

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Tez konumuz, Hz. Peygamber'in hayatı boyunca yerine getirmiş olduğu kişisel bakımla ilgili bilgileri, Kütüb-i Sitte'de bulunan sahih hadisler çerçevesinde derlemeyi öncelikli hedef olarak belirlemiştir.

II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Genel anlamda temizlik İslâm dininin temel esaslarından biridir. İslâm dini de temizlik üzerine kurulmuştur. Bunun böyle olduğunu hem Allah Teâlâ'nın âyetlerinde hem de Resûl-i Ekrem efendimizin hadislerinde görmek mümkündür.

Yüce Rabbimiz Kur'an-ı Kerimde şöyle buyuruyor: **“Şüphesiz ki Allah çokça tövbe edenleri ve iyice temizlenenleri sever.”**² Konuyla ilgili âyette de yer aldığı gibi eğer bizlerde Allah'ın sevdiği kullar arasına girmek istiyorsak bu konuya daha da çok dikkat etmemiz gerekmektedir. Hz. Peygamber'in temizliğin önemini belirtme açısından buyurduğu **“temizlik imanın yarısıdır”**³ sözü, bu konunun İslâm dini için ne derece önemli bir husus olduğunu bizlere göstermektedir.

Çalışmanın büyük bir bölümünü Allah Resûlu'nun kişisel bakım ile ilgili yapmış olduğu, tavsiye ettiği ve de yapılmasını yasakladığı rivâyetler içermektedir. Buna bağlı olarak çalışmamız, Hz. Peygamber'in kişisel bakım konusundaki açıklamalarını ve uygulamalarını inceleyip, bunlardan günümüz açısından bazı neticelere ulaşmayı amaçlamaktadır.

III. YÖNTEM VE KAYNAKLAR

Çalışmanın içerisinde yer alan tüm başlıklar, daha öncede belirttiğimiz üzere Kütüb-i Sitte de geçen hadislerden yola çıkarak belirlenmiştir. Devamında ise konularla alakalı fıkıh kitapları gözden geçirilmiştir. Ayrıca kaynakçada belirtildiği üzere çok sayıda bilimsel dergi, makale ve kitaplar taranmıştır.

Tez boyunca birçok klasik ve çağdaş kaynaklardan yararlanılmıştır. Bunların her birine yer veremesek de birkaç önemli kaynağa aşağıda yer verilecektir.

² Bakara, 2/222.

³ Müslim, Tahâret 1.

A. KLASİK KAYNAKLAR

Çalışmamızın ana materyalini hadisler oluşturduğundan çalışmanın en birinci kaynağını İslâm literatürüne “hadis şerhleri” diye geçmiş olan kaynaklar oluşturmaktadır. Bu kaynaklar içinde en öne çıkanının Buhârî’nin sahihine yapılan en geniş ve doyurucu şerhlerden biri olan İbn Hacer’e ait “*Fethü’l-Bârî fi şerhi Sahîhi’l-Buhârî*” adlı eserdir.⁴ Buhârî’nin sahihinden sonra en sahih kaynak olarak kabul edilen Müslim’in sahih adlı eserine İmam Nevevî’nin yaptığı şerh çalışması da kendisinden bolca istifade edilen bir kaynak olmuştur.⁵ Bunların dışında Azîmabâdî’nin Ebu Dâvûd’un sünenine yaptığı “*Avnu’l-Ma’bûd fi şerhi süneni Ebi Dâvûd*” yararlanılan klasik kaynaklar arsındadır.⁶

Konunun fıkıhla ilgili tarafları da bulunduğundan, meselenin fikhi boyutuna ve mezhepler arasındaki ihtilafına dikkat çekerken fıkıh kitaplarından faydalanma ihtiyacı doğmuştur. Bu konuda başvurduğumuz ana eser Cezerî’nin “*el-Fıkhu ala’l-mezâhibi’l-erbaa*” adlı telifidir.⁷ Bir başka bilgisine başvurduğumuz fikhi kaynak ise İbn-i Abidin’in “*Raddu’l-Muhtar*” adlı eseridir.⁸

B. ÇAĞDAŞ KAYNAKALAR

Çalışmamızda günümüzde konuyla ilgili hazırlanan çağdaş kaynaklara da yer verilmiştir. Mühittin Uysal’ın “*Peygamber Günlerinde Giyim Kuşam ve Süslenme*” adlı eseri Peygamber’in (s.a.) yaşamış olduğu dönemle ilgili Kütüb-i Sitte de dâhil birçok hadis eserlerinden istifade edilerek hazırlanmış önemli bir çalışmadır.⁹

Bununla birlikte Allah Resûlu zamanında sadece kadınların giyim-kuşam ve süslenme biçimlerini ayrıntılı olarak ele alan Fatimetüz Zehra Kamacı’nın “*Hiz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*” adlı eseri başvurduğumuz temel çağdaş eserler arasındadır.¹⁰

Günümüzde hadis alanında önemli eserler ortaya koyan İsmail Lütfi Çakan’ın “*İslâmî Yapılanmada Sîret ve Sünnet*” adlı eseri de başvurduğumuz bir diğer kaynaktır.¹¹

⁴ İbn Hacer, Ebu’l-Fadl Ahmed b. Ali, **Fethü’l-Bârî fi Şerhi Sahîhi’l-Buhârî, I-XIII**, 1 Baskı, thk. Abdulaziz b. Abdullah b. Bâz, Darul Marifé, Beyrut 1379.

⁵ Nevevî, Mühyiddin Yahya b. Şeref, **Sahîhu Müslim b. Şerhi’n-Nevevî, I-XVIII**, 1. Baskı, el-Matbaatü’l-Mısriyyetü, Kahire1929.

⁶ Azîmabâdî, Ebu’t-Tayyib, **Avnu’l-Ma’bûd Şerhu Süneni Ebi Dâvûd, I-XIV**, 2. Baskı, thk. Abdurrahman Muhammed Osman. El-Mektebetü’s-Selefiyye, Medine1969.

⁷ Cezerî, Abdurrahman b. Muhammed, **el-Fıkhu ala’l-mezâhibi’l-erbaa’**, I-V, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2003.

⁸ İbn-i Abidin, **Raddu’l-Muhtar**, I-XIV, Daru Alemlî’l-Kutup, Riyad 2003

⁹ Uysal, Muhittin, **Peygamber Günlerinde Giyim Kuşam ve Süslenme**, Yediveren Yay., Konya 2004.

¹⁰ Kamacı, Fatimatüz Zehra, **Hiz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi**, İnkılâb Yay., İstanbul 2014.

¹¹ Çakan, İsmail Lütfi, **Sîret ve Sünnet**, M.Ü.İ.F.V. Yay., İstanbul 2010.

BİRİNCİ BÖLÜM

BEDENİN GENEL BAKIMI

A. BEDENİN TAMAMINA YÖNELİK BAKIM

Bu bölümde üzerinde durulacak konular daha çok kişinin bedeninin genelini kapsayan türde bölgelerin bakımı üzerinde durulacaktır. Allah Resûlu genel olarak sağlıklı yaşamaya özen göstermiş ve bu doğrultuda hareket etmiştir. Peygamber'in (s.a.) hayatı incelendiğinde onun her türlü kötü koku, kir ve pislikten arınmaya dikkat ettiği görülecektir. Hz. Peygamber'in bu sünnetine uyduğunda kişi hem kendi sağlığını hem de diğer insanların sağlığını tehlikeye atmamış olacaktır. Resûlullah'ın (s.a.), kendisi bir yandan her türlü bakım ve temizliği yaparken diğer yandan da etrafında bulunanlara tavsiye ve uyarılarda bulunmuştur. Bizzat kendisi temizlik konusuna özen gösterdiği gibi Müslümanların da temizliğe önem vermelerini istemiştir; çünkü kişisel bakım hem ferdin kendi sağlığını hem de çevresinde etkileşim içinde bulunduğu diğer fertlerin sağlığını direk olarak ilgilendirmektedir. Kişisel bakımın sağlık problemlerine engel olmasının yanında bir diğer getirisi de çevreye kötü bir Müslüman imajı vermemek olarak zikredilebilir.

Buradan hareketle insan bedeninin sürekli temiz kalabilmesi için Müslümanın almış olduğu gusül ve abdest, yıkanması gerekli olan bölgelerin temizlenmesinde önemli rol üstlenmektedir. Her iki konuya daha iyi vakıf olma adına her birine ayrı başlıklar altında yer verilerek konuların kişisel bakım yönüne temas edilecektir.

1. Gusül

Sözlükte “yıkanmak, temizlenmek” mânasında masdar ve “yıkanma” anlamında isim olan gusül (gusl) kelimesi¹ ıstılahta, cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmî kirlilik halinden kurtulmak için gerekli olan dinî temizlik demektir.²

¹ İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed, **Lisânü'l-Arap**, I-XV, Daru Sâdır, Beyrut 1995, c. XI, s. 494.

² Paçacı, İbrahim, **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, D.İ.B. Yay., Ankara 2006, s. 204.

Gusülden maksat temizlenmektir. Yeniden canlanmak, çalışma arzusu ve gayreti harekete geçirmektir. Çünkü cünüplük vücudun bütün kısımlarını etkiler. Bunların bıraktığı etki ise gusül ile ortadan kaldırılır.³

Her vesileyle temizliği ön plâna alan ve insan sağlığını koruyan İslâmiyet bu durumda gusletmeyi emreder. Böylece din insan hayatının her bölümüyle ilgilenir ve onu başıboşluktan kurtararak atılan her adımda, yapılan her işte ve düşünülen her konuda yüce yaratana hatırlatır, kul ile Allah arasında kopmaz bağlar vücuda getirir.⁴

Gusül konusundan önemi nedeniyle hem Kur'an-ı Kerim'de hem de Hz. Peygamber'in sünnetinde çeşitli vesilelerle bahsedilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de gusül abdesti bir yerde gusl, iki yerde ise tahâret kökünün türevleriyle ifade edilmiştir. Hadislerde ise gusl ve igtisâl masterlarının türevleri sıkça kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de zikredilen ayetlere yer verecek olursak Yüce Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır:

“Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başlarınıza da meshedip, her iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüpseniz, tamamen yıkanın. Eğer hasta veya yolculukta bulunursanız veya biriniz def-i hâcet yerinden gelir ya da kadınlara dokunur da suya ulaşmaya gücünüz yetmezse, o zaman temiz bir toprağa teyemmüm edin. Niyet edip, o topraktan yüzlerinize ve ellerinize sürün. Allah'ın dileği size sıkıntıya koşmak değil; ama O, size tertemiz yapmak ve üzerindeki nimetini tamamlamak istiyor ki, belki şükredersiniz”⁵

“Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüp iken de (yolculuk hariç) guslünüzü edinceye kadar namaza yaklaşmayın! Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız veya biriniz hâcet yerinden gelir, ya da kadınlara dokunur da suyu bulmaya güç yetiremezseniz, o zaman temiz bir toprağa teyemmüm edin. Niyet edip, yüzünüze ve ellerinize sürün. Gerçekten Allah, affi bol olan bir bağışlayıcıdır.”⁶

“Sana hayızdan da soruyorlar. De ki: “O, bir eziyettir. Onun için hayız zamanı kadınlardan uzaklaşın ve temizlenene kadar onlara yaklaşmayın. İyice temizlendikleri

³ Zuhaylî, Vehbi, **İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi**, I- X, 1. Baskı, Risale Yay., İstanbul 1994, c. I, s. 267.

⁴ Yıldırım, Celâl, **Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisler**, I-II, 1. Baskı, Uysal Yay., Konya 1986, c. I, s. 344.

⁵ Mâide, 5/6.

⁶ Nisâ, 4/43.

zaman, Allah'ın emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şüphesiz Allah, çok tövbe edenleri de sever, çok temizlenenleri de sever.”⁷

Yukarıdaki ayetlerde Allah guslün farz olduğunu belirtmiş ama nasıl uygulanacağını detayını anlatmamıştır. Sadece Mâide suresinde “iyice yıkanın” demekle yetinmiştir. Mücmel bırakılan bu emrin beyanı görevini Hz. Peygamber yerine getirmiş ve bu emrin nasıl yerine getirileceğini hayatında uygulayarak bizlere öğretmiştir. Hz. Âişe'den Resûlullah'ın (s.a.) guslünü şöyle anlatır: “*Peygamber (s.a.) cünüplükten yıkanacağı zaman evvela ellerinden başlar onları yıkardı sonra sağ eliyle sol eline su dökerek avret yerini yıkardı sonra namaz abdesti gibi abdest alırdı sonra suyu alır ve parmaklarını saçlarının diplerine sokar (ak saçını güzelce yıkar) dı. İyice temizlendiğine kanaat getirdi mi başına üç avuç su atar sonra bütün vücuduna su dokunurdu. Son olarak da ayaklarını yıkardı.”⁸*

Bu rivayetten anlaşıldığına göre Hz. Peygamber gusül işini sadece bir su döküp serinleme ameli olarak görmemiş, vücudun en çok kir toplayan yerlerinin de aralarında bulunduğu bölgelerini yıkama gibi daha geniş bir alana taşımıştır.

Bütün vücudun yıkanması, sadece cünüplük şartına bağlı değildir. Bunun dışında bir müslümanın normal olarak haftada en az bir defa yıkanması gerekmektedir.⁹ Allah Resûlu'nun yaşadığı coğrafyada suyun az olması nedeniyle insanlar bir takım sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Örneğin, suyun az olması onlarda yıkanma âdetini meydana getirmemiştir. Bir elbiseyi bir sefer giydikleri vakit onu eskiyene kadar çıkarmazlardı. Onun için namaza geldikleri zaman kötü koku yayarlardı.¹⁰

Hal böyle olunca Peygamber (s.a.) bu durumu ortadan kaldırmak için, “*Sizden Cumaya gelen yıkansın*”¹¹ demekle kalmadığı gibi, “*Cuma günü yıkanmak buluğa ermiş herkese vaciptir*” diyerek bu emrini te'kid etmiştir.¹² Ebû Hureyre'den (r.a.) gelen benzer bir başka hadiste ise Allah Rasûlu şöyle buyurmuştur: “*Bir kimse Cuma günü cünüplükten dolayı yıkandığı gibi yıkanır, sonra da erkenden mescide giderse, bir deve tasadduk etmiş gibi olur. İkinci saatte giden sığır, üçüncü saatte giden boynuzlu bir koç, dördüncü saatte*

⁷ Bakara, 2/222.

⁸ Müslim, Hayz, 9; Buhârî, Savm, 65; Buyû', 98; Nesâî, Gusl, 19; Ebû Dâvud, Tahâret, 97.

⁹ Canan, İbrahim, **Hz. Peygamber'in Sünnetine Terbiye**, 7. Baskı, Işık Yay., İstanbul 2013, s. 255.

¹⁰ Genceli, Ali, **Büyük İslâm Tarihi Asrı Saâdet Peygamberimiz ve Ashabı**, I-VI, 1. Baskı, Şamil Yay., İstanbul 1985, c. V, s. 329.

¹¹ Buhârî, Cum'a, 2.

¹² Buhârî, Cum'a, 12.

giden bir tavuk, beşinci saatte giden bir yumurta tasadduk etmiş sayılır. İmam minbere çıktığı zaman melekler (minberin yanından) hutbeyi dinlemeye gelirler.”¹³

Allah Resûlu'nun yaşadığı dönemde suyun az olduğu bilinmekteydi. Bu da o dönemin insanında suyun temizlenmenin ötesinde hayatta kalabilmek için içilmesi daha da önem kazanmaktaydı. Su sıkıntısının yaşandığı bu dönemde Peygamber (s.a.) Cuma günü olmak üzere hiç olmazsa hafta da bir gün Müslümanların yıkanmasını tavsiye etmiştir. Bu da o dönemin şartlarında sadece haftada bir kez yıkanıp kişisel bakımı yapmaya uygundu. Ebû Hureyre'den (r.a) nakledilen: *“Her yedi günde bir gusledip, başını ve bedenini yıkamak her Müslüman üzerinde Allah'ın bir hakkıdır.”¹⁴* Mealindeki hadiste bu husus Allah'ın hakkı olarak vurgulanmıştır.

İslam'ın bedeni suyla yıkama emri sadece erkeklere has bir durum olmayıp kadınları da kapsamaktadır. Hatta kadınların gusül almalarının farz olma sebepleri erkeklerden daha fazladır. Erkekler sadece cinsel temastan sonra gusül almaları farz iken bayanlarda hayız (regil) ve nifastan sonra da gusül almaları farz kılınmıştır.¹⁵ Bu dönemde vücutta biriken pis kan rahimden dışarı atılır. İçeride hapis iken dışarıya çıkan bu kan pis koku ve daha başka eziyet verici unsurlarıyla birlikte dışarı çıkar. Bu yüzden İslâm bu hastalıklardan sonra suyla temizlenmeyi farz kılmıştır ki kimse tembellik yapıp da vücudundaki kötü görülen şeyleri temizlemeyi ihmal etmesin.

Sonuç olarak hem Kur'an-ı Kerim'de hem de Hz. Peygamber'in hadislerinde temizliğe verilen önem açıkça görülmektedir. Özellikle o dönemde en önemli temizleyici unsur olan suyun az olması etmesi bu hususun yerine getirilmesinde büyük bir engel olmuştur. Bundan dolayıdır ki yukarıda da zikredildiği üzere Hz. Peygamber özel durumlar haricinde haftada bir gün o da Cuma günü gusledilip bu şekilde namaza gidilmesini tavsiye etmiştir. Gusül sebebiyle insan vücudunun her yerini temizleme imkânı bulmaktadır.

¹³ Buhârî, Cum'a, 4; Müslim, Cum'a, 10; Nesâî, Cum'a, 14; Timizî, Cum'a, 6; Ebû Dâvud, Cum'a, 127.

¹⁴ Müslim, Cum'a, 2.

¹⁵ Buhârî, Hayz, 13, 14; Müslim, Hayz, 9, 60, 61; Ebû Dâvud, Tahâret, 35, 100, 116, 122; Nesâî, Tahâret, 159; Tirmizî, Tahâret, 47, 77; İbn Mâce, Tahâret, 33. Rüyasında erkeğin gördüğünü görüpte su gören kadın hakkında gusül alacağına dair rivâyet için bkz. Müslim, Hayz, 33; Ebû Dâvud, Tahâret, 96; Nesâî, Tahâret, 131.

2. Abdest

Günümüzde kullandığımız abdest kelimesinin Kur’ân ve sünnetteki karşılığı “vudû”dur. Bu kelime sözlükte “güzellik ve temizlik” manasını ifade eder.¹⁶ Konuyla ilgili birçok hadiste zikredilen vudû kelimesi Kur’an-ı Kerim’de geçmemektedir. Kur’an’da temizlenme ve arınmayı genel olarak ifade eden kelimeler, zekât ve tuhr köklerinden türemiştir.¹⁷ Terim olarak ise abdest/vudû, dirseklere kadar elin, çehresiyle beraber yüzün yıkanması, başın mesh ve topuklara kadar ayakların yıkanmasından ibaret olan fiildir.¹⁸

Kişisel bakım türleri arasında zikredilen abdest, terim anlamından da anlaşılacağı üzere birçok yerin temizlenmesine vesile olmaktadır. Abdest bu yönüyle ele alındığında, ibadetler için ne kadar önemli ise, temizlik ve sağlık yönünden de bir o kadar önemlidir. Abdestin beden ve ruh sağlığı üzerinde yaptığı tesir, sinir sistemini yatıştırıp normale çevirme abdest alan herkes tarafından görülebilir. Mü’minden cin ve şeytanları, mikrop ve zararları bakterileri uzaklaştırır. Ayrıca abdest alırken yıkanan uzuvlardan günahların döküldüğü,¹⁹ kıyamet gününde Müslümanların abdestin eseriyle yüzleri, el ve ayakları parlak olduğu halde çıkarılacaklarını²⁰ ifade eden hadislerle, abdestin fazileti hakkındaki diğer birçok hadis bulunması, bu hususu açıkça ortaya koymaktadır.²¹ Kısacası manevi bir silâh olarak kişiyi birçok maddi ve manevi düşmanlardan, tehlikelerden korur. Abdestle ilgili kaynaklarda yer alan bilgiler yeri geldiğinde nakledildiğinde konunun ehemmiyeti daha da iyi anlaşılacaktır.

Abdestle ilgili Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de: *“Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başlarınıza da meshedip, her iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın”*²² buyurmaktadır.

İbadetlerden önce abdest alma uygulamasının Hz. Peygamber’den önce yaşamış peygamberlere de farz kılındığını Hz. Peygamber’in açıklamalarında görmek mümkündür.

¹⁶ İbn Manzûr, , a.g.e., c. I, s. 194.

¹⁷ Şener, Abdülkadir, “Abdest”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLIV, İstanbul 1988, c. I, ss. 68.

¹⁸ Topal, Şevket, **İslâm İbâdet Esasları**, 1. Baskı, Grafiker Yay., Ankara 2013, s. 61.

¹⁹ Müslim, Tahâret, 32; İbn Mâce, Tahâret, 6; Nesâî, Tahâret, 108.

²⁰ Müslim, Tahâret, 246.

²¹ Yıldırım, , a.g.e., s. 197.

²² Mâide, 5/6.

Abdullah b. Ömer'den (r.a.) nakledilen bir rivâyette bu husus Allah Resûlü'nün dilinden şöyle anlatılır: *“Allah Rasûlu, abdest organlarını birer sefer yıkayarak abdest aldı ve şöyle buyurdu: “Bu abdest alma şekli; Allah'ın kabul edebileceği miktarla alınmış bir abdest şeklidir.”* Sonra abdest organlarını ikişer sefer yıkayarak tekrar abdest aldı ve: *“Bu şekil abdest almak değerli ve kıymetli bir abdest alma şeklidir.”* Sonra abdest organlarını üçer sefer yıkadı ve şöyle buyurdu: *“Bu şekil abdest almak abdest almanın en mükemmel şeklidir ve Allah dostu İbrahim'in ve benim abdest alma şeklimdir. Kim bu şekilde abdest alırsa ve abdesti bitirince: “Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in (s.a.) de O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederim derse, cennetin sekiz kapısı açılır ve o, dilediği kapıdan içeri girer.”²³* Başka bir rivâyette ise Peygamber (s.a.), *“Bu benim ve benden önceki Resûllerin abdestidir”²⁴* buyurmuştur.

Hiz. Peygamber'in eşlerinden biri olan Âişe (r.a.), abdestin temizlik yönüne dikkat çekerek şöyle demiştir: *“Peygamber (s.a.) abdest alırken, saç ve sakalını taradığında, ayakkabı giydiğinde sağ taraftan başlamayı severdi”* demişti.²⁵

Abdest, su ile yapılan elleri, ağzı, burnu, yüzü, kolları, başı, kulakları ve ayakları yıkamaktan ibaret olan özel bir temizliktir. Bu uzuvların sürekli havayı teneffüs ettiğinden ve havayı devamlı olarak içindeki tozuyla, pisliğiyle, mikrobuyla içine çektiğinden dolayı insana sağlık açısından önemli sıkıntılar yaşatmaktadır. O bakımdan sık sık su ile yıkanıp temizlenmeleri emredilmiştir. Özellikle birkaç defa abdest aldığımızda bu iki organı temiz su ile üçer defa yıkayıp temizlememiz son derece önemlidir. Ağızın ve burnun üç defa yıkanılıp temizlendiğine dair rivâyetler şöyledir:

Humrân b. Ebân'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre, kendisi Osman b.Affan'ı görmüştü o da abdest almak için su istemişti. Getirilen kaptan ellerine su döküp üç kere yıkadı. Sonra sağ elini abdest suyunun bulunduğu kaba soktu ağzına su verip çalkaladı, burnuna da su verdi sonra yüzünü üç sefer yıkadı. İki ellerini de dirseklere kadar üçer sefer yıkayıp, başını meshetti, sonra her bir ayağını üçer sefer yıkayıp; “Resûlullah'ı (s.a.) bu aldığım abdest gibi abdest alırken gördüm” deyip şöyle devam etti: “Kim bu aldığım

²³ İbn Mâce, Tahâret, 47.

²⁴ İbn Mâce, Tahâret, 47.

²⁵ Nesâî, Tahâret, 90; Buhârî, Vudu', 32; İbn Mâce, Tahâret, 42.

abdest gibi abdest alır sonra iki rekât namaz kılsa, kıldığı bu namazda aklına dünyalık bir şeyler getirmese Allah o kimsenin geçmiş günahlarını bağışlar.”²⁶

Ebû Hureyre’den (r.a.) nakledildiğine göre, konu hakkında Peygamber (s.a.): “*Kim abdest alırsa burnunu mutlaka temizlesin, taharet için taş kullanan ise taş sayısını tek yapsın.*”²⁷ “*Abdest alan bir kimse önce burnuna su çöksün sonra sümkürsün.*”²⁸ “*Biriniz uykusundan uyanıp abdest alınca üç sefer burnunu temizlesin çünkü şeytan burnun içinde (genizde) geceler*”²⁹ buyurmuştur.

Abdest organlarından bir diğeri de yüzdür. Yüz ve yüzde bulunan sakal da ince tozların, mikropların çokça bulunacağı yerlerdendir. Bu bakımdan yüzü ve aynı zamanda sakalı günde bir kaç defa yıkayıp temizlemek gerekir. Abdest bu yerlerin temizlenmesi konusunda önemli bir vasıta. Resûlullah’ın (s.a.) sakallarının arasını su ile temizlediği ile ilgili uygulaması yine kaynaklarda yer almaktadır.

Enes’ten (r.a.) rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir: “Peygamber (s.a.) abdest alınca bir avuç su alır, onu çenesinin altına tutup onunla sakalını ovalar ve: “Aziz ve Celil olan Rabbim böyle emretti” derdi.³⁰ Benzer rivâyette Hassan b. Bilâl (r.a.), şöyle demiştir: Ammar b. Yâsir’i gördüm abdest aldı, sakal aralarına su geçirdi. Ona: “Sakalının aralarına su mu geçiriyorsun? Dedim. O da: “Buna engel olacak bir şey mi var? Resûlullah’ı (s.a.) sakal aralarına su geçirirken gördüm” dedi.³¹

Bir başka abdest organı olan baş, tıpkı sakal gibi tozları içinde barındırabilecek bir diğer bölgedir. Bu yüzden abdest alırken günde beş defa başı meshetme bu pisliklerin az ya da çok temizlenmesi konusunda önemli rol oynayacaktır. Konu hakkında nakledilen rivâyet şu şekildedir:

Abdullah b. Zeyd’den (r.a.) haber verildiğine göre, şöyle demiştir: “*Peygamber efendimiz (s.a.) başını eliyle meshetti, önce öne doğru, sonra arkaya doğru götürdü; başının ön cephesinden başladı, sonra iki elini kafasına (başının arka kısmına) doğru*

²⁶ Buhârî , Vudu’ 25; İbn Mâce, Tahâret 46; Nesâî, Tahâret 69.

²⁷ Tirmizî, Tahâret 21; İbn Mâce, Tahâret 44; Nesâî, Tahâret 72.

²⁸ Buhârî, Vudû’ 26; Tirmizî, Tahâret 21; Nesâî, Tahâret 70.

²⁹ İbn Mâce, Tahâret 44; Nesâî, Tahâret 73.

³⁰ Ebû Dâvud, Tahâret, 56.

³¹ Tirmizî, Tahâret 23; İbn Mâce, Tahâret 44.

götürdü, sonra da ilk başladığı yere doğru çevirip getirdi.’’³² Farklı rivâyette konu hakkında şöyle denilmiştir: Muavviz b. Afrâ’dan (r.a.) rivâyete göre: “Resûl-i Ekrem, bir defasında önden arkaya, arkadan öne olmak üzere başını iki sefer meshetti. İki kulağının da hem içini hem de dışını meshetti.’’³³

Kulaklarımız da ağız ve burun gibi bedenimizin dışarıyla olan bağlantı kanallarından biridir. Vücudumuzun en önemli organı olan beynimiz kulaklar yoluyla dışarıyla temas halindedir. Kulakların bu önemine binaen Peygamber (s.a.) her abdest aldıkça mutlaka kulaklarının içini ve dışını ıslak ellerle meshetmiştir. Bu uygulamasını da yine nakledilen rivâyetlerde görmek mümkündür. İlgili rivâyette İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: “Resûlullah (s.a.) başını ve kulağının içini, hem dışını meshetti.’’³⁴ Bunu yaparken de yapılacak hareketler ise şöyle zikredilmiştir: “Allah Resûlu kulaklarının içini şahadet parmağıyla, dışını başparmağıyla meshetti.’’³⁵

İnsan vücudunda alet vazifesi gören en önemli azaların eller ve ayaklar olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Eller, yemek yeme gibi bizim için hayati önem arz eden maddeleri vücudumuza almayı sağlamanın yanında temizlik için kullandığımız bir uzuvdur. Ayaklar ise bizlerin bir yerden başka bir yere intikali sağlayan bir organdır. Ayaklar dışarıdaki yaralayıcı maddelerden korunması için sürekli olarak kapalı bir şekilde muhafaza edilirler. Bu da onların hava almayıp terlemesine sebep olmaktadır. Ellerin dirseklere kadar, ayakların da topuklara kadar güzel bir şekilde ovularak üçer defa yıkanması ve bunun gün içerisinde birkaç kez tekrarlanması, bu uzuvlardan kaynaklanacak hastalıkların önüne geçecektir.³⁶ Allah Resûlu hadislerinde özellikle el ve ayak parmaklarının aralarının güzelce ovulmasını tavsiye etmiştir. Konuyla ilgili nakledilen hadisler de şu şekildedir:

Asım b. Lâkit’den (r.a.) nakledildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Abdest alırken abdestini tam ve eksiksiz al, suyu her tarafına ulaştır ve parmak aralarını

³² Buhârî, Vudû’ 41; Ebû Dâvud, Tahâret 51; Tirmizî, Tahâret 26.

³³ Ebû Dâvud, Tahâret, 51; İbn Mâce, Tahâret, 51; Tirmizî, Tahâret, 25.

³⁴ Buhârî, Vudû’ 45, 46; Müslim, Tahâret 3; Ebû Dâvud, Tahâret 51; Tirmizî, Tahâret 28; Nesâî, Tahâret 84.

³⁵ Nesâî, Tahâret 67.

³⁶ Ayakların mesh edilmesine gelince; bu durum asıl olan ayakları yıkamadan istisna olduğundan ve mesh süresinin sınırlı olmasından dolayı abdest alırken ayakları yıkamanın hikmetleri ile çelişki durumu arz etmemektedir.

da ovala (hilalle).’’³⁷ Konuyla ilgili benzer rivâyet Müstevid b. Şeddâd el-Fihri’den (r.a.) şöyle nakledilmektedir: “Peygamber’i (s.a.) abdest alırken, serçe parmağı ile her iki ayak parmaklarının arasını ovuşturduğunu gördüm.”³⁸ Son olarak da hem el hem de ayak parmaklarının arasının ovulması ile ilgili hadis-i şerif İbn Abbâs’dan (r.a.) şöyle nakledilmektedir: Resûl-i Ekrem: “Abdest aldığıında el ve ayak parmaklarının arasına su geçirmeye çalış” buyurmuştur.³⁹

Hadis kitaplarında özellikle ayakların yıkanması konusunda Allah Resûlu bir takım uyarılarda bulunmuştur. Hz. Peygamber alelacele abdest alıp ökçelerini iyi yıkamayan kimseyi görünce “yazık ateşte yanacak olan ökçelere!”⁴⁰ Abdesti tam al⁴¹ diye uyarılmış, tırnak kadar kuru yer bırakan kimseyi “abdestini tam alması için” geri çevirmiştir.⁴²

Amr İbnu’l-As (r.a.) anlatıyor: “Beraber olduğumuz bir sefer sırasında, bir ara Resûlullah (s.a.) bizden geride kaldı sonra tekrar kavuştu. Bu sırada namaz vakti girmişti. Bizlerde abdest alıyor, ayaklarımıza meshediyorduk. Hz. Peygamber yüksek sesle nida etti: “Ateşte yanacak ökçelerin vay haline!” bunu iki veya üç kere tekrarlardı.”⁴³

Allah Resûlu (s.a.) abdest almanın mânevî temizlik yönüne temasta bulunarak şöyle buyurmuştur: “Kim, abdest alırsa, abdest alırken ağzına ve burnuna verdiği sularla, o organlarla işlediği günahlar akıp gider. Yüzünü yıkadığı zaman yüzündeki organlarla işlediği günahlar yüzünden ve iki göz kapağının kenarlarından akıp gider. Ellerini ve kollarını yıkadığı vakit elleriyle işlediği günahları ellerinden akıp gider. Başını meshettiği zaman başıyla işlediği günahlar, başından hatta kulaklarından suyla akıp gider. Ayaklarını yıkadığı zaman ayaklarıyla işlediği günahları, ayaklarından hatta ayaklarının tırnaklarından dökülüp gider. Onun kıldığı namaz ve mescide kadar yürümesinden elde edeceği sevaplar ise fazladan olur.”⁴⁴ Konuyla ilgili hadisin şerhinde şöyle

³⁷ Tirmizî, Tahâret 30; İbn Mâce, Tahâret 54; Nesâî, Tahâret 92.

³⁸ Ebû Dâvud, Tahâret 50; Tirmizî, Tahâret 29; İbn Mâce, Tahâret 54.

³⁹ İbn Mâce, Tahâret 55; Nesâî, Tahâret 93; Nesâî, Tahâret 92; Tirmizî, Tahâret 30.

⁴⁰ Buhârî, Vudû’, 27; Müslim, Tahâret, 25.

⁴¹ Müslim, Tahâret, 26.

⁴² Müslim, Tahâret, 31.

⁴³ Buhârî, Vudû’, 27, 29, 30; Müslim, Tahâret, 25; Ebû Dâvud, Tahâret, 46; Tirmizî, Tahâret, 31; Nesâî, Tahâret, 89.

⁴⁴ Müslim, Tahâret, 11; İbn Mâce, Tahâret, 6; Tirmizî, Tahâret, 2; Nesâî, Tahâret, 3. Konuyla ilgili Ebû Hureyre’den (r.a.) rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Müslüman veya Mü’min bir kimse abdest alırken yüzünü yıkadığında gözleriyle işlediği her türlü günah, abdest suyu veya suyun son damlasıyla dökülür gider. Ellerini yıkadığında, elleriyle işlediği her günah, suyun son damlasıyla dökülür gider ve böylece günahlardan temizlenmiş olur.” Müslim, Tahâret, 11; Tirmizî, Tahâret, 2.

bahsedilmektedir: Hatadan kasıt küçük günahlardır. Küçük günahların suyla birlikte çıkması Kadî İyâz'ın (ö. 544/1149) beyanına göre; mecaz ve istiâredir. Bundan murad, onların affedilmesidir. Günahlar cisim olmadıkları için hakikatte onların çıkması tasavvur edilemeyeceğinden cisimlere benzetilmek suretiyle istiâre yapılmış ve onların da çıktıkları beyan buyrulmuştur.⁴⁵ Hadis-i şerifte zikri geçen: “Ellerin tuttuğu ve ayakların yürüdüğü” cümlelerinden murad ellerle ve ayaklarla irtikâp ettiği günahlardır. Yüz, ağız ve burun gibi uzuvlarda da olduğu halde bu hadiste yalnız gözlerin baktığı günahların affedileceğinin zikredilmesi gözlerin cinayeti (günahı) daha büyük olduğu içindir. Büyük cinayet (günah) affolununca; küçüğü dahi affedilir. Binaenaleyh gözlerin zikredilmesi affedilecek şeylerin son haddi gibidir.⁴⁶

Konuyla ilgili nakledilen bir rivâyette Peygamber (s.a.) bir gün ashâbına arınmışlıktan bahsediyordu. Namazla dirilmeyi, kendine gelmeyi, beden ve ruhen temizlenmeyi ve var oluşun tadına varmayı anlatıyordu. “Bir düşünün bakalım” dedi. “Evinizin önünde bir nehir olsa ve günde beş defa o suya girip çıksanız üzerinizde kir diye bir şey kalır mı?” Onun sözlerini pür dikkat dinleyenler için cevap çok kolaydı: “Hayır yâ Resûlullah, onun kirinden hiç iz kalmaz.” Beklediği cevabı alan Hz. Peygamber, maksadını hemen nakletti: “İşte beş vakit namaz da böyledir; Allah onunla hataları silip süpürür.”⁴⁷

Sonuç olarak; abdest, kişisel bakım açısından gusül gibi olmasa da vücudun çoğu yerinin temizliğine sebep olmaktadır. Her bir organın üzerinden farklı rivâyetlere göre birer, ikişer veya üçer defa su ile geçilmesi organların temizliği açısından daha bir önem taşımaktadır. Bunun günde en az beş defa tekrarlanması demek insanın yıkanılan organlarında kir adına hiç bir şey kalmayacağına bir işarettir. Aynı zamanda abdestin sürekli olarak alınması organların sürekli temiz kalmasını sağlayacağından asılolan tekrar ve sürekliliktir. Abdestin bu manevi temizlik yönünün yanında maddî bir temizlik aracı olduğu da görülmektedir. Yukarıda nakledilen rivâyetler abdestin işlediğimiz günahların atılmasına sebep olduğu ifade edilmiştir.

⁴⁵ Kadî İyâz, Ebu'l-Fadl İyâz b. Mûsâ el-Yahsubî, **İkmâlü'l-Mu'lim bi fevâidi Müslim**, I-IX, 1. Baskı, thk. Yahya İsmail, Dâru'l-Vefâ, Mansura 1998, c. II, s. 41.

⁴⁶ Nevevî, Yahya b. Şeref, **Sahîhu Müslim Şerhi'n-Nevevî**, I-XVIII, 1. Baskı, el-Matbaatü'l-Mısriyyetü, Kahire 1929, c. III, s. 133.

⁴⁷ Buhârî, Mevâkîtü's-Salât, 6; Müslim, Mesâcid, 283.

İslâm'ın gusül ve abdest ile ilgili emirlerine riayet etmeyen birisi her ne kadar temizliğine dikkat etmeyen biri de olsa temiz kalacaktır. Yüce Allah'ın namaz gibi dinin direği sayılan ve günde beş vakit farz kılınan bir ibadetin varlığını gusül ve abdeste bağlaması insanoğlunu temiz tutmayı sağlamadaki hikmetini açıkça göstermektedir.

B. TUVALET İHTİYACI SONRASI TEMİZLİK

Peygamber'in (s.a.) temizlik konusuna vermiş olduğu hassasiyetini hayatının her alanında görmek mümkündür. Bu yerlerden biri de tuvalet sonrası temizliktir. İslâm literatüründe bu yerlerin temizlenmesi işlemine ise istincâ denilir.

İstincâ, sözlükte “bir şeyden kurtulmaya, vücuttan çıkan pisliği temizlemeye çalışmak” anlamlarına gelmektedir. Terim olarak ise, tuvalet ihtiyacını giderdikten sonra dışkı ve idrar kalıntısını su, taş vb. şeylerle temizlemeyi anlatır.⁴⁸

İslâm, def-i hacetten sonra necaseti giderip temizlenme üzerinde durmuş, bunun için bir takım adâb düzeyinde kurallar koymuştur. Unutmamak gerekir ki, gelişi güzel bir temizlik istenilen sonucu vermeyebilir. Ayrıca nelerin kullanılması mubah, nelerin kullanılması da mekruh olduğunun bilinmesinde büyük fayda vardır. Çünkü bazı şeyler israfa, bazısı da sağlığı bozmaya yol açabilir.⁴⁹ Küçük ve büyük abdest bozduktan sonra yapılacak maddî temizlik; gerek beden ve elbisenin temizliği gerekse daha sonra ibadet için yapılacak temizlik için önem arz etmektedir.⁵⁰

İslâm öğretileri bütün hayatı kuşatıcı nitelikte olduğu için, bu öğretiler zaman zaman şahısların en özel ve mahrem durumlarıyla ilgilenmiş ve bu konuda bazı emir ve tavsiyelerde bulunmuştur. Hadislerde yer alan bir takım kural ve önerilerin bulunması da böyledir.

Dünya hayatında kulların menfaatine olan şeyleri onlara emreden Allah, kul için en faydalı sayılabilecek temizliğe de büyük önem vermiş ve temizliklerine dikkat edenleri kitabında övmüştür. Tuvalet sonrası temizlik diğer temizlik türleri içinde en büyük öneme sahip olduğu için Hz. Peygamber zamanında da temizliklerine dikkat eden bir grup

⁴⁸ Ögüt, Salim, “İstibrâ ve İstincâ”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLIV, İstanbul 2001, c. XXIII, ss. 320. Büyük ve küçük def-i hacetten sonra ön ve arka boşaltım yerlerindeki pisliği temizlemek için yapılan işleme istincâ denir. Kerhî (ö. 340/952) istincâyâ isticmar, Tahâvî (ö. 321/933) istitâbe, bazıları ise istibra veya istinkâ demektirler. Bunlardan istincâ, su veya taşla; istinkâ, taş ve parmakla; isticmar, taşla yapılan temizlik demektir. İstibra ise, tam boşaltıma kadar beklem ve eserini giderinceye kadar temizlenmenin adıdır. Akyüz, Vecdi, **Mukayeseli İbadetler İlmihali**, I-IV, İz Yay., İstanbul 1995, c. I, s. 200.

⁴⁹ Celâl, **a.g.e.**, s. 144.

⁵⁰ Döndüren, Hamdi, **Delilleriyle İslâm İlmihali**, 2. Baskı, Erkam Yay., İstanbul 2003, s.182.

Müslüman bu özelliklerinden dolayı Kur'ân'da övülmüştür. Konuyla ilgili rivayet şöyledir: Enes b. Mâlik (r.a.)⁵¹ ve Ebû Hureyre'den (r.a.) nakledilen şu rivâyet dikkat çekicidir. “Kubalılar hakkında “...*Orada temiz olmayı arzu edenler ve seven kişiler vardır.*”⁵² Meâlindeki âyet-i kerime nazil olunca Allah Resûlu onlara sordu: Allah sizi neden övüyor? Onlar da bu suale: Biz, def-i hâcetten sonra su ile temizlenir, istincâ yaparız cevabını verdiler.”⁵³

İslâm Peygamberi de ümmetine güzel bir örnek olmak için tuvalet sonrası temizliğine çok dikkat etmiştir. Konuyla ilgili bazı rivayetler şunlardır:

Ebû Hureyre'den (r.a.) haber verildiğine göre, şöyle demiştir: “*Allah Rasûlu helâya gitmek istediği zaman tevr yahut rekve denilen kaplardan biriyle su götürdüm. Peygamber (s.a.) onunla taharetlenir ve elini toprağa silerdi. Sonra bir başka kapla su getirdim, onunla da abdest alırdı.*”⁵⁴

Mü'minlerin annesi Hz. Âişe, Resûlullah'ın (s.a.) tuvalet sonrası temizliğe olan hassasiyetini belirtmek amacıyla konuyla ilgili şöyle buyurmuştur: “*Allah Resûlu tuvalet ihtiyacı giderdikten sonra su ile temizlenmeden tuvaletten çıktığını hiç görmedim.*”⁵⁵ Nakledilen hadislerden Hz. Peygamber'in konuya olan titizliğini ve temizlik unsuru olarak su kullandığı belirtilmektedir.

Peygamber'in (s.a.) yaşadığı dönemde kullanıldığı bilinen iki tür temizlik unsuru vardır. Bunlardan biri su, diğeri ise taş ile temizliktir. Hz. Peygamber her ikisini de zaman, mekân ve şartlara göre yerine getirmiş ve Müslümanlara da bu konuda kolaylık sağlamıştır. Konuyla ilgili nakledilen hadislere yer verildiğinde konu daha da iyi anlaşılacaktır.

⁵¹ İbn Mâce, Tahâret, 28.

⁵² Tevbe, 9/108.

⁵³ Bk. Ebû Dâvud, Tahâret, 23; Tirmizî, Tefsirü'l-Kur'an, et-Tevbe 10; İbn Mâce, Tahâret, 28. Âyette geçen “temizlenmeyi çok seven...” sözü “abdest bozduktan sonra taharetlenmede aşırılığı severler” anlamındadır ki, büyük abdestten sonra pislik, dübürün dışına taşmadığı zaman bile taşla silinmekle yetinmeyip suyla taharetlenir, demektir. Rivâyete göre metinde geçen Tevbe suresi'nin 108.ci âyet-i kerimesi inince Hz. Peygamber ensârı çağırıp “Ey Ensar topluluğu! Şüphesiz ki temizlik hakkında Allah sizi övdü. Sizin bu övgüye lâyık olan temizliğiniz nedir?” diye sormuş ensariler: “Biz namaz için abdest alırdık. Cünüplükten dolayı guslederiz ve abdest bozunca su ile taharetlenirdik” diye cevap vermişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamberde; “İşte temizliğiniz budur. O halde temizliğe devam ediniz!” buyurmuştur. Azimâbâdî, **a.g.e.**, c. I, s. 65-66.

⁵⁴ Ebû Dâvud, Tahâret, 24; Nesâî, Tahâret, 43; İbn Mâce, Tahâret, 29. Konuyla ilgili benzer bir hadiste şöyledir: Cerir'in (r.a.) babasından rivâyet ettiğine göre: “Peygamber'in (s.a.) bir çalılık içerisine girdi ve tuvalet ihtiyacını giderdi. Ceriri, O'na bir kapla su götürdü, o su ile taharetlendi ve sonra elini toprağa sürdü.” Nesâî, Tahâret, 43, İbn Mâce, Tahâret, 29.

⁵⁵ Tirmizî, Tahâret, 15; Nesâî, Tahâret, 41; İbn Mâce, Tahâret, 28.

Küçük yaştan beri Peygamber'in (s.a.) hizmetinde bulunan Enes b. Mâlik (r.a.), Allah Resûlu'nun (s.a.) birçok uygulamasına şahit olmuştur. Şahit olduğu uygulamalardan biri de Resûlullah'ın (s.a.) büyük ve küçük abdest sonrası yerine getirdiği bir takım temizlik uygulamalarıdır. Enes b. Mâlik'in (r.a.) konuyla ilgili rivâyetleri şu şekildedir: *“Resûlullah (s.a.) helâya girer ben ve benim kadar bir çocuk da bir su kabıyla ucu demirli bir değnek taşırdık. O bu su ile istincâ ederdi.”*⁵⁶ *“Peygamber (s.a.) def-i hâcet için sahraya çıkar ben de kendisine su getirirdim. O bununla taharetlenirdi.”*⁵⁷ *“Resûl-i Ekrem (s.a.) ibrik taşıyan bir çocukla birlikte duvarla çevrili bir bahçeye girdi. Bu çocuk bizim en küçüğümüzdü. İbriği Sidre ağacının yanına koydu. Hz. Peygamber de abdest bozduktan sonra su ile taharetlenerek bizim yanımıza geldi.”*⁵⁸ Nakledilen hadislerde de görüldüğü üzere Resûlullah (s.a.) tuvalet sonrası temizlik için su kullanmıştır.

Âişe (r.a.) konunun hassasiyetini bildiğinden dolayı Müslüman kadınları konuyla ilgili yapılması gereken temizliği kocalarına aktarmaları hususunda bilgilendirmiştir. Konuyla ilgili olarak Mü'minlerin annesi Âişe (r.a.) şöyle buyurmuştur: *“Ey kadınlar kocalarınıza su ile temizlenmelerini bildiriniz. Ben Allah Resûlu'nun (s.a.) su ile taharetlendiğini kocalarınıza söylemekten utanıyorum.”*⁵⁹

Yine Hz. Âişe annemizden, Hz. Peygamber'in def-i hâcet sonrası temizliği sadece su ile sınırlamadığını, bunun dışında temiz olan farklı şeylerle de yerine getirilebileceğini

⁵⁶ Müslim, Tahâret, 21; Buhârî, Tahâret, 16; Ebû Dâvud, Tahâret, 23; İbn Mâce, Tahâret, 28; Nesâî, Tahâret, 41. Nakledilen rivâyet Allah Resûlu'nun su ile istincâ ettiğini göstermektedir. Bazıları su ile istincânın mekruh olduğuna kâildir. Bunlar İbn Ebî Şeybe'nin sahih suretle Huzeyfe b. Yemân'dan (r.a.) rivâyet ettiği bir hadisle istidlâl etmişlerdir. Mezkûr hadiste Hz. Huzeyfe'ye su ile istincânın hükmü sorulduğu onun da: Suyla istincâ edersem elimden koku gitmez dediği bildirilir. Nafi'nin İbn Ömer'den (r.a.) rivâyetine göre İbn Ömer'de su ile taharetlenmezmiş. İbnü'z-Zübeyr'in (r.a.) su ile istincâ hakkında “Biz bunu yapmazdık.” dediği nakledilir. İbnü't-Tîn'in rivâyetine göre İmam Mâlik (r.a.) Peygamber'in (s.a.) su ile istincâ ettiği rivâyetini kabul etmezmiş. Mâlikiyye ulemasından İbn Habîb (ö. 238/853) dahi su ile istincâyı men edermiş. Bazıları buradaki rivâyetlerde zikri geçen “O, su ile istincâ ederdi.” sözünün Enes b. Mâlik'e ait olmadığını bunu râvilerden Ebu'l-Velîd söylediğini binaenaleyh Hz. Peygamber'in o istincâ ettiği hadisten açık olarak anlaşılmadığını iddia etmiş ve “İhtimal ki o suyla abdest almış veya ellerini yıkamıştır.” demişse de bu söz doğru değildir. Çünkü Buhârî'nin İbn Beşşâr tarikiyle rivâyet ettiği bir hadiste Allah Resûlu'nun su ile istincâ ettiği tasrih edilmiştir. Nitekim Müslim'in Zübeyr b. Harb'dan rivâyet ettiği 71 numaralı Enes hadisinde de Enes (r.a.) “Ben de kendisine su getirirdim. O bununla taharetlenirdi.” diyerek Peygamber'in (s.a.) su ile istincâ ettiği bildirilmiştir. Bu ve daha bir çok rivâyetlerden anlaşılıyor ki su ile istincâyı rivâyet eden râvilerden herhangi birisi değil bizzat Enes'dir. Peygamber'in (s.a.) su ile istincâ ettiğini ve su ile istincâyı emir buyurduğunu bildiren hadisler çoktur. Nevevî, **a.g.e.**, c. III, s. 162-163.

⁵⁷ Müslim, Tahâret, 21. Konuyla ilgili benzer nitelikli başka bir hadiste şöyle rivâyet edilmiştir: Muğire b. Şu'be'den (r.a.) rivâyete göre, Peygamber (s.a.) tuvalet ihtiyacı için insanlardan uzaklaşırdı. Yolculuklarından birinde yine uzaklara gitmişti de: “Bana su getirin” diye seslenmiştir. Kendisine su götürdüm, onunla abdest aldı ve mestleri üzerine meshetti. Timizî, Tahâret, 10; Ebû Dâvud, Tahâret, 6; Nesâî, Tahâret, 16.

⁵⁸ Buhârî, Vudû', 16; Müslim, Tahâret, 69; Ebû Dâvud, Tahâret, 23.

⁵⁹ Müslim, Tahâret, 21; Tirmizî, Tahâret, 15; Nesâî, Tahâret, 41.

şu rivâyetle bildirmiştir: “Resûlullah (s.a.) küçük abdest bozdu. Arkasında su kabı ile ayakta bekleyen Hz. Ömer suyu uzatınca, Bu nedir ya Ömer? Buyurdu. “Temizleneceğin sudur” dedi. Peygamber (s.a.) de cevaben, “Ben her bevledişimde su ile temizlenmekle emir olunmadım. Eğer böyle yapsaydım ümmetime her abdest bozmadan sonra su ile taharetlenmek sünnet olurdu” buyurmuştur.⁶⁰ Nakledilen hadisten de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber küçük abdest bozduktan sonra mutlaka su ile taharetlenmeyi zorunlu kılmamak için temiz olan başka şeylerle de temizliğin yapılabileceğini bildirmiştir. Peygamber’in (s.a.) su dışında farklı şeylerle istincâ ettiğine dair rivâyetlere yeri geldiğinde değinilecektir. Allah Resûlu’nün (s.a.) bu temizliği su ile sınırlamaması, özellikle de Arap Yarımadası gibi suyun zor bulunduğu bir bölgede yaşayan insanlar için çok büyük bir kolaylık olduğu söylenebilir. Bunun tersi düşünülecek olursa yani istincânın sadece suyla yapılması gerekseydi, bu temizliğin sudan başka bir maddeyle gerçekleşmeyeceği sonucu doğuracaktır. Bu da ümmete bir kolaylık değil aksine bir zorluk anlamına gelecektir.

Hz. Peygamber’in büyük ve küçük abdest sonrası temizlik unsuru olarak kullandığı bir diğer şeyde taşıdır. İslâm her sınıf insana, her bölgede yaşayana hitap ettiğinden ona göre kolaylaştırıcı hükümler koymuştur. Taşla temizlenme, kırdan, bayırdan, çölde ve benzeri yerlerde yeterince su bulunmadığı dikkate alınarak sünnet kılınmıştır. Böylece insanların sözü edilen daha çok susuz yerlerde rastgele şeylerle makatlarını temizlemeyi zararlı

⁶⁰ Ebû Dâvud, Tahâret 22; İbn Mâce, Tahâret 20. Konuyla ilgili Ebû Dâvud şerhinde farklı açıklamalar yer almaktadır. Hadiste geçen, “Taharet yapacağın sudur” sözündeki “taharet” hem hadisten taharet (abdest), hem de su ile yapılan istincâ manalarına gelirse de, bu kelime ile burada su ile yapılan istincâ kast edildiği kanaatine varmışlardır. Yani “ben, her abdest bozduktan sonra mutlaka su ile istincâ yapmakla emir olunmadım. Pislik, dışkılığı namaza mani olacak şekilde tecavüz etmediği zaman su olmaksızın sade taşlarla da taharetlenebilirim.” Demektir. “Ben bu işi devamlı yaparsam sünnet olur” cümlesinde geçen sünnet lafzı şu manalara gelebilir: Uyulması farz olan yol, İmam-ı Nevevî’ye (ö. 676/1277) göre bu hadis-i şerifte geçen “sünnet” sözüyle kast edilen mana budur. Yani Hz. Peygamber “Ben bu tahareti devamlı yaparsam bu sizin üzerinize farz olur. Hâlbuki yüce Allah kullarına bir güçlük yüklememiştir. Bu sebeple ben bunu devamlı yapmıyorum” demek istemiştir. İbn Reslân’ın (ö. 844/1440) da dediği gibi bu görüşte “su varken taşla istincâ caiz değildir” diyen bazı şîhleri red anlamı vardır. Sünnet-i Müekkede: Hanefî ulemasından Bezlû’l-Mecbûd yazarına göre bu hadiste geçen “sünnet” kelimesiyle kast edilen mana budur. Nitekim ulema necaset eseri namaza mani olan miktara ulaşmadıkça istincânın müstehab (sünnet-i gayr-i müekkede) olduğunda ittifak etmişlerdir. Sünnet aslında yol manasında ise de şeraitte “Allah Resûlu’nun (s.a.), Kur’an-ı Kerimde olmayan yasaklanan emirleri ve teşvikleri anlamına gelir. Bazı kere sünnetle müstehab kast edilir. Bazen de farz veya vacip olmadığı halde Peygamber’in (s.a.) çoğu kez yaptığı ve bizlere tavsiye ettiği işler manasına gelmektedir. “Ben bu işi devamlı yaparsam sünnet olur” sözü “Ben bir kere böyle su ile taharetlenecek olursam bir daha devamlı su ile taharetlenmem gerekir” anlamına gelebilir. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.) bir işi bir kere yapınca artık ona devam ederdi. Münâvî ise, bu görüşe itiraz ederek, “Buradaki taharettten maksat abdesttir” demiştir. Azimâbâdî, **a.g.e.**, c. I, s. 64-65.

görmüş, koruyucu hekimlik doğrultusunda taşla temizlenmeyi en uygun yol olarak belirlemiştir.⁶¹

Resûl-i Ekrem efendimiz suyun dışında taşın temizlik için kullanılabileceğini bildirmesinin yanında, temizlik için yeterli olan taş adedini de bildirmiştir. Taşın temizlik unsuru olarak kullanılabileceğini bildiren Peygamber (s.a.), konuyla ilgili şöyle buyurmuştur: *“Biriniz taşla taharetlenirse tek taşla taharetlensin. Abdest aldığı zaman da burnuna su çeksin sonra sümkürsün.”*⁶² Benzer bir başka rivâyette ise: *“Herhangi biriniz, kaza-yı hacet yerine gitmek istediğinde temizlik için yanına üç taş alsın. Bu taşlar ona yeter.”*⁶³

Konuyla ilgili bir başka rivâyette ise Abdullah b. Mes’ud (r.a.) şöyle demiştir: *“Hz. Peygamber bir defasında tuvalet ihtiyacını gidermek için bir yere gitti. Bana da kendisi için üç taş getirmemi emretti. Bende iki taş buldum, üçüncüyü aramama rağmen bulamadım ve onun yerine bir tezek aldım hepsini Resûlullah’a (s.a.) getirdim, iki taşı aldı ve tezeği attı: “Bu pistir” buyurdu.*⁶⁴

Konuyla ilgili Ebû Hureyre’den (r.a.) rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: Peygamber (s.a.) def-i hacet için çıktığında ardından gittim. Yürürken arkasına dönüp bakmazdı, kendisine yaklaştım. “Silinip temizlenmem için bana taşlar ara” buyurdu. Yahut buna benzer bir söz söyledi. “Fakat bana kemik ve tezek getirme” dedi. Ona eteğimin kenarı içinde birkaç taş getirip yanına koydum ve yanından savuştum. Hacetini yerine getirdiği zaman onlarla silindi.⁶⁵ Nakledilen rivâyette Allah Resûlu (s.a.) Ebû Hureyre’nin (r.a.), tuvalet izini gideren ve temizleyen her şeyi kullanabileceğini, bunun sırf taşla özgü

⁶¹ Yıldırım , a.g.e., s. 150.

⁶² Müslim, Tahâret, 8. Konuyla ilgili benzer bir rivâyette şöyledir: Ebû Hureyre’den (r.a.) nakledildiğine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Kim gözüne sürme çekerse teklesin. Bu sözümü kim tutarsa işi en güzel şekilde yapmış olur, tutmayana bir mahzur yok. Kim abdest bozduktan sonra taş kullanarak temizlenirse teklesin. Kim böyle yaparsa güzel yapar, kim de yapmazsa bir mahzur yok. Kim yemek yer ve dişlerinin arasından bir şey çıkarırsa onu dışarı atsın, kim de diliyle çıkarmışsa onu yesin. Kim bu söylediğimi yapar, kim de yapmazsa bir mahzur yok. Kim helâyagitmek isterse kum, taş vb. den bir tümsek yapıp ona arkasını dönsün, zira şeytan, insanoğlunun oturak kısmıyla oynar. Kim bunu yaparsa en güzelini yapmış olur, yapamayana bir beis yok.” Ebû Dâvud, Tahâret, 19.

⁶³ Buhârî, Vudû’, 21; Müslim, Tahâret, 57; Ebû Dâvud, Tahâret, 21; Tirmizî, Tahâret, 12; Nesâî, Tahâret, 40; İbn Mâce, Tahâret, 16. Konuyla ilgili Huzeyme b. Sâbit’den (r.a.) şöyle nakledilmiştir. Peygamber’e (s.a.) istincâda kullanılacak taş adedi hakkında soruldu. O (s.a.) şöyle buyurdu: “İstincâ içlerinde tezek bulunmayan üç taş iledir.” Ebû Dâvud, Tahâret, 21.

⁶⁴ Tirmizî, Tahâret, 13; İbn Mâce, Tahâret, 16; Nesâî, Tahâret, 38.

⁶⁵ Buhârî, Tahâret, 21.

olmadığını düşünmesinden çekinerek “kemik ve tezek getirme” demiştir. Bu ifade kemik ve tezek dışındakilerin temizlik için yeterli olacağını da göstermektedir.⁶⁶

Peygamber (s.a.), Müslümanlara temizlik konusunda bir anne-babanın çocuğuna öğretmesi gereken neler varsa her birini ayrıntılı olarak utanıp çekinmeden sahabe efendilerimize anlatmıştır. Öyle ki Selman’dan (r.a.) rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir: “Bir adam Selman’a (r.a.): Arkadaşınız olan Peygamber (s.a.), abdest bozmaya varıncaya kadar size her şeyi öğretiyor deyince, Selman (r.a.): “Evet, bizi büyük ve küçük abdest bozarken kibleye doğru dönmekten, sağ el ile taharetlenmekten, taharetlenmeyi üç taştan az olarak yapmaktan, kemik ve tezikle taharetlenmekten de yasakladı” dedi.⁶⁷ Nakledilen hadis-i şeriften de anlaşılacağı üzere tuvalet sonrası temizliği yerine getirmek isteyen bir kişinin yapılması uygun olan hareketler belirtilmiştir.

Hz. Peygamber’in hem insanlara olan yakınlığını hem de konuya olan hassasiyetini daha iyi anlama açısından şimdi nakledilecek rivâyet önem arz etmektedir. Allah Resûlu (s.a.) buyuruyor ki: “Benim, size olan yakınlığım; babanın çocuğuna olan yakınlığı gibidir. Size, her şeyi öğretiyorum. Tuvalet ihtiyacınızı gidermek istediğinizde, kibleye doğru dönmeyiniz, sırtınızı da kibleye vermeyiniz. Üç taşla taharetlenin; tezek ve kemikle taharetlenmeyiniz. Temizlikte, sağ elinizi kullanmayınız.”⁶⁸

Taş ile istincâ yapabilmek için necasetin kurumamış, çıktığı yerin dışına yayılmamış ve dışarıdan bedene isabet etmemiş olması şarttır. En zahir kavle göre kan gibi nadir olan veya adet dışı yayılan, fakat dübür halkasını ve sünnet yerini aşmayan necaseti taş ile temizlemek caizdir. Taş ile istincâ yapıldığında bir taşın üç tarafı ile de olsa, silinmenin en az üç defa olması vaciptir.⁶⁹

Bu konuda taş, temiz cisimlerden yana bir ölçüdür. Şer’an muhterem olamayan temiz katı maddelerle istincâ yapmakta bir sakınca yoktur. Su bulunduğu yerlerde ise hem taş, hem su ile temizlenme tavsiye edilmiş, fakat mutlak böyle olması gereklidir diye bir hüküm vaz’edilmemiştir. O halde yalnız taşla temizlenme yapılabileceği gibi, yalnız su ile

⁶⁶ İbn Hacer, **a.g.e.**, c. I, s. 335.

⁶⁷ Tirmizî, Tahâret, 12; İbn Mâce, Tahâret, 16; Ebû Dâvud, Tahâret, 21.

⁶⁸ Ebû Dâvud, Tahâret, 20; Tirmizî, Tahâret, 12; İbn Mâce, Tahâret, 16.

⁶⁹ Nevevî, Mühyiddin Yahya b. Şeref, **el-Minhâc**, I-XVIII, Daru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut 1392, c.III , s. 156.

de temizlenme yapılabilir. İkisinden birini tercih etmek gerektiğinde su ile temizlenmenin efdal olduğunu cumhur kabul etmiştir.⁷⁰

Mavsılî (ö. 693/1284) el-İhtiyar adlı eserinde konuyla ilgili şöyle demiştir: Yellenmek müstesna; küçük ve büyük abdestten sonra temizlenmek sünnettir. İstincâ beş vecih üzere olur; bunların ikisi vaciptir, biri sünnet, biri müstehab ve biride bid'attır. Vacip olan istincâ: Cünüplükten, hayız ve nifastan ötürü guslederken makattan çıkan pisliğin bedene yayılmaması için yıkanması. Diğeri de pislik makadın etrafına dağılırsa, az da olsa, çok da olsa İmam Muhammed'e (ö. 189/805) göre yıkanması gerekir ki; ihtiyata uygun olan da budur. Çünkü bu pislik bir dirhem miktarından fazladır. Ebû Hanife (ö. 150/767) ile İmam Ebû Yusuf'a (ö. 182/798) göre; pislik bir dirhem miktarından fazla olursa, yıkanması vacip olur. Çünkü makadın çıkışındaki pislik taşla da temizleneceği için, yıkanması mecburi olmaz, nazar-ı itibara alınmaz. Ancak bundan ötesi nazar-ı itibara alınır. Sünnet olan istincâ: Pislik, makattaki çıkış yerinin dışına yayılmazsa; o zaman yıkanması mecburi değil, sünnet olur. Müstehab olan istincâ: Kişinin küçük abdestini bozduğunda ön tarafını yıkaması. Bid'at olan istincâ ise: Yellenme durumunda önden ve arkadan bir şey çıkmadığı halde istincâ etmek bid'attır. Taş ve onun yerine geçen diğer şeylerle temizlenmek caizdir. Bunlarla pislik tamamen giderilinceye kadar silinir. Çünkü maksat temizliktir. Bu maksada hangi vasıtayla ulaşırsa ulaşılsın, caizdir. Temizliği ve arınmayı daha fazla sağladığından, suyla yıkanmak en iyisidir. Pislik makadın çıkışına tecavüz edecek olursa, ancak yıkamakla temizlik caiz olur.⁷¹

Konuyla ilgili mezhep imamlarının görüşleri şu şekildedir:

Kendisiyle istincâ sahih olan suda iki şart aranmaktadır: Birincisi suyun, temiz ve temizleyici bir su olmasıdır. Buna göre sadece temiz bir suyla istincâ yapılması sahih olmaz, suyun temizleyicilik vasfına da sahip olması gerekmektedir. Nitekim bu suyla necasetin giderilmesi de sahih olmaz. Hanefilere göre; temizleyici suyla istincâ yapmak vacib değildir. Sadece temiz suyla istincâ yapmak yeterli olur. Temizleyici suyla yapmak daha faziletlidir. Çünkü bu suyun, necaseti giderdiği hususunda mezhepler arasında görüş birliği mevcuttur. Üzerinde görüş birliğine varılan hükümlere uymak, Hanefilere göre erdemli bir davranıştır. İkinci şart ise; su, necaseti giderecek miktarda olmalıdır. Necasetin

⁷⁰ Yıldırım, a.g.e., s. 150.

⁷¹ el-Mavsılî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, **el-İhtiyar li-Ta'lîf'l-Muhtar**, I-IV, trc. Mehmet Keskin, Hikmet Yay., İstanbul 2012, c. I, s. 69.

çıkış yerini tekrar eski temiz haline getirmeye yetecek kadar olmadığı takdirde bu su kullanılmamalıdır. Mâlikilere göre, necaseti giderme ve temizlemede ön tarafa öncelik vermek mendubtur. Ancak elini ıslatıp da makadına değdirdiğinde sidiğin damlaması âdet haline gelmişse bu durumda makadını öncelikle yıkaması mendub olur. Hanefiler bu mevzuda iki görüş bildirirler: Ama müftâbih olan İmam Âzam'ın (ö. 150/767) görüşüdür. Buna göre öncelikle makadı yıkamak gerekir. Çünkü arka tarafın pisliği, ön tarafınkine oranla daha tiksindiricidir. Ayrıca oturaktaki çıkış deliğini ve etrafını ovarken sidik damlayabilir. Bu durumda ön tarafı önce yıkamanın bir faydası olmaz. Şafîiler, suyla istincâ yapıldığında ilkin ön tarafı yıkamak, taşla istincâ yapıldığında ise ilkin arka tarafı temizlemek mendub olur. Hanbelîler ise, istincâ ve isticmâ yapmak isteyen bir kişi, erkek veya bakire bir kızsâ ilkin ön tarafı yıkaması sünnettir. Eğer bakire olmayan bir kadınsa temizliğe dilediği taraftan başlayabilir.⁷²

Hz. Peygamber def-i hacet sonrası temizlikte kemik ve tezek⁷³ kullanılmasını yasaklamıştır. Bu iki yasak dışında ayrıca kireç, kömür, bez, pamuk ve kâğıt gibi şeylerle de istincâ mekruh sayılmıştır.⁷⁴ Bunun dışında her kim tuvalet sonrası temizliği yapacak olursa sağ eli kullanmanın yasak olduğu,⁷⁵ bu iş için sol elin kullanılacağını bildirmiştir.⁷⁶

Fıkıh kitaplarına bakıldığında kendisiyle istincânın caiz olmadığı cam, kâğıt, deri gibi hadiste geçen kemik ve tezekten başka unsurların da zikredildiği görülür. Bunların istincâda kullanılmasının mekruh olmasının sebebi olarak ya bunların değerli bir madde olduğu ve dolayısıyla böylesine bir işte kullanılmasının abes olduğu ya da makada zarar

⁷² el-Cezerî, Abdurrahman b. Muhammed, **el-Fıkhu ala'l-mezâhibi'l-erbaa'**, I-V, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, c. I, s. 128-132.

⁷³ İbn Mâce, Tahâret, 16; Nesâî, Tahâret, 36; Tirmizî, Tahâret, 14. Kemik, tezek vb. pis maddelerin def-i hacet sonrası temizlikte kullanılmasını yasaklayan bir başka önemli rivâyette ise Hz. Peygamber şöyle buyurmuşlardır: “Tezek ve kemikle taharetlenmeyin, çünkü o cin kardeşlerinizin azığıdır.” Tirmizî, Tahâret 14; Nesâî, Tahâret, 36; Ebû Dâvud, Tahâret, 20.

⁷⁴ Bilmen, Ömer Nasuhi, **Büyük İslâm İmihâli**, sad., Yavuz, Ali Fikri, Ravza Yay., İstanbul 2003, s. 72.

⁷⁵ Bkz. Buhârî, Tahâret, 19, 21; Müslim, Tahâret, 19; Ebû Dâvud, Tahâret, 18, 20; Nesâî, Tahâret, 23, 36; İbn Mâce, Tahâret, 16.

⁷⁶ Bkz. Ebû Dâvud, Tahâret, 18; Nesâî, Tahâret, 23; İbn Mâce, Tahâret, 15. İstincâyı sol elle yapmak mendubtur. Çünkü yemek yeme ve benzeri işlerde umumiyetle sağ el kullanılmaktadır. Sol eli pislığe değdirmeden önce parmakları ıslatmak da mendubtur. Bunu yapmakla pislik, parmaklara kuvvetlice yapışmaz. İstincâ bittikten sonra da sol eli, temizleyici bir şeyle yıkamak mendubtur. Necaseti tamamıyla gidermek mümkün olsun diye istincâ esnasında azıcık da isticmâ yapmak mendub olur. Hanefî mezhebi konuyla ilgili olarak, istincâ yapan, oruçlu değilse isticmâ yapmak mendub olur demişlerdir. Zira oruçluken alt taraftan içeriye su kaçması sonucu orucu bozar. Bir ihtimal de olsa oruçluken bunu yapmamak gerekir. Şafîî mezhebi ise, istincâ anında isticmâ, yani kişinin kendini serbest bırakması vâcibtir. Çünkü istincâ yapan ancak bu şekilde kendisinden çıkan pislığı temizleyebilir. el-Cezerî, **a.g.e.**, c. I, s. 122.

verdiğinden dolayı mekruh olduğu söylenmiştir. Günümüzde kullanımı yaygınlaşan tuvalet kâğıtları ise bu hükümden istisna tutulabilir. Çünkü kâğıt eskiden pek nadir bulunan bir araç olduğundan böyle bir hüküm koyulması gayet makul görülebilir. Ama tuvalet kâğıdı günümüzde gelişen endüstri ile birlikte son derece ucuz maliyetlerle üretilmeye başlanmıştır. Bu değişim kâğıdın geçmişte kullanılan taşa daha çok benzemesini sağlamıştır. Buna göre günümüzde tuvaletlerde kâğıt kullanılmasının bir mekruhluğunun kalmadığı söylenebilir.

Son olarak tuvalet adabıyla ilgili Resûlullah'ın (s.a.) öğrettiği duaları da burada zikredebiliriz. Enes b. Mâlik'den (r.a.) nakledildiğine göre, Peygamber (s.a.) tuvalete girerken, şöyle derdi: *“Allah'im! Erkek ve dişi tüm şeytanlardan ve tüm pislik ve kötülüklerden sana sığınırım.”*⁷⁷

Görüldüğü gibi İslâm, sosyal bir varlık olan insanın hemcinsleriyle uyum ve sağlık içinde yaşayabilmesi için gerekli olan şartların en önemlilerini kulların vicdanlarına bırakmamış; bunları ya emrederek ya da yapıldığında karşılık olarak sevap vermeyi taahhüt ederek hayata geçirilmesini sağlamaya çalışmıştır. İnsanın yediği ve içtiği maddelerin fazlalıklarını vücudundan atması esnasında karşılaşılabileceği olumsuz durumları da tuvalet ihtiyacından sonra temizlenmeyi emrederek bertaraf etmeye çalışmıştır. Bu temizlik esnasında nelerin kullanılacağına sınırlarını da belirtmiş; değerli ve insan bedenine zarar verebilecek şeylerin kullanılmasını yasaklamış, bunun yerine bulunması en bol ve insan sağlığına zarar vermeyecek su ve taş gibi maddelerin kullanılmasına teşvik etmiştir.

C. KÖTÜ KOKULARDAN UZAK KALMA

Allah Resûlu'nun üzerinde hassasiyet gösterdiği önemli meselelerden biri de kötü kokulardan uzak durulmasıdır. Bu durumu ile ilgili rivâyetlere bakıldığında yapılmaması konusunda iki önemli husus ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki ağız kokusu, diğeri ise ter kokusudur. Her ikisi de insanları son derece rahatsız eden hususlardır. Konunun gidişatı ile vermiş olduğumuz bilgiler doğrultusunda her biri farklı başlıklar altında ele alınacaktır.

⁷⁷ Buhârî, Vudû', 9; Müslim, Hayz, 32; Ebû Dâvud, Tahâret, 17; Tirmizî, Tahâret, 4; Nesâî, Tahâret, 18.

1. Ağız Kokusu

Ağız ve diş bakımını ele alırken Hz. Peygamber'in konuyla ilgili uygulamalarından ve tavsiyelerden ağız bakımının son derece önemli olduğu belirtilmişti. Ağız kokusu nefeste kötü bir kokunun hissedilmesidir. Ağız bakımlı ve temiz olması insanlarla olan ikili ilişkilerde de önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayı Peygamber de (s.a.) ağızdan çıkan kötü kokudan dolayı insanlara bir takım ikazlarda bulunmuştur.

Bu konu hakkındaki tüm hadisler dinin temel müessesesi olan mescitler ile alakalıdır. Bu mekânların her türlü rahatsızlık verecek hususlardan arındırılmış olması konusunda Resûlullah (s.a.) titizlikle hareket edilmesi gerektiğini bildirmiştir:

Allah Resûlu insanları, ağza kötü koku vermesi sebebiyle bir takım sebzeleri yedikten sonra mescide gitmemeleri konusunda uyarmıştır. Temizliğe ve kul hakkına son derece dikkat eden Peygamber (s.a.), cemaate gelenin sarımsak, soğan, pırasa vb. gibi başkalarını rahatsız edecek kötü kokulardan kaçınmalarını emretmiş, bu vesile ile de insanları rahatsız eden her şeyin melekleri de rahatsız ettiğini belirtir. Peygamber (s.a.) konuyla ilgili olarak: *"Kim şu sebze yiye – ilk gün sadece sarımsağı söylemişti daha sonra soğan ve pırasayı da ilave etti- mescitlerimize yaklaşmasın. Çünkü Melekler, insanların rahatsız oldukları şeylerden rahatsız olurlar"*⁷⁸ buyurmuştur. Hadis-i şerifte söz konusu sebzelerin yenilmesi ve akabinde mescide gidilmesinde bu kokunun sadece insanlara ulaşmakla kalmadığını aynı zaman da meleklerle kadar ulaştığını haber vermektedir. İşte bu olayda soğan, sarımsak ve pırasanın hangi şartlarda yenmediğinin hikmeti açıkça anlaşılmaktadır.

Müslümanlar soğan, sarımsak, pırasa vb. türden sebzelerin yenilmesi ile ilgili olarak Hz. Peygamber'e, Enes (r.a.) ve Âişe (r.a.) benzer sorular sorarak bir takım cevaplar almışlardır. Allah Resûlu'ne sarımsağın yenilip yenilmemesi sorusu sorulduğunda cevap olarak haram olmadığını fakat kötü kokusundan dolayı hoşlanmadığını bildirmiştir.⁷⁹

⁷⁸ Müslim, Mesâcid, 17; Tirmizî, Et'ime, 13; Nesâî, Mesâcid, 16; İbn Mâce, Et'ime, 59. Konuyla ilgili bir başka rivâyette şöyledir: Ümmü Eyyüb'den (r.a.) nakledildiğine göre, şöyle demiştir: "Ben, Resûlullah'a (s.a.) içerisinde soğan veya sarımsak bulunan bir yemek yapmışım. O bundan yemedi ve: "Ben, arkadaşım Cebraîl'e veya diğer arkadaşlarıma eziyet vermektan hoşlanmam" buyurdu. Müslim, Eşribe, 31; Tirmizî, Et'ime, 14; İbn Mâce, Et'ime, 59.

⁷⁹ Ebû Dâvud, Et'ime, 40. Konu ile ilgili benzer bir başka rivâyette şöyledir: Peygamber'in (s.a.) yanında sarımsak ve soğandan bahsedildi ve bunların hepsinin içinde kokusu en fazla olanın sarımsak olduğunu söylemiştir. Buhârî, Salât, 160; Müslim, Mesâcid 17; Ebû Dâvud, Et'ime, 13; Nesâî, Mesâcid 16; Tirmizî, Et'ime, 13.

Benzer bir başka rivâyette de, Kim sarımsak vb. sebzeleri yerse mescitlere yaklaşmalarını,⁸⁰ eğer mutlaka yenilmesi gerekiyorsa pişirmek suretiyle onlarda bulunan ağır kokuları gidererek yenilebileceğini⁸¹ bildirmiştir. Enes'e (r.a.) sarımsağın hükmünü sordular da şöyle cevap verdi: Peygamber (s.a.): *"Her kim şu sebzedden yerse bize yaklaşmasın ve bizimle namaz kılmasın!"* buyurdu.⁸² Mü'minlerin annesi Hz. Âişe'ye soğan hakkında soru sordukların da: *"Resûlullah'ın (s.a.) yediği son yemek, içinde soğan olan bir yemektir"* cevabını vermişti.⁸³ Hadislerde geçen soğan, sarımsak, pırasa vb. sebzeleri yemenin yasaklanmadığını, aksi halde helâl olduğu haber verilmektedir. Sadece cemaat içine çıkılacağı sırada yenmemesine işaret ediliyor.

Rahatsızlık sebebiyle sarımsağın yenilip mescide gidilebileceği konusunda bu yasağın ortadan kalktığını Hz. Peygamber' den nakledilen şu hadisinde görmek mümkündür. Konuyla ilgili olarak Muğire b. Şu'be şöyle bir rivâyette bulunmuştur: *Bir gün sarımsak yiyip namaz kılmak üzere Peygamber'in (s.a.) mescidine varmışım, mescide girince Peygamber (s.a.) herhalde benden bir koku hissetti ki, namazım bitince; "Her kim şu (sarımsak ismi verilen) bitkiyi yerse kokusu kendisinden iyice gidinceye kadar mescidimize yaklaşmasın" buyurdu. Namazı tamamlayınca yanına varıp; Ey Allah'ın Resûlü, Allah için elini bana vereceksin, dedim. Elini lütfedip bana verdi, ben de elini tutup yeminin arasından göğsüme götürdüm. O sırada ben göğsü sarılı idim. Göğsümün sarılı olduğunu anlayınca; "Senin özrün var" buyurdu.*⁸⁴

Ömer b. Hattab, sarımsak, soğan vb. sebzelerin ağızda meydana getirdiği kötü kokularla mescide gidenlerden hoşnut olmadığını, Hz. Peygamber hayatta iken mescit de bulunan bir kişiden bu iki sebzeyle ait koku hissedilince o kimsenin elinden tutulup Bakî mezarlığına kadar uzaklaştırıldığını⁸⁵ bildirmiştir. Bu olay bizlere ağız kokusu kötü olanların o dönemlerde mescitte karşılaştıkları durumu göstermektedir.

Günümüzde yapılan araştırmalarda, soğan ve sarımsağın insan için çok faydalı sebzeler olduğu, özellikle tansiyon düzenlemede, kandaki yağları temizlemede büyük

⁸⁰ Bkz. Ebû Dâvud, Et'ime, 40.

⁸¹ Ebû Dâvud, Et'ime, 40; Tirmizî, Et'ime, 14.

⁸² Müslim, Mesâcid, 17.

⁸³ Ebû Dâvud, Et'ime, 40.

⁸⁴ Ebû Dâvud, Et'ime, 40.

⁸⁵ Nesâî, Mesâcid, 17; Tirmizî, Et'ime, 13; İbn Mâce, Et'ime, 59.

faydaları olduğu açıklanmıştır.⁸⁶ Böylesine faydalı şeyleri yemek yasak olmayacağı gibi aksine kimseyi rahatsız etmeyecek şekilde tüketilmeli yahut da insan yanına çıkılacağı zaman ağızdaki koku giderilip öylece hareket edilmelidir.

Sarımsak, soğan, pırasa vb. ağızda kötü koku yapan sebzelerin yenilip mescide çıkılması konusunda ilgili iki görüş bildirilmiştir:

Birinci görüş: Sahâbiler nehyi, haramlık ifade eden bir yasak olarak almamış ancak en uygun olana ters bir şey olarak anlamışlardır. Yahut söz konusu edilen şeyin mübah olduğu ancak bu konuda meleklerden olsun insanlardan olsun başkalarının haklarının gözetilmesi ve kimsenin rahatsız edilmemesi gerektiği anlamını çıkarmışlardır. Bu noktada İslâm'ın önemli bir kuralı karşımıza çıkmaktadır ki, o da şudur: “Melekleri rahatsız eden mübah bir fiili bir insanın yapması caizdir. Çünkü Müslümanın mübah olanı yapma konusundaki hakkı önce gelmektedir. Meleklerin ise kendilerini rahatsız edici şeylerden uzak durma hakları vardır. Yahut bir yükümlü ile beraber bulunma zorunlulukları varsa, o zaman kendilerini rahatsız edici duruma katlanırlar. Nevevî (ö. 676/1277), Müslim'in: “...camilere yaklaşmasın...” ifadesini taşıyan hadisini verdikten sonra şöyle demiştir: “Bu, sarımsak ve benzeri şeyleri yiyenin hangi cami olursa olsun camiye girmesinin nehyedildiğini açıkça ifade etmektedir.” Bütün ulemanın görüşü de bu yöndedir. Ancak Kadî İyaz'ın (ö. 544/1149) bazı âlimlerden naklettiğine göre onlar bu yasağın sadece Resûlullah'ın (s.a.) mescidine özel olduğu söylenmiştir. Onlar bu görüşlerini hadisteki: “Mescidimize...” ifadesine dayandırmaktadırlar.

İkinci görüş: Bazı âlimler kötü koku yayan yiyecekleri yiyip mescide çıkmanın yasak olduğunu söylemişlerdir. Bu görüşe göre yasak olan, sarımsak ve benzeri şeyleri yemek değil, bunları yedikten sonra camiye gitmekle ilgilidir. Bu sebzeler, bu konuda görüş bildirenlerin ortak görüşleriyle yenmesi mübah olan yiyeceklerdir. Kadî İyaz (ö. 544/1149), ifadelerin zahirine göre hükmedenlerin bu yiyecekleri haram gördüklerini bildirmiştir. Çünkü bunlar cemaate gidilmesini engellemektedir. Cemaate gitmek ise onlara göre farz-ı ayndır. Çoğunluğunun delili ise Peygamber'in (s.a.): “Sen ye! Ben senin münacaat etmediğinle münacat ediyorum” sözüdür. Bir başka delil de Allah Resûlu'nun şu sözüdür: “Ey insanlar! Allah'ın helâl kıldığına benim haram kılma hakkım yoktur. Ancak

⁸⁶ Bkz. Salih, Aidin, **Gerçek Tıp**, 2. Baskı, Sade Hayat Yay., İstanbul 2015, s. 100-107; Asımgil, Asım, **Şifalı Bitkiler**, 2. Baskı, Timaş Yay., İstanbul 2009, s. 245-257.

bu kokusundan hoşlanmadığım bir bitkidir.” Bu hadisi Müslim ve başkaları rivâyet etmiştir. İslâm âlimlerinin görüşleri şöyledir: “Yiyeceklerden ve daha başka şeylerden kötü kokulu olanların tümü sarımsak, soğan ve pırasa ile aynı hükümdedir.” Kadî İyaz (ö. 544/1149) şöyle söylemiştir: “Camiden başka içinde topluca namaz kılınan yerleri de buna kıyas edilmiştir. Mesela bayram ve cenaze namazlarının kılındığı ve çeşitli ibadetlerin toplu halde yapıldığı yerler de bu hükümdedir. Ancak çarşılar ve benzeri yerler bu hükümde değildir.”

Konuyla ilgili olarak günümüzde yaygınlık kazanan ve sarımsak gibi kötü koku yayan sebzelerle ortak özelliğe sahip sigaranın durumunun da gösterilmesi gerekli görülmektedir. Zira camilere gidildiğinde soğan ve sarımsaktan daha kötü koku yayan bu madde herkesin sorunu haline gelmiştir. Özellikle pasif içicilerin muzdarip olduğu bu konu İslam âlimlerinin tartışma sahasına girmiş ve sigaranın hükmü hakkında uzun uzun konuşulmuştur. Tezin amacı sigaranın hükmünü göstermek olmadığından burada sigara içilip camilere gidilmesi konusu üzerinde durulacaktır. Âlimlerin ortak görüşüyle helâl olan sarımsak, soğan ve pırasa için hüküm bu olursa, tahrimen mekruh olduğu söylenen sigara için hüküm nedir? İbn-i Abidin şöyle söylemiştir: “Sözün zahirinden, bunun tahrimen mekruh olduğu anlaşılmaktadır. Bunu kullananlar ise fisk işlemiş olurlar.”⁸⁷

Ağız kokusu hem melekleri hem de insanları rahatsız eden bir eza olduğundan, insanlarla içli dışlı olan kişilerin buna dikkat etmesi gerekmektedir. Hz. Peygamber de Müslümanların önderi ve mürşidi olması hasebiyle gerek yabancı ülkelerden gelen misafirlerle gerekse de ashâbıyla sürekli yakın temas halindeydi. Onun bu özelliği insanlarla olan diyalogunda daha dikkatli olmasını gerektiriyordu. Hz. Peygamber bunun için ağız kokusuna etki edecek yiyecekleri yerken dikkatli davranmaktaydı. Soğan, sarımsak gibi yiyeceklerin ancak pişirildikten sonra yenmesini tavsiye etmesinin yanında ağızda güzel koku sağlayacak yemekleri yemeyi de tercih ederdi. Onun bu özelliğini Hz. Âişe'nin rivayet ettiği şu olayda görmek mümkündür. Hz. Âişe şöyle demiştir: Peygamber (s.a.), Zeynep binti Cahş'ın yanında kalır ve bal şerbeti içerdi. Hafsa ve ben şöyle anlaşır sözleştik: Hz. Peygamber hangimizin yanına gelirse: “Sende meğafır kokuyor” diyelim. Nihayet Allah Resûlu bizlerden birinin yanına girince o anlaştığımız şekilde söyledi. O zaman Hz. Peygamber “Hayır! Ben Zeynep binti Cahş'ın yanında bal şerbeti içmiştim ve

⁸⁷ Said Havva, *El Esas Fi's Süne*, I-XII, trc. Mehmet Varol, 1. Baskı, Aksa Yay., İstanbul 1994, c. III, s. 310-311.

bir daha bal şerbeti içmeyeceğim” buyurdu. Bunun üzerine Tahrim sûresi 1-3-4 ayetleri nazil oldu. Tahrim 4. Ayeti Âişe ve Hafsa için nazil olmuştu. 3. Ayette ise: “Sadece bal şerbeti içmişim” sözünü açıklamış oluyor.⁸⁸

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber kendisinden kötü bir koku sadır olduğu söylenince hemen tepki vermiş ve kokunun kötü olmaması gerektiğini, çünkü meğâfir denen o bitkiden yemediğini bunun yerine güzel koku veren bal şerbeti içtiğini, söylemiştir. Peygamber’in (s.a.) ağzının kötü kokmasını istememesinin sebebi olarak onun meleklerle olan münasebeti gösterilmiştir.⁸⁹ Başka bir hadiste soğan, sarımsak gibi rahatsız edici koku yayan yiyecekleri yiyenlerin mescide gelmesini yasaklamasının sebebi olarak meleklerin insanların rahatsız olduğu şeylerden rahatsız olmasını göstermesi, meleklerle eza vermekten kaçındığı her şeyden insanlar için de kaçındığını gösterir.

Konuyu toparlayacak olursak; Allah Resûlu, ağızda kötü kokuya sebep olan soğan, sarımsak ve pırasa gibi bitkilerin pişirilmeden yenildikten sonra mescide ve insanların yakın temas halinde bulunduğu ortamlara girilmesini yasaklamıştır. Bu yasağın bir illeti de meleklerin de insanlar gibi eza verici şeylerden rahatsız olmalarıdır. Melekler mescit gibi yerlerde sıkça bulduklarından Hz. Peygamber bu yasağını mescitlerle sınırlı gibi söylemiştir. Aslında Resûl-i Ekrem efendimiz burada hem insanlara hem de meleklerle aynı anda eza verildiğinden dolayı mescitleri özellikle zikretmiştir. Yoksa yasak sadece mescitlerle sınırlı değildir. Bunun dışında her birinin insan sağlığı açısından önemli sebzeler olduğu da bilinmektedir. Allah’ın hiçbir şeyi boş yere yaratmadığı gerçeği⁹⁰ göz önünde bulundurulduğunda sağlığımız için Allah’ın bu nimetlerinden kâfi miktarda yararlanmak icap etmektedir. Fakat burada önemli olan bunu yaparken başkalarını rahatsız etmekten uzak durmaya çalışmaktır. Özellikle sarımsak ve soğanın ağza verdiği koku, Peygamber (s.a.) dönemin de olduğu gibi günümüzde de insanların bir arada buldukları ortamlarda benzer ve ya farklı şekillerde açıktan pek olmasa da gizliden tepki çekmektedir. Bundan dolayı bu ve buna benzer konularda insanları rahatsız etmemek adına daha dikkatli olunması gerekmektedir.

⁸⁸ Buhârî, Talâk, 8, Nikâh, 103; Müslim, Talâk, 20; Ebû Dâvud, Eşribe, 11; Nesâî, Talâk, 17.

⁸⁹ el-Aynî, Bedreddin, *Umdetü’l-kârî fi Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, I-XII, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut ty., c. IV, s. 217.

⁹⁰ Âl-i İmrân, 3/191.

2. Ter Kokusu

Kötü kokular arasında zikredilebilecek bir diğer önemli hususta insan vücudundan çıkan terlerdir. Nasıl ki belli bir zaman sonra ağızdan çıkan kötü kokular insanı rahatsız ediyorsa, aynı şekilde vücuttan çıkan terler de zamanla etrafa kötü kokular yaymaktadır. Hz. Peygamber' in yaşadığı dönemi göz önüne aldığımızda o günün yaşam koşulları ve yaşanılan bölgenin coğrafi şartlarını da ele aldığımızda konunun ne kadar ehemmiyet kazandığı görülecektir.

Allah Resûlu zamanındaki Müslümanlar, kendi işini kendileri gören kimselerdi. Cuma namazı vaktine kadar, meşgul oldukları işlerinde çalışır, Cuma namazı vakti yaklaştığında işlerini bırakıp üzerlerindeki iş kıyafetleri ile namaza gelirlerdi. Yaşadıkları coğrafya su yönünden pek kısır bir yer olduğundan, yıkanıp temizlenmeye imkân bulamıyor bu da vücutlarının ağır ter kokmasına sebep oluyordu. Bu durumu bize Hz. Âişe şöyle nakletmektedir: “İnsanlar, kendi işlerini kendileri yapıyorlar ve halleriyle (iş elbiseleriyle, terli bir halde yıkanmadan) cumaya geliyorlardı. Bundan dolayı kendilerine, “keşke yıkansaydınız” denildi.⁹¹ Hadisten de anlaşıldığı üzere Asr-ı Saadette genel olarak ahab-ı kiram işlerinde bizzat çalışır hizmetçi ve işçi kullanmazlardı. Bu yüzden tabiatıyla terlerler, üzerinde ter kokusu olduğu halde cumaya gelirler ve bu durum cemaati rahatsız ederdi. Bundan dolayı kendilerine “keşke yıkansanız” denilmiştir. Resûlullah'ın (s.a.) ahaba yıkanmayı emretmeyip de temenni suretiyle tavsiyede bulunması Cuma günü gusletmenin farz olmadığına delâlet etmektedir. Şayet farz olsaydı, temenni etmez, emrederdi.⁹²

Hz. Âişe konuyla ilgili olarak şahit olduğu bir olayı şöyle anlatmıştır: *Peygamber (s.a.) zamanında insanlar Medine'ye, gerek yakın menzillerinden gerekse de avâlden geliyorlar Cuma gününde nöbetleşe hazır oluyorlardı. Toz toprak içinde gelirler, toz ve ter vücutlarına siner ve bedenlerinden ter kokusu çıkardı. Bir defasında Allah Resûlu benim yanımda iken bunlardan biri Resûlullah'ın (s.a.) huzuruna geldi. Peygamber (s.a.): “Keşke bu gününüz için iyice temizleneydiniz!”⁹³ Tavsiyesinde bulundu.*

⁹¹ Buhârî, Cum'a, 15; Müslim, Cum'a, 6; Ebû Dâvud, Tahâret, 128.

⁹² Azimâbâdî, a.g.e., c. II, s. 16.

⁹³ Buhârî, Cum'a, 14.

Bununla beraber yıkanmak, güzel elbise ve güzel kokular sürünmek İslâm'ın müstehab kabul ettiği şeylerdir. İmkânı olan Müslümanın bunları yapması güzel karşılanmış ve insanlar buna teşvik edilmişlerdir. Hatta bazı durumlarda gusül etmek mecburi kılınmıştır.⁹⁴

İbn Abbas (r.a.), Cuma günü gusül almanın gerekli olduğundan bahsederken insanların ter içerisinde mescide gelerek etrafa yaydıkları kötü kokulardan kaynaklandığını haber vermiştir. Konuyla ilgili İkrime'den (r.a.) şöyle rivâyet edilmiştir: *“İraklılardan bazı insanlar İbn Abbas'a gelip: Ya İbn Abbas, Cuma günü gusletmeyi vâcib görür müsün? Dediler. İbn Abbas: Hayır, fakat o daha çok temizlik ve gusleden için daha hayırlıdır. Gusletmeyen kimseye de vâcib değildir. Size (Cuma günü) gusletmenin nasıl başladığını haber vereyim: insanlar darlık ve meşakkatte idiler. Yünden elbiseler giyerler, bedenlerinde yük taşıyarak çalışırlardı. Mescitler dar, tavan basıktı, o (tavan) bir gölgelikten ibaretti. Sıcak bir günde, Resûlullah (s.a.) mescide geldi. Yün elbiseler içerisinde insanlar terlemiş, kendilerinden kokular yayılmıştı. Bu kokularla bir birlerine eziyet ediyorlardı. Allah Resûlu bu kokuyu hissedince: “Ey insanlar! Bugün (Cuma günü) olunca yıkanınız. Her biriniz bulabildiği koku ve yağların en güzelini sürünsün” buyurdu. Aradan zaman geçti Şanı yüce Allah, (mallar, elbiseler, hizmetçilerle onlara) bolluk verdi. Müslümanlar yünden başka elbiseler giydiler, (bizzat beden) çalışmaya ihtiyaçları kalmadı ve mescitler genişletildi. Böylece birbirlerine eziyet veren ter de kısmen zail oldu.”*⁹⁵

İslâmın ilk zamanlarında sorun teşkil eden ter kokusu Hz. Peygamber'in tavsiye ve uyarılarıyla zamanla azalmış ve insanlar daha rahat ortamlarda ibadetlerini yerine getirmiştir. İmkânların kısıtlı olduğu zamanlara tekabül eden bu hadise zamanla

⁹⁴ Genceli, **a.g.e.**, c. IV, s. 329.

⁹⁵ Ebû Dâvud, Tahâret, 128. Abdullah ibn Abbas'ın azatlısı İkrime'nin naklettiği bu konuşma, İbn Abbas Basra'da vali iken onunla Iraklı bazı kimseler arasında geçmiştir. Irak o zamanlar İran körfezi ile Musul arasındaki bölgenin adıydı. Abdullah İbn Abbas'ın sözlerinden anladığımızı göre, Müslümanlar ilk günlerinde fakir oldukları için bizzat kendileri bedenlen çalışarak ihtiyaçlarını temin ediyorlardı. Yünden dokunmuş elbiseden başka giyecekleri de olmadığı için terliyorlar ve bu kendilerinde hoş olmayan kokular bırakıyordu. Bu halleriyle, mescidin üstünün hurma dalları ile örtülü olması, hava almaması, mescidin dar ve tavanının basıklığına izdiham da eklenince, çıkan ter kokuları gelen cemaati rahatsız ediyordu. Bu yüzden Efendimiz Cuma günleri yıkanmalarını emretmiştir. Ancak Müslümanlar bolluk ve refâha kavuşunca içlerinde hizmetçiler çalıştırmaya başlamışlar, yünün dışında daha hafif elbiseler giyme imkânına kavuşmuşlar, böylece eskiden olduğu gibi, başkalarını rahatsız edecek biçimde terlemez olmuşlardı. Böylelikle Cuma günleri gusletme zorunlulukları da ortadan kalkmıştı. Azimâbâdî, **a.g.e.**, c. II, s. 18.

Müslümanlar rahata erince ortadan kalkmıştı. Cuma günü namazdan önce yıkanmak, çalışan insanların ter kokularını üzerlerinden gidermeleri için Peygamber'in (s.a.) yapılmasını istediği bir tavsiyesidir.

D. GÜZEL KOKMA

Güzel kokmak için koku sürünmek, kişinin yerine getirmesi gerekli olan bakımlar arasında yer almaktadır. Bunun en güzel örneğini Resûlullah'ın (s.a.) hayatında görmek mümkündür. O sürekli beraber olduğu ashabına ve rabbinden ona mesaj getiren elçisine eziyet vermemek için güzel koku sürünmeyi ihmal etmemiş hatta ashabına da bunu tavsiye etmiştir. Güzel kokunun Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde bu kadar ön plana çıkmasının iki ana nedeninden bahsedebiliriz. Bunlardan birincisi, kokunun peygamberlerin ortak sünneti olmasıdır. Araplar peygamberlerin atası olan Hz. İbrahim'in yoluna tabi olduklarını iddia ettiklerinden onun bu sünnetine uymayı ihmal etmemişlerdir. İkinci neden ise, buldukları coğrafyada suyun az olmasıdır. Bu durumun onların kısa zaman aralıklarıyla banyo yapmalarını olanaksız hale getirdiğinden onlar, az banyo yapmaktan kaynaklanan olumsuzlukları azaltma çareleri aramaya gitmişlerdir. Kötü kokuyla ilgili buldukları çarelerden biri de güzel koku sürünmek olmuştur.

Arapça'da genel olarak güzel koku için itr, üretme veya satma işine itâre, itriyat, koku satana attâr denmektedir. Bu kelimeler Türkçe'ye de girmiş, aynı kökten kelimeler Batı dillerine geçmiştir. Araplar koku karşılığında esintiye gelmesinden dolayı rîh, râiha, güzel ve temiz olan şeyler güzel koktuğu için tîb kelimelerini de kullanırlar.⁹⁶

Güzel kokunun insan hayatında ne zamandan beri yer aldığını belirleme açısından şu hadis dikkat çekicidir. Ebû Eyyûb'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir: Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: *“Dört şey tüm peygamberlerin sünnetlerindedir: Utanma duygusu, güzel koku sürünmek, misvak kullanmak ve evlenmek.”*⁹⁷ Zikredilen hadiste de anlaşılacağı üzere güzel koku tüm Peygamberlerin ortak sünnetleri arasında yer almış, bu da güzel kokunun ilk peygamberden beri insan hayatında var olduğunu göstermektedir.

⁹⁶ Bozkurt, Nebi, “Koku”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLIV, İstanbul 2002, c. XXVI, ss. 150.

⁹⁷ Tirmizî, Nikâh, 1.

Konuyla ilgili hadis kitaplarında farklı şekillerde rivâyetler bulunduğundan dolayı, içeriği göz önüne alınarak birkaç başlık altında rivâyetlere yer verilerek konu bütünlüğü korunmaya çalışılacaktır.

1. Hz. Peygamber'in Kokuya Verdiği Önem ve Kullandığı Koku Çeşitleri

Peygamber'in (s.a.) güzel kokuyu adeta hayatının bir parçası haline getirmişti. Özellikle konuyla ilgili hadislerde yeri geldiğinde görüleceği üzere hanımlarını dolaştığında, insanların arasına çıktığında, Cuma günü namaza gittiğinde, hac ve umre gibi önemli ibadetleri yerine getirmeden önce ve sonra güzel koku süründüğü çeşitli hadislerde belirtilmektedir. Peygamber (s.a.) çok koku süründüğünden dolayı saçlarının kırmızı renk aldığı⁹⁸ konuya olan hassasiyetinin beklide en önemli delilidir.

Resûl-i Ekrem efendimiz güzel kokuya o denli önem vermiştir ki, ikram edilen güzel kokunun reddedilmesinin doğru olmadığını muhtelif vesilelerle dile getirmiştir. Nitekim Ebû Hureyre'den (r.a.) nakledilen bir rivâyette şöyle buyurmuştur: *“Kime güzel koku ikram edilirse onu reddetmesin. Çünkü o hem güzel koku verir hem de taşınması kolaydır.”*⁹⁹ Benzer bir rivayette de Ebû Osman en-Nehdî'den (r.a.) şöyle nakledilmiştir: *“Sizden birine reyhan sunulduğu takdirde onu reddetmesin, zira o cennetten çıkmadır.”*¹⁰⁰ Mealindeki bu hadiste güzel koku cennetin özelliklerinden biri olarak nitelendirilmiştir.

Güzel koku ikram edildiğinde reddedilmemesi gereken üç şeyden biri olarak zikredilmiştir. Bunlardan biri minder, diğeri yağ, sonuncusu ise koku'dur.¹⁰¹ Tüm bunlardan Hz. Peygamber'in güzel kokuya ne kadar önem verdiği anlaşılmaktadır.

Allah Resûlu'nun teninin kendine has bir kokusu vardı. Hiçbir koku kullanmadığı halde dahi teninin kokusunun tüm kokulardan daha güzel koktuğu rivâyet edilmektedir. Hz. Peygamber'in en yakınında on yıl geçiren Enes b. Malik (r.a.) *“Ben hayatımda Peygamber'in (s.a.) elinden daha yumuşak hiçbir ipeğe, hiçbir dibâca/atlasa el sürmedim. Yine ben ömrümde Peygamber'in (s.a.) kokusundan daha hoş, daha temiz bir koku asla koklamadım.”*¹⁰² Diyerek, Allah Elçisi'nin kokusunu kendince anlatmaya çalışmıştır.

⁹⁸ Buhârî, Menâkıb, 23.

⁹⁹ Ebû Dâvud, Tereccül, 6; Nesâî, Zinet, 76.

¹⁰⁰ Tirmizî, Edeb, 37.

¹⁰¹ Tirmizî, Edeb, 37.

¹⁰² Buhârî, Menâkıb, 23.

Buhârî’ de yer alan rivâyette Enes b. Mâlik (r.a.), Hz. Peygamber’in kokusunu misk ve abîr kokusundan daha güzel olarak tanımlamıştır.¹⁰³

Enes b. Mâlik’den (r.a.) konuyla ilgili nakledilen bir diğ er rivâyette ise, şöyle ilginç bir olay cereyan etmektedir: Resûlullah (s.a.) evimize gelmişti. Bir müddet sonra kaylûle uykusuna daldı. Uyurken terleyince. Annem bir kavanoz getirerek Allah Elçisi’nin terini onun içine toplamaya başladı. Bu esnada Peygamber (s.a.) uyandı ve “Ey Ümmü Süleym! Bu yaptığın nedir?” diye sordu. Annem “Ey Allah’ın Elçisi bu senin terindir, onu kavanoza topluyoruz; o kokuların en güzellerindendir” cevabını verdi.¹⁰⁴

Resûl-i Ekrem efendimizin hayatının her anında güzel kokunun yer aldığı daha önceden belirtilmişti. Hac ve umre gibi önemli bir ibadeti yerine getirmeden önce ve sonra koku süründüğü haber verilmiştir. Konuyla ilgili bu önemli bilgiyi Hz. Peygamber’in hanımlarından olan Âiş e (r.a.) bizlere şöyle haber vermektedir: Resûlullah’ın (s.a.) ihramdan çıkmadan ve Kâbe’yi tavaf etmeden önce Kurban bayramı günü misk kokusu sürünmüştü.¹⁰⁵ Benzer bir rivâyette ise Peygamber (s.a.) ihrama girmeden ve ihramı çıkarıp Kâbe’yi tavaf etmeden önce Hz. Âiş e’nin bizzat kendi elleriyle Allah Elçisi’ne misk kokusu sürdüğü nakledilir.¹⁰⁶

İhrama girmeden önce koku sürünmek müstehabtır. Kokunun ihram hâlinde devam etmesinde beis yoktur. Kokuyu ancak ihram hâlinde sürünmek haramdır. Sevrî (ö. 161/778), İmam-ı Şâfî (ö. 204/820), İmam Ebû Yusuf (ö. 182/798), İmam Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Dâvud ez-Zâhirî (ö. 270/884) ve pek çok âlimin kavli bu olduğu gibi sahâbe ve tâbiûndan bir cemaatin, cumhur-u muhaddisin ile fukahanın ekserisinin mezhebi de budur. Zührî (ö. 124/742), İmam Mâlik (ö. 179/795), İmam Muhammed (ö. 189/805) ve bazı ulema bunun caiz olmadığı söylemişlerdir. Sahâbe ve tâbiûndan bir cemaat dahi ihrama girerken koku sürünmenin caiz olmadığına kâildir. Bazıları koku sürmenin ihrama girmek için değil, kadınların yanına varmak için yapıldığını iddia etmiştir. Onlara göre buradaki rivâyette takdim ve te’hir vardır. Cümlenin takdiri şöyledir: “Peygamber (s.a.)

¹⁰³ Buhârî, Savm, 53.

¹⁰⁴ Müslim, Fedâil, 22.

¹⁰⁵ Ebû Dâvud, Menâsik, 11; İbn Mâce, Menâsik, 18; Nesâî, Hac, 41.

¹⁰⁶ Buhârî, Hac, 18; Müslim, Hac, 7; Tirmizî, Hac, 77.

üzerinden koku saçılarak kadınlarını dolaşır sonra ihrama girerdi.” Bazıları da ihrama girerken koku sürünmenin Allah Resûlu’ne mahsus olduğunu söylemiştir.¹⁰⁷

Hız. Peygamber hayatında boyunca farklı kokular sürünmüştür. Kaynaklarda yer alan rivâyetlere bakıldığında Allah Rasûlu’nun vücutta veya elbisede renk bırakmayan kokuları tercih ettiği görülür. Nitekim Hz. Âişe’den (r.a.) nakledilen rivâyete göre: Peygamber (s.a.) misk ve amber gibi renksiz koku maddeleri sürünürdü ve “Vücuda sürülecek maddelerin en iyisi misktir” derdi, mealindeki haber, Allah Elçisi’nin bu konudaki sünnetini ortaya koymaktadır.¹⁰⁸ Bir başka hadis-i şerifte ise Ebû Said el-Hudrî (r.a.), Hz. Peygamber’in en güzel kokunun misk olduğunu bildirmiştir.¹⁰⁹

Allah Resûlu’nun kullandığı kokular arasında zikredilen bir diğer kokuda safrandır. Rivâyetlerde safran kokusunu erkekler tarafından kullanıldığını gösteren hadislerin yanında yasaklayıcı rivâyetler de yer almaktadır. Safran kokusunun kullanıldığını bildiren rivâyet şöyledir:

İbn Ömer’den (r.a.) rivâyet edildiğine göre: Peygamber (s.a.) sibtî denilen pabuçlar giyer, sakalını vers ve safranla boyardı.¹¹⁰ İbn Ömer’den (r.a.) nakledilen bu hadis-i şeriften de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber’in bizzat kendisinin sakalına vers ile beraber safran sürdüğü ifade edilmiştir. Safran çok amaçlı kullanılan koku çeşitidir. Yukarıda geçen İbn Ömer rivâyetinde safran’ın sakal boyamada kullanılan bir malzeme olduğunu bildirmiştir. Bunun dışın da Peygamber’in (s.a.) yaşadığı devrinde elbiselere, bir boya gibi renk verme özelliği olan kokular sürüldüğü, safranın da bu amaçla kullanılan bir koku çeşidi olduğu bilinmektedir.¹¹¹ Bu bilgiler doğrultusunda safran kokusunun çok amaçlı bir koku olduğu söylenilebilir.

¹⁰⁷ Nevevî, Yahya b. Şeref, **Sahîhu Müslim b. Şerhi’n-Nevevî**, I-XVIII, 1. Baskı, el-Matbaatü’l-Mısriyyetü, Kahire1929, c. VIII, s. 99.

¹⁰⁸ Tirmizi, Cenâiz, 16; Nesâî, Zinet, 3; Ebû Dâvud, Cenâiz, 37. Bu konudaki bir başka rivâyet şöyledir: Muhammed b. Ali’den (r.a.) nakledildiğine göre, kendisi Hz. Âişe’ye: “Peygamber (s.a.v.) koku sürünür müydü?” diye sormuş, Hz. Âişe ona Hz. Peygamber’in kokunun renksizi olduğunu kullandığını ve misk ile amber kokusunu süründüğünü haber vermiştir. Nesâî, Zinet, 31.

¹⁰⁹ Ebû Dâvud, Cenâiz, 33.

¹¹⁰ Ebû Dâvud, Tereccül, 19. Safran kokusunun yasaklayıcı bir koku olduğunu bildiren İbn Mes’ûd’un naklettiği rivâyette Hz. Peygamber’in mekrûh addettiği on hususun zikredildiği, bunlar arasında safran ve halûk ile saç ve sakal boyamanın da yer aldığı bilinmektedir. Nesâî, Zinet, 17. Konuyla ilgili bir diğer rivâyet Enes b. Mâlik (r.a.) tarafından nakledilmiştir. Rivâyete göre: “Resûlullah (s.a.), erkekler için bir çeşit olan safran sürünmeyi yasakladı.” Buhârî, Libâs, 33; Müslim, Libâs, 23; Tirmizî, Edeb, 51.

¹¹¹ Kamacı, **a.g.e.**, s. 178.

Veda Haccı esnasında bizzat Hz. Âişe'nin Resûlullah'a (s.a.) kendi elleri ile sürdüğü bir diğer koku da zerîra'dır. Buhârî'de yer alan bu haberde bizzat Hz. Âişe (r.a.): “Ben Hz. Peygamber'i (s.a.) Vedâ Haccı'nda ihramdan çıktığında ve ihrama girmek istediğinde zerîra'yı kendi ellerimle sürmek suretiyle kokulandırırdım.” demiştir.¹¹²

2. Kokunun Kullanıldığı Yerler ve Zamanlar

Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde erkeklerin özellikle düğün gibi eğlencelere giderken ya da kendileri evlenirken za'feran kullanmayı tercih ettikleri tespit edilmiştir. Hadis kitaplarında yer alan haber şu şekildedir: Enes'ten (r.a) rivâyete göre, Abdurrahman b. Avf, Resûlullah'ın (s.a) yanına geldi üzerinde evlenenlerin süründüğü za'feran kokusu vardı. Peygamber (s.a): “Nedir bu hal” diye sordu. O da: “Bir kadınla evlendim” dedi. Resûl-i Ekrem efendimiz: “Mehir olarak ne verdin?” dedi. Abdurrahman'da: “Bir çekirdek ağırlığında altın” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a): “Bir koyunla bile olsa düğün yemeği ver” buyurdu.¹¹³

Koku kullanmanın güzel olduğu bir diğer yer de yeni doğmuş çocuğa koku sürmektir. Ebû Dâvud'un yer verdiği bir rivâyette Ebû Büreyde, Hz. Peygamber devrinde, akıka kurbanı kesildikten sonra yeni doğan çocuğun saçına safran sürüldüğünü ifade etmiştir.¹¹⁴ Bilindiği üzere safran güzel koku yayan bir bitkidir.

Güzel kokunun geçtiği yerlerden bir tanesi de Cuma günüdür. Allah Resûlu Cuma günü yapılmasını tavsiye ettiği şeyler arasında güzel kokuyu da zikretmiştir. Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a.) nakledildiğini göre, Resûlullah (s.a.): “Cuma günü yıkanmak, akıl balığ olan herkese gereklidir. Misvak kullanmak da böyledir. Bulabildiği kadar koku da sürünür”¹¹⁵ buyurmuştur. Bir başka rivâyette Resûl-i Ekrem efendimiz erkeklerden, Cuma günü mescide muhakkak koku sürünmüş olarak gelmelerini istemiş; bunun önemini

¹¹² Buhârî, Libâs, 18; Müslim, Hac, 7.

¹¹³ Buhârî, Nikâh, 58; Ebû Dâvud, Nikâh, 29; Nesâî, Nikâh, 75. Hafız İbn Hacer'in (ö. 852/1149) beyânına göre bu hadisten, “za'ferân kullanmanın erkeklere yasak olduğuna daîr genel hükmün” dışında kaldığı manasını çıkarmak ve sözü geçen hükmün bu hadisle tahsîs edildiğini söylemek mümkündür. Ancak “Abdurrahman b. Avf bu kokuyu tenine değil de elbisesine sürmüş olabilir” gerekçesiyle bu görüşe itirâz edilmiştir. Bu itirâz “Erkeklerin tenlerine halûk sürünmeleri yasaktır. Fakat elbiselere sürünmelerinde bir sakınca yoktur.” diyen Mâliki ulemâsının görüşüne uygun düşmektedir. Ebû Hanife (ö. 150/767) ile İmâm Şafî (ö. 179/820) ve taraftarlarına göre ise, bu kokular herhangi bir erkeğin tenine sürmesi caiz olmadığı gibi elbisesine sürmesi de caiz değildir, demişlerdir. İbn Hacer, a.g.e., c. IX, s. 187.

¹¹⁴ Ebû Dâvud, Edâhî, 21.

¹¹⁵ Müslim, Cum'a, 2. Konuyla ilgili İbn Abbas'dan (r.a) rivâyet edildiğine göre, Nebi (s.a) şöyle buyurdu: “Bu Cuma günü Allah'ın Müslümanlar için bayram kıldığı bir gündür. Cuma namazına gelmek isteyen gusletsin, güzel koku varsa sürsün ve misvâk kullanmayı da terk etmesin.” İbn Mâce, Salât, 83.

“Eşlerinizin kokusundan dahi olsa sürün!” diyerek ifade etmiştir.¹¹⁶ Nakledilen hadisten de anlaşılacağı üzere Peygamber (s.a.) Cuma gününe özel olması hasbiyle koku bulunmadığı zaman bayan kokusu dahi olsa sürünmesi gerektiğini buyurmuştur.

Hadiste geçen “Bulabildiği kadar da koku sürünür” cümlesi ile ilgili Kadî İyâz: “Bu cümle, bulabildiğini sürünmesi hususunda te’kit için yahut çok sürünmek istediğini anlatmak için söylenmiş olabilir. Birinci mana daha zahiridir.” Der. “Velev ki kadın kadının kokusundan” cümlesi de bu manayı teyit etmektedir. Çünkü kadına mahsus olan kokuyu erkeklerin sürmesi mekruhtur. O devir de bu koku renkliydi ve pek keskin değildi. Böyle bir kokunun erkeğe mubah kılınması, koku sürünmenin bittekid matlup olduğuna delildir. Cuma günü cemaate eziyet verecek kerih kokuların her cihetle önüne geçmek emrolunmuştur. Cemaate ve meleklere eziyet verecek kerih kokular ya terlemeden yahut ağızdan hâsıl olur. Terlemeden hâsıl olan kokuyu gidermek için evvela yıkanmak sonra bir de bulabildiği güzel kokuyu sürünmek; ağız kokusunu gidermek için de ağız güzelce misvaklamak, emir buyrulmuştur. Mânevi temizliğin yanı sıra maddi temizliğe de bu derece ehemmiyet veren başka bir din bilmiyoruz.¹¹⁷

Peygamber (s.a.), Cuma günü Müslüman’ın gusül abdesti almasının bir hakkı olduğunu, evden koku sürünerek çıkmanın güzelliğini ve bunun yanında koku bulamayanların sadece su ile yıkanıp temizlenmelerini de yeterli görmüştür.¹¹⁸

Konuyla ilgili İbn Mâce’de yer alan rivâyette Peygamber’in (s.a.): “*Kim Cuma günü gusleder ve güzelce temizlenir, en güzel elbiselerini giyer, evindeki güzel kokudan da Allah’ın takdir ettiği kadar sürünür ve sonra da cuma namazı için mescide girer ve cumadan kazanacağı sevabı yok edecek bir iş yapmaz; iki kişi arasını açarak onlara eziyet etmez ise o cuma ile diğer cuma arasındaki günahları bağışlanır*”¹¹⁹ buyurmuştur.

Güzel kokunun kullanıldığı yerler arasında hac ve umre de zikredilmiştir. Konu ile ilgili rivâyetlere bakıldığında birkaç rivâyet dışında geri kalan tüm rivâyetler Hz. Âişe validemiz tarafından nakledilmiştir. Konuyla ilgili hadis kitaplarında yer alan rivâyetler şöyledir:

¹¹⁶ Buhârî, Cum’a, 3; Müslim, Cum’a 2; Ebû Dâvud, Tahâret, 129; Nesâî, Cum’a, 6.

¹¹⁷ Nevevî, a.g.e., c. VI, s. 134.

¹¹⁸ Tirmizî, Cum’a, 381; Ebû Dâvud, Salât, 212.

¹¹⁹ İbn Mâce, Cum’a, 89.

Câbir'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: Hz. Peygamber ile birlikte hacca niyet ederek yola çıktık. Yanımızda kadınlarla çocuklar da vardı. Mekke'ye varınca Beytullah'ı, Safâ ile Merve'yi tavaf ettik. Müteakiben Peygamber (s.a.) bize: Yanında kurbanı olmayan ihramdan çıksın, buyurdu. Biz: Bize hangi şey helâldir, diye sorduk; Her şey helâldir, buyurdu. Bunun üzerine kadınlarla ilişkiye girdik, elbisemizi giydik ve koku süründük. Terviye günü gelince hacca niyet ettik. Bize Safâ ile Merve arasında yaptığımız ilk tavaf kâfi geldi sonra Hz. Peygamber deve ile sığırdan ortaklık yapmamızı emir buyurdu. Her yedi kişiye bir deveye müşterek olacaktı.¹²⁰ Rivâyetten de anlaşılacağı üzere hacca niyet edilmeden önce koku sürünmenin helâl olduğu bildirilmiştir.

Hz. Âişe'den nakledilen hadislerde güzel kokunun hacca niyet etmeden önce ve sonrasında sürünebildiği haber verilmektedir. Konuyla ilgili Hz. Âişe validemiz, Hz. Peygamber'in hac ve umre zamanı en güzel kokular süründüğünü şöyle haber vermektedir: *“Allah Resûlu, ihrama girmek istediğinde bulabildiği en güzel koku ve yağı sürünürdü. O kadar ki saç ve sakalındaki yağın parlaklığını görürdüm.”*¹²¹ *“Resûlullah'a (s.a) koku sürerdim, o kokuyla tüm hanımlarını dolaşır ve gusleder sabahleyin de ihrama girer ve o koku çevresine yayılır.”*¹²² *“Resûl-i Ekrem efendimize ihrama girerken ve çıkarken güzel koku sürmüştüm. Fakat o koku sizin kokularınıza benzemezdi, onun hiçbir eseri yoktu.”*¹²³ *“Peygamber (s.a) ihramlı olduğu halde saçlarını ayırdığı başının ortasına sürdüğü kokunun parlaklığı gözükürdü.”*¹²⁴

Hz. Peygamber'in güzel koku sürünmesiyle ilgili bir soru üzerine Hz. Âişe şöyle cevap vermiştir. Osman b. Urve (r.a) babasından naklederek şöyle diyor: *Âişe'ye (r.a.); “Resûlullah'a (s.a) nasıl koku sürerdin” diye sordum. O da şöyle dedi: “İhrama girerken de çıkarken de kokuların en güzelini sürerdim.”*¹²⁵

Âişe (r.a.), Hz. Peygamber'e koku sürdükten sonra efendimizle ilgili şu cümleleri dile getirmiştir: *“Peygamber (s.a.) ihramlı iken saçlarının dibine sürdüğü kokunun parlaklığını seyredirdim.”*¹²⁶ *“Allah Resûlu ihramlı iken saçlarını ayırdığı yere sürdüğü*

¹²⁰ Müslim, Hac, 17.

¹²¹ Bkz: Ebû Dâvud, Menâsik, 11; Nesâî, Hac, 42; İbn Mâce, Menâsik, 18.

¹²² Buhârî, Gusl, 1; Nesâî, Gusl, 25; İbn Mâce, Tahâret, 10.

¹²³ Ebû Dâvud, Menâsik, 11; İbn Mâce, Menâsik, 18; Nesâî, Hac, 41.

¹²⁴ Ebû Dâvud, Menâsik, 11; İbn Mâce, Menâsik, 18; Nesâî, Hac, 41.

¹²⁵ Ebû Dâvud, Menâsik, 11; İbn Mâce, Menâsik, 18; Nesâî, Hac, 41.

¹²⁶ Buhârî, Hac, 18; Ebû Dâvud, Menâsik, 11; Nesâî, Hac, 42.

güzel kokunun parlaklığını görür gibiyim."¹²⁷ "Resûlullah (s.a) ihramlı iken başına sürdüğü kokunun beyazlığını gördüm."¹²⁸ Mealinde zikredilen hadisler Hz. Âişe'nin Peygamber'e (s.a.) koku sürdükten sonra ki görüntüsünü resmetmektedir.

İbn Ömer'in güzel koku sürünmek ile ilgili vermiş olduğu tepki çok şaşırtıcıdır. Konuyla ilgili verilen bu tepki hadis kitaplarında şu şekilde yer almaktadır. Muhammed b. Münteşir, babasından naklettiğine göre şöyle demiştir: İbn Ömer'den işittim şöyle diyordu: "Üstüme başıma katran sürerek ihrama girmem; üzerime güzel koku kokarak ihrama girmemden daha hayırlıdır." Bu sözleri duyar duymaz hemen Aişe'nin (r.a) yanına gittim, kendisine İbn Ömer'in bu sözlerini naklettim. Bunun üzerine o da şöyle buyurdu: Resûlullah'a (s.a) güzel koku sürmüştüm, bu kokusuyla hanımlarını teker teker dolaştı, sonra da ihrama girdi.¹²⁹

Güzel kokunun kullanıldığı yerlerden bir diğeri de evlerdir. Konuyla ilgili rivâyet Veda haccı sırasında Yemen'e Hz. Peygamber'in görevlisi olarak giden Hz. Ali'nin (r.a.) Mekke'ye dönüşü sonrası Hz. Fatma ile arasında geçen konuşma olmuştur. Konuyla ilgili rivâyet şu şekildedir:

Ebû İshak (r.a.), Bera'dan şöyle nakletmiştir: Allah Resûlu, Ali'yi Yemen'e emir tayin ettiği zaman ben de vardım. Ondan sonra pek çok mal varlığına sahip oldum. Ali, Yemen'den dönünce olanları şöyle anlattı: "Gelince baktım ki Fatma evin her yanına güzel kokular püskürtmüş hemen onun üzerine yürüdüm." O da: "Sana ne oluyor? Peygamber (s.a.) ahabına böyle yapmalarını emretti onlar da böyle yaparak ihramdan çıktılar diyerek bana çıkıştı. Ben de Hz. Peygamber'in niyetiyle niyetlenip ihrama girdim diyerek, Allah Resûlu'nun yanına geldim. Bana "Ne diye niyet etmiştin?" dedi. Ben de: "Sen ne diye niyet ettinse ben de aynı şekilde niyet ettim" dedi. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Öyleyse ben hedy sevkettim ve haccı kırana niyet ettim."¹³⁰ Hadis-i şerifte zikredilen koku çeşidinin ismi nadûh'tur.¹³¹

¹²⁷ Buhârî, Hac, 18; Ebû Dâvud, Menâsik, 11; Nesâî, Hac, 42.

¹²⁸ Buhârî, Hac, 18; Ebû Dâvud, Menâsik, 11; Nesâî, Hac, 42.

¹²⁹ Buhârî, Gusl, 13; Müslim, Hac, 7; Nesâî, Gusl, 13.

¹³⁰ Ebû Dâvud, Menâsik, 24; Nesâî, Menâsik, 52.

¹³¹ Kamacı, a.g.e., s. 146.

Güzel kokunun kullanıldığı yerlerden bir tanesi de kadınların özel halleri arasında zikredilen hayızlık dönemidir. Bu dönemde güzel kokunun sadece temizlik amaçlı kullanıldığı, aşağıda yer vereceğimiz rivâyetlerde açıkça görülecektir.

Dinin ortaya koyduğu çizgiye göre, kadın kocası için süslenir ve iyi görünmeye çalışırken, kocası üzerinde etki bırakacak güzel bir görünüm sergilemelidir. Bunun içindir ki, İslâm kadına, kendi kocası dışındaki yabancılar için üç günden fazla yas tutmasını yasaklamıştır. Sadece kadına, kocası için dört ay on günlük iddet süresinde bu halini sürdürebileceğini emretmiştir.¹³²

Buhârî’de konuyla ilgili yer alan hadiste Ümmü Atiyye (r.a.) şöyle demiştir: Biz herhangi bir ölü üzerine üç günden fazla zînet ve süslenmeyi terk etmemizden nehy olunurduk. Ancak kocanın ölümü üzerine dört ay on gün zînet ve süslenmeyi terk ederdik. Bizler bu süre içinde gözlerimize sürme çekmekten, güzel koku sürünmekten ve Yemen’in asb elbisesi müstesna, süs için boyanmış elbise giymekten neyh olunurduk. Fakat bizlere temizlenme sırasında, bizlerden biri hayızdan yıkanmak istediğinde azfâr kutusundan bir parça kullanmamıza ruhsat verilmiştir. Biz kadınlar cenaze ardından gitmekten de nehy olunurduk.¹³³

Ümmü Atiyye’ den (r.a.) nakledilen bir başka rivâyette ise Peygamber’in (s.a.), kocası ölen kadının hayızdan temizlendiğinde kullanması gereken kokulardan olan “kust ve ezfârın” kullanılmasına izin verdiği haber vermektedir.¹³⁴ Hadiste matem süreci içerisinde olan hanımların koku kullanmayacakları ifade edildikten sonra sadece hayızdan temizlenme sırasında bir parça ezfâr ve kust’un kullanılmasına izin verilmiştir. Bu kokuların toz halinde bulunduğu ve vücuda bizzat temas ettirilerek kullanıldığına işaret etmektedir.

Nevevi’nin (ö. 676/1277) açıklamasına göre kust ile ezfâr koku sürünmek maksadıyla değil de hayızdan sonra kanın eseri olan pis kokuyu gidermek için kadınların kullanmasına ruhsat verilen bir nevi’ mârûf buhurdur. Yukarıda geçen rivâyetten de anlaşılacağı üzere iddet hâlinde olmayan kadınların ölü için üç günden fazla yas

¹³² Haşimi, Muhammed Ali, **Şahsiyyetü’l-Mereti’l-Müslimeti Kema Yesuğihal İslâmu fil-Kitabi Ve’s-Sünneti**, trc. Harun Ünal, 1. Baskı, Ravza Yay., İstanbul 1995, s. 303-304.

¹³³ Buhârî, Talâk, 46.

¹³⁴ Müslim, Talâk, 9; Nesâî, Talâk, 68.

tutmayacaklarına, yas tutan kadına zaruret yokken sürme, koku ve zînetli elbise gibi şeyler haram kılındığına, buhurların bunlara dâhil olmadığına delildirler.¹³⁵

Hayız temizliği hakkında soru soran bir kadını Peygamber (s.a.) ile arasında geçen konuşmayı bize Hz. Âişe şöyle nakletmektedir: *“Bir kadın Resûlullah’a (s.a) hayızdan nasıl kurtulacağını sordu.” Müteakiben Hz. Âişe Hz. Peygamber’in (s.a) kadına nasıl gusül edeceğini sonra bir misk kırıntısı olarak onunla nasıl temizleneceğini anlattığını söylemiş ve demiş ki: “Kadın ben o misk kırıntısı ile nasıl temizleneceğim” dedi. Resûlullah (s.a): “Onunla temizlen işte! Sübhânallâh” buyurdu ve örtündü. Süfyan b. Üveyne eliyle yüzünü kapayarak nasıl örtündüğünü bize işaret etti. Âişe (r.a) demiş ki: “Ben kadını kendime doğru çektim ve Resûlullah’ın (s.a) ne demek istediğini anlayarak kadına: Onu kanın geldiği yere sürersin dedim.”¹³⁶ Hadiste bu parça ile temizlenme tavsiyesi yapılıyor. Hayız veya lohusalık hâinden dolayı yapılacak gusülde evli olan ve olmayan her kadının misk sürülmüş bu parçayı kullanması müstehabtır. Misk bulunmadığı takdirde, başka esanslar kullanılır. Hatta güzel kokulu maddeleri bulamayan kadının kerih kokuyu giderici çamur veya benzerini kullanması müstehabtır. Hiçbir şey bulamazsa su kâfidir. Bu konuyla ilgili ayrıca misk’in kullanılmasında yatan hikmet hakkında da ihtilâf olmuştur. Sahih ve meşhur kavle göre gaye, kanın dokunduğu yere güzel koku sürmek ve kerih kokuyu gidermektir. Nevevi’nin (ö. 676/1277) konuyla alakalı görüşü şu şekildedir: Maksat, kan dokunan yere güzel koku sürmek ve pis kokuyu gidermektir. Bu evli olsun olmasın, hayızdan veya lohusalıktan dolayı gusleden her kadın için müstehabtır.¹³⁷*

Kadınların hamilelik dönemlerinde yüzlerinde bulunan lekeleri ortadan kaldırmak için vers ve kelef kullandıkları nakledilmiştir. Bahsi geçen her iki koku ayrıca makyaj malzemesi olarak da o dönem kullanılıyordu. Peygamber’in (s.a.) hanımlarından olan Ümmü Seleme (r.a.), kadınların loğusalık dönemlerinde nasıl hareket edeceklerini şöyle bildirmiştir: *“Resûl-i Ekrem efendimiz zamanında lohusa kadınlar, kırk gün namaz kılmaksızın evlerinde oturdular. O anda yüzlerimizdeki lekeleri vers ve kelef sürerek yok etmeye çalışırdık.”¹³⁸*

¹³⁵ Nevevî, a.g.e., c. X, s. 118-119.

¹³⁶ Müslim, Hayz, 13; İbn Mâce, Tahâret, 124.

¹³⁷ Hatipoğlu, Haydar, **Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi**, I- X, 1. Baskı, Kahraman Yay., İstanbul, 2013, c. II, s. 357.

¹³⁸ Ebû Dâvud, Tahâret, 119; Tirmizî, Tahâret, 105; İbn Mâce, Tahâret, 128.

Hız. Peygamber'in yaşıadığı dönemde kadınların yüzlerine sürdükleri bir diğer koku çeşidi de s kt r. Mü'minlerin annesi Âişe (r.a.), Peygamber (s.a.) ile birlikte hac için Mekke'ye giderken, hanımlarının alınlarına s k denilen bir koku sürdüklerini, yolculuk esnasında sıcağın etkisiyle kokunun yüzlerine doğru aktığını, Hız. Peygamber'in ise bu durum karşısında herhangi bir nehy etmesi söz konusu olmamıştır.¹³⁹ Bahsi geçen haberden de anlaşılacağı üzere s k, o dönemde hem makyaj malzemesi hem de koku olarak kullanılıyordu.

Hadis kitaplarında yer alan rivâyetlerde kokunun kullanıldığı yerler arasında kocası ölen kadının yas tutarken koku s r nebileceği de bildirilmiştir. Konuyla ilgili Zeynep binti Seleme (r.a) Şöyle demiştir: Kardeşi  ld ğ nde Zeynep binti Cahş'ın yanına gitmiŐtim, Zeynep koku getirdi ve ondan s r nd  sonra Şöyle dedi: Vallahi süslenmeye hiç ihtiyacım yok ama Resûlullah'ın (s.a) minberde Şöyle söylediğini işittim: "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kadının kocası dışında bir ölüye    günden fazla yas tutması helâl değildir. Ancak kocasına dört ay on gün yas tutup s slenmeyebilir."¹⁴⁰

Güzel kokunun yer aldığı yerlerden bir diğeri de cenazedir. Hız. Peygamber insanoğlunun yaşıadığı süre zarfında güzel kokular kullanmasını tavsiye etmiştir. Bunun dışında son yolculuğına uğurlanırken de güzel kokular sürünerek defnedildiği yönünde haberler de mevcuttur. Bu husustaki rivâyetler Şöyledir:

Cenazeye koku sürülmesi ile ilgili olarak hadis kitaplarında yer alan rivâyet  mm  Atiyye tarafından Şöyle nakledilmektedir. Ümmü Atiyye Şöyle demiştir: Peygamber (s.a) yanımıza girdi; bir kızını yıkıyorduk. Bunu görünce Şöyle buyurdular: "Onu su ve sidrle üç defa yahut beş defa hatta lüzum görürseniz daha fazla yıkayın. Sonuncuda küfür yahut bir parça küfür da katın. Yıkamayı bitirdiğiniz vakit bana haber verin." Yıkama işini bitirdiğimiz vakit kendisine haber verdik. Bize gömleğini uzattı ve: "Bunu kızıma i  gömleği yapın" buyurdu.¹⁴¹  mm  Atiyye'nin haber verdiği bu haberde bizzat Hız. Peygamber'in talimatı üzerine cenazenin son yıkaniŐında suya bir parça küfür atılması emri

¹³⁹ Eb  Dâvud, Menâsik, 31. S k kokusunun hazırlanması ile ilgili Mütercim Âsım Efendi'nin tarifi Ő  şekildedir: Bir miktar r mek toz haline getirilip elekten geçirildikten sonra su eklenerek macun kıvamına getirilir. YarıŐmaması için önceden yağlanan bir kaba dökülen bu macun bir gece bekletilir. Ardından içine misk katılıp karıŐtırıldıktan sonra yuvarlak yuvarlak parçalar oluŐturulup iki gün bekletilir. Ne kadar fazla bekletilirse koku o kadar güzelleŐir. Kamacı, **a.g.e.**, s. 114.

¹⁴⁰ Buhâri, Talâk, 45; Tirmizî, Talâk, 18; Nes i, Talâk, 63.

¹⁴¹ Müslim, Cenâiz, 12; Buhâri, Cenâiz, 8; Tirmizî, Cenâiz, 15; İbn Mâce, Cenâiz, 8; Nes i, Cenâiz, 28.

vermiştir. Son yıkamada suya karıştırılan koku cenazenin güzel kokmasına sebep olacağından böyle bir yolun izlenmiş olması muhtemeldir.

Ebû Dâvud da konuyla ilgili yer alan Ebû Said el-Hudrî (r.a.) hadisine göre, Hz. Peygamber: “*Kokuların en güzeli misk’tir*” buyurmuştur.¹⁴² Bu hadis-i şerifin vüruduna sebep; ölüyü miskle kokulamanın sünnet olduğunu bilen ashab-i kiramın fahr-i kâinat Efendimize yönelttikleri “ölüyü kokulamak için en güzel koku hangisidir?” şeklinde bir soru olması ihtimali kuvvetlidir. Nesâî’nin rivâyetinde “misk kokularınızın en güzellerindendir” buyurulması da Resûl-ü Zîşan Efendimizin, bu sözü söylemeden önce kendisine “kokuların hangisi güzeldir?” şeklinde bir soru sorulmuş olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Musannif Ebû Dâvud’la, Tirmizî ve Nesâî bu meselede böyle düşündükleri için, bu hadisi cenaze bölümüne yerleştirmişlerdir. Binaenaleyh Hz. Peygamber “kokularınızın en güzeli misktir” buyurmakla “ölülerinizi miskle kokulayınız” demek istemiştir. Çünkü melekler cenazenin etrafında hazır olduklarından ölüden çıkması muhtemel olan pis kokulardan rahatsız olabilirler. Cenaze miskle kokulandığı zaman, bu pis kokular kaybolacağından, meleklerin rahatsız olması tehlikesi ortadan kalkmış olur. Nitekim Abdurrezzak’ın (ö. 211/826-27) Musannaf’ında rivâyet edildiği üzere Selman-ı Farisî (r.a.) ölmeden önce karısına bir misk emanet ederek “öldüğüm zaman beni bununla kokulayınız! Çünkü o zaman benim yanıma Allah’ın yarattıklarından yemeyen ve içmeyen bir cemaat gelecektir. Onlar bunun kokusunu duymuş olurlar!” demiştir. Ebû Bekir b. Ebî Şeybe (ö. 235/849) de Hz. Enes’in bu maksatla Peygamber’in (s.a.) güzel misklerle kokulanmış saçlarını sakladığını rivâyet etmektedir.¹⁴³

Bir önceki Zeynep binti Seleme rivâyetinde ölüye koku sürülebileceği haber verilmişti. Konuyla ilgili olarak hac ibadetini yerine getirirken vefat eden kişiye koku sürülmemesi gerektiği ile ilgili olarak hadis kitaplarında rivâyetler de mevcuttur. Haber verildiğine göre İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: Bir adam Peygamber (s.a) ile beraber Arafat’ta vakfede idi. Ansızın bineğinden düştü boynu kırılıp öldü. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Onu su ve sidr’le yıkayın, ihram elbiseleriyle kefenleyin, koku sürmeyin, başını da örtmeyin. Allah (c.c.) onu, kıyamet günü telbiye getirerek diriltecektir.”¹⁴⁴ Nakledilen hadisten de anlaşılacağı üzere Allah Resûlu hac ibadeti yerine

¹⁴² Ebû Dâvud, Cenâiz, 33.

¹⁴³ Azimâbâdî, **a.g.e.**, c. VIII, s. 434-435.

¹⁴⁴ İbn Mâce, Menâsik, 89; Nesâî, Hac, 99.

getirirken ölen kişiye ihram yasaklarından olan güzel koku sürülmemesi yönünde bir uyarıda bulunmuştur. Sonuç olarak bu hadisten her ölüye koku sürülemeyeceği de anlaşılmaktadır.

Kokular her ne kadar insanlar için var olsa da bir yerin temizlenmesi esnasında kullanıldığı da bilinmektedir. Câbir b. Abdullah'dan (r.a.) şöyle nakledilmiştir: Peygamber (s.a.), elinde İbn Tâb Hurması salkımının sapından bir çubuk olduğu halde bizim şu mescidimize geldi. Mescidin kible duvarında bir balgam gördü. Gidip o balgamı çubuğu ile kazıdı, sonra: “Hanginiz Allah’ın kendisinden yüz çevirmesini ister? Bilin ki, biriniz namaz kılmaya kalktığında Allah’ın kiblesi onun yüzünü döndüğü taraftır. Öyleyse sakın ön tarafına ve sağına tükürmesin. Soluna, sol ayağının altına tükürsün. Eğer kendisini balgam sıkıştırırsa, elbisesine şöylece tükürsün” buyurdu ve ağzına elbisenin (ucunu) koydu, sonra da orayı ovalayıp: “Bana abîr (bir çeşit renkli) koku getiriniz” buyurdu. Kabileden bir genç koşarak evine gitti ve avucunda halûk (bir çeşit koku) olduğu halde geldi. Hz. Peygamber onu alıp çubuğun tepesine koydu, sonra balgamın yerine sürdü. Câbir (r.a.) “İşte bundan dolayı siz, mescitlerinizde halûk kullanır oldunuz” dedi.¹⁴⁵ Mealindeki hadis-i şerif böyle bir kokunun o günde var olduğuna işaret etmektedir. Bunun dışında yeri geldiğinde kokunun temizlik malzemesi olarak kullanılabileceği de haber verilmektedir.

3. Kokunun Yasak Olduğu Yerler ve Yasak Kokular

Cahiliye devrinde kadınların dışarıya çıkarken râyihâsı kolayca duyulan keskin kokular süründükleri, üretildikleri malzemeler dolayısıyla kırmızı, sarı tonda canlı renkleri olan kimi kokular ise aynı zamanda makyaj malzemesi olarak göze hitap edecek şekilde kullanıldıkları bilinmektedir. Hz. Peygamber devrinde ise kadınlar, teberrüc uygulamasına getirdikleri yeni anlam ve sınırlara uygun olarak kokuları, dışarıya çıktıklarında renkleriyle ya da râyihâlarıyla dikkatleri üzerlerinde toplayacak şekilde kullanmamaya başlamışlardır. Allah Resûlu’nun, kadınların dışarıya çıkarken râyihâsı başkaları tarafından duyulacak şekilde koku sürünmeleri ile ilgili uyarılarıyla şekillenmeye başlayan toplumda kadınlar, evlerinde iken râyihâsı hafif, rengi koyu, gerekse rengi hafif, râyihâsı ağır kokuları,

¹⁴⁵ Müslim, Zühd, 74; Ebû Dâvud, Salât, 22.

süslenmek için kullanıyor; ancak dışarı çıkarken geçmişten farklı olarak yabancı erkeklerin dikkatini çekmeyecek renk ve kokuda malzemeleri tercih ediyorlardı.¹⁴⁶

İslâm insanın dış görünüşüne titizlik göstermesi yanında, özellikle kadının bu noktada dikkatli olmasını istemiştir. Kadının süslenmede aşırılığa gitmemesini, açılıp saçılmamasını, zinet ve süslerini kocası ve mahremleri dışında kimseye göstermemesini istemiştir. Kadın giyim ve kuşamda asla aşırılığa kaçmamalıdır. Verilen ölçünün dışına çıkmamalıdır. Ki o ölçüyü İslâm ortaya koyup belirlemiştir. Dolayısıyla Müslüman bir hanım sürekli olarak uyanık bulunur, dikkatli ve titiz davranır. Her şeyde ölçüye dikkat eder. Kısaca yalnız hayatının bir yönüne aşırı şekilde özen gösterip de bir diğer yönünü ihmal eder duruma düşmez.¹⁴⁷

Kadınlar aile içinde veya kendi aralarında koku sürünebilirler. Ancak evden dışarı çıkarken, mescide ya da yabancı erkeklerin bulunduğu yerlerde iken kokulanmaları erkeklerin dikkatlerinin kadınların üstüne çekilmesine yol açar. Erkeğin kalbi onunla meşgul olmaya başlar. Bu durumun mescitte meydana gelmesi namazdaki huşuya da engel olabilir. Saflar dolusu kadınların çeşitli parfümler sürünerek mescide geldiği düşünülürse, mescidin havasını bu kokuların sarması İslâm'ın hoş karşılamadığı bir durumdur.¹⁴⁸

Peygamber (s.a.), kadınların güzel koku sürünüp dışarıya çıkmalarını engelleyebilmek için bir takım tavsiye ve uyarılarda bulunmuştur. Ebû Musa'dan (r.a.) rivâyet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: *“Yabancı kadına bakan herkes göz zinası işlemiştir. Bir kadın da güzel kokular sürünerek erkeklerin yanından geçerse o da bakan erkekler gibi zina etmiş gibidir.”*¹⁴⁹ Mealindeki Tirmizî hadisinden de anlaşıldığı üzere koku sürünüp dışarıya çıkan kadın ve ona çevrilen her göz büyük günah işlemiş durumuna düşmektedir.

Allah Resûlu kadınlara güzel kokular sürünerek mescide namaz kılmak için giden kadınlara koku sürmemeleri konusunda tavsiyelerde bulunmuştur. Konuyla ilgili Ebû Hureyre (r.a.) rivâyet ettiğine göre, Peygamber (s.a.): *“Koku süründükten sonra mescide*

¹⁴⁶ Kamacı, **a.g.e.**, s. 142.

¹⁴⁷ Haşimi, **a.g.e.**, s. 181.

¹⁴⁸ Döndüren, Hamdi, **Delilleriyle Aile İlmihali**, 1. Baskı, Erkam Yay., İstanbul 2009, s. 57.

¹⁴⁹ Tirmizî, Edeb 35. Aynı râvi'nin benzer rivâyeti Ebû Dâvud ve Nesâî'de şu şekildedir. Hz. Peygamber, şöyle rivâyette bulunmuştur: *“Herhangi bir kadın, kokusu dışarıdan hissedilen koku ile kokulanarak erkeklerin yanından geçerse, onlarda o kokudan istifade edip hoşlanırsa, o kadın zina etmiş gibi günah kazanır.”* Ebû Dâvud, Tereccül, 7; Nesâî, Zînet, 35.

gelen kadın, cünüplükten yıkanır gibi iyice yıkansın."¹⁵⁰ Ve "*Herhangi bir kadın kokulanırsa yatsı namazı için mescidimize gelmesin*"¹⁵¹ buyurmuştur. Nakledilen her iki hadiste de açıkça görüleceği üzere kadının koku sürünmesi değil, kokunun dışarıda yani namahrem yabancı erkeklerin yanında kullanılmaması, onların hissetmesinden uzak tutulması anlatılmak istenmiştir.

Kokunun yasaklandığı yerler dışında Peygamber (s.a.) bazı kokuların kullanılmasını da yasaklanmıştır. Yasaklanan kokulardan biri halûktur. Konuyla ilgili Ya'la b. Mürre'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre Allah Resûlu, halûk adı verilen bir parfüm sürünmüş bir adam gördü ve şöyle buyurdu: "*Git, onu yıka sonra tekrar yıka ve bir daha bunu kullanma!*"¹⁵² Rivâyetten de anlaşılacağı üzere Resûlullah (s.a.) halûk adı verilen kokunun kullanılmasını hoş karşılamamış ve kullananları da yıkamaları yönünde uyarmıştır.

Halûk¹⁵³ adı verilen kokunun kullanılmasının yasaklanmasının beklide en önemli sebebi Ebû Mûsâ el-Eşarî'den gelen şu hadistir. Rivâyet edildiğine göre Peygamber (s.a.), "*Allah bedeninde halûk olan bir kimsenin namazını kabul etmez!*" buyurmuştur.¹⁵⁴ Rivâyettten de anlaşılacağı üzere halûk kokusu namaza engel olduğundan, Peygamber (s.a.) bu koku çeşidinin kullanılmasını hoş görmemiştir.

Halûk kokusunun kullanılmasını hoş karşılamayan Hz. Peygamber, bunu açık bir şekilde takındığı tavırlarla ortaya koymuştur. Mekke fethedildiği günlerde daha çocuk olan Velid b. Ukbe (r.a.) başından geçen olayı şöyle anlatmaktadır. Resûlullah (s.a.) Mekke'yi

¹⁵⁰ Ebû Dâvud, Tereccül, 7; Nesâî, Zinet, 36. Bu konudaki bir başka rivâyet şöyledir: Zeynep es-Sekafiyye'den (r.a.) nakledildiğine göre, Nebi (s.a) kadınlara hitap ederek şöyle buyurdu: "Yatsı namazına gelenleriniz koku sürünmesin." Ebû Dâvud, Tereccül, 8; Nesâî, Zinet, 74; Müslim, Salât, 30.

¹⁵¹ Ebû Dâvud, Tereccül, 7; Nesâî, Zinet, 36.

¹⁵² Ebû Dâvud, Tereccül, 8; Tirmizî, Edeb, 51; Nesâî, Zinet, 34.

¹⁵³ Esasen kaynaklarımızdaki bilgiler gözden geçirildiğinde halûkun kadın kokusu olduğu ile ilgili açık bir işaret ya da kadınların kullandıklarını örneklendiren yoğun bir malzeme grubu bulunmamaktadır. Bu koku türünün kadınlara yönelik algılanmasının altında erkeklerle ilgili bazı yasaklamalara konu olmasının ya da hafif kokular yaydıkları şeklindeki genel kanaatin yattığı anlaşılmaktadır. "Erkekler için hoş görülme kadınlara mahsustur" şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca lügatlerde halûk ve safranla ilgili verilen bilgilere bakıldığında bunların koku vermeyen malzemeler olduklarına dair bir vurgu bulunmamaktadır. Aksine İbn Manzûr, nadûhu açıklarken "halûk ve gâliye gibi kokusu yoğun (galîz) olan" şeklinde bir açıklama yapmıştır."Bk. İbn Manzûr, **a.g.e.**, c. VI, s. 202. Ebû Dâvud şerhinde halûk kokusu ile ilgili şöyle açıklama yer almaktadır. Za'ferân ve bazı başka maddelerin karıştırılmasından meydana gelen turuncu renge çalan bir kokudur. Bu koku aslında kadınların kullandıkları bir koku çeşididir. Halûk ile ilgili hadis kitaplarında yer alan rivâyetlerin bir kısmında erkeklerin bu kokuyu kullanmalarının caiz oluşuna, bir kısmı da yasak oluşuna delâlet etmektedir. Yasak oluşuna sebep bu kokunun kadınlara mahsus oluşudur. Azimâbâdî, **a.g.e.**, c. XI, s. 232.

¹⁵⁴ Ebû Dâvud, Tereccül, 8.

fethedince, Mekkeliler çocuklarını ona getirmeye başladılar. Peygamber’de (s.a.) onlar için bereketle dua ediyor ve başlarını sıvazlıyordu. Kendisine ben de getirildim. Bana halûk sürülmüştü. Allah Resûlu halûktan dolayı bana dokunmadı.¹⁵⁵

Konuyla ilgili benzer rivâyette şöyledir: Halûk sürünmüş bir kişi Peygamber’e (s.a.) gelerek umreyi nasıl yapacağını sormuştur. Hz. Peygamber de ona “Hac yapacak olsan ne yapardın?” diye bir soru sorunca adamın cevabı, “Giydiğimi çıkarır; halûku da bedenimden temizlerdim” şeklinde olmuştur. Peygamber (s.a.) de “Hacda ne yapıyorsan umrede de onu yap!” diye karşılık vermiştir.¹⁵⁶ Bu rivâyette halûk sürünen kişinin hac ya da umre dışında bu koku ile kokulanması ile ilgili bir vurgu ya da nehy edilme bulunmamaktadır. Bu rivâyete göre adamın halûk kokusunu üzerinden yıkaması genel bir yasaklama ile ilgili değil; hac ya da umre şartıyla alakalıdır.

Kullanılması erkeklere yasak olan bir diğer koku da za’ferandır.¹⁵⁷ Konuyla ilgili Ammâr b. Yâsir (r.a.) şöyle dediği rivâyet edilmiştir. Bir gece ellerim yarık bir halde

¹⁵⁵ Ebû Dâvud, Tereccül, 8. Ebû Dâvud şerhinde konuyla ilgili açıklama şöyledir: Münzirî bu hadisin isnadının muzdarip olduğunu söyler. Yine Münzirî’nin ifadesine göre tarihçilerden, Velid b. Ukbe’nin Mekke Fethi gününde çocuk olduğu rivâyetinin doğru olmadığı nakledilmiştir. Çünkü Hz. Peygamber’in (s.a.) onu, Ben-i Mustalik Kabilesi’ne âmil olarak gönderdiği ve hanımının kendisini, Efendimiz’e şikâyet ettiği rivâyet edilmiştir. Yine onun Bedir esirlerinin fidye ile kurtulması esnasında geldiği rivâyet edilmiştir. Mekke Fethi günü çocuk olan birisinin Ben-i Mustalik’e âmil olarak gitmesi ya da Bedir savaşı eserlerinin kurtarılmasında bulunması mümkün olmaz. Yine Zübeyr ve daha başkalarının rivâyetlerine göre, Ukbe’nin oğulları İmara ve Velid (hadisin râvîsi) kız kardeşleri Gülsüm’ü hicretten vazgeçirmek için yola çıktılar. Onun hicreti Hz. Peygamber ile Mekkeliler arasında sulh olduğu zaman vuku bulmuştur. Mekke Fethi gününde çocuk olup başına halûk sürülen birisinin böyle bir şey yapabilmesi mümkün değildir. Görüldüğü gibi hadisin sıhhati oldukça şüphelidir. Sahih olduğu kabul edilirse, Peygamber’in (s.a.) çocuktaki halûk kokusunu tasvip etmediği ortaya çıkıyor. Azimâbâdî, **a.g.e.**, c. XI, s. 237-238.

¹⁵⁶ Müslim, Hac, 7. Bu kokunun erkekler tarafından kullanılmasına ilişkin bir diğer örnek ise, Nesâî, Ebû Dâvud ve İbn Mâce de şu şekilde yer almaktadır. Zeyd b. Eslem sakalını, elbisesini ve sarığını halûk ile boyadığını gören İbn Ömer’e şaşırır ve bunu neden böyle yaptığını sorar. Hadis kaynaklarında konumuzla ilgili şu hadis yer almaktadır. Zeyd b. Eslem’den (r.a.) rivâyete göre, şöyle demiştir: İbn Ömer’i sakallarını sarı renge boyarken gördüm ve dedim ki: “Ey Ebû Abdurrahman sakalını sarı renge mi boyuyorsun?” O da: Peygamber’in (s.a.) sakalını bununla boyarken gördüm boyanın bu rengini severdi. Hatta elbise ve sarığını bile bu renge boyardı. Nesâî, Zinet, 17; Ebû Dâvud, Tereccül, 19; İbn Mâce, Libâs, 34.

¹⁵⁷ Muhittin Uysal, çalışmasının halûk ve za’feranla ilgili rivâyetleri değerlendirdiği kısımda tercihini bunların “bayan parfümü” olduğu yönünde kullanmıştır. Müellif, halûk ve za’feranı ayrı ayrı değerlendirmiştir. Halûku incelerken yasaklayıcı rivâyetlerin dördünü sıhhati bakımından değerlendirerek sırasıyla üç hadisin zayıf, hasen, münker ve muzdarib olduğunu söylemiş; ele aldığı son hadisin de ravilerinin sika olduğunu hükmetmiştir. Buna karşılık halûkun erkeklerce kullanıldığına dair hadisleri zikredip tenkide tâbi tutmaksızın İbnü’l Esîr ve Sâ’âtî’nin görüşlerinden hareketle bunların diğerlerine göre daha az ve zayıf hatta nesh edilmiş olduğunu ifade etmiştir. Halûkun kadınlarca kullanımı ise başlık “Sarı-Kırmızı Renkte Bayan Parfümü (Halûk)” olduğu halde örneklendirilmemiştir. Bkz. Uysal, **a.g.e.**, s. 131-132. Yazar Za’feranı vers ile birlikte ayrıca ele almış bu ikisini “Sarıya Boyamada Kullanılan Bayan Parfümü” başlığı altında yer vermiştir. Bkz. Uysal, **a.g.e.**, s. 133. Yazar za’feran ile ilgili iki yasaklayıcı, iki de serbest bırakan toplam dört hadisi incelemiş ve hepsinin de sonuç itibarıyla hasen olduğunu hükmetmiştir. Yazar, ortaya çıkan bu birbirini nakzeden rivâyetlerle ilgili bir yorumda bulunmamış;

aileme geldim. Ellerime za'ferân sürdüler. Ertesi gün Resûlullah'a (s.a.) gelip selâm verdim. Selâmıma karşılık vermedi, "merhaba" demedi. "Git şunu yıka" buyurdu. Gittim, onu yıkadım sonra geldim. Elimde za'ferândan az bir leke kalmıştı. Selâm verdim, selâmıma yine karşılık vermedi. "Merhaba" demedi. Tekrar "Git şunu yıka" buyurdu. Gittim ve onu yıkadım. Sonra Hz. Peygamber'e (s.a.) gelip selâm verdim. Bu sefer selâmımı aldı, "merhaba" dedi ve şöyle buyurdu. "Şüphesiz melekler kâfirin cenazesinde, za'ferân sürünenin ve cünübün yanında hayırla bulunmazlar." Râvi; "Resûlullah (s.a.) cünüp için uyumak, yemek veya içmek istediği zaman abdest almasına ruhsat verdi." Dedi.¹⁵⁸ Yukarıda rivâyet edilen hadisten de anlaşıldığı üzere Ammâr b. Yâsir'e ailesi tarafından sürülen bu koku tedavi amaçlıdır. Fakat her ne amaçla olursa olsun Resûl-i Ekrem bu kokuyu kullanmayı erkeklere yasaklanmıştır.

Abdullah b. Ömer'den (r.a) rivâyete göre, bir adam Peygamber'e (s.a): "İhramlı kimse ne giyebilir?" diye sordu. Peygamber'de (s.a): "İhramlı kimse; ne gömlek, ne sarık ve şalvar, ne bornoz, ne de mest giyebilir. Ancak, başka giyecek ayakkabı bulamaz ise mest giyer ve topuklarını kapatmayacak şekilde mestin boğazını keser. Za'feran ve vers bitkisi ile boyanmış kokulanmış elbiseler de giyemez."¹⁵⁹ Konuyla ilgili benzer rivâyet: "*Resûlullah (s.a) ihramlı kimsenin, vers ve za'feranla boyanmış elbise giymeyi yasakladı.*"¹⁶⁰ Şeklindedir.

Sonuç olarak, hadislerde zikredildiği üzere güzel koku insan hayatında önemli bir konuma sahiptir. Ve tüm peygamberlerin ortak sünnetleri arasında zikredilmesi güzel kokunun insan hayatında nasıl yer edindiğinin bir göstergesidir. İlk peygamber Hz. Âdem'den (a.s); son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a) kadar sünnet olarak gelen güzel koku, Hz. Peygamber'in yaşayışında da ayrı bir yere sahiptir.

Güzel kokunun sünnet çerçevesinde sadece peygamberlerin yapması gereken bir sünnetle sınırlı olmadığını, her insanın yapması dâhilinde hoş bir görüntü ortaya çıkacağı aşikârdır. Hz. Peygamber'den nakledilen hadisler ile güzel kokunun insan hayatı içerisindeki yeri belirtmeye çalışılmıştır. Günümüz insanı güzel koku kullanmayı her ne

yalnızca safranın rengi belirgin, kokusu hafif olduğu için hanımların daha çok tercih ettikleri bir koku olduğunu söylemekle yetinmiş; bu hususla ilgili herhangi bir örnek vermemiştir. Bkz. Uysal, **a.g.e.**, 133-134.

¹⁵⁸ Ebû Dâvud, Tereccül, 8.

¹⁵⁹ Tirmizî, Menâsik, 18; Nesâî, Menâsik, 29; İbn Mâce, Menâsik, 19.

¹⁶⁰ Tirmizî, Menâsik, 18; Nesâî, Menâsik, 29; İbn Mâce, Menâsik, 19.

kadar hayatlarında eksik etmeseler de bir bölümünün sünnetin tam aksine bir uygulama içerisinde olduğu apaçık bir gerçektir. Bu da güzel kokunun hayatımızda nasıl bir yer edindiğinin bir delili/ispatıdır.

Allah Resûlu kullanılacak erkek ve kadın kokusu ile ilgili çizgiyi net bir şekilde şöyle belirlemiştir. Ebû Hureyre (r.a.) şöyle nakletmektedir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “*Erkeklerin kokuları, rengi olmayıp sadece kokusu hissedilendir. Kadınların sürünecekleri kokular ise; rengi olan fakat kokusu etrafa yayılmayandır.*”¹⁶¹ Buna göre Resûlullah (s.a.) erkeklerin hem vücuduna hem de elbisesine renkli maddeler sürmesini, kadınların ise yabancı erkeklerin ilgisini çekmek amacıyla güzel kokular sürünüp sokağa çıkmasını hoş karşılamamıştır.

E. KIYAFET BAKIMI

Kıyafet, insanın mevkii, cinsiyetini, bölgesini, milletini, medeniyetini ve hatta duygularını ortaya koyabilen en müessir ifade vasıtalarından biridir.¹⁶² Kıyafet kültürü insanlıkla birlikte gelişen, ilkel toplumdan çağdaş topluma geçerken önemini daha da arttıran bir olgudur. Kıyafet aslında maddî kültürün bir ögesidir. Fakat aynı zamanda toplumsal bir içeriğe de sahiptir.¹⁶³

İslâm dininin giyinme emir, ferдин ruh sağlığını, fitrî yapı ve onurunu, toplumun genel ahlakını koruma, cinsler ve insanlar arası ilişkilerde dengeyi gözetme, insan hassasiyetine yakışır bir cinsi hayat ve aile hayatı kurma gibi çeşitli gayelere yöneliktir. Kıyafet de erkekle kadının farklı hükümlere tâbi olması da iki ayrı cinsin yaratılış özellikleri gözetilerek yapılmış bir ayırımdır.¹⁶⁴

“İslâm insanı”nın temel vasfı, “Allah’a kul” oluşudur. Bu vasıf, her sahada korunmaya alınmıştır. Kıyafetle ilgili emirler, tavsiyeler ve kısıtlamalar da hep bu temel vasfın gerektirdiği şekil, boyut ve muhtevayı tayin eder. İslâm insanının bu ana özelliği dikkatten kaçırılacak olursa, diğer konularda olduğu gibi, kıyafet mevzusunda da alınan

¹⁶¹ Tirmizî, Edeb, 35; Ebû Dâvud, Tereccül, 7; Nesâî, Zinet, 32.

¹⁶² Meriç, Ümit, **Sosyolojik Açıdan Kılık-Kıyafet ve İslâm’da Örtünme**, 3. Baskı, Ensar Yay., İstanbul, 2010, s. 29.

¹⁶³ Koç, Fatma – Koca, Emine, “Osmanlı Kanunlarında Giyim-Kuşam Yasakları”, **T.İ.M.A.A.D.**, 1. Baskı, Sayı: 10, Konya 2010, s. 31.

¹⁶⁴ Abalı, Nurullah, **Geleneksellik ve Modernizm Açısından Kılık Kıyafet**, 1. Baskı, İlke Yay., İstanbul 2009, s. 77.

tedbirlerin ve verilen emirlerin doğru olarak değerlendirilmesi güçleşir, hatta imkâmsız hale gelir.¹⁶⁵

Mevdudi “Hicâb” adlı eserinde konuya ışık tutacak tesbiti, konunun anlaşılması adına önem arz edecektir. Mevdudi şöyle demiştir: “Cahiliye dönemi Arapları arasında çıplaklık ne derecede önemsenmediyse, ne kadar basit olarak bakılıyorduydu, bugün ileri ülkeler dediğimiz toplumların durumu onlardan farksız değildir. Bu, üzerinde tartışılacak birşey değildir. Durum çok net ortadadır. Nitekim Araplar arasında öylesi adamlar vardı ki, hiç çekinmeden birilerinin önünde çırılçıplak soyunurlardı; bundan yüzleri kızarmaz ve ar duymazlardı. Bu toplum, yıkanırken örtünmeyi gereksiz bulduğu gibi, büyük ve küçük abdestlerini yaparlarken bile örtünmezlerdi. Yine bunlar Kâbe’yi çırılçıplak tavaf ederdi. Bunu da değerli ibâdetlerden sayarlardı. Hatta kadınlar bile aynı şekilde Kâbe’yi tavaf ederlerdi. Kadınlar genel olarak şeffaf giysiler giyerlerdi; göğüslerini, kollarını ve bacaklarını sergilerlerdi. Bugün tüm bu durumlar aynen Avrupa, Amerika ve Japonya’da görülmektedir. Ayrıca, İslâm’dan başka Doğu bölgelerinde de sosyal düzeni sağlamak için nerelerin açılıp açılmayacağına ilişkin bir sınırlamayı titizlikle ve üzerinde önemle durarak getiren de yoktur.”¹⁶⁶

İslâmiyet’in ortaya çıktığı günlerde Arabistan’da yaşayanların kıyafetleri bölgelere ve dinlere göre kısmen farklılık arz etmekteydi. Hz. Peygamber ve sahabe efendilerimizin büyük bir kısmı Hicaz kültürüne mensup kişilerdi. Dolayısıyla o topluma has kıyafetleri giymekteydiler.¹⁶⁷ Peygamber’in (s.a.) yaşadığı bölgede, o çağa göre de olsa, herhangi bir dokuma sanayisi olmadığı için kumaş ve elbiselerin Yemen ve Şam diyarı gibi yakın dış pazarlardan ve az da olsa Mısır’dan ithal edildiği görülür.¹⁶⁸

İnsanı ilgilendiren her konuda, mutlaka bir hüküm getiren İslâm’ın iki temel kaynağı Kur’an ve sünnet, kıyafet ile ilgili konuda da bazı ölçüler getirdiği bilinen bir husustur.

İslâmın ilk hükümleri arasında yer alan konulardan biri de hiç şüphesiz temizliktir. İslâmî eğitim sisteminde, temizliğe çok önem verilmiştir ve namazın kabulü için önemli

¹⁶⁵ Çakan, **a.g.e.**, s. 273.

¹⁶⁶ Mevdudi, Ebu’l Â’lâ, **Hicâb**, trc. Harun Ünal, 13. Baskı, Düşün Yay., İstanbul 2014, s. 323.

¹⁶⁷ Abalı, **a.g.e.**, s. 62.

¹⁶⁸ Yeniçeri, Celâl, **Hz. Peygamber’in Giyimi-Kuşamı-Mutfağı Getirdiği İlkeler ve Günümüz**, 2. Baskı, Çamlıca Yay., İstanbul 2013, s. 38.

şartlardan biri olarak kabul edilmiştir. Binaenaleyh, insanın bedeni, elbisesi ve namaz kılacağı yerin temiz olması gerekir.¹⁶⁹

Kur'an'da **“Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve güzel rızıkları kim haram kıldı? De ki; onlar dünya hayatında, özellikle kıyamet gününde müminlerindir”**¹⁷⁰ buyurmuş, insanın temiz ve güzel olması istenmiş, iyi ve güzel şeylerin helâl, kötü ve çirkin şeylerin ise haram kılındığı ifade edilmiştir. Hz. Peygamber de, güzel giyinme hakkında vârid olan bir soruya “Allah güzeldir, güzelliği sever”¹⁷¹ buyurarak cevap vermiş, kendisi de şahsi hayatında daima temiz ve düzenli olmuş, sade ve güzel giyinmeyi teşvik etmiştir.

Yüce Allah bir başka âyetlerinde; **“Ey Ademoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık. Takva elbisesi ise sizler için daha hayırlıdır”**¹⁷² buyurmuştur. İnsana örtünmesi için, ayrıca bir süs ve güzellik unsuru olarak elbise malzemesinin verildiği, çıplaklığın hayâ duygusunu ve takvâyı gidereceği bildirilir.

Konuyla ilgili bir diğer âyet ise; **“Sizi sıcağa karşı koruyacak elbiseler ve savaşlarda düşmanların silahlarından size koruyacak zırhlar yarattık...”**¹⁷³ buyuran Allah (c.c.), elbisenin soğuk ve sıcağa karşı vücudu koruyan bir nimet olduğunu belirtmiştir.

Allah Resûlu (s.a.), “giyimde sadelik imandandır”¹⁷⁴ ve “elbisenin iki topuktan aşağı sarkanı ateştedir”¹⁷⁵ sözleriyle, giyimde söz konusu olabilecek üstünlük taslama ve çalım satma gibi davranışları hoş görmediğini ifade etmiştir.

Erkek ve kadın kıyafeti konusuna geçmeden önce önemli bir hususu da belirtecek olursak; İslâm toplum hayatında kadın ve erkeğin fazileti, âsli yaratılışlarını korumaya bağlıdır. Hilkatın ve tabiatın zıttına hareket edenler lânetlenmişlerdir. Hilkatın cinsler arasında belirlediği farkların korunması öncelikle ve ısrarla istenmiştir. Aslında cinsler de birbirlerinin hususiyetlerine bürünmekten değil, karşı cinsi kendine özgü özellikleri içinde görmekten hoşlanır. Erkek-kadın çiftinin bir araya gelmesinden sağlanacak bütünlük de ancak bu takdirde gerçekleşebilir. Bu yüzden sünnet hayalci değil, gerçekçidir.¹⁷⁶

¹⁶⁹ Genceli, a.g.e., c. V, s. 327-328.

¹⁷⁰ A'râf, 7/32.

¹⁷¹ Müslim, İmân, 147.

¹⁷² A'raf, 7/26-27, 31.

¹⁷³ Nahl, 16/81.

¹⁷⁴ Ebû Dâvud, Tereccül, 1; İbn Mâce, Zühd, 4.

¹⁷⁵ Buhârî, Libâs, 4.

¹⁷⁶ Çakan, a.g.e., s.273.

Resûlullah'ın (s.a.) emir ve talimatının temelinde sağlam bir estetik duygusu yatmaktadır.¹⁷⁷ Bu sebeple olacak ki Allah'ın Elçisi (s.a.) kendisini karşı cinse benzetmeye çalışan, birbirlerinin tarzlarını benimseyen erkek ve kadınlara lânet etmiştir.¹⁷⁸

İslâm dininin giyinme emri, ferдин ruh sağlığını, fitrî yapı ve onurunu, toplumun genel ahlakını koruma, cinsler ve insanlar arası ilişkilerde dengeyi gözetme, insan hassasiyetine yakışır bir cinsî hayat ve aile hayatı kurma gibi çeşitli gayelere yöneliktir. Giyinmede erkekle kadının farklı hükümlere tâbi olması da iki ayrı yaratılış özellikleri gözeterek yapılmış bir ayrımdır.¹⁷⁹

Peygamber'in (s.a.) kıyafet bakımı ile ilgili sünnetini incelerken erkek ve bayan kıyafetlerindeki farklılık, kıyafetlerin rengi, boyu, yırtık olan yerlerin yamanması, kıyafetin temizliği ve son olarak da yasaklanan elbise türleri gibi önemli hususlar ele alınacaktır.

1. Erkek Kıyafeti

Müslüman ruh güzelliğine sahip olduğu kadar, dış görünüş olarak da ön plana çıkması gerekmektedir. Bu nedenle Allah Teâlâ, peygamber olarak görevlendirdiği Resûlullah'ı (s.a.) daha ilk ayetlerinde elbisesini temiz tutması konusunda uyarmıştır. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de peygamberine: **“Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve uyar! Sadece rabbinin büyüklüğünü dile getir. Elbiseni tertemiz tut. Her türlü pislikten uzak dur”**¹⁸⁰ buyurmaktadır. Ayeti kerimeden hareketle diyebiliriz ki; insanlarla muhatap olduğunda elbisenin kul üzerinde nasıl bir fonksiyona sahip olduğu anlaşılmaktadır. Allah Resûlu'nun **“Allah, nimetinin eserini kulunun üzerinde görülmesini sever”**¹⁸¹ buyurarak, kıyafetin önemini bir kere daha vurgulamaktadır.

Hz. Peygamber kıyafet konusunda nasıl hareket edileceğini konu hakkında nakledilen rivâyetlerde bizlere bildirmektedir. Peygamber (s.a.) kıyafetin temizliğine, sadeliğine¹⁸², şıklığına özen gösterdiği gibi bu şekilde hareket edenlere de övgülerle

¹⁷⁷ Hamidullah, Muhammed, **İslâm Peygamberi**, trc. Mehmet Yazgan, Beyan Yay., İstanbul 2004, s. 615.

¹⁷⁸ Buhârî, Libâs 61; Ebû Dâvud, Libâs 27; İbn Mâce, Nikâh 22.

¹⁷⁹ Abalî, **a.g.e.**, s. 77.

¹⁸⁰ Müddesir, 74/1-5.

¹⁸¹ Tirmizî, Edeb, 24.

¹⁸² Allah Resûlu hayatı boyunca hep orta yolu takip etmiş ve hiçbir zamanda aşırıya kaçmamıştı. Aşırıya gidenleri de uygun bir şekilde uyarmıştı. Hadis kaynaklarında yer alan kıyafetle ilgili olarak, Peygamber'in (s.a.) giymiş olduğu kıyafetlerde ön plana çıkan ilk şey sadeliktir. Konu hakkında Ebu Ümame'nin naklettiği rivâyette, Resûlullah'ın (s.a.) ashâbı bir gün onun yanında dünya nimetleri hakkında konuştular. Bunun üzerine Peygamber (s.a.), “Duymuyor musunuz? Duymuyor musunuz? Sadelik imandandır. Sadelik imandandır!” buyurdu. Ebû Dâvud, Tereccül, 1.

karşılık vermiştir. Bu kriterleri yerine getirmeyen kişileri uygun bir şekilde uyardığını yine nakledilen rivâyetlerde görmek mümkündür.

Hadis kaynaklarında yer alan rivâyetlerde Peygamber (s.a.), zamana ve yerine göre elbiseler giymiştir. Hz. Peygamber'in elbise konusunda belli bir çeşide, renge özgü âdeti yoktu. Bir başka ifadeyle her zaman aynı vasıfları taşıyan kıyafetler giymemişti. Hangi kıyafet eline geçmiş ise eline geçtiği kıyafetle yetinirdi. Giyinişinde ve diğer davranışlarında kendisi ve ümmeti için faydalı olanı göz önüne alırdı. O, toplumda diğer insanların giydiği kıyafetleri giymiş, elbisenin sağlam olmasına dikkat etmişti. Ayrıca kendisine getirilen hediye kıyafetleri de kullanmış, fakat ipek kumaştan yapılmış elbiseleri kullanmamıştı.¹⁸³

Peygamber (s.a), giyimi-kuşamı etkili bir şekilde kullanmış, güzel giyinmesiyle içinde yaşadığı toplumda iyi bir izlenim bırakmıştır. Zira giyilen kıyafetler, onların seçiminde gösterilen özen, kişisel zevk ve tutumları yansıttığı kadar, hedef kitleye ne ölçüde değer verdiğini de göstermektedir.¹⁸⁴ Allah'ın Elçisine göre elbisede övülecek husus; temiz olması, orta evsafa olması, benzerini başkalarının da giyebilmesi, göze batacak derecede iyi veya kötü olmamasıdır. Çünkü ancak böyle bir giyim tarzı, insanı kişiliğinden uzaklaştırmaz. Böyle bir yol tutma sayesinde insan ne elbisesi çok eski olduğu için dikkatleri üzerine çeker ne de lüks ve pahalı giyindiği için şöhret hastalığına yakalanmış olur.¹⁸⁵

Allah Resûlu hayatı boyunca sade giyinmeyi tercih etmiş, üzerinde nakış bulunan kumaştan yapılmış elbiseleri tercih etmemiş, bunun sebebi olarak da bu tür elbiselerin namazda insanı meşgul edeceğini bildirmiştir.¹⁸⁶ Enes b. Mâlik'e (r.a.) Hz. Peygamber'in hangi elbiseyi beğendiği yahut elbisenin hangisinin daha makbul olduğu sorulunca "pamuktur"¹⁸⁷ cevabını vermiştir. Buhârî'de yer alan benzer hadiste Resûl-i Ekrem'e en sevimli gelen elbise "hibera"¹⁸⁸ şeklinde yer almaktadır.

¹⁸³ Buhârî, Libâs 30; Müslim, Libâs 9; Zinet 9.

¹⁸⁴ Zıllıoğlu, Merih, **İletişim Nedir**, 2. Baskı, Cem Yay., İstanbul, 2003, s. 217.

¹⁸⁵ Uysal, **a.g.e.**, s. 50.

¹⁸⁶ Buhârî, Salât 15, Ezan, 93, Libâs 19; Müslim, Libâs, 10; Salât, 108, 113; İbn Mâce, Libâs, 1; Ebû Dâvud, Libâs, 8.

¹⁸⁷ Müslim, Libâs, 33; Ebû Dâvud, Libâs, 11; Tirmizî, Libâs, 43.

¹⁸⁸ Buhârî, Libâs, 18. Konuyla ilgili bir başka rivâyette Hz. Âişe, "Hz. Peygamber'in vefat ettikleri zaman hibera denilen bir kumaşla örtüldüğünü" haber vermiştir. Buhârî, Libâs, 18, Cenâiz 48; Ebû Dâvud, Cenâiz, 19; Tirmizî, Cenâiz, 20; Nesâî, Cenâiz, 11; İbn Mâce, Cenâiz, 11. Hadiste yer alan "hibera" kelimesi, pamuktan ya da ketenden yapılmış çizgili yemen kumaşlarına verilen bir isimdir. Çoğulu "hiber" ve "hiberat" şekillerinde gelir. Hadis-i şerif, vefat eden kimsenin üzerine bir örtüyle örtmenin müstehab olduğuna delalet etmektedir. Azimabâdî, **a.g.e.**, c. VIII, s. 389.

Peygamber efendimizin kıyafet tarzına örnek teşkil etmesi bakımından Ömer b. Hattab (r.a.) ile yapmış olduğu konuşma bize bu konuda yardımcı olacaktır. Aralarında geçen konuşma kaynaklarda şöyle yer almaktadır: Mescidin kapısında çizgili ipekten dokunmuş elbise satılıyordu. Peygamber' e (s.a.): *“Ey Allah'ın Elçisi! Bundan alsan da Cuma günleri ve yanına gelen heyetlere giyseniz” dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Bu cins elbiseleri ahirette nasibi olmayanlar giyer.” Sonraları o elbiselerden bir elbise Allah Resûlu'ne getirildi. O da onlardan birini bana gönderdi. Ben de: “Ey Allah'ın Elçisi! Sen bu elbiseyi bana gönderiyorsun hâlbuki bu elbise hakkında şöyle böyle demiştin” dedim. Bunun üzerine Peygamber (s.a.): “Onu sana giyesin diye vermedim, onu sana birilerine giydiresin diye veya satıp parasından istifade edesin diye verdim” buyurdu. Ömer de onu anne ve bir kardeşi olan müşrik birine verdi.*¹⁸⁹

Kıyafet konusunda gözetilmesi gereken konulardan bir diğeri ise kıyafetin rengidir. Resûlullah (s.a.) elbise konusunda belli bir çeşide veya belli bir renge özgü âdeti olmamıştır. Bir başka deyişle her zaman aynı vasıfları taşıyan elbiseler giymemiştir. Allah Resûlu eline geçen uygun kıyafetleri giymiştir. Kıyafet rengi konusu rivâyetlerde de görüleceği üzere dönemin şartları nedeniyle birkaç renkle sınırlı kalmıştır.

İslâm dini elbise üzerindeki renklere pek müdahaleci olmamış ancak bazı genel ilke ve esaslar vermekle yetinmiştir. Kadın ve erkeklerin ayrı ayrı tesettür hudutları tespit edilmiş bulunmaktadır. Haram derecesinde bir renk yasağı olmadığı gibi öngörülen bir renk de yoktur. Ancak bazı renklerin göz alıcı tonları uygun görülmeyip mekruh sayılmıştır. Genel esaslara uymak şartıyla giysilerin biçim ve tarzları, renkleri ihtiyaçlara ve zamana, zevklere göre değişiklik gösterebilir ki İslâm buna fırsat veren bir din olmuştur.¹⁹⁰

Hz. Peygamber iklim şartları gereği beyaz renk elbise giymeyi daha çok tercih ettiği ve tavsiyelerinde de beyaz rengi diğer renklere oranla daha fazla giymeye teşvik ettiği nakledilmektedir. Hadislerden anlaşıldığına göre beyaz elbise dışında renk tercihlerini kişilere bırakmıştır. Bunun dışında çok dikkat çekici ve itici renklerin giyilmemesi konusunda da yine tavsiyelerde bulunmuştur. Allah Resûlu, “Elbiselerinizin

¹⁸⁹ Buhârî, Libâs, 2; Ebû Dâvud, Libâs, 10; Nesâî, Zinet, 83.

¹⁹⁰ Yeniçeri, **a.g.e.**, s. 38-39.

en hayırlısı¹⁹¹ diyerek özellikle belirttiği beyaz renkli elbiselerin yanında, siyah,¹⁹² kırmızı,¹⁹³ sarı¹⁹⁴ ve yeşil¹⁹⁵ renkli elbiselerin yaşanılan dönemde giyildiği hadislerde zikredilmektedir.¹⁹⁶ Örnek olması bakımından sahâbe efendilerimizden Berâ b. Âzib'den (r.a.) rivâyete, şöyle demiştir: “Kırmızı bir elbise içerisinde Resûlullah'dan (s.a.) daha güzel bir kimse görmedim. Saçları omuzlarına kadar uzanmıştı, iki omuzu arası genişçeydi, boyu ise ne uzundu ne de kısaydı”¹⁹⁷ buyurarak Peygamber'i (s.a.) gördükten sonra kendine şaşkınlığını dile getirmiştir.

Ebû Hureyre'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre, “Güzel giyinmiş biri Hz. Peygamber'in (s.a.) huzuruna gelerek, ‘Ya Resûlullah, gördüğünüz gibi güzelliğe tutkun birisiyim. Ayakkabılarımın bağlarına kadar, güzel giyinmede hiç kimsenin beni geçmesini istemem, bu kibir midir?’ diye sorunca, Peygamber (s.a.): ‘Hayır, bu kibir değil. Kibir, hakkı inkâr ve diğer insanları küçük görmektir’ buyurarak,”¹⁹⁸ güzel elbiselerin giyilmesinin yolunu açmıştır. Ayrıca güzel kıyafetler giyinmek Allah'ın nimetine şükür manasına taşır. Konunun başında da zikredildiği üzere “Allah, nimetinin eserini kulunun üzerinde görülmesini sever.”¹⁹⁹ Benzer bir diğer hadis-i şerifte de “Allah güzeldir, güzelliği sever.”²⁰⁰

Güzel kıyafetler giyinme ile ilgili olarak benzer bir başka rivâyet ise, çok güzel giyinen İbn Abbas'a (r.a.), “Bu elbise nedir ey İbn Abbas?” diyenlere, “Beni neden ayıplıyorsunuz, ben Hz. Peygamber'in (s.a.) üzerinde en güzel elbiseleri gördüm.” demiştir.²⁰¹

Yukarıda belirtilen kıyafet ve renklerle ilgili bir diğer önemli hususa da değinecek olursak, yaşanılan dönemde ve coğrafyada sadece Müslüman olanlar değil gayr-ı

¹⁹¹ İbn Mâce, Libâs, 5, Cenâiz, 12; Ebû Dâvud, Libâs, 16; Nesâî, Cenâiz, 28; Tirmizî, Edeb, 46. Ayrıca bk. İbn Mâce, Libâs, 5; Tirmizî, Edeb, 46; Nesâî, Zinet, 97.

¹⁹² Buhârî, Libâs, 22; Müslim, Hac, 451, 453, Libâs, 36; Ebû Dâvud, Libâs, 22, 24; Timizî, Edeb, 49; Nesâî, Zinet, 109.

¹⁹³ Bkz. Buhârî, Menâkib, 2, Salât, 173; Müslim, Libâs, 2, Salât, 249; İbn Mâce, Libâs, 20; Nesâî, Zinet, 86; Tirmizî, Edeb, 4; Ebû Dâvud, Libâs, 17, 21.

¹⁹⁴ Ebû Dâvud, Libâs, 15, Menâkib, 21.

¹⁹⁵ Ebû Dâvud, Libâs, 19; Timizî, Edeb, 48; Nesâî, Zinet, 97.

¹⁹⁶ Yasaklanan renkler konusuna kıyafet konusunun sonunda “Yasaklanan Elbise Çeşitleri” başlığı altında ayrıntılı olarak değinilmiştir.

¹⁹⁷ Nesâî, Zinet, 94; Ebû Dâvud, Libâs, 17.

¹⁹⁸ Ebû Dâvud, Libâs, 26.

¹⁹⁹ Tirmizî, Edeb, 24.

²⁰⁰ Müslim, İman, 148.

²⁰¹ Ebû Dâvud, Libâs, 6.

Müslimler de yaşamaktaydı. Bundan dolayı bu tür elbise ve renkler onların üzerinde de görmek mümkündü. Bu konuda onlara benzeme gibi bir durum akıllara gelse bile bu durumun önüne geçmek o dönemde mümkün değildi. Zaten İslâm dini bu konuyla ilgili sadece kendi çizgisini belirlemiş bunun dışına çıkmamıştır.

Tüm bunların yanında diğer bir dikkat çekici nokta ise Resûl-i Ekrem efendimiz yolculuğa çıkacak olan sahabelere kıyafetlerinin düzgün olması konusunda yapmış olduğu tavsiyesidir. Konuyla ilgili şöyle demiştir: *“Sizler, kardeşlerinizin yanına gidiyorsunuz. Biniltelerinizin bakımını iyi yapın, kıyafetlerinizi düzeltin! Öyle ki yüzdeki bir ben nasıl dikkat çekici ise, siz de onun gibi insanlar içinde gözde olun! Çünkü Allah çirkin görünümü ve çirkin söz ve davranışınızı sevmez.”*²⁰²

İslâm genel olarak tüm dünyalık mallarda aşırılığı, israfi hoş karşılamamaktadır. Buna mukabil kişinin Allah’ın ona verdiği nimetlerden tamamen el çekip ruhban gibi yaşamasına da karşı çıkmaktadır. Yine İslâm, malın hakkını verdikten, fakiri rencide etmeye çalışmadıktan sonra her türlü dünyalığı kullanmasını Allah’ın verdiği lütfâ saygı kabilinden bakmaktadır. Bir defasında Hz. Peygamberle sahâbîsi arasında şöyle bir diyalog geçmiştir: Ebu’l Ahvas babasından naklederek şöyle demiştir: Üzerimde adi bir elbise olduğu halde Peygamber’in (s.a.) yanına gelmişim. Bana: “Senin malın yok mu?” diye sordu. “Evet var!” cevabıma: “Hangi çeşit maldan?” sorusunu yöneltti. “Her çeşit maldan Allah bana vermiştir: deve, sığır, davar, at, köle hepsinden var” demem üzerine: “Öyleyse Allah Teâlâ sana bir mal verdiği vakit Allah’ın verdiği nimetin eseri ve fazileti senin üzerinde görülmelidir”²⁰³ buyurdular.

Hz. Peygamber’in yaşamış olduğu dönemde tek parça halinde elbise giyenleri, giymemeleri konusunda uyarmıştı. Bu konuda Ebû Saîd el Hudrî’den (r.a.) rivâyet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.) iki çeşit giyinişi yasaklamıştır. Bunlar: *“Tek bir parça beze sarınarak giyinmek ve kalça üzerine oturarak altında başka bir çamaşır olmaksızın dizini dikip gizli yerlerini gösteren tek kat elbise giymek.”*²⁰⁴

Ebû Hureyre (r.a.)²⁰⁵ ve Hz. Âişe’nin (r.a.) ortaklaşa naklettikleri hadise göre: *“Resûlullah (s.a.) iki cins elbiseyi yasakladı: Samma, denilen kolsuz ve cepsiz tulum gibi*

²⁰² Ebû Dâvud, Libâs, 25.

²⁰³ Ebû Dâvud, Libâs, 17; Tirmizî, Edeb, 54; Nesâî, Zinet, 83.

²⁰⁴ Buhârî, Libâs, 21; Nesâî, Zinet, 105; İbn Mâce, Libâs, 3.

²⁰⁵ Buhârî, Libâs, 21; Nesâî, Zinet, 108; Tirmizî, Libâs, 24; İbn Mâce, Libâs, 3.

*kullanışsız elbiseyle, Tek kat olup vücudun organlarını gösteren bir elbiseyi giyerek müstehcen olmayı yasakladı.*²⁰⁶

Bu hadislerde tek parça elbisenin yasak olmasının sebebi avret yerlerinin bu tür bir elbiseden daha çok belli olmasıdır. Her iki hadisin de sonunda geçen “*vücudun organlarını gösteren*” ifadeleri yasağın illetinin tek kat elbiselerin vücut hatlarını belli etmesi olduğunu göstermektedir. Buna göre iç hatlarını belli etmeyen tek kat elbisenin bir mahzurunun olmadığı söylenebilir.

Allah Resûlu, aspurla boyanmış kıyafetlerin erkekler tarafından giyilmesini, hoş karşılamamış, bu tür kıyafetlerin kadınlara ait olduğunu söylemiştir. Konuyla ilgili Amr b. Âs (r.a.) şöyle demiştir: Hz. Peygamber ile birlikte Ezahir dağ yolu denilen yolda ilerliyorduk. Bir ara Peygamber (s.a.) dönüp bana baktı. Benim üzerimde de aspurla boyanmış, tek desenli sade bir giysi vardı. Resûlullah (s.a.): “Üzerindeki bu giysi nedir?” diye sordu. Ben onun bundan hoşlanmadığını hemen anlayıp, doğruca tandırları yanmakta olan ev halkının yanına vardım ve aspurla boyalı olan elbiseyi tandıra attım. Ertesi gün Hz. Peygamber’in yanına vardım. Peygamber (s.a.): “Ey Abdullah, o elbiseyi ne yaptın?” dedi. Bende yaptıklarımı tek tek anlattım. Bunun üzerine Allah Resûlu: “Keşke onu aile halkından bazılarına giydirseydin. Çünkü bunda kadınlar için bir sakınca yoktur” buyurdu.²⁰⁷

Hadis kitaplarında yer alan rivâyetlerde Allah’ın Elçisi dikkat çeken elbiselerin giyilmesi konusunda da gerekli bir takım uyarılarda bulunmuştur. Ebû Hureyre’den (r.a.) haber verildiğine göre, şöyle demiştir: “Elbisesi alaca renge boyanmış bir adam Resûlullah’ın (s.a.) yanına gelince, Peygamber (s.a.) ona: “Git elbiseni iyice yıka” buyurdu. Yıkayıp gelince, Peygamber (s.a.): “Git elbiseni iyice yıka” buyurdu. Adam tekrar geldiğinde “Git tekrar yıka! Bir daha da böyle yapma” buyurmuştur.²⁰⁸

2. Bayan Kıyafeti

Giyim-kuşam ve örtünme farklılıklarının yalnızca dönemler ve uluslar arasında değil, aynı ülkenin kırsal kesimiyle daha yoğun nüfuslu kasaba, ilçe ve kentleri arasında da gözlemlendiği bir gerçektir. Nitekim Arabistan’da da bu konudaki örfün değişiklik gösterdiği

²⁰⁶ İbn Mâce, Libâs, 3.

²⁰⁷ Ebû Dâvud, Libâs, 17.

²⁰⁸ Nesâî, Zinet, 34. Benzer rivâyet için bkz. Tirmizî, Edeb, 51; Nesâî, Zinet, 34.

anlaşılmaktadır. Göçebe kadınların örtünmedikleri ve erkeklerle özgürce bir araya geldikleri halde, kasaba ve kentlerde yaşayan kadınlar örtünüyorlardı.²⁰⁹

İslâm'da insan, bedenini sergilemek için giyinmez; bedenini örtmek için giyinir. Onun giyimi arzu uyandırmak için değil, tam tersine onu gemlemek ve azaltmak içindir. Elbise onun için ikinci bir deri değil, ilk evdir. İslâm'da kadınların örtünmesi, kendilerine mahrem olan erkeklere karşıdır. Kur'an'da kadınların nasıl örtüneceği, kimlere karşı örtünecekleri ve erkeklerle olan ilişkilerinin şekli ve sınırları açıklanmıştır.²¹⁰

İslâm dini, kişinin vücut hatlarını gösterebilecek darlık ve incelikte olan kıyafetlerin giyilmesini uygun görmemiştir. Çünkü vücut hatlarının örtünmesi mahrem olan yerlerin namahrem olan kimselere göstermemek içindir. Bu şekilde giyilen dar, şeffaf, göz alıcı ve dikkat çekici kıyafetler kadını giyinik olduğu halde çıplak durumuna düşürebilmektedir. Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'in de erkek giyim-kuşamı hakkında hiçbir teferruattan söz etmezken, kadın elbisesi için oldukça teferruat sayılacak özellikler ihtiva etmesi dikkate alınması gereken bir husustur.

İslâm dininin iki önemli kaynağı olarak bilinen Kur'an ve sünnet kadınların örtünmeleri için cilbâb (dış giysi) giymeleri gerektiğini haber vermektedir. Allah (c.c): ***“Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına söyle: Dış giysilerini üzerlerine bürünsünler. Bu tanınıp rahatsız edilmemeleri için uygun olanıdır. Allah ziyadesiyle bağışlamakta ve çok esirgemektedir”***²¹¹ buyurmuştur. Âyetin tefsirinde, eza ve tâcizlerin engellenmesi gayesiyle dışarı çıkarken kadınların dış giysi kullanmaları istenmektedir. Hemen bütün tefsirciler tarihe dayanarak verdiği ortak bilgiye göre Medine evleri dar ve tuvaletsiz idi. Kadınlar ihtiyaçlarını giderir ve dönerlerdi. Bu durumu fırsat bilen bazı münafıklar ve kendini bilmezler uygun yerlerde durur, kadınlara söz ve elle tâcizde bulunurlar, yakalandıkları zaman da “Biz onları câriye sandık” derlerdi. Bu mazereti ortadan kaldırmak üzere hür kadınların, dışarı çıkarken, cilbâb ismi verilen dış giysilerine bürünmeleri emredildi. Hz. Ömer, hür kadınları câriyelerden ayırarak asayiş

²⁰⁹ Dağ, Mehmet, “İslâm'da Örtünme Üzerine”, A.Ü.İ.F.İ.İ.E.D., S. 5, Ankara 1982, s. 187.

²¹⁰ Meriç, a.g.e., s. 36.

²¹¹ Ahzâb, 33/59. Cilbâb kelimesi “bütün beni saran bir giysi, kadının örtüdüğü her şey, kadının elbiselerini baştan aşağı örttüğü –milhafa/çarşaf gibi- şey, milhafeden biraz küçük geniş bir kadın giysisi” tanımlanır ve yaygın biçimde mutlak kâmis, milhafa, izâr ve mülâe kelimeleriyle açıklanır. Âsım Efendi cilbâbı “baştan aşağı örten çarşaf, ferace, car gibi dış kisve, üstlük diye” açıklanır. Apaydın, H. Yunus, “Tesettür”, T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, I-XLIV, İstanbul 2011, c. XL, ss. 540-541.

korumak maksadıyla câriyelerin cilbâb kullanmalarını yasaklamıştı, daha sonraki dönemlerde bu yasak kalktı.²¹²

Konuyla ilgili Hz. Peygamber'in sünnetinde kadınların cilbâb giydiklerini gösteren delil de Ümmü Atiyye'den (r.a.) rivâyet edilen hadis-i şeriftir. Nakledildiğine göre, şöyle demiştir: *“Resûlullah (s.a.), Ramazan ve Kurban bayramı namazlarında bizlerin namazgâha çıkmamızı emrederdi. Ravi diyor ki: “Ümmü Atiyye şöyle demiştir: “Ey Allah'ın Elçisi! Dış elbisesi (cilbâbı) olmayan ne yapacaktır? Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: “Müslüman kardeşi ona giydiriversin.”*²¹³ Hem Kur'an da hem de rivâyetlerde geçen cilbâb, Allah Resûlu'nun yaşadığı dönemde kadınların dışarıda giydikleri bir elbise türü olarak isimlendirilmekteydi.²¹⁴

Örtünmenin temel hikmeti erkeklerin şehvetini tahrik etmemek olduğundan, şehvet uyandırma ihtimalleri kalmamış derecede yaşlı kadınların yukarıda zikri geçen cilbâbı giyip giymemeleri serbest bırakılmıştır. Bu ruhsat iyice yaşlandıklarından vücutları hasta düşen, hareketlerinde ağırlık meydana gelen yaşlılar için büyük bir rahmettir. Konuyla ilgili âyette Allah şöyle buyurmaktadır: *“Evlenmekten umudunu kesmiş yaşlı kadınların, cinsel cazibelerini sergilemeksizin elbiselerini çıkarmalarında onlar için bir sakınca yoktur, bununla beraber iffetlerini korumaya özen göstermeleri kendileri için daha hayırlıdır. Allah her şeyi işitip bilmektedir.”*²¹⁵

Kadın kıyafeti konusunda en çok rivâyet edilen diğer bir önemli husus da başörtüsüdür. Başörtüsü geleneğinin cahiliye döneminde uygulandığı, cariyelerin başlarını örtmedikleri ve toplum cariyelerden ziyade hür kadınlara değer atfedip, onlarla ilgilendikleri görülmektedir. Cahiliye telakkisinde kadının saçı, dini bir boyutun ötesinde özel bir anlam ifade ettiği için özenle korunup gözetilmesi gerekmektedir. Cahiliye de baş ve yüz örtüsünü kullanıp özel durumlarda açanların yanı sıra, güzelliğini teşhir için yüzünü, boynunu, gerdanını ve kollarını sürekli açan kadınlarda mevcuttu.²¹⁶ Farklı medeniyete, farklı dine mensup kimselerin daha ilk nazarda, kıyafetiyle ayrılabilmesini esas kabul eden İslâm dini bu maksatla özellikle baş kıyafetine önem verir.²¹⁷

²¹² Karaman, Hayreddin-Çağrı, Mustafa, **Kur'an Yolu**, I-VI, D.İ.A. Yay., Ankara 2007, c. IV, s. 399.

²¹³ Buhârî, Hayz, 23, İydeyn, 20, Hac, 81; Müslim, İydeyn, 12; Tirmizi, Cum'a, 36; İbn Mâce, İkâme, 165; Ebû Dâvud, Salât, 247.

²¹⁴ Ayrıca bkz. Mevdudi, **a.g.e.**, s. 352-356.

²¹⁵ Nûr, 24/60.

²¹⁶ Özçelik Yılmaz, Bedriye, “Tarihsel ve Teolojik Açından Kadının Örtünmesi Sorunu”, **İ.İ.D.**, S. 1-2, Yıl 4, Bahar-Güz, Ankara 2009, s. 334-335.

²¹⁷ Abalı, **a.g.e.**, s. 80.

İslâm dininin Kur'an da ve hadis kitaplarında yer alan rivâyetlerde başörtüsüne verdiği önemi ortaya koymaktadır. Bu konuda Hz. Âişe, "Allah, ilk muhacirlerin hanımlarına rahmet etsin. Allah Teâlâ, "*Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka süslerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar...*"²¹⁸ Âyetini indirdiği zaman kalın dış giysilerini yırtarak himâr edindiler."²¹⁹ Demiştir.

Buhârî'nin es-Sahîh adlı eserinde konuyla ilgili Allah Resûlu şöyle buyurmuştur: "Akşamleyin veya sabahleyin herhangi bir zamanda Allah yolunda bir kere cihad için yürüyüş hiç şüphesiz dünyadan ve dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır. Ve cennetten herhangi birinizin bir yay kadar yeri yahut bir değnek yeri; yani kamçısı kadar bir yer, dünyadan ve dünyadaki şeylerin hepsinden hayırlıdır. Şayet cennet ehlinde bir kadın yer ahalisine baksaydı, hiç şüphesiz o, cennetle yer arasındaki fezayı aydınlatır ve o arayı bir güzel koku doldururdu. Ve yine muhakkak ki, o cennet kadının başı üzerindeki başörtüsü dünyadan ve dünyadaki her şeyden hayırlı ve değerlidir."²²⁰

Peygamber'in (s.a.) yaşadığı dönemde kadınların kullandıkları bir diğer kıyafette yüzlerini kapadıkları yüz örtüsü veya peçe'dir. Peçe, birçok İslâm ülkesinde özellikle kadınların doğal etkilerden ve kötü amaçlı bakışlardan korunmak amacıyla yüzlerinin tamamını veya bir kısmını kapatmak üzere kullandıkları örtüye verilen addır.²²¹ Hz. Peygamber döneminde kadınların özellikle örtünmeyle ilgili âyet²²² nâzil olduktan sonra peçe takmışlardır.

Bazı rivâyetler, sahâbe hanımları arasında yüzünü örtmeyi iffet ve hayâ gereği sayanların bulunduğunu görmektedirler. Konuyla ilgili rivâyet şöyledir: Sabit b. Kays b. Şemmas'dan (r.a.) rivâyet edildiğine göre, Ümmü Hallad diye bilinen bir kadın yüzü peçeli olarak Peygamber'e (s.a.) gelip şehit düşen oğlunun Allah katındaki durumunu sordu. Allah Resûlu'nun orada bulunan sahâbilerden birisi o kadına hitaben; "Oğlunu sormaya yüzün kapalı olarak mı geldin?" Dedi. O da; Oğlumu kaybettiysem de utanma duygumu hiçbir zaman kaybetmeyeceğim, diye karşılık verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.);

²¹⁸ Nûr, 24/31. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, **Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri**, I-XVI, trc. Bedrettin Çetiner-Bekir Karlığa, C. XI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 5859-5867. Karaman -Çağrı, **a.g.e.**, c. IV, s. 69-73.

²¹⁹ Ebû Dâvud, Libâs 29.

²²⁰ Buhârî, Rikâk, 51, Cihâd, 6; Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd, 17.

²²¹ Bozkurt, Nebi, "Peçe", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLIV, İstanbul 2007, c. XXXIV, ss. 210.

²²² Nûr, 24/31.

“Senin oğlun için iki şehit sevabı vardır” buyurdu. Kadın; Ya Resûlullah bu niçindir? Diye sordu. Hz. Peygamber de; “Çünkü onu kitap ehli öldürdü” cevabını verdi.²²³

Konuyla ilgili hadis kitaplarında yer alan bir diğer hadiste şöyledir: Abdullah b. Ömer (r.a.) rivâyet ettiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.): *“İhramlı kadın yüzünü peçe ile örtemez ve eldiven takamaz”*²²⁴ buyurmuştur. Zikredilen hadisten de anlaşılacağı üzere, Allah Resûlu’nun yaşadığı dönemde kadınlar peçe ve eldiven giymekteydiler. Bundan dolayı Peygamber (s.a.) kadınların ihramlı oldukları zaman her ikisinin de kullanılmasını yasaklamıştır. Konuyla ilgili Ebû Dâvud’un Sünen’inde, Hz. Âişe annemizden gelen rivâyete göre, şöyle demiştir: *“Biz, Resûlullah (s.a.) ile birlikte ihramlıyken atlılar yanımızdan geçirdi, karşımıza geldikleri zaman her birimiz çarşafı başından yüzüne sarkıtır ve yüzünü örterdi. Bizden uzaklaştıkları zaman da yüzünü açardı.”*²²⁵

Kadınların önemli bir giysisi de etektir. Kadınlar uzun etek giyinmelerini ilk defa İsmail’in annesi Hacer’den öğrenmişlerdir. Hacer, Sare’den izini gizlemek için uzun eteklik giymişti. Vadiye ulaştınca, eteklerini topladı acelesi olan insan yürüyüşüyle vadiyi geçti. Merve’ye gelip onun üstünde durdu.²²⁶

Konuyla ilgili hadis kitaplarında yer alan bir rivâyette İbn Ömer (r.a.) şöyle demiştir: Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: *“Her kim kibirlenip böbürlenerek giydiği elbisenin eteğini yerlerde sürüklerse Allah kıyamette yüzüne bakmaz.”* Bunun üzerine Ümmü Seleme: *“Kadınlar eteklerini nasıl yapsınlar”* dedi. Allah Resûlu (s.a.): *“Bir karış indirsinler”* buyurdu. Ümmü Seleme: *“Bu durumda ayakları açılır”* deyince: *“Bir arşın uzunluğu kadar indirsinler daha fazla yapmasınlar”* buyurdular.²²⁷ Bu rivâyette Peygamber (s.a.) kadının giyecek olduğu eteğin uzunluğunu belirlemiştir.

Âişe’den (r.a.) rivâyet olduğuna göre, bir gün Esmâ binti Ebu Bekir üzerinde ince bir elbise olduğu halde Hz. Peygamber’in yanına girer. Peygamber (s.a.) ondan yüz çevirerek şöyle buyurur: *“Ey Esmâ! Kadın ergenlik çağına girdiği zaman – elleri ve yüzünü göstererek- şu ve şu azası hariç uzuvlarının görünmesi uygun olmaz.”*²²⁸

²²³ Ebû Dâvud, Cihâd, 8.

²²⁴ Buhârî, Sayd, 13; Ebû Dâvud, Menâsik, 31; Tirmizî, Hac, 18; Nesâî, Menâsik, 33, 39.

²²⁵ Ebû Dâvud, Hac, 33.

²²⁶ Buhârî, Enbiyâ, 19.

²²⁷ Ebû Dâvud, Libâs, 37; Nesâî, Zinet, 106; Tirmizî, Libâs, 9.

²²⁸ Ebû Dâvud, Libâs, 31. Bu hadise binaen Allah Resûlu “Hayız görecektir yaşa gelen kadının namazı ancak başörtüsü ile kabul edilir” buyurarak kadının hayız görmeye başladıktan sonra dinin gerektirdiği şekilde örtünmesini emretmiştir. Ebû Dâvud, Salât, 84; Tirmizî, Salât, 277; İbn Mâce, Tahâret, 132.

Nakledilen hadiste, ergenlik çağına giren bir kadının elinin ve yüzünün dışında bütün vücudunun avret olduğunu ifade etmektedir. Binaenaleyh fitne korkusu olmadığı zaman elleri ve yüzerli açık olarak yabancı erkeklerin karşısına çıkması caizdir. Saadet asrı olan Hz. Peygamber dönemi, fitneden uzak bir dönem olduğu için Peygamber (s.a.) buna izin vermiştir. Hanefî, Mâlikî ve Şafîî uleması; kadının elleri ve yüzü açık olarak yabancı erkeklerin karşısına çıkmasının caiz olmasını fitnenin bulunmamasına bağlamışlardır. Çünkü Allah Resûlu kadının ellerinin ve yüzünün avret olmadığını söylediği zaman herhangi bir fitne mevcut değildi. Hanbelîlere ve Şafîîlerin bir görüşüne göre, kadının elleri ve yüzü dışında bütün vücudunun avret olduğunu söylemişlerdir. Doktora muayene olmak, alışveriş yapmak, şahitlik etmek gibi bir zaruret olmadıkça herhangi bir tarafı açık olarak yabancı erkeklerin karşısına çıkamaz. Yüz ve eller zaruri olarak açıldıklarından avret sayılmamışlardır. Hanefî, Şafîî ve Mâlikîlerin meşhur görüşlerine göre; Kadının elleri ve yüzü dışında bütün bedeni avrettir. Ancak ellerin ve yüzün avret sayılmaması fitne korkusunun bulunmamasına bağlıdır. Binaenaleyh fitne korkusu bulunmadığı zaman kadınların yollarda elleri ve yüzleri açık olarak dolaşmaları caizdir.²²⁹

Yine Ebû Dâvud'a yer alan bir hadiste Hz. Peygamber bir keresinde Ümmü Seleme'nin yanına, o başörtüsünü bürünüyorken girer. Bunun üzerine Ümmü Seleme'ye: *"Başına bir kere sar, iki kere sarma erkeklerin sarık sarmaları gibi iki kere sararak onlara benzeme"* buyurur.²³⁰

İpek türü kıyafetlerin bayanlar tarafından giyilmesi konusunda herhangi yasaklama söz konusu olmamıştır. Konuyla ilgili olarak Hz. Ali'den rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber'e ipekten dokunmuş bir elbise hediye edildi. O da onu bana gönderdi. Ben de O'nun yanına vararak: "Ey Allah'ın Resûlu! Ben o elbiseyi ne yapayım, giyeyim mi?" dedim. O da: "Hayır giyme; onu parçalayın ve bayanlar için başörtüsü yap" buyurdu.²³¹ Burada bir yandan ipek elbisenin erkeğe harâm olduğu vurgusu yapılmış, diğer yandan ise ipek elbisenin kadın için helâl olduğu açıkça belirtilmiştir.

Kadınların kıyafetleri arasında zikredilen bir diğer önemli şeyde bellerine bağladıkları kuşaklarıdır. Âişe'den (r.a.) haber verildiğine göre, Esmâ (r.a.), hicret esnasında, Peygamber (s.a.) ve Ebu Bekir (r.a.) mağarada kaldıkları sırada, onlara

²²⁹ el-Cezerî, a.g.e., c. V, s. 54-55.

²³⁰ Ebû Dâvud, Libâs, 35.

²³¹ Buhârî, Libâs, 30; Nesâî, Zinet, 84; İbn Mâce, Libâs, 19.

hazırlanan azık dağarcığının ağzını bağlamak üzere kuşağından (nıtâk) bir parça kesip ayırmıştı. Bundan dolayı Hz. Esmâ'ya “Zâtu'n-Nıtâkayn= İki Kuşaklı” ismi verilmiştir.²³²

Konuyla ilgili olarak Ebu Hureyre (r.a.) rivâyet ettiğine göre, Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: *“Ateşlik iki sınıf insan ki ben onları henüz görmedim. Yanlarında sığırkuyruğu gibi kamçıları olup onlarla döven topluluk ve biri de bir takım kadınlar topluluğudur ki bunlar giyinik göründükleri halde çıplaktırlar. Görenleri yoldan saptıran ve kendileri de haktan sapanlardır. Başları bir tarafa sarkan deve hörgücü gibi olacaktır. Bunlar cennete giremeyecekler. Kokusu şu kadar, şu kadar yürüme mesafesinden alındığı halde, bunlar cennetin kokusunu da bulup alamayacaklardır.”*²³³ Nakledilen hadis-i şerifte Allah Resûlu kadınların örtünme şekline atıfta bulunmuş ve bu tür giyinmenin sonucunda kişiyi cennete girmekten alıkoyacağını bildirmiştir.

Kadınların kıyafetiyle ilgili genel olarak söylenebilecek prensip, onların erkeklerin dikkatlerini üzerlerine çekecek giyim-kuşam türlerinden uzak durmalarıdır. Bu meyanda içlerini, beden hatlarını belli edecek, örfe aykırı renkli elbiseler giymeleri uygun görülmemiştir. Bununla birlikte her örfün ve zamanın kendini has bir tarzı bulunduğundan bazı giyim-kuşam türleri bir toplumda yasakken diğer bir toplumda yasak olmayabilir. Örneğin kadınların renkli elbise giymelerinin normal karşılandığı bir Afrika ülkesindeki bir kıyafet bizim ülkemizde caiz olmayabilir. Tüm bunlar İslam'ın kadın kıyafeti ile ilgili getirdiği temel prensiplerin yanında yaşanan coğrafyanın kültürünün de bir değere sahip olduğunu göstermektedir.

Kadın ve erkek kıyafetleri ile ilgili söylenebilecek bir diğer önemli hususta, erkek ve kadının kıyafet konusunda birbirlerine benzemelerinin yasak oluşudur. Erkeğe özgü bir elbisenin kadın tarafından, kadına özgü bir elbisenin de erkek tarafından giyilmesi yasaktır. Ne yazık ki günümüzde bu yasağa gerekli dikkat gösterilmediği gibi vücudu teşhir eden elbiselerin kullanımı giderek yaygınlık kazanmaktadır.

Pardüse, ferace, gömlek gibi bedeni örtmede kullanılan elbiselerin içinden astar, pantolon gibi kıyafetleri kullanmakta tesettüre layık bir tutumdur. Düşme, rüzgâr esmesi gibi elde olmayan bir sebepten ötürü giyilen pardüsenin açılması sık karşılanabilecek bir durumdur. Bu durumda alttan giyilmiş olan bir astar bedenin görülmesine engel olacaktır. Nitekim bu durumun farkında olan Hz. Peygamber bir sahabesini yanına çağırarak şöyle

²³² Buhârî, Libâs, 16, Cihâd, 123, Menâkıbu'l-Ensâr, 45; Müslim, Fedâilu's-Sahâbe, 229.

²³³ Müslim, Libâs, 125.

buyurmuştu: *“Hanımına söyle, elbisenin altına bir astar koysun da bedenini vasfetmesin!”*²³⁴

3. Yırtıkların Yamanması

Her müslümanın avret yerlerini örtecek ve kendisini olumsuz hava şartlarından koruyacak kadar giyinmesi farzdır. Giyinmede esas olan orta yollu olanıdır. Nitekim Allah Resûlu de bu yolu izlemiştir. Müslümanlığın şeref ve izzetine yakışmayacak derecede eski, pis, yırtık sökülük giyinmek elbette caiz olmaz. Ebu'l-Ahvas'ın babası Mâlik b. Nadle'den rivâyet olunmuştur; dedi ki: Eski bir elbise ile Peygamber'e (s.a.) varmışım. Bana: “Senin zekât verecek kadar malın mülkün var mı?” diye sordu. “Evet” cevabını verdi(m). “Hangi cism maldır?” diye sordu. Allah bana deve, koyun, at ve köle verdi, diye cevap verdi(m). Allah sana bir mal verdiği zaman Allah'ın nimetinin ve ikramının izleri senin üzerinde görülsün” buyurdu.²³⁵ Hadis-i şerif, hali vakti yerinde olduğu halde, başkalarının dikkatini ve merhametini celbedecek şekilde eski elbiselerle gezmek doğru olmadığını ifade etmektedir.

Konunun hassasiyetini daha iyi anlama adına Resûlullah (s.a.) ve Mü'minlerin annesi Âişe (r.a.) arasında ceryan eden şu önemli söz konuyu bizlere özetlemektedir: Peygamber (s.a.) bana şöyle buyurdu: *“Cennette bana ulaşmak istiyorsan dünyadan bir yolcunun azığı kadarı sana yetsin, zenginlerle beraber olmaktan sakın, elbiseyi yama yapıncaya kadar eskimiş sayma.”*²³⁶

Konuyla ilgili bir diğer önemli rivâyet ise Ebu Bürde İbnu Ebî Musa el-Eş'ârî tarafından nakledilmiştir. O şöyle demiştir: *“Bir gün Hz. Âişe'nin (r.a.) yanına girmiştım, o bana; kalın kumaştan yapılmış belden aşağısına uzanan bir elbise ile çok yamalanmak suretiyle keçelenmiş bir kaftan (yelek)'i göstermişti ve yemin ederek Resûlullah (s.a.) bu iki elbise içerisinde vefat etti dedi.”*²³⁷ Nakledilen rivâyetten de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber yamalı elbise giymiş ve vefat ettiği sırada da yine üzerinde yamalı bir kıyafet bulunmaktaydı. Giyim-Kuşamla ilgili hadis kitaplarında yer alan hadislerde ve İslâmi kaynaklarda Hz. Peygamber'in aynı anda birden fazla giyecek kıyafeti olmadığı bilgisine de ulaşılmaktadır.

²³⁴ Ebû Dâvud, Libâs, 39.

²³⁵ Nesâî, Zinet, 54.

²³⁶ Tirmizî, Libâs, 38.

²³⁷ İbn Mâce, Libâs, 1; Timizî, Libâs, 10; Ebû Dâvud, Libâs, 8.

Tüketim çılgınlığının had safhaya ulaştığı günümüzde Hz. Peygamber'in bu sünnetinin ne kadar önemli olduğunu açıkça görmekteyiz. Her ne kadar yamalı elbise giyinmek şu anda toplum nezdinde garip karşılanırsa da bu, toplumun edindiği kötü bir alışkanlık olarak görülmelidir. Etrafta olan kıtlık, savaş, tabii afetler gibi sebeplerden dolayı her şeyini kaybetmiş insanlara baktığımızda yamalı bir pantolon ya da gömleğin kıymetine anlayabiliriz. Bunun dışında insanlığın kâbusu haline gelmiş küresel ısınmanın sebebinin biz insanoğlunun doyumsuz arzuları neticesinde ortaya çıktığı herkes tarafından kabul edilen bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

4. Kıyafetin Temizliği

Allah Resûlu kendi zamanının ve şartlarının verdiği imkânlar ölçüsünde en güzel şekilde giyinmeye çalışır, “Allah temizliği sever”²³⁸ buyurur, elbiselerinin temizliğine son derece dikkat ederdi. Etrafında bulunanlara da, elbise temizliğine dikkat etmeleri için teşvikte bulunurdu. Müslümanın, görünüşü güzel, tertipli ve kıyafetinin sürekli temiz olması gerekmektedir.

Yaşanılan dönem göz önüne alındığında temizlik malzemesinin kısıtlı olduğu ve bu kısıtlılıkta Peygamber'in (s.a.) kıyafetleri temizlemede gösterdiği hassasiyet son derece önemlidir.

Konuyla ilgili nakledilen rivâyetlerde en çok dikkat çeken ve hassasiyet gösterilmesi gereken konu def-i hacet esnasında kıyafete bulaşması muhtemel olan idrar'dır. Konuyla ilgili rivâyetlere yer verildiğinde konunun ne kadar hassas olduğu anlaşılacaktır.

Ebû Dâvud ve İbn Mâce'de yer alan bir rivâyette Abdurrahman b. Hasene (r.a.) şöyle demiştir: “Resûlullah (s.a.), bir defasında elinde sığır derisinden yapılmış bir kalkanla yanımıza çıkıp geldi, elindeki kalkanı siper yaparak oturdu ve idrarını yaptı. Orada bulunanlardan bir kimse: “Ona bakınız, kadınlar gibi oturarak küçük abdestini bozuyor” dedi. Peygamber (s.a.) bu sözü duydu ve şöyle buyurdu: “Yazıklar olsun sana! İsrailoğullarının başına geleni bilmiyor musun? Onların elbiselerine idrar bulaştığı zaman o yeri makasla kesip atarlardı. Birileri bu işi yasakladı da kabrinde azap olundu.”²³⁹

²³⁸ Tirmizî, Edeb, 41.

²³⁹ Ebû Dâvud, Tahâret, 11; İbn Mâce, Tahâret 26.

Nakledilen hadiste “elbiseye bulaşan idrarın temizlenmesi neden önemli?” sorusuna en güzel cevabı açık olarak vermektedir.

Benzer bir hadis-i şerifte ise İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: “*Peygamber (s.a.) bir defasında, yeni iki mezarın yanından geçmişti de şöyle buyurmuştu: “Şüphesiz ki bu iki kabirde yatanlar; azap görüyorlar. Azap edildikleri şey büyük bir şey de değildir. Onlardan biri idrarından sakınmazdı, diğeri ise insanlar arasında laf götürür getirirdi.”*²⁴⁰ Mealindeki rivâyette de anlaşılacağı üzere kişinin kıyafetinin idrardan korunma konusunda dikkatsizce davranması sonucunda kabirde azap göreceğine bir delil teşkil etmektedir.

Ümmü Kays binti Mihsan’dan (r.a.) rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir: “*Henüz yemek yemeyen çocuğumla Resûlullah’ın (s.a.) yanına girmiştım. Çocuk onu kucağında iken üzerini ıslattı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) su istedi ve suyu ıslak yere serpti.”*²⁴¹ Benzer bir başka rivâyette ise, Kız çocuğunun idrarının temizlenmesi konusunda Ebû’s Semh’den (r.a) gelen rivâyete göre, şöyle demiştir: Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Kız çocuğunun idrarı yıkanır, erkek çocuğunun idrarı üzerine su dökülür.”*²⁴²

Zeyd b. Hârise (r.a.)’den gelen rivâyete göre, şöyle demiştir: “*Allah Resûlu (s.a.) şöyle buyurdu: “Cibril bana, abdest almayı öğretti. Abdestten sonra idrar bulaştığı vesvesesinden kurtulmak için elbisenin altına, etek bölgesine su serpmemi de emretti.”*²⁴³

Kıyafet temizliği ile ilgili rivâyetlerin yoğun olduğu bir başka konu ise meni bulaşan yerlerin temizliğidir. Konu hakkında hadis kitaplarında yer alan benzer hüküm içeren hadisler olduğu için burada rivâyetlerden sadece bir kaçına yer verilecektir.

Amr b. Meymun’dan (r.a.) rivâyete göre, şöyle demiştir: “Süleyman b. Yesar’a meni bulaşan elbisenin tamamı mı yoksa o bölgesi mi yıkanacak diye sordum. Süleyman dedi ki: “*Âişe (r.a.) şöyle demiştir: “Peygamber’in (s.a.) elbisesine meni bulaşır, elbiseden o meniyi yıkar sonra namaza çıkardı. Şu anda, o elbisedeki yıkama izini görür gibiyim.”*²⁴⁴ Yukarıda geçen hadis-i şerifte de belirtildiği üzere sadece meni bulaşan bölgenin yıkanıldığı bilgisi yer almaktadır. Ayrıca kıyafete bulaşan meninin ovularak

²⁴⁰ Buhârî, Vudû’, 60; Tirmizî, Tahâret, 53; İbn Mâce, Tahâret, 26.

²⁴¹ Buhârî, Vudû’, 64; Müslim, Tahâret, 31; Ebû Dâvud, Tahâret, 139; Tirmizî, Tahâret, 54; Nesâî, Tahâret, 189.

²⁴² Ebû Dâvud, Tahâret, 137; İbn Mâce, Tahâret, 177; Nesâî, Tahâret, 191.

²⁴³ İbn Mâce, Tahâret, 58.

²⁴⁴ Buhârî, Vudû’, 70; Tirmizî, Tahâret, 85; İbn Mâce, Tahâret, 81.

temizlendiğini rivâyet eden Hz. Âişe şöyle demiştir: “Çoğunlukla Resûlullah’ın (s.a.) elbisesine bulaşan meniyi elimle ovardım”²⁴⁵ demiştir ve bu konuyla ilgili uygulamayı da bizzat kendi elleriyle gerçekleştirdiği belirtmektedir.

Kadınların özel hallerinde kıyafetlerine bulaşan kan lekelerinin giderilmesi konusunda Esmâ binti Ebî Bekir es-Sıddîk (r.a.) şöyle demiştir: “Peygamber’e (s.a.) elbiseye bulaşan hayız kanının hükmü soruldu. O da: “Su döküp ovalayarak yıka ve o elbise içerisinde namazlarını kıl” buyurdu.²⁴⁶

Abdurrahman b. Avf’ın (r.a.) Ümmü veledi olan bir kimse Peygamber’in (s.a.) hanımlarından Ümmü Seleme’ye şöyle bir soru sormuştu: “Ben, eteği uzun bir kadınum, pislik olan yerlerde de yürürüm. Eteğimin temizlenme işi nasıl olacak? Ümmü Seleme dedi ki: “Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Pis olan yerden sonraki temiz olan yer o eteği temizler.”²⁴⁷

Ebû Dâvud’un es-Sünen adlı eserinde yer alan Ebû Hureyre (r.a.) rivâyetinde, Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Sizden biri ayakkabısıyla bir pislığe basarsa, bilmelisiniz ki toprak onu temizler.”²⁴⁸

Yukarıda geçen rivâyetleri belirttikten sonra -özet olarak da olsa- kıyafet hakkında dinimiz açısından kaç çeşit kıyafet vardır sorusuna cevap vererek konuyu tamamlamış olacağız. Kıyafetlerin bir kısmı farzdır. Bu, setr-i avreti sağlayan, sıcak ve soğuktan koruyan elbisedir. En uygunu bu kisvenin pamuk, keten veya yünden yapılmış olmasıdır. Nitekim sünneti seniyye böyledir. Bir kısmı müstehabtır. O da süs için, Allah’ın nimetini izhar için edinilen elbisedir. Allah Resûlu “Gerçekten Allah nimetini kulunun üzerinde görmek istiyor” buyurur. Bir kısmı da mübahdır. Bu, bayramlarda, cuma günlerinde, toplantılarda süs için giyilen güzel elbiselerdir. Her vakit giyilmemektedir. Çünkü bunların daimi şekilde giyilmeleri gurur ve kibire yol açar. Çoğu zaman fakirleri kızdırır. Bundan

²⁴⁵ Buhârî, Vudû’, 70; İbn Mâce, Tahâret, 82; Tirmizî, Tahâret, 85. Benzer bir başka rivâyette Hz. Âişe konuyla ilgili olarak; “Ben, Resûlullah’ın (s.a.) elbisesindeki meni izini görüp onu kazıdığımı bilirim” Buhârî, Vudû’, 70; Tirmizî, Tahâret, 85; İbn Mâce, Tahâret, 82.

²⁴⁶ Ebû Dâvud, Tahâret, 132; Tirmizî, Tahâret, 109; İbn Mâce, Tahâret, 118.

²⁴⁷ Ebû Dâvud, Tahâret, 140; Tirmizî, Tahâret, 109; İbn Mâce, Tahâret, 79.

²⁴⁸ Ebû Dâvud, Tahâret, 141.

sakınmak evlâdır. Kıyafetin bir kısmı da vardır ki mekruhtur. Kibir için giyilen elbise gibi.²⁴⁹

Sonuç olarak diyebiliriz ki elbisenin insan için birden fazla işlevi bulunmaktadır. Bunların en doğal olanı insanı soğuk ve sıcaktan korumasıdır. Bu açıdan bakıldığında hangi elbise türü bu görevi ifa ediyorsa onu kullanmakta bir beis bulunmaz. Elbisenin diğer bir görevi ise kalbimizde saklı bulunan inancımızı haber vermesidir. Bu açıdan ise bizleri Müslüman olmayanlardan gösterebilecek elbiselerden uzak durmamız gerekmektedir. Bunların dışında, kadın ve erkeğin fitraten birbirinden farklı olmaları giyim kuşam açısından da farklı olmalarını gerektirmiştir. Bunu ihlal edecek herhangi bir kıyafet türü de yasaklanmıştır.

5. Yasaklanan Elbise Çeşitleri

Hadis kaynaklarında, Peygamber'in (s.a.) kıyafet konusunda hem erkeğe hem de kadına bir takım uyarılarda bulunduğu dair rivayetler mevcuttur. Yasakladığı bazı elbise türleri dışında insanlara kıyafetlerinde müdahalede bulunmamış, kişilerin sahip oldukları zevk ve tercihlere saygı göstermiştir.

Peygamber (s.a.), yasaklanan ve haram kılınan bazı konuları insanlara anlatmak, onları alışageldikleri ve uzun müddet kullandıkları doğru olmayan şeylerden vazgeçirmek için farklı metotlar tatbik eder, muhatabın anlayış ve kavrayış seviyesine göre muamele ederdi. Sahabîler de Peygamber'in (s.a.) kesin kararları karşısında hiç itiraz etmez, büyük bir teslimiyetle kabul ederlerdi.

Bundan dolayı İslâm dini kıyafet ile ilgili yasaklamaları az sayıda ve de sınırlı olmuştur. Bu konuyla ilgili olarak içerdiği hadisler kapsamında iki alt başlık halinde sunulacaktır. Bunlardan ilki içerdiği ham maddesinden dolayı yasaklananlar diğeri ise, renginden dolayı yasaklanılan elbiselerdir.

a. Erkek ve Kadının Fıtratına Uygun Kıyafetler

İnsanın tarih boyunca altın, gümüş, ipek, inci gibi değerli maden ve eşyaya düşkünlüğü bilindiği için Kur'ân'da cennet hayatının tasvirinde bu öğelere sıklıkla yer verilir. Hz. Peygamber'in hadislerinde her devirde yaygın süs eşyası olan altın, gümüş ve ipekli elbise giyme ile ilgili bazı sınırlamalar getirilmiştir. Kadınların yaratılıştan

²⁴⁹ İbn Abidin, **a.g.e.**, c. XIV, s. 349-350.

süslenmeye olan ihtiyaç ve eğilimlerinin fazla olması yüzünden onlara bu konuda daha toleranslı davranılmıştır. Kadınların israf ve gösterişe kaçmamaları, bunları cinsel tahrik aracı yapmamaları kaydıyla, altın ve gümüşü süs eşyası olarak kullanabilecekleri, ipekli elbise giyebilecekleri belirtilmiştir. Ancak bu saydığımız üç maddenin erkekler tarafından kullanılması yasaklanmıştır.²⁵⁰

İslâm dini bu hususta ortaya koymuş olduğu değişmez ölçülerle ve kaidelerle ahlaki ve içtimai bünyeyi korumaya çalışmış, insanlara orta halli bir giyim yolu göstermiştir. Erkek ve kadının fitratına uygun olan giyim tarzını tespit etmiş, hem erkek hem de kadın için yaratılışa uymayan kıyafetleri de yasaklamıştır.

Cahiliye döneminde giyilen fakat İslâm dini geldikten sonra giyilmesi erkeğe haram olan bir diğer kıyafet çeşiti de ipek kumaştan meydana gelen kıyafetlerdir. Konuyla ilgili Ali b. Ebî Talib (r.a.) şöyle demiştir: “*Peygamber (s.a.) sol eline ipekli bir kumaş, sağ eline de altın aldı, sonra bu ikisini kaldırarak: “Bu iki şey ümmetimin kadınlarına helâl olup, erkeklerine harâmdır.”* buyurdu.²⁵¹ İpek elbise erkeğe harâm olup kadınlara helâl olduğu yukarıda geçen hadis’te zikredilmiştir. Fakat birkaç durumda ipek kumaşın erkek tarafından giyilebileceği de yine rivâyetlerde belirtilmiştir. Enes b. Mâlik’ten (r.a.) rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir: “*H. Peygamber Zübeyr b. Avvam ve Abdurrahman b. Avf’a vücutlarındaki uyuz hastalığından dolayı ipek elbise giymelerine izin vermiştir.*”²⁵² Mealindeki hadis-i şeriften de anlaşılacağı üzere zaruretten kaynaklanan bir durum meydana gelmiş ve giyilmesine izin verilmiştir. Diğer bir durum ise Peygamber (s.a.) bir elbise içerisinde ipeğin iki, üç, dört parmak kalınlığı kadar olursa buna izin vermiştir.²⁵³

Bu durumu İslâm fihri açısından ele alacak olursak, Malikîlerin dışında kalan fakihler cumhuruna göre bit veya benzeri bir rahatsızlığı önlemek veya uyuz ve buna benzer hastalıkların önüne geçmek maksadıyla ipek giymek, zaruret dolayısıyla mubahtır. Bunun delili ise yukarıda geçen Enes b. Mâlik hadisidir. Bunların dışında Malikîler ise bu maksatla olsa dahi helâl olmaz demişlerdir.²⁵⁴

H. Peygamber, erkeklerin ipek elbise giyimi konusunda sürekli ashabını denetlemiş ve kimin üzerinde gördüyse derhal müdahale etmiş ve çıkartmalarını emretmiştir. Ebu Salih el Hanefiyye (r.a.) H. Ali’den işittiğine göre şöyle demiştir:

²⁵⁰ Döndüren, **a.g.e.**, s. 91-92.

²⁵¹ Ebû Dâvud, Libâs, 14; İbn Mâce, Libâs, 19; Nesâî, Zinet, 84.

²⁵² Buhârî, Libâs, 29; Timizî, Libâs, 2; İbn Mâce, Libâs, 17.

²⁵³ Müslim, Libâs, 2; Nesâî, Zinet, 84; Timizî, Libâs, 1.

²⁵⁴ Zuhaylî, **a.g.e.**, c. IV, s. 355.

Resûlullah' a (s.a.) ipekli kumaştan çizgili bir elbise hediye ettiler, O da onu bana gönderdi. Onu giyince yüzünden bana kızdığını anladım ve şöyle buyurdu: “*Onu sana giymen için vermedim.*” Çıkarıp kadınlara vermeme emretti. Ben de kadınlar arasında bölüştürdüm.²⁵⁵

Buhârî ve Müslim’de yer alan hadis-i şerifte Berâ b. Âzib (r.a.) şöyle demiştir: “*Hz. Peygamber bize yedi şeyi emretti, yedi şeyi de yasakladı. Hastaları ziyaret etmeyi, cenazenin arkasından gitmeyi, hapşırana iyi dilekte bulunmayı, yemini yerine getirmeyi, mazluma yardım etmeyi, davete icâbet etmeyi ve selâmı yaymayı emretti. Altın yüzük kullanmayı, gümüş kaptan içmeyi, eyerlerin üzerine konan ipek örtü kullanmayı, ipek ile nakışlanmış kumaş kullanmayı, ipek, kalın ipekli kumaş ve erişi ve argacı ipek olan kumaş giyinmeyi yasakladı.*”²⁵⁶

Hz. Peygamber’in belli ölçüler dâhilinde erkeğe ipek elbise giymesi konusunda izin verdiği dair rivâyetler şöyledir:

Allah Resûlu’nun ipek konusunda getirmiş olduğu ölçüyü Hz. Ömer şöyle haber vermektedir: “*Peygamber (s.a.) ipeği erkeklere haram kılmıştır. Ancak bir elbise içerisinde iki, üç ve dört parmak kalınlığı kadar olursa buna izin verilmiştir.*”²⁵⁷

Esma’nın (r.a.) azâdlı kölesi İbn Ömer’den rivâyet ederek, şöyle demiştir: “Ben İbn Ömer’i bir sarık satın alırken gördüm. Sarığın belli bir kısmı ipekten idi. İbn Ömer celemeyn denilen makası isteyerek o ipekli kısmı kesti. Sonra Esma’nın yanına giderek durumu ona anlattım. O da: “Hayret Abdullah’a ey cariye, Resûlullah’ın (s.a.) cübbesini getir” dedi. Cariye de kol ağızları, yakası, cep ağızları ve yırtmacı ipek olan bir cübbe getirdi.”²⁵⁸ Hz. Esma’nın cariyesinden Hz. Peygamber’in cübbesini istetmesi, İbn Ömer’ in yapmış olduğu hareketin dinin belirlemiş olduğu sınırlar içerisinde olduğu, içerisinde az miktarda ipek karışımı bulunan ipekli elbise giymenin haram olmadığını belirtmiştir.

İpek elbisenin yasaklanmasıyla ilgili olarak mezhep imamlarının görüşleri şöyledir:

Hanefi mezhebine göre, ipek elbise giymek erkeklere haramdır. Ancak dört parmak miktarı kadar az olursa ona ruhsat vardır.

²⁵⁵ Müslim, Libâs, 2; İbn Mâce, Libâs, 19; Nesâî, Zinet, 84.

²⁵⁶ Buhârî, Libâs, 45; Müslim, Libâs 1.

²⁵⁷ Müslim, Libâs, 2; Nesâî, Zinet, 84; Tirmizî, Libâs, 1.

²⁵⁸ Ebû Dâvud, Libâs, 9; İbn Mâce, Libâs, 18.

Şafî mezhebi de Hanefî mezhebi gibidir. Ancak şu var ki, ipek, pamuk, keten ya da yün gibi bir maddeden dokunan elbisedeki ipek miktarı ölçü bakımından az veya diğer maddeye denk ise erkeklere de caizdir. İpek miktarı fazla ise caiz değildir. İpek miktarı fazla ise caiz değildir. Bir elbisenin kenarlarına çevrilen ipek ise örf ve âdete göre fazla sayılmazsa helâldir. İpek nakış biçiminde ise Hanefî mezhebinde olduğu gibi toplamının dört parmaktan fazla olmaması gerekir. Fazlası ise haramdır.

Hanbelî mezhebine göre ise ipekli elbisedeki ipek miktarı az ve diğer madde kadarsa caizdir, fazla ise caiz değildir. Yani bu hususta Şafî mezhebi gibidir. Şu kadar var ki, bir ipekli elbisedeki ipek miktarı tartı bakımından diğer maddeden fazla olmakla beraber görünüşünde az ise caizdir. Elbisenin nakışı ve kenarlarına geçirilen parçalar ipek ise Hanefî ve Şafî mezheplerinde olduğu gibi toplamının dört parmaktan fazla olmaması şartı vardır.

Maliki mezhebine göre, bir elbisedeki ipek nakış miktarı bir parmaktan az ise erkeklere helâldir. Dört parmaktan fazla ise haramdır demişlerdir.²⁵⁹

Son olarak şunu söyleyebiliriz: İslam dini yeryüzünde insanların eşit ve adil bir şekilde yaşamalarını sağlamak amacıyla gönderilmiş bir dindir. Bu amacına matuf olarak İslam, israf, gösteriş gibi yeryüzünün dengesini bozan, toplumun bir kısmını aç diğer bir kısmını şımarık ve müsrif kılan bütün davranışları ortadan kaldırmaya çalışmıştır. İnsana gerektiği ve yettiği kadarıyla yetinmesini emretmiştir. İnsanlar arasında huzuru bozan ve birbirlerinin kanlarını dökmelerine sebep olan “mal biriktirme yarışını” ve bu yarışa götüren yolların önünü kapatmaya çalışmıştır. Erkeklerin de kadınlar gibi süslenmesine sebep olan ipek elbiselerin erkekler tarafından giyilmesini bu yüzden yasaklamıştır. Zaten fitratları gereği elbise giyerek birbirlerine karşı kibirlenmeleri söz konusu olmayacak erkeklerin fitratlarını bozarak basit bir dünyalık uğruna kibir yarışına girmelerinin neticesi acı olaylara sahne olabilir. Allah da erkeklerin fitratlarını bozmalarının önüne geçmek için onları böylesine boş ama sonuçları vahim olabilecek bir yarıştan alı koymuştur.

b. Renginden Dolayı Erkeğe Yasaklanan Elbiseler

Peygamber (s.a.) her zaman için sade ve güzel giyinmekten yana olmuş, çoğu zaman başkalarının dikkatini çekmeyen, kendini bu konuda çok belli etmeyen ve göze

²⁵⁹ Azimabâdî, **a.g.e.**, c. XI, s. 102-103.

batmayan normal ve sade renkler seçmiş ve onları giymiş ve giyilmesi konusunda tavsiyeler bulunmuştur. Peygamber'in (s.a.) konuyla ilgili sınırlamaları iki renk üzerine olduğunu konuyla ilgili rivâyetlerde görmek mümkündür. Yasaklanan renklerle ilgili rivâyet edilen hadis-i şerifler şu şekildedir:

Hz. Ali'nin konuyla ilgili naklettiği hadislerde Allah Resûlu bizzat kendisine “içerisinde ipek karışımı kumaşla ve kırmızıya çalan sarımtırak renkli kumaştan yapılan elbiseyi,”²⁶⁰ “Kırmızımtrak sarı renge boyanmış elbiseleri”²⁶¹ ve “sarı boyalı şeyler giymeyi yasak etmiştir.”²⁶² Burada her ne kadar Hz. Ali'nin şahsına yasaklandığı anlaşılrsa da, bu yasak genel bir yasak olup tüm erkekler için geçerlidir.

Ulemâ sarıya boyanmış elbise giymenin caiz olup olmayacağına ihtilâf etmişlerdir. Sahabe ve Tabiinin cumhuru ile onlardan sonra gelen ulemâ bunu mubah görmüşlerdir. İmam Âzam (ö. 150/767), İmam Mâlik (ö. 179/795) ve İmam Şafî'nin (ö. 204/820) kavilleri de budur. Yalnız İmam Mâlik (ö. 179/795) başka boya ile boyanmış elbiseyi sarı boyalıdan efdal görmüştür. Bir rivâyette evlerde ve avlu işlerinde giyilmesini caiz, toplantı yerlerinde sokak ve pazarlarda mekruh görmüştür. Ulemâdan bir cemaata göre sarıya boyanmış elbise giymek kerâhet-i tenzihiyye ile mekruhtur.²⁶³

Abdullah İbn Amr (r.a.) bizzat yaşamış olduğu olayı şöyle anlatmaktadır: Peygamber (s.a.) benim üzerimde sarıya boyanmış iki elbise gördü ve “Şüphesiz ki bunlar küffârın giysilerindedir, sen onları giyme!”²⁶⁴ Şeklinde uyarıda bulunmuştur. Benzer bir rivâyette de Hz. Peygamber'in “Bunu sana annen mi emretti?” sorusu üzerine, Abdullah İbn Amr ben onları yıkarım dedi. “Hatta onları yak”²⁶⁵ buyurdu. Bu tür elbiseleri kadınların giymesinde bir sakınca olmadığı dolayısıyla Peygamber'in (s.a.) “yak” emri, sarı renkli elbiselerin imha edilmesini değil, onların erkekler için uygun bir giysi olmadığını gösterir. Bu durumda hadisteki “yak” kelimesini hakikat manasında değil de mecaz manasında anlamamız gerekmektedir. Çünkü kadınların giymesi caiz ise onu yakmak yerine bir kadına vermek daha uygun gözükmektedir. Hadisteki “yak” ifadesini de o elbiselere yatırdığın paralar boşa gidecektir manasında anlamamız gerekmektedir.

²⁶⁰ Müslim, Libâs, 4; Nesâî, Zinet, 30; Tirmizî, Libâs, 5.

²⁶¹ Ebû Dâvud, Libâs, 8; Nesâî, Zinet, 78; Tirmizî, Libâs, 13.

²⁶² Müslim, Libâs, 6.

²⁶³ Nevevî, a.g.e., c. XIV, s. 54.

²⁶⁴ Müslim, Libâs, 6.

²⁶⁵ Müslim, Libâs, 6; Nesâî, Zinet, 95.

Aşağıda Amr b. As'tan rivayetle nakledilecek hadis, mezkûr rivayetteki “yak” lafzının mecaz manada kullanıldığı yorumunu desteklemektedir.

Hiz. Peygamber'in sarı renk giysilerden hoşlanmadığını bildiren bir başka rivâyet de Amr b. Şuayb'ın (r.a.) babasından ve dedesinden rivâyetle naklettiği şu hadistir: “Biz Resûlullah (s.a.) ile birlikte Ezahîr denilen dağ yolundan geçiyorduk. Bir ara Peygamber (s.a.) bana dönüp baktı, benim üzerimde sapsarı renge boyanmış dikişsiz bir parça kumaş vardı. “Bu nedir?” diye sordu. Ben O'nun o elbiseden hoşlanmadığının farkına vardım, sonra evime vardım. Ev halkı tandırı tutuşturmuşlardı. O elbiseyi tandıra attım. Ertesi gün Peygamber'in (s.a.) huzuruna vardım. Ey Abdullah: “O elbiseyi ne yaptın?” buyurdu. Bende durumu haber verdim. Bunun üzerine buyurdular ki: “O elbiseyi aile efradından birine giydirmeliydin, çünkü o elbiseyi kadınların giymesinde bir sakınca yoktur.”²⁶⁶

Kırmızı renkli elbiselerin giyildiğine dair rivâyetler daha fazla olsa da giyilmez görüşünü destekler nitelikte rivâyetler de hadis kitaplarında mevcuttur:

Konuyla ilgili Abdullah b. Amr'dan (r.a.) haber verildiğine göre o şöyle demiştir: “Üzerinde alt ve üst iki parçadan oluşan kırmızı elbise giyinmiş biri geçti ve Hiz. Peygamber'e selam verdi. Resûlullah (s.a.) onun selamını almadı.”²⁶⁷

Bir başka hadiste ise Benî Esed' den bir kadın rivâyet ettiğine göre: “Bir gün, Resûlullah'ın (s.a.) zevcelerinden Zeyneb'in yanında idim ve kızıl toprakla onun elbiselerini yıkıyorduk. Biz bu işle meşgul iken Hiz. Peygamber çıkageldi. Ancak kızıl toprağı görünce geri döndü. Zeynep bu hali görünce, Allah Resûlu'nun bunu mekruh addettiğini anladı ve derhal elbiselerini yıkadı ve bütün kırmızılığı örttü. Peygamber (s.a.) geri döndü ve aniden geldi. Boyadan hiçbir şey göremeyince içeri girdi.”²⁶⁸

Mezhep imamlarının sarıya ve kırmızıya boyanmış elbise hakkındaki görüşleri şöyledir:

²⁶⁶ Ebû Dâvud, Libâs, 20; İbn Mâce, Libâs, 21. Benzer rivâyet İbn Ömer'den (r.a.) şöyle nakledilmiştir: “Resûlullah (s.a.) müfeddem renkli elbiseyi erkeklere yasaklamıştır.” Yezid diyor ki: Hasan'a: Müfeddem nedir?” diye sordum. Hasan: “Aspur denilen sarı renkli boya ile doyasıya boyanmış olan elbisedir” dedi. İbn Mâce, Libâs, 21.

²⁶⁷ Ebû Dâvud, Libâs, 18; Tirmizî, Edeb, 45.

²⁶⁸ Ebû Dâvud, Libâs, 20.

Hanefilere göre, beyaz elbise giymek müstehaptır. Nebati ve kırmızı renkte elbise giymek mekruhtur. Sarı ve kırmızı za'feranla boyanmış elbise giymek de erkeklere mekruhtur. Aspür ile sarı ve kırmızı za'feran dışındaki renklerde sakınca yoktur.²⁶⁹

Şafîlere göre, erkekler için tümü ya da büyükçe kısmı asfurla boyanmış elbise giymek mekruhtur. Fakat üzerinde aspürden noktalar bulunan elbise giymekte bir sakınca yoktur. Kırmızı, sarı, siyah ve beyaz renkli elbiseler giymek ise ne haramdır, ne de mekruhtur.

Hanbelîlere göre ise, za'ferân ve saf kırmızı renkle boyanmış elbise giymek erkekler için mekruhtur. Fakat bu renklerle başka renklerin karışımı ile boyanmış elbise giymekte bir kerahet yoktur. Aspürle boyanmış elbise giymek erkekler için mekruhtur.²⁷⁰

Malikilerin görüşüne göre, kırmızı ve sarı boya ile boyanmış elbiseler giymek mekruhtur.²⁷¹

²⁶⁹ İbn Abidin, **a.g.e.**, c. V, s. 228.

²⁷⁰ el-Cezerî, **a.g.e.**, c. II, s. 10.

²⁷¹ Yeniçeri, Celâl, **el-İhtiyar-Metni el-Muhtar li'l-Fetva**, 1. Baskı, Şamil Yay., İstanbul 2011, s. 309.

İKİNCİ BÖLÜM

BEDENİN BELLİ BÖLGELERİNİN BAKIMI

Resûl-i Ekrem'den nakledilen hadis-i şeriflerden öğrendiğimiz hususlardan birisi de İslâm'ın, insanın dış görünüşüne önem vermesini istediği gerçeğidir. Bu bağlamda el, ayak, ağız ve dişlerin bakımı ile saç, sakal, bıyık ve vücudun belli yerlerinde bulunan kılların giderilmesi gibi bedenin en çok dikkat çeken ve sağlığa etki eden bölgelerinin temiz ve bakımlı olması teşvik edilmiştir. Bu bölümde yer alacak olan her bir konu için Peygamber (s.a.) bir takım düzenlemeler getirmiştir. Bu düzenlemelere hakkıyla riayet edildiğinde dış görünüş olarak toplumun haz etmeyeceği görüntülerden uzaklaşmış olmanın yanı sıra göze hoş gelen bir görüntü sunulacaktır. Düzenli yaşamaya özen gösteren ve Müslümanlara da her hususta düzenli olmalarını ısrarla tavsiye eden Hz. Peygamber bu hususta da bizlerin örneği olacaktır.

Bu bölümde ele alınacak konular şunlardır:

A. EL VE AYAK BAKIMI

Hız. Peygamber'in sürekli yapılmasını tavsiye ettiği ve insan yaradılışının bir gereği olarak bakım yapması gereken önemli yerlerden diğeri ikisi de eller ve ayaklardır. El ve ayak insan sağlığını koruyan önemli organlardandır. Dikkat edilmemesi sonucunda insan sağlığına zarar verebilecek unsurlar ortaya çıkabilmektedir. Hız. Peygamber'in bu konudaki hadislerinden yola çıkarak konuyu üç başlık halinde ele almak mümkündür.

1. El ve Ayakları Yıkama

Abdest konusu işlenirken el ve ayakların abdestin varlığı için gerekli olan farzlardan ikisi olduğu ilk öğrenilen bilgiler arasındadır. Müslümanın günde birkaç defa tekrar etmesi gereken bu abdest ibadeti neticesinde el ve ayaklarımız gün içinde devamlı bir suretle temizlenmektedir. Hadislerde, abdestin dışında -özellikle hijyen gerektiren bazı anlarda- el ve ayak temizliğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu durumlar hadislerde şöyle geçmektedir: Ebû Hureyre'den (r.a.) rivâyet edilen: “*Biriniz uykudan uyandığı*

zaman elini üç defa yıkamadan kaba daldırmasın. Çünkü elinin nerde gecelediğini bilmez”¹ mealindeki hadisten anlaşılacağı üzere uyku hali insanda hatırlanmadığı için ellerin nerede bulunduğu da bilinmemektedir. Bundan dolayı Allah Resûlu uykudan uyanıldığı vakit öncelikle ellerin yıkanması konusunda tavsiyede bulunmuştur.

Hz. Peygamber yemek yenileceği zaman yemek öncesi ve sonrası ellerin yıkanmasını da önemle tavsiye etmiştir. . Nitekim Enes b. Mâlik’den (r.a.) nakledilen bir hadiste: *“Kim, evinin hayır ve bereketinin Allah tarafından çoğaltılmasını istiyorsa, yemeğe başlarken ve yemekten sonra ellerini yıkasın”²buyurmuştur.*

Yemekten sonra elleri yıkamanın önemini yine hadislerde görmek mümkündür. Ebû Hureyre’den (r.a.) rivâyet edildiğine göre Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: *“Biriniz, elinde et kokusu olduğu halde yıkamayıp yatar uyursa ve başına da bir şey gelirse kendisinden başka hiç kimseyi kınamasın.”³* Benzer bir başka rivâyette ise, Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: *“Şeytan (veya değişik mikrop, böcek ve bakteriler) hassas ve yalayıp yok edicidirler. Kendinizi onlardan koruyun. Her kim elinde yemek bulaşığı ve kokusu varken yatıp uyursa ve geceleyin kendisine bir şey olursa, kendisinden başka kimseyi suçlamasın.”⁴*

Peygamber’in (s.a.) yemekten önce ellerini yıkadığına dair bir başka hadiste şu şekildedir: Abdullah b. Abbas’dan (r.a.) rivâyete edildiğine göre, Resûlullah (s.a.) bir gün tuvalet ihtiyacını giderdiği sırada kendisine yemek hazırlanmıştı ve: Ey Allah’ın Resûlu, yemekten önce abdest alman için sana abdest suyu getirelim mi? demişler. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: *“Ben namaz kılacağımda abdest almakla emir olundum.”⁵*

Yemekten önce ve sonra ellerin yıkanması İslâm öncesine dayanmaktadır. Hadis kitaplarında konuyla ilgili Selman’dan (r.a.) rivâyete edildiğine göre, şöyle demiştir: Tevrat’ta okuduğuma göre yemeğin bereketinin yemekten sonra elleri yıkamak olduğunu

¹ Müslim, Tahâret, 26. Benzer bir başka rivâyete ise şöyledir: Câbir’den (r.a.) rivâyete göre, şöyle demiştir: “Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Gece uykusundan uyanan kimse, abdest almak istediği zaman elini abdest alacağı su kabına sokmasın. Çünkü elinin nerde gecelediğini ve nerelere dokunduğunu bilemez.” İbn Mâce, Tahâret, 40.

² İbn Mâce, Etîme 5, 22. Ellerin yemekten önce yıkanması ile ilgili bir başka rivâyette şu şekildedir: Âişe’den (r.a.) rivâyete göre, Allah Resûlu cünüp olduğu zaman, uyumak istediğinde abdest alır, yemek yemek istediğinde ise sadece ellerini yıkardı. Ebû Dâvud, Tahâret 88; İbn Mâce, Tahâret 104; Nesâî, Tahâret 165, 166.

³ Ebû Dâvud, Et’ime, 54; Tirmizî, Et’ime, 48; İbn Mâce, Et’ime, 22.

⁴ Tirmizî, Et’ime, 48; İbn Mâce, Et’ime, 22; Ebû Dâvud, Et’ime, 54.

⁵ Ebû Dâvud, Et’ime, 11; Tirmizî, Et’ime, 39.

okudum. Sonra bu konuyu Hz. Peygamber'e (s.a.) hatırlatarak Tevrat'ta okuduğum haberi verdim. Bunun üzerine Allah Resûlu: "Yemeğin bereketi yemekten önce ve sonra elleri yıkamaktır" buyurdular.⁶ Bu hadis-i şerif yemekten önce ve sonra elleri yıkamanın sünnet olduğunu söyleyen Hanefilerin delilidir.⁷ İbn Abbas'tan rivayet edilen "Resûlullah (s.a.) bir defasında tuvalet ihtiyacını giderdikten sonra kendisine yemek hazırlanmıştı ve etrafında bulunanlar: "Abdest suyu getirelim mi?" dediler. Peygamber (s.a.): "Ben namaz kılacağımda abdest almakla emri olundum" buyurdular."⁸ Hadisine dayanarak İmam Mâlik (ö. 179/795) yemekten önce elleri yıkamanın mekruh olduğunu, İmam Şafiî (ö. 204/820) de yemekten önce elleri yıkamayı terk etmenini müstehab olduğuna hükmetmiştir.⁹

Salgın hastalıkların çoğaldığı günümüze gelindiğinde İmam Şafiî (ö. 204/820) ve İmam Mâlik'in (ö. 179/795) görüşlerinin uzak görüşler olduğu, Hanefî mezhebinin ise doğruya daha muvafık olduğu görülmektedir. Bir de bu iki imamın delil olarak kullandıkları Abdullah b. Abbâs'dan gelen ve "Ben namaz kılacağımda abdest almakla emir olundum" ifadesinin bulunduğu hadis, yemekten önce ellerin yıkanmasının mekruh olduğuna dair net bir delil değildir. Zira açıkça görüldüğü üzere Peygamber (s.a.), yemekten önce abdest almayı kerih görmüştür. Yani Hz. Peygamber yemek işini de namaz, kıraat gibi öncesinde abdest almanın gerektiği bir pratiğe dönüştürmek istememiştir.

Konuyla ilgili hadis kitaplarında abdest ve gusül almaya başlama esnasında öncelikli olarak ellerin yıkandığı rivâyetlerde yer almaktadır. Humrân b. Ebân'dan (r.a.) rivâyet edildiğine göre, kendisi Osman b. Affan'ı görmüştü o da abdest almak için su istemişti. Getirilen kaptan ellerine su döküp üç kere yıkadı. Sonra sağ elini abdest suyunun bulunduğu kaba soktu ağzına su verip çalkaladı, burnuna da su verdi sonra yüzünü üç sefer yıkadı. İki ellerini de dirseklere kadar üçer sefer yıkayıp, başını mesh etti, sonra her bir ayağını üçer sefer yıkayıp; "Resûlullah'ı (s.a.) bu aldığım abdest gibi abdest alırken gördüm" deyip şöyle devam etti: "Kim bu aldığım abdest gibi abdest alır sonra iki rekât

⁶ Ebû Dâvud, Et'ime, 11; Tirmizî, Et'ime, 39.

⁷ Azimâbâdî, a.g.e., c. X, s. 233.

⁸ Müslim, Tahâret, 25; Tirmizî, Tahâret, 44; Ebû Dâvud, Et'ime, 11; İbn Mâce, Et'ime, 5; Nesâî, Tahâret 102.

⁹ Azimâbâdî, a.g.e., c. X, s. 233.

namaz kılarırsa, kıldığı bu namazda aklına dünyalık bir şeyler getirmezse Allah o kimsenin geçmiş günahlarını bağışlar.”¹⁰

Ebû Seleme’den (r.a.) rivâyete göre, şöyle demiştir: “*Bir gün Âişe’nin (r.a.) yanına girmiştim ve Hz. Peygamber’in (s.a.) cünüplükten dolayı nasıl yıkandığını sormuştum. O da şöyle dedi: “Peygamber’e (s.a.) bir kap su getirildi; önce ellerini üç defa kaptan su dökererek yıkadı, sonra sağ eli ile sol eline döker bacakları arasını temizlerdi, sonra ellerini tekrar yıkar ağzına ve burnuna su verirdi, sonra başına üç defa su döker, sonra da vücudunun diğer bölümlerini yıkadı.*”¹¹

Tuvalet ihtiyacı giderildikten sonra da ellerin temizlenmesi gerekmektedir. Bununla ilgili olarak da Allah Resûlun’dan gelen rivâyet şöyledir: Ebû Hureyre’den (r.a.) rivâyet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) tuvalet ihtiyacını giderdikten sonra bir kaptaki su ile taharetlenirdi. Sonra elini torağa sürerdi.¹² Bu hadiste dikkat çeken nokta Hz. Peygamber’in tuvalet ihtiyacından sonra ellerini su gibi alışıktığımız bir maddeyle değil de toprakla temizlemiş olmasıdır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki temizliğin ille de su ile olması gerekmemektedir; temizlik ne ile hâsıl oluyorsa o şey ile temizlik yapılabilir. İlle de su ile olacak diye diretmek bizim alışkanlıklarımızdan kaynaklanmaktadır. Her zamanın, her coğrafyanın ve her toplumun kendine has çözüm araçları olması gayet normaldir. Suyun son derece az, toprağın ise son derece bol olduğu bir yerde bir kişinin temizleyici olarak toprağı seçmesi gayet normal karşılanmalıdır. Aksi takdirde kendi zamanımızın ve alışkanlıklarımızın çerçevesinden bakarak geçmişi yargılamaya kalkarız ki bunun bizi hatalı yargılara götüreceğinde şüphe yoktur.

Peygamber (s.a.) el ve ayakların yıkanması ile ilgili tavsiyeleri şu şekildedir: “*Abdest aldığın da parmak aralarına suyu geçirmeye çalış.*”¹³ “*Abdest alırken abdestini tam ve eksiksiz al, suyu her tarafına ulaştır ve parmak aralarını da ovala.*”¹⁴ “*Abdest aldığıında el ve ayak parmaklarının arasına su geçirmeye çalış.*”¹⁵ “*Abdest aldığıında el ve*

¹⁰ Buhârî, Vudû’, 25; İbn Mâce, Tahâret, 46; Nesâî, Tahâret, 69. Ayrıca Bkz. Tirmizî, Tahâret, 37; Ebû Dâvud, Tahâret, 50; Nesâî, Tahâret, 77.

¹¹ Buhârî, Gusl, 1; Ebû Dâvud, Tahâret, 98; Nesâî, Tahâret, 155.

¹² Nesâî, Tahâret, 43; İbn Mâce, Tahâret, 29.

¹³ Nesâî, Tahâret, 92; İbn Mâce, Tahâret, 54; Tirmizî, Tahâret, 30.

¹⁴ Tirmizî, Tahâret, 30; İbn Mâce, Tahâret, 54; Nesâî, Tahâret, 92.

¹⁵ İbn Mâce, Tahâret, 55; Nesâî, Tahâret, 93; Tirmizî, Tahâret, 30.

*ayak parmaklarının aralarını temizle*¹⁶ buyurarak el ve ayak parmaklarının iyice temizlenmesi tavsiye edilmiştir. Bunları yaparken de nasıl yapılacağı ile ilgili olarak ilk uygulama yine Peygamber'in (s.a.) hayatında görülmektedir. Konuyla ilgili Hz. Peygamber'in *"abdest alırken, serçe parmağı ile her iki ayaklarının arasını ovuşturduğunu"*¹⁷ benzer bir rivayette de *"abdest alırken ayak parmaklarının arasını küçük parmağı ile temizlediği"*¹⁸ rivâyet edilmektedir.

Hadislerin her birinde özellikle parmak araları zikredilmektedir. Buradan şöyle bir sonuca gidebiliriz; Günümüzde ayakta meydana gelen birçok rahatsızlık parmak aralarında ortaya çıkmaktadır. Ayakta meydana gelebilecek hastalıkları en aza indirmek için de özellikle parmak aralarını temiz tutmak gerekmektedir.

El organı insanın en işlevsel organıdır. İnsan bu donanımı sayesinde birçok canlıdan ayrılır; eliyle kavrar, eliyle kendini korur, eliyle üretir. İnsan temiz şeyleri bu organlarıyla tuttuğu gibi yeri gelir pis şeyleri de bu azalarıyla kavramak zorunda kalır. Bunun yanında insan vücudunda sürekli açık kalan, bir koruyucuya gerek görülmeyen birkaç organdan biridir, el. Ayak ise elin tam aksine –özellikle soğuk iklimler olmak üzere– sürekli kapalı kalan bu yüzden de her daim terli olan bir organdır. Ayrıca ayaklarımız, kirlerin ve mikropların en çok bulunduğu yere en yakın organdır.

Bu iki organın zikredilen özellikleri onları sürekli bir bakıma mecbur bırakmıştır. İslâm ise direği addettiği namazın varlığını bu ve bunlar dışında iki organa daha bağlayarak, bu organların sürekli temiz tutulmasını sağlamıştır.

2. Tırnak kesimi

Kişisel temizlikte el ve ayak temizliği başta olmak üzere tırnakların temizliği de son derece önemlidir. Çünkü tırnak kesimi vücut temizliğinin bir parçası olup hem sağlık hem de görüntü açısından gereklidir.

Tırnakların uzayan kısımlarının kesilmesi, fitratın (insan yapısının) gereği olan sünnetlerdendir. Hz. Peygamber fitrattan olan beş temizlikten birinin de tırnak kesimi olduğunu belirtmiştir ve *"İnsanın yaratılış gereği yapması gereken beş şey şunlardır: "Sünnet olmak, etek tıraşı olmak, tırnakları kesmek, bıyıkları kısaltmak, koltuk tıraşı*

¹⁶ Tirmizî, Tahâret, 30.

¹⁷ Ebû Dâvud, Tahâret, 50; Tirmizî, Tahâret, 29; İbn Mâce, Tahâret, 54.

¹⁸ Ebû Dâvud, Tahâret, 58; Tirmizî, Tahâret, 30.

*olmak*¹⁹ buyurarak tırnak kesmenin fitrî oluşuna dikkat çekmiştir. Konuyla ilgili benzer rivâyette ise Allah Resûlu (s.a.) şöyle buyurdu: “*On şey, ilk yaratılıştan beri yapılması gereken şeylerdendir: Bıyıkları kısaltmak, sakalı uzatmak, misvâk kullanmak, burna su çekip burun temizliği yapmak, tırnakları kesmek, parmak aralarını temizlemek, koltuk altı tıraş olmak, kasıkları tıraş etmek, su ile taharetlenmek.*” *Hadisin ravilerinden Zekeriya dedi ki: “Mus’ab şöyle diyor: “Onuncuyu unuttum. Ağza su verip ağız temizliği yapmaktır.”*²⁰

Yukarıda fitrat gereği yapılması zikredilen beş veya on şeyin yerine getirilmesinin, yaratılışın bir gereği olduğu vurgulanmaktadır. Bunların her biri ayrı ayrı maddi ve manevi temizlik kaideleridir. Allah’ın güzel bir şekilde yarattığı²¹ insanoğlu bu hasletlere riayet ettiği ölçüde kendisine lütfedilen yaratılışın güzelliğini devam ettirip koruyabilir.

Görüntü kirliliğinin yanında uzayan tırnaklar önemli sağlık sorunları da beraberinde getirebilir. Tırnaklar uzayınca etle tırnak arasına pis ve mikrop içerikli şeylerin girmesi de kaçınılmaz olur. Bilhassa el parmakları vücudun hemen her yerine, özellikle yemek yerken ağza temas edeceğinden, bu bölüme mikrop bulaştırması kaçınılmaz olur. Sağlık açısından da tırnakların kesilmesi çok önemlidir. Abdest ve gusül esnasında suyun tırnak altlarına yani uzayan kısmın altına ulaşması şarttır. Pislik dolu olduğu için buralara su ulaşmazsa temizlik yerine getirilmiş olmaz. Güzellik niyetiyle, temiz tutulursa da tırnak uzatmak yanlıştır.

Resûl-i Ekrem efendimiz tırnak kesiminin de aralarında zikredildiği farklı kişisel bakım uygulamalarının sevap getiren bir fiil olduğunu haber vermektedir. Bundaki hikmetlerden birinin, tembellik yapıp da kişisel bakımını ihmal edecek bir kişiye engel olma çabası olduğunu söyleyebiliriz. Konuyla ilgili rivâyet şöyledir: Amr b. Âs (r.a.) şöyle

¹⁹ Müslim, Tahâret, 16; Ebû Dâvud, Tahâret, 29; Nesâî, Tahâret, 9, 10, 11; Tirmizî, Edeb, 14; İbn Mâce, Tahâret, 8. Benzer bir başka rivâyette şöyledir: İbn Ömer’ den (r.a.) rivâyet ettiğine göre, Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “İnsanın yaratılış gereği yapması gereken işlerden bir bölümü şunlardır: Tırnak kesmek, bıyıkları kısaltmak ve etek tıraşı olmak.” Buhârî, İstizan, 51; Ebû Dâvud, Tahâret, 29; Nesâî, Tahâret, 12.

²⁰ Müslim, Tahâret, 16; Ebû Dâvud, Tahâret, 29; İbn Mâce, Tahâret 8; Tirmizî, Edeb, 14; İbn Mâce, Tahâret, 8. Konuyla ilgili benzer rivâyette şöyledir: Ammar b. Yasir’ den (r.a.) rivâyete göre, Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: “Şu sayılacak şeyler, ilk yaratılışın gereği yapılacak olan işlerdir: Ağza su alıp çalkalayarak temizlemek, burna su çekerek burun temizliği yapmak, ağız ve diş sağlığı için misvâk kullanmak, bıyıkları kısa tutmak, tırnakları kesmek, koltuk altı tıraşı olmak, kasık tıraşı olmak, parmak aralarını temizlemek, abdest bozup taharetlendikten sonra eteğe su serpmek, sünnet olmak.” İbn Mâce, Tahâret, 8; Ebû Dâvud, Tahâret, 29.

²¹ Mümin, 40/64.

demiştir: “Resûl-i Ekrem efendimiz: “Kurban gününü bayram olarak kutlamakla emir olundum. Onu bu ümmet için Allah bayram kılmıştır” buyurmuştu. Bir adam kendisine: “Ey Allah’ın Resûlu! Ben idareten bir hayvandan başka hiçbir şeye sahip değilim, onu kesebilir miyim?” diye sordu. Peygamber (s.a.): “Hayır, dedi, ancak saçını, tırnaklarını kısaltır, bıyıklarından alır ve etek tıraşı olursun. Bu da sana Allah indinde bir kurban yerine geçer.” Demiştir.²²

Bu rivayete göre saç ve tırnakları kısaltmak, bıyıkları kesmek ve etek tıraşı olmak, kurban kesmeye güç yetiremeyen bir kişi için, Kurban bayramı gününde alternatif bir ibadet olarak belirlenmiştir. Çünkü kişinin kötü görüntüsünü ve insanlar için bir hastalık kaynağı olma vasfını ortadan kaldırması bir iyilik sayılabilir ki her bir iyiliğinde sevap getirdiği muhakkaktır.

Yukarıda zikredilen tırnak kesilmesi ile ilgili rivâyetlerden farklı olarak özellikle kadınları ilgilendiren ve onlara hitaben kaynaklarda Peygamber’in (s.a.) yasaklamış olduğu eski bir âdette yer almaktadır. Hadis kitaplarında Cahiliye âdetleri içerisinde yer alan kocası ölen kadın, kendisini bir sene boyunca bir yere kapatıp hayatını devam ettiriyordu. Ve bunu yaparken de her türlü kişisel bakımdan da uzak duruyordu. Uzak durulan uygulamalar içerisinde el ve ayağın önemli bir parçası olan tırnaklar da yer almaktadır. İslâm dininin gelmesiyle bu âdet hükmünü yitirmiştir. Cahiliye âdeti içerisinde yer alan tırnak uzatma hadisesi, İslâm dininin gelişiyle yeni bir boyut kazanmıştı. Bu âdet ortadan kaldırılarak belirli sürede kesilmesi emredilmiştir. Böylece tırnak kesme işi hem belirli süre içerisinde yerine getirilmiş oldu hem de İslâmla beraber kadın erkek ayırt etmeksizin yerine getirilmesi karar kılınmıştır.²³

Tırnakların hangi aralıklarla kesileceği ile ilgili hadis kitaplarında sadece Enes b. Mâlik’ten (r.a.) nakledilen şu rivâyet yer almaktadır. “*Bıyıkları kısaltma, kasık tıraşı, koltuk altı tıraşı ve tırnakları kesmenin süresinin kırk günden fazla olmaması tespit edildi.*”²⁴ Tırnak kesmenin kırk gün gibi uzun bir zaman aralığını bulacak kadar ihmal edilmemesi gerekir. Dinimiz temizliğin her çeşidi üzerine titizlikle durmuştur. Hal böyle olunca tırnak kesmek için kırk gün beklemek yerine daha kısa sürede kesilmesi hem sağlık bakımından hem de görüntü bakımından insan için faydalı olacaktır.

²² Ebû Dâvud, Edâhî, 1; Nesâî, Dahâya, 2.

²³ Müslim, Talâk, 9; Ebû Dâvud, Talâk, 41.

²⁴ Buhâri, Libâs, 63; Müslim, Tahâret, 16; İbn Mâce, Tahâret, 8.

Tırnak kesmek için muayyen bir zaman tayin edilmediği, bu hususta ihtiyaca göre hareket edileceği daha önce belirtilmişti. Ancak Beyhakî'nin (ö. 458/1066) Ebû Ca'fer el-Bâkır'dan mürsel olarak tahriç ettiği bir hadiste “Resûlullah (s.a.) tırnaklarını Cuma günü kesmeyi severdi” denilmiştir. İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201) Atâ tarîkiyle Ebû Hureyre'den (r.a.) rivâyet ettiği bir hadiste de Allah Resûlu “Her kim tırnaklarını Cumartesi günü keserse, o kimseden dert gider ve yerine deva gelir. Kim tırnaklarını Pazar günü keserse o kimseden fakirlik gider yerine zenginlik gelir. Kim tırnaklarını Pazartesi günü keserse, o kimseden illet gider yerine sıhhat gelir. Kim tırnaklarını Salı günü keserse ondan alacalık hastalığı gider, kendisine afiyet gelir. Kim tırnaklarını Çarşamba günü keserse o kimseden vesvese gider, yerine emniyet ve sıhhat gelir. Kim tırnaklarını Perşembe günü keserse ondan cüzam hastalığı gider yerine afiyet gelir ve kim tırnaklarını Cuma günü keserse o kimseye rahmet gelir, günahları çıkar” buyurdu denilmektedir. Fakat İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) “Bu hadis Peygamber (s.a.) adına uydurulan bir hadistir. Uydurulan hadislerin de en çirkinlerinden ve en soğuklarından biridir. Senesinde bir sürü meçhul, metrûk ve zayıf râvi vardır” demiştir.²⁵

İslâm âlimleri tırnakların kesilmesi ile ilgili olarak şu şekilde görüş bildirmiştir:

Hanefilere göre, Tırnak kesimini kırk gecedan fazla geciktirmek tahrimen mekruhtur. İhramlı olmayan kişinin, tırnaklarını kısaltması müstehaptır. Ancak bunu dişiyle değil, başka araç kullanarak yapmalıdır. Tırnak kesmenin belli bir şekli ve günü yoktur. Kesilen tırnağın toprağa gömülmesi ise müstehaptır. Bütün bunların temizlik ve edep gereği olduğu açıkça bilinmektedir.

Şafiîlere göre, Cuma günü ihramda bulunmayan kişiden istenen sünnetlerden biri, uzamış tırnaklarını kesmesidir. Bu hususta Pazartesi ve Perşembe de Cuma gibidir. Tırnak kesme keyfiyetinin şekli, önce sağ elin işaret parmağından başlayıp, sonra sırayla serçe parmağa doğru diğer parmakların parmaklarını kesmektir. Bundan sonra da başparmağın tırnağı kesilir. Sonra sol elin serçe parmağından başlayıp sırasıyla başparmağa doğru tırnaklar kesilir. Ayak parmaklarındaki tırnaklara gelince, sağ ayağın serçe parmağının tırnağından başlayarak ara vermeksizin sol ayağın serçe parmağına doğru sırasıyla hepsi kesilir.

²⁵ İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, **Kitâbu'l-Mevdûât**, I-III, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, el-Mektebetü's-Selefiyye, Medine bt., c. III, s. 53.

Malikilere göre, ihramda bulunma zamanı dışında kadın ve erkeklerin tırnaklarının kesmesi sünnet olur. En kısa süresi de Cuma'dan Cuma'ya kesilmesidir. Dişlerle kesilmesi mekruhtur. Tırnakların kesilmesinin belli bir zamanı olmadığı gibi, belli bir keyfiyeti de yoktur.

Hanbelîlere göre ise, İhramda bulunmayan kişinin her halükarda tırnaklarını kısaltması sünnet olur. Tırnak kesmenin belli bir keyfiyeti olduğuna ilişkin hiçbir rivâyet gelmemiştir. Tırnak kesmenin kırk günden fazla geciktirilmesi mekruhtur.²⁶

Tırnakların nasıl bir aletle kesileceği ile ilgili bir sünnetten bahsedemeyiz. Sünnet olan tırnakların kesilmesidir. İslâm'ın amacı budur. Bu amaca götüren araçlar zamana ve şartlara göre değişir. Bu yüzden “tırnakları şu tür aletlerle kesmek sünnettir ya da müstehaptır” denemez.

3. Tırnakları Kınalama

Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde saç ve sakalın boyanmasında kullanılan kına, ayrıca tırnakları boyamada da kullanılmaktaydı. Tırnakların kınalanması Peygamber'in (s.a.) yaşadığı dönemde ayrı bir yere sahipti. Konu hakkındaki rivâyetlere yer verildiğinde konu daha iyi anlaşılacaktır. Hadis kitaplarında konuyla ilgili yer alan rivâyetler şu şekildedir:

Âişe'den (r.a.) rivâyete göre, bir kadın Resûlullah'a (s.a.) bir mektup uzattı. Fakat Hz. Peygamber (s.a.) elini kapadı ve mektubu almadı. Kadın: “Ey Allah'ın Resûlu elimle mektup uzattım almadınız.” deyince Peygamber (s.a.): “Kadın eli mi erkek eli mi? Bilemedim cevabını verdi.” Kadın: “Hayır kadın elidir” deyince de Resûlullah: “Eğer kadın eli olmuş olsaydı tırnaklarında kına izi bulunurdu ve kadın eli olduğu anlaşılırdı” buyurdu.²⁷ Bu rivâyetten kadınların el ya da avuçları dışında sadece tırnaklarına kına sürmekte oldukları anlaşılmakta ve tırnaklara kına yakmanın kişinin kadın mı yoksa erkek mi olduğu konusundaki tereddütleri ortadan kaldıran bir işaret olduğuna delalet etmektedir. Bundan dolayı Peygamber (s.a.) kadının ellerini kınasız görünce “erkek eli mi kadın eli mi, bilemedim” diyerek kadının kendisine uygun olanı yapması gerektiğine dikkat çekmiştir.

²⁶ el-Cezerî, **a.g.e.**, c. II, s. 43. Hanefîlere göre, tırnakların kesilmesi dâru'l-harb dışında sünnettir. Dâru'l-harbde tırnak kesmemek mendubtur. Zuhaylî, **a.g.e.**, c. I, s. 225.

²⁷ Ebû Dâvud, Tereccül, 4; Nesâî, Zinet, 18.

Yukarıda zikredilen hadiste, kadınların ellerine kına yakmalarının müstehab, erkeklerin yakmaları ise mekruh olduğuna delâlet etmektedir. Resûlullah'ın kına yakmayan kadınlara bu kadar sert davranmasının sebebi, onların bu halleri ile erkeklere benzemeleridir. Kadınlar ve erkekler gerek giyiniş, gerekse davranış, gerekse süslenme bakımından birbirlerinden farklı olmalıdırlar.²⁸

Benzer bir diğer rivâyette yine Hz. Âişe'den tarafından nakledilmiştir. Hind binti Utbe: “Ya Resûlullah, benimle bi'at et” dedi. Peygamber (s.a.); “Ellerinin rengini değiştirenceye kadar seninle bi'at etmeyeceğim. Onlar sanki vahşi hayvan ayağı gibi...” cevabını verdi.²⁹ Hadisin Ebû Dâvud şerhine bakıldığında konu daha iyi anlaşılacaktır. Mekke fethedildiğinde, Rasûlullah (s.a.) kadınlardan hırsızlık yapmayacaklarına ve zina etmeyeceklerine dair bi'at almıştı. Hadisin siyakında, Hz. Peygamberin hanımlarla elleri ile bi'at ettiği zannedilebilir. Ama gerçek öyle değildir. Allah Resûlu kadınlara olan bi'atı söz ile olmuştur. Hz. Âişe “Vallahi onun eli yabancı hiçbir kadının eline değmemiştir” buyurmuştur. Bu hadiste konu edilen olay şöyle olmuştur. Resûl-i Ekrem efendimiz, Hind ile bi'at edeceği zaman onun elinde kına olmadığını görmüş ve ellerini vahşi hayvanın ayaklarına benzeterek, ellerinin şeklini kına yakarak değiştirmedikçe kendisi ile bi'at etmeyeceğini söylemiştir.³⁰

Hz. Peygamber yaşadığı dönemde kınanın kadınlar tarafından kullanıldığını bildiren bir başka hadiste şöyledir: Ebû Hureyre'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre Peygamber'e (s.a.) elini ve ayaklarını kınalamış, kadınlaşmış bir erkek getirmişler de Resûlullah (s.a.): Bu adamın hali ne böyle? Diye sormuş, kendisine: Ey Allah'ın Resûlu gördüğünüz gibi bu kadınlara benzemeye çalışan bir adamdır, diye cevap verilmiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber; onun hakkında sürgün edilmesi için emir vermiş de (adam): “en-Naki” denilen yere sürgün edilmiş. Bu emri alan sahabeler ise: Ey Allah'ın Elçisi onu orada öldürelim mi? diye sormuşlar, Peygamber (s.a.) de “Bana namaz kılanları öldürmek nehy edildi” buyurmuştur.³¹

İbn Mâce'de yer alan bir hadiste kına sürünme tedavi maksatlı kullanıldığına dair rivâyet yer almaktadır. Peygamber'in (s.a.) azatlı kölesi Selma Ümmü Rafi'den (r.a.) rivâyete göre, şöyle demiştir: “Allah Resûlu'nun bir yeri yaralandığında veya vücuduna

²⁸ Azimâbâdî, a.g.e., c. XI, s. 223.

²⁹ Ebû Dâvud, Tereccül, 4.

³⁰ Azimâbâdî, a.g.e., c. XI, s. 224.

³¹ Ebû Dâvud, Edeb, 53.

diken battığında o yerin üzerine kına koyardı.”³² Aynı râviden nakledilen Tirmizî hadisinde bıçak yarası, taş ve diken batmasından dolayı bir yara olursa o yara üzerine kına konulması nakledilmektedir.³³

Kınanın kadına müstehab, erkeğe mekruh kılınmasının temizlikle ilgili hikmetlerinden biri de kına maddesini oluşturan ana unsurlara bağlıdır. Kına killi topraktan üretildiğinden dolayı temizleyici bir özelliğe sahiptir. Genelde kadın ev işleriyle ilgilendiğinden, kocası ve çocukları için yemek yapmak gibi sağlıkla direk ilgili şeylerle sorumlu olduğundan dolayı ellerinin her daim temiz kalması gerekmektedir. İslam’ın erkeğe değil de kadına kınayı meşru görmesinin sebeplerinden biri bu olabilir.

Bilindiği üzere abdestin geçerli olabilmesi için suyun abdest azalarına ve tırnağa temas etmesi gerekmektedir. Bu temasa mani olan şeyler ise abdeste engeldir. Kadınların ellerine kına yakması tırnaklar üzerinde sadece renk olarak kalmaktadır. Bu durum abdeste hiçbir şekilde mani değildir. Bunun dışında kadınların tırnaklarına sürdükleri oje vb. şeyler ise suyun tırnağa temas etmesine mani olan maddeler içermektedir. Bundan dolayı abdeste mani olmaktadır.³⁴

Tırnaklar pisliklerin birikmeye, mikropların ise nüfus etmeye müsait bir alan bulunduğu vücut azalarıdır. İslâm vücudun hastalanmasına sebep olan tırnakların kesilmesini müstehab görmüş, uzun bir müddet kesilmeden öylece bırakılmasını ise yasaklamıştır. Buna göre bir kişi tembellik ederek tırnaklarını uzun bir müddet kesmese belirli bir vakitten sonra tembelliği ona günahla geri dönecektir.

Tırnakları başıboş bir şekilde uzatmanın zararı kişinin kendisine olduğu kadar münasebette bulunduğu kişiler içinde tehlikelidir. Bu durumda kişi günahına bir de kul hakkı günahı eklemiştir olur.

B. AĞIZ VE DİŞ BAKIMI

Temizlik, kişinin maddî ve mânevî kirlere arınması, iç ve dış dünyanın temiz olması anlamlarına gelir. Temizliğe oldukça önem veren ve elbisemizden çevremize kadar her şeyi temiz tutmamızı isteyen dinimizde, temizlik bir kısım ibadetlerin şartı olduğu gibi sağlıklı yaşamın da olmazsa olmazlarından. İnsan fitratında bulunan temiz olma isteği

³² İbn Mâce, Tıb, 29; Ebû Dâvud, Tıb, 3.

³³ Tirmizî, Tıb, 13.

³⁴ Zuhaylî, **a.g.e.**, c. I, s. 166.

aynı zamanda kişinin kendisine, diğer insanlara ve Rabbine karşı saygısını gösterir. Ağız ve diş temizliği de insanın fitratına uygun olan bir temiz olma isteğinin bir parçasıdır.

Allah Resûlu İslâmiyet öncesi temizlik konusunda fazla bir bilgiye sahip olmayan toplum içerisinde yaşamış ve İslâm dini geldikten sonra etrafında bulunanları en güzel şekilde eğitmiştir. Ağız ve diş bakımı da bu eğitimin bir paçası olmuştur. Resûlullah (s.a.) hayatın her alanında etrafındakilere yaşayan birer örnek teşkil ettiği için bu konuda da son derece önemli tavsiyelerde bulunduğunu rivâyetlerde de görmek mümkündür.

Ağız ve diş temizliği, insanın öncelikli olarak ve sürekli yapması gereken bir temizliktir. Ağız ve diş sağlığının korunması hem genel beden sağlığı hem de estetik açısından önemlidir. Hz. Peygamber ağız ve diş bakımı konusunda çok hassas davranmış ve o dönemde bu iş için kullanılan misvağın bu konuda temizleyici bir vasıta³⁵ olduğunu bildirmiştir. Bu konudaki ısrarını etrafında bulunanlara misvağı sık sık kullanarak hatırlatmıştır.³⁶

Resûlullah'ın (s.a.) konuyla ilgili ısrarlarının o dönemde tıbbî bir açıklaması olmasa da, ağız ve diş bakımı konusundaki ısrarları günümüzde daha iyi anlaşılmaktadır. Günümüz insanı konuyla ilgili hassasiyeti bildikleri halde yerine getirmemekle birçok hastalığa kapı aralamaktadır. Gerekli bakım ve temizlik yerine getirilmediğinde; ağızda yara, iltihap, ağız kokusu, diş çürükleri, diş eti, dil, dudak, bademcik, kulak, burun, yemek borusu, mide, bağırsak, akciğer ve beyin iltihabı vb. birçok hastalığa sebep olmaktadır.³⁷

Konu hakkında Hz. Peygamberin hayatında özellikle temizlik unsuru olan misvağın hangi aralıklarla ve ne gibi durumlarda kullanıldığını hadis kitaplarında yer alan rivâyetlerde görmek mümkündür.

1. Misvak Kullanma

Sözlükte “bir şeyi ovalamak” anlamına gelen “s-v-k” (sivâk) kökünden türeyen misvak,³⁸ dişlerde ve dişlerin etrafında bulunan sarılığın ve buna benzer diğer şeylerin

³⁵ Buhârî, Cum'a, 8; Nesâî, Tahâret, 5.

³⁶ Buhârî, Cum'a, 8; Nesâî, Tahâret, 6.

³⁷ Ataseven, Âsaf, “Misvak ve Diş Fırçası”, **İslâm Medeniyeti Dergisi**, S. 7, Yıl I, İstanbul 1968, s. 40.

³⁸ Baytop, Turhan, “Misvak”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLIV, İstanbul 2005, c. XXX, ss. 190.

giderilmesini sağlamak amacıyla³⁹ genellikle erâk ağacından yapılan, bir ucu fırça şeklindeki çubuk parçasının adıdır.⁴⁰

Misvakın dişlerin temizlenmesi görevini yerine getirebilmesi için bir takım yollardan geçmesi gerekiyor. Erâk ağacından yapıldığı bilinen misvağın dal ve kökleri, küçük parçalar halinde kesilir, bir taraftan dış kabuğu soyulur, ıslatılır, liflenir ve fırça haline getirilir. Bu ağacın mikrop öldürücü kimyevi madde taşıdığı, temiz tutulduğunda içinde bakteri taşımadığı, içindeki maddelerin tükürükteki kimyevi dengeyi bozmadığı, içindeki anizotrop billur kristaller ve kalsiyum oksalat vasıtasıyla dişlerin mekanik temizliğinde önemli rol oynadığı söylenmektedir.⁴¹

Misvak, Allah Elçisi (s.a.) tarafından tüm peygamberlerin ortak sünnetlerinden biri olarak zikredilmiştir. Tirmizî’de yer alan rivâyette bu hususu “*Misvak, Peygamberlerin sünnetlerindedir.*”⁴² Şeklinde haber vermektedir. Ebu Hureyre (r.a.) rivâyet ettiğine göre, Allah Resûlu şöyle buyurmuştur: “*Beş şey Peygamberlerin uyguladığı eski sünnetlerdendir: Bıyıkları kısaltmak, tırnakları kesmek, kasıkları tıraş etmek, koltuk altlarını yolmak ve misvak kullanmak.*”⁴³ Aynı rivâyet muhtelif hadis kaynaklarında “*Beş şey fitrattandır*” yahut “*fitrat beştir*”⁴⁴ diye başlayarak bu beş önemli sünnet zikredilmiştir. Bu rivâyetlere göre misvak ve diğer dört uygulama “insan yaratılışının bir gereği”, “fitrî gereklilik” olarak nitelendirilmiştir. Buna göre insan için yemek, içmek, uyumak vb. şeyler nasıl fitrî gereklilik ise vücut temizliği ile alakalı olan bu beş husus da aynı derecede fitrî birer ihtiyaçtır. Dolayısıyla tüm peygamberler Allah adına bu fitrî gerekliliği ümmetlerine birer sünnet olarak öğretmişlerdir.

Tüm Peygamberlerin gündemini meşgul eden misvak, Hz. Peygamberin hayatının bir parçası olmuştur. Peygamber (s.a.) gün içerisinde birçok kez diş bakımı yapar, bu konudaki hassasiyetini, “*Diş temizliği konusunda size çok telkinde bulunduğumu biliyorsunuz!*”⁴⁵ Şeklinde dile getirirdi.

³⁹ Zuhaylî , **a.g.e.**, c. I, s. 217.

⁴⁰ Baytop, **a.g.m.**, s. 190.

⁴¹ Karagöz, İsmail, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, D.İ.B Yay., Ankara 2006, s. 448.

⁴² Tirmizî, Nikâh, 1.

⁴³ Müslim, Tahâret 16;

⁴⁴ Buhârî, İstizan, 1; Ebû Dâvud, Tahâret, 29; Nesâî, Tahâret, 9

⁴⁵ Nesâî, Tahâret, 6; Buhârî, Cum’a, 8.

Allah Resûlu, dişlerini temizlemede herhangi bir geçiştirme olmadan ve devamlı olarak boğazına kadar iyice temizlemiştir.⁴⁶ Hatta bir hadislerinde “*Ben öyle ciddi misvak kullanırım ki, öndeki dişlerimin veya dişetlerimin diplerinden kazınacağı endişesine kapılırım*”⁴⁷ buyurarak bu konuda ne kadar hassas hareket ettiği anlaşılmaktadır.

Gece-gündüz demeden her fırsat bulduğunda, hatta her uykudan kalkışında abdestten önce ağızını misvaklamıştır.⁴⁸ Gece misvağı yanında olmaksızın yatmadığı, gece yahut sabah kalkar kalkmaz ilk işinin dişlerini temizlemek olduğu nakledilir.⁴⁹

Âişe (r.a.) Hz. Peygamber’in bu konudaki alışkanlığını şöyle anlatır: “*Biz Resûlullah’ın (s.a.) misvağını ve abdest suyunu hazırlardık. Allah onu gecenin dilediği saatinde uyandırırđı. Peygamber de (s.a.) uyanınca misvakla dişlerini temizler, abdest alır ve namaz kılarđı.*”⁵⁰ Allah Elçisi’nin yanında geçirdiği bir geceye ait hatırasını anlatırken Abdullah b. Abbas (r.a), da benzer şeyler söylemiştir: “*Peygamber’in (s.a.) yanında bir gece geçirdim. Uykudan uyanınca önce abdest suyunun yanına geldi, sonra misvağını aldı ve dişlerine sürttü. Sonra şu ayet-i kerimeyi okumaya başladı; “Gerçekten göklerin ve yerin yaratılışında gece ve gündüzün birbiri ardınca gelişinde temiz akıl sahipleri için elbet ibret verici deliller vardır.”*⁵¹ Sureyi sonuna yaklaşıncaya kadar veya sonuna kadar okumaya devam etti. Abdest alarak, namaz kılacağı yere gelip iki rekât kıldı. Nihayet yatağına dönüp Allah’ın dilediği kadar uyudu. Sonra tekrar uyandı ve önceki yaptıklarını aynen (eksiksiz olarak) yaptı; dişlerini misvakladı ve iki rekât namaz kıldı, sonra da vitir kıldı.”⁵²

Resûl-i Ekrem Efendimiz geceleyin uyanıp da dişlerini misvakladığına dair bir başka rivâyet ise Huzeyfe (r.a) tarafından nakledilmiş ve şöyle demiştir: “*Resûlullah (s.a.) geceleyin teheccüd namazı için kalktığında dişlerini misvaklardı.*”⁵³

Hz. Peygamber’in eve girdiğinde ilk iş olarak önce ağızını misvakladığı da bildirilir.⁵⁴ Eve gelir gelmez ilk işinin bu olması hayatın her alanında günün değişik

⁴⁶ Buhârî, Vudû’, 73.

⁴⁷ İbn Mâce, Tahâret 7.

⁴⁸ Ebû Dâvud, Tahâret 30.

⁴⁹ Ebû Dâvud, Tahâret 30.

⁵⁰ Müslim, Misafirin 139.

⁵¹ Al-i İmran/190.

⁵² Buhârî, Deavat, 8, Tevhid, 13; Müslim, Misafirin, 19; İbn Mâce, İkame, 181; Tirmizî, Dua, 28.

⁵³ Müslim, Tahâret, 15; Ebû Dâvud, Tahâret, 30; İbn Mâce, Tahâret, 7.

zamanlarında fırsat buldukça dişlerini temizlediğini gösterir. Bu da Allah Elçisi'nin ağız ve diş temizliğini verdiği önemi gösterir.

Peygamber (s.a.) misvak kullanmayı o kadar önemsemektedir ki, onun neredeyse farz olmayı gerektirecek kadar önemli olduğunu muhtelif vesilelerle vurgulamıştır. Nitekim bir açıklamasında: *“Misvak kullanınız, çünkü misvak; ağız ve dişleri temizler. Allah'ın razı olmasına sebep olur. Cibril bana her gelişinde misvak kullanmayı tavsiye ederdi. O derece ki bana ve ümmetime zorluk vermeyeceğimi bilseydim, misvak kullanmayı onlara farz kılardım. Ben, misvağı o kadar çok kullanırım ki diş etlerimin tahrip olmasından korkarım.”*⁵⁵ Hz. Peygamber, ashâbına ağız ve diş temizliği alışkanlığını kazandırmak için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Onun uyarı ve tavsiyeleri elbette sonuçsuz kalmıyordu. Yapılan uyarı ve tavsiyeleri anında yerine getiren ashâb, ağız ve diş bakımı konusundaki hassasiyeti de iyi bir şekilde anlamış ve yerine getirmişlerdir. Enes'in (r.a.) bize bildirdiğine göre Allah Resûlu misvak hakkında etrafında bulunanlara sık sık hatırlatmalarda ve tavsiyelerde bulunmuştur. Bu konuda Enes'in (r.a.) naklettiği iki rivâyet şöyledir: *“Misvak kullanma ve misvağın faydaları hakkında size pek çok tavsiyelerde bulundum (artık sizde kullanınız).”*⁵⁶ *“Size misvağı sık sık kullanmanızı hatırlatıyorum.”*⁵⁷

Ashâb-ı kirâm verilen tavsiyelere o derece önem veriyordu ki bunu nakledilen hadislerde açıkça görmek mümkündür. Öyle ki Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'nin (r.a.) naklettiğine göre, Resûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu işittim dedi: *“Ümmetime zorluk vereceğinden korkmasaydım her namaza başlamadan misvak kullanmalarını emreder, yatsı namazını gecenin üçte birine kadar geciktirirdim.”* Hadisin râvisi Ebû Seleme dedi ki: Zeyd b. Hâlid misvakı kâtiplerin kulaklarına kalem koydukları gibi koyarak, namaza katılırdı. Namaza başlamadan misvakını kullanır sonra misvakı yerine kor ve namazına başlardı.⁵⁸

Hz. Ali'den rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: *“Ey Müslümanlar! Şüphesiz ağızlarınız Kur'an'ın yollarıdır. Onun için ağızlarınızı misvak ile temizleyiniz.”*⁵⁹ Misvak ile amaçlanan sadece ağız ve diş bakımı olsaydı, Hz. Peygamber gün içerisinde birkaç defa yapılmasıyla yetinmeyi tavsiye ederdi. Fakat o günün değişik saatlerinde sık sayılacak bir

⁵⁴ Müslim, Tahâret 15; Ebû Dâvud, Tahâret 30; Nesâî, Tahâret 8.

⁵⁵ İbn Mâce, Tahâret, 7. Ayrıca bk. Nesâî, Tahâret, 4; Buhârî, Savm, 27.

⁵⁶ Buhârî, Cum'a, 8.

⁵⁷ Buhârî, Cum'a, 8; Nesâî, Tahâret, 6.

⁵⁸ Ebû Dâvud, Tahâret, 25; Tirmizî, Tahâret, 18.

⁵⁹ İbn Mâce, Tahâret, 7.

derecede dişlerini misvaklamış, sadece insanlarla bir araya gelirken dişlerini temizlememiş, Rabbiyle ve melekleriyle münacata durduğunda da misvak kullanmıştır. Onun “Eğer mü’minlere meşakkat vermeseydim her namaz için misvak kullanmalarını onlara mutlaka emrederdim.”⁶⁰ Sözü, onun bu duyarlılığını göstermesi yanında ümmetinin de aynı şekilde duyarlı olmasını istediğini göstermektedir.

Abdest veya namazla ilgili olmaksızın Hz. Peygamber’in misvak kullandığı, özellikle Kur’an-ı Kerim okumazdan önce diş temizliğine dikkat ettiği görülmektedir. Misvak kullanılmasının amacı konunun başında da belirttiğimiz gibi ağız temizliğidir. Şu hadis-i şerif de bu genel amaca işaret edilir: “Misvak kullanınız. Şüphesiz misvak ağız için temizleyicidir.”⁶¹

Konuyla ilgili önemli bir başka ayrıntı da bir misvağı birden fazla kişinin kullanabilmesidir. Hz. Âişe’nin konu hakkında şöyle dediği rivâyet etmiştir: “Resûlu Ekrem (s.a.) misvak kullanır sonra da misvakı yıkamam için bana verirdi. Ben de önce onunla misvaklanır sonra yıkayıp kendisine geri verirdim.”⁶² Fakat burada misvağı başkaları tarafından kullanılan kişinin Hz. Peygamber olduğu ve kullanan kişinin de onun eşi olduğu unutulmamalıdır. Eşler arasında böyle şeylerin görülmesi gayet normal

⁶⁰ Buhârî, Cum’a, 8, Savm, 27; Müslim, Tahâret, 15; Ebû Dâvud, Tahâret, 25; Tirmizî, Tahâret, 18; Nesâî, Tahâret, 6, Mevâkit, 20; İbn Mâce, Tahâret, 7. Misvak hususunda ulemâ-i kiram birçok vecihten söz etmiştir: Bu görüşlerden ilki; misvak kullanmak vacip midir? yoksa sünnet midir? sorusu ulemanın ekserisi “vacip değildir” diye cevap vermiştir. Hatta vacip olmadığına icma bulunduğunu iddia edenler olmuştur. Yalnız hadis ulemasından İshâk b. Râyûhe’nin (ö. 238/853): “Her namaz için misvak kullanmak vaciptir. Onu kasten terk edenin namazı batıl olur” dediği rivâyet edilir. Dâvud Zâhirî (ö. 270/884) de “Misvak vaciptir lâkin şart değildir” demiştir. Misvakın vacip olduğunu söyleyenler bu hususta hadislerde vârid olan emirle ihticâc ederler. Fakat kendilerine bu hadislerin sabit olmadığı söylenerek itiraz edilmiştir. Buradaki hadis yalnız misvakın farz olmadığı anlatmaktadır. Misvakın sünnet veya mendup olması bile başka delillerle anlaşılır. İmam Şâfi’ (ö. 204/820): “Hadis misvakın vacip olmadığına delildir, çünkü vacip olsa ümmete meşakkat versin veya vermesin Resûlullah (s.a.) onu emrederdi.” Demiştir. Bazıları misvakın dinî, bazıları abdestin, bazıları da namazın sünnetlerinden olduğunu söyler. Onun dinî sünnetlerden olduğu İmam-ı A’zam Ebû Hanîfe’den (ö. 150/767) nakledilmiştir. Bu bâbta en kuvvetli kâvil de budur. Misvakın ne zaman tutulacağı ulema arasında ihtilâflıdır. Ekseriyetle Hanefiyye ulemasına göre mazmaza sırasında kullanılır. Bazıları mutlak surette abdest alırken kullanılacağını söylerler. İmam-ı A’zam’dan (ö. 150/767) misvak kullanmanın dinî sünnetlerden olduğu nakledildiğine göre her zaman misvak kullanılabilir. Bazıları abdest almazdan önce kullanılacağını söylemişlerdir. İmam-ı Şâfi’ye (ö. 204/820) göre namaz kılınacağı zaman, abdest alırken ve ağız kokusunun değiştiği hâllerde kullanmak sünnettir. Hanefiyye ulemâsına göre; misvak abdest alırken mazmaza sırasında dişlere uzunluğuna değil de genişliğine sürmek suretiyle kullanılır. Nevevî, **a.g.e.**, c. III, s. 143.

⁶¹ Buhârî, Savm, 27; İbn Mâce, Tahâret, 7. Misvakın dişleri temizleme, ağız kokusunu giderme ve sağlığa yararı olan pek çok yararı içermektedir. Dişleri temizlemek için misvak bulunmadığı vakit ve yahut kullanıldığı zaman dişlerin kanamasına sebebiyet verecek olursa bunun yerine bu işlem parmakla da yerine getirilebilir. Bilmen, **a.g.e.**, s. 85.

⁶² Ebû Dâvud, Tahâret, 28.

karşılmalıdır. Bu rivayete bakarak bir kişinin arkadaşının ya da tanımadığı bir şahsın misvağını kullanmanın caiz olduğu neticesi çıkarılamaz. Çünkü böyle bir ortak kullanımın bazı hastalıkları bulaştırabilir.

Allah Resûlu oruçlu olduğu halde dahi misvak kullanmış,⁶³ bunu gün boyu devam ettirmiş⁶⁴ ve “*Oruçlunun hayırlı hasletlerinden biri, misvak kullanmasıdır*”⁶⁵ buyurarak oruçlu olanın dahi oruçlu olduğu süre zarfında ağız temizliğine dikkat etmesi vurgusu yapılmıştır.

Misvağın Hz. Peygamber’in hayatında bu kadar yer almasının nedeni, misvağın ağız temizlemede kullanılan bir araç olmasıdır. Allah Resûlu günümüzde yaşıyor olsaydı misvak yerine diş fırçası kullanacaktı. Şartların el verdiği şekilde dişlerin ve ağzın temizlenmesi bilhassa Resûlullah’ın hayatında farklı bir yere sahip olmuştur. O herkesten çok bu ve benzeri temizlik türlerine dikkat etmiş ve tavsiyelerde bulunmuştur.

Fıkıh kitaplarında da abdestin sünnetleri anlatılırken sayılan misvak⁶⁶ sünnetiyle ilgili misvakın ‘dişleri temizlemek’ manasında mastar olduğu belirtildikten sonra⁶⁷ kirleri giderici olduktan sonra parmak, bez ve her türlü sert şeyle bu sünnetin yerine getirileceği söylenmektedir.⁶⁸ Bu da bizlere misvakta sünnet olan kısmın Erâk denen ağaç değil de dişlerin temizliği olduğunu göstermektedir.

2. Ağız Temizlenmesi

İnsan sağlığı açısından ağzın bakımlı ve temiz olması son derece önem arz etmektedir. Mikropların vücuda en kolay girdikleri yer olması hasebiyle bu yerin sürekli temiz tutulması gerekmektedir. Fert sağlığı için böylesine büyük bir önemi haiz olan bu organın temiz tutulması ile ilgili önderimiz olan Hz. Peygamber’in hadislerini taradığımızda karşımıza benzerinin çok az konularda olduğu bir hadis yığını çıkmaktadır.

⁶³ Buhârî, Savm, 27; Ebû Dâvud, Savm, 26; Tirmizî, Savm, 29.

⁶⁴ Buhârî, Savm, 25.

⁶⁵ İbn Mâce, Savm, 17.

⁶⁶ el-Mavsılî, a.g.e., c. I, s. 17.

⁶⁷ Aliyyü'l-Kârî, *Fethu'l Bâbi'l-İnâye fi-Şerhi Kitâbi'n Nikâye*, I-III, Daru'l Fikr, Beyrut 2005, c. I, s. 25.

⁶⁸ Ebu Bekir, Takuiddin el-Husayni, *Kifayetun Ahyar fi halli Ğâyeti'l-İhtisâr*, Darul Hayr, Dimeşk 1994, s. 22.

Sürekli bakıma ihtiyacı olan ağız ve dişler sadece kişiyle ilgili olmayıp etrafında muhatap olduğu ailesi ve çevresinde bulunan kişileri de ilgilendiren bir durumdur. Konuyla ilgili rivâyetlere yer verildiğinde konu daha iyi anlaşılacaktır.

Ağız kokusunu oluşturan faktörlerden biri ve en önemlisi dilin üzerinde biriken bakterilerdir. Bu bakteriler yenen yemeklerden ve içilen içeceklerden dilin üst tarafında bıraktıkları ve temizlenmemesi halinde ağız içerisinde hoş olmayan kokuların ve hastalıkların ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Bu hususta da Allah Resûlu o güne kadar dilini fırçalayan ilk kişi olduğunu söylemek bekli de çok doğru bir yaklaşım olacaktır. Ebû Dâvud'un es-Sünen adlı eserinde konuyla ilgili şöyle bir hadis rivâyet edilmektedir: *“Kendisinden binek istemek maksadıyla Peygamber'in (s.a.) yanına gittim. O –misvağın bir ucu dilinin üzerinde idi- dilini misvaklıyordu.”*⁶⁹ Konuyla ilgili benzer rivâyeti Ebû Musa (r.a.) şöyle haber vermektedir: *“Resûlullah (s.a.), misvak kullanırken yanına girmiştin; misvağın bir ucu dilinin üzerindeydi ve ü'ü' diye ses çıkarıyordu.”*⁷⁰

Hz. Peygamber bir şey yiyip içtikten sonra özellikle yağlı besinlerden sonra ağızını yıkamayı ihmal etmemiştir. Konuyla ilgili olarak Resûlullah (s.a.) koyunun ön budundan yedikten sonra da ağızını çalkalamış⁷¹ ve koyun sütü içtiğinde onun yağlı bir gıda olduğunu ifade ederek, ağızını su ile çalkalayıp yıkamıştır.⁷² Resûl-i Ekrem efendimiz, *“Yemeğin bereketi, yemekten önce ve sonra elleri ve ağızı yıkamaktır”*⁷³ buyurmuş, böylece yenilen yemeğin kişiye fayda vermesi için öncesinde ve sonrasında ellerin ve ağızın mutlaka yıkanması gerektiğine işaret etmiştir.

Resûlullah'ın (s.a.) yaşadığı dönemde insanların yoğun olduğu cami veya mescit gibi yerlerde ağız temizliğinin ne kadar önemli olduğunu belirtmesi açısından Cuma namazına gidileceğinde misvak kullanmayı tavsiye etmesi durumu bizlere özetlemektedir.⁷⁴

Ağız ve diş temizliğine verilen hassasiyet insanı birçok kötü durumdan kurtaracaktır. Ağızda meydana gelebilecek kötü kokudan tutunda, diş eti hastalığı, dişlerin

⁶⁹ Ebû Dâvud, Tahâret, 26.

⁷⁰ Buhârî, Vudû' 78; Müslim, Tahâret, 15; İbn Mâce, Tahâret, 3.

⁷¹ İbn Mâce, Tahâret, 66. Konuyla ilgili benzer rivâyetler için ayrıca bk. Buhârî, Vudû', 54; Nesâî, Tahâret, 124; İbn Mâce, Tahâret, 66.

⁷² Buhârî, Vudû', 52; Müslim, Hayz, 95; İbn Mâce, Tahâret, 68; Tirmizî, Tahâret, 66; Nesâî, Tahâret, 36.

⁷³ Ebû Dâvud, Et'ime, 11; Tirmizî, Et'ime, 39.

⁷⁴ Müslim, Cum'a, 2; İbn Mâce, Cum'a, 83.

çürümesi, ağız içerisinde meydana gelebilecek yaralardan vb. daha farklı hastalıkların da önüne geçilmiş olunacaktır. Hz. Peygamber'in yaşadığı dönem göz önüne alındığında Allah Resûlu ağızda ve dişlerde meydana gelebilecek tüm olumsuz durumlardan korunmayı sürekli olarak ağız temiz tutarak önlemiştir.⁷⁵

C. SAÇ BAKIMI

İnsan başının yüz hatları dışında kalan bölümü kaplayan saçlar, tarih boyunca sağlık ve estetik yönünden özel bir öneme sahip olduğu gibi şekillendirilişine göre toplum içinde farklı manalar ifade etmiş; İnsanlar inançların, geleneklerin ve modanın etkisiyle saçlarını çeşitli biçimlerde şekillendirmiş; saçları uzatma, boyama, kesme, kısaltma, kısmen veya tamamen örtme, peruk takma gibi uygulamalar farklı zaman ve mekân şartlarında yaygınlık kazanmıştır.⁷⁶

İnsan bedeninin parçalarından biri olan saç, hem erkekler, hem de kadınlar için vazgeçilmez bir unsur olarak binlerce yıldır önem taşımakta ve kişisel cazibenin önemli bir parçası kabul edilmektedir.⁷⁷

Saç bakımı, Peygamber (s.a.) döneminde de titizlikle üzerinde durulan hususlardan olmuş ve hadislerde saç bakımıyla ilgili çeşitli hükümler yer almıştır. Kur'an-ı Kerim'de doğrudan saçla ilgili bir hüküm olmamakla birlikte bu düzenlemeler hadislerde yer almaktadır. Hz. Peygamber temizliğin her çeşidine ayrı ayrı önem vermiştir. Saç bakımının Allah Resûlu'nun yaşadığı dönemde üzerinde durulan konular arasında zikredilmesi yaşanan dönemde buna fazla riayet gösterilmediğinden dolayıdır. Konuyla ilgili rivâyetlere yer verildiğinde konu daha anlaşılır hale gelecektir.

Resûlullah (s.a.) ahlaki özelliklerin yanında dış görünüşün de önemli olduğunu belirtmiş, bu bağlamda saçların temiz olmasını teşvik etmiştir.⁷⁸ Kendisi de saçlarını temiz tutmaya özen göstererek o dönemde kullanılan yağ ve kokulardan saçına sürmüştür.⁷⁹

⁷⁵ Ağızda meydana gelen kötü koku ile ilgili daha geniş bilgi "Kötü Koku" başlığı altında yer alacaktır.

⁷⁶ Yalçın, İsmail, "Saç", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLIV, İstanbul 2008, c. XXXV, ss. 367.

⁷⁷ Keskin, Yusuf Ziya, "Hz. Peygamber (s.a.s) Döneminde Saç Bakımı", **H.Ü.İ.F.D.**, C. XXVI, S. 26, Yıl 16, Şanlıurfa 2011, s. 7.

⁷⁸ Ebû Dâvud, Tereccül, 3; Nesâî, Zinet, 60.

⁷⁹ Buhârî, Libâs, 35.

Peygamber'in (s.a.) yakın arkadaşları da saç temizliğine önem vermişler ve zaman zaman bu konuda birbirlerini uyarılmışlardır.⁸⁰

Şu örnek Allah Resûlu'nun saç bakımına verdiği önemi göstermesi açısından dikkat çekicidir: Bir gün Peygamber (s.a.) mescitteyken saçı sakalı dağınık bir adam geldi. Resûlullah (s.a.) ona eliyle "çık" diye işaret etti. Sanki onun saçını, sakalını düzeltip gelmesini kastediyordu. O kişi saç ve sakalını düzelttikten sonra geri döndü. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle söyledi: "Sizden biriniz şeytana benzer bir şekilde saçı dağınık gelmesinden, böyle düzgün gelmesi daha hayırlı değil midir?"⁸¹ Peygamber (s.a.) burada Müslümanın her nerede olursa olsun saçı başı düzgün, temiz ve bakımlı olması gerektiğine işaret etmiştir.

Resûl-i Ekrem, saçın temizliği hakkında "saçı olan kimse ikram etsin"⁸² buyurarak saçı olanların saçlarına bakmalarını, saçın temiz ve bakımlı olmasını tavsiye etmiş ve bu konuda ki hassasiyetini her defasında etrafında bulunanlara bildirmiştir. Kendisi de her fırsatta saçını temiz tutmuş, hatta o kadar üzerinde durmuştur ki Hz. Âişe, Hz. Peygamber itikâfta bulunduğu bir sırada Âişe (r.a.) mescide giderek başını yıkadı, demiştir.⁸³

Ebu Hureyre'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "*her yedi günde bir gusledip, başını ve bedenini yıkamak her Müslüman üzerinde Allah'ın bir hakkıdır.*"⁸⁴ Bu hadise göre Peygamber (s.a.) haftada en az bir defa saçı yıkamayı Allah'ın Müslümanlar üzerinde bir hakkı olması hasebiyle tavsiye etmiştir. Resûlullah'ın (s.a.) saçların yıkanması emrinin yanında saçlarının temiz ve düzenli tutulmasını emrettiğini de yine hadislerden öğreniyoruz. Hz. Peygamber saçın düzenine o kadar dikkat etmişti ki, abdest sırasında bile saçlarını meshederken saçlarının şeklini bozmamaya özen göstermiştir.⁸⁵

Resûl-i Ekrem efendimizin yaşadığı dönemde saç temizliğinde kullanıldığı haber verilen temizlik malzemelerden biri hatmîdir.⁸⁶ Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre;

⁸⁰ Ebû Dâvud, Tereccül, 1.

⁸¹ Muvatta, Şa'r, 7.

⁸² Ebû Dâvud, Tereccül, 3;

⁸³ Buhârî, İtikâf 2; Müslim, Hayz, 3; İbn Mâce, Savm, 64.

⁸⁴ Müslim, Cum'a, 2.

⁸⁵ Ebû Dâvud, Tahâret, 51.

⁸⁶ Hatmî esasen ebegümeçigiller (malvaceae) familyasından althea cinsine özellikle de althea officinalise verilen bir addır. Ahmed İsa, **Mu'cemu esmâi'n-nebât**, 1. Baskı, el-Matbaatu'l-Emiriyye, Kahire 1930, s. 11. Geçmiş zamanlardan beri saç ve vücut temizliğinde kullanılan bu bitkinin aynı zamanda cildi

Resûlullah (s.a.) cünüp olduğu halde başını hatmî karıştırılmış su ile yıkar, bununla yetinir ve başına ayrıca su dökmezdi.⁸⁷ Nakledilen hadis-i şeriften de anlaşılacağı üzere bizzat Peygamber (s.a.) saçını bu malzemeyle yıkamıştı.

Saçların temizlenmesi ile ilgili olarak hadislerde yer alan bir diğer malzeme de sidrdir. Hz. Peygamber'in, matem sürecinde olan⁸⁸ Ümmü Seleme'ye saçını sidr ile yıkayıp taramasını⁸⁹ ve hayızdan temizlenme sırasında da su ile beraber sidr kullanmalarını tavsiye ettiği nakledilmektedir.⁹⁰

Uzun saç, eskiden beri erkeklerin uygulaya geldikleri bir husustur. Nitekim Hz. Âdem'in uzun saçlı,⁹¹ Hz. İsa'nın saçlarının kulak memelerini geçecek şekilde uzun olduğu⁹² rivâyet edilir. Nitekim Peygamber'in (s.a.) saç uzunluğu da orta bir saçtı. Kıvırcık değil, düz de değildi. İki kulağı ile omuzu arasındaydı.⁹³ Hz. Peygamber döneminde de Hicaz bölgesindeki erkeklerin saçları genellikle uzundu.⁹⁴ Bununla birlikte bazı kimselerin saçlarını kısalttıkları, bazılarının da usturaya vurdukları rivâyet edilir.⁹⁵

Peygamber'in (s.a.) saçlarının uzunluğu konusunda farklı rivâyetler gelmiştir. Bu rivayetlerde; onun saçlarının omuzlara değdiği,⁹⁶ kulakların yarısına veya yumuşağına kadar olduğu,⁹⁷ kulakları ile omuzu arasında veya boynuna kadar olduğu,⁹⁸ ön taraftan iki gözüne doğru sarktığı, omuzlarına ulaşan gür saç olduğu ifade edilir.⁹⁹ Bütün bu farklı rivâyetler, Resûlullah'ın (s.a.) saçının değişik zamanlarda farklı uzunlukta olmasından ve sahâbîlerin de onu gördükleri andaki durumu nakletmelerinden kaynaklanmıştır.

yumuşatma özelliğinin de olduğu bilinmektedir. Bkz. Kubeysî, Hasan, **Mu'cemü'l-a'shab ve'n-nebatati't-tayyibe**, 1. Baskı, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, s. 162.

⁸⁷ Ebû Dâvud, Tahâret, 100. Rivâyetin Ebû Dâvud şerhinde "hâtmî", Mesanedeki (idrar kesesi) taşların düşürme, bazı yaraları iyileştirme, sirke ile mazmaza edildiğinde diş ağrılarını dindirme ve ateş düşürme gibi faydaları vardır. Ayrıca kirlerin temizlenmesi ve ter kokusu gibi kokuların giderilmesi için sabun yerine kullanılırdı. Azimâbâdî, **a.g.e.**, c. I, s. 437.

⁸⁸ Matem sürecinden kasıt, kocası ölen kadının dört ay on gün boyunca bazı davranışlardan uzak durmasıdır. Ümmü Atiyye'den gelen bir rivâyet bu dönemde terk edilmesi gereken hususların boya kullanma, sürme çekme, nakışlı ve boyalı elbiseler giyme, takı takma ve koku sürme olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu rivâyetler için bk. Buhârî, Hayz, 12, Talâk, 48; İbn Mâce, Talâk, 35; Ebû Dâvud, Talâk, 46.

⁸⁹ Bk. Ebû Dâvud, Talâk, 46; Nesâî, Talâk, 66.

⁹⁰ Bk. İbn Mâce, Tahâret, 124; Ebû Dâvud, Tahâret, 120.

⁹¹ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, **et-Tabakât**, I-IX, , Daru Sadır, Beyrut 1957, c. I, s. 31.

⁹² Buhârî, Enbiyâ, 48.

⁹³ Müslim, Fadâil, 26.

⁹⁴ Buhârî, Buyû', 99.

⁹⁵ Ebû Dâvud, Tahâret, 97.

⁹⁶ Buhârî, Libâs, 68; Nesâî, Zinet, 9, 59;

⁹⁷ Buhârî, Libâs, 68; Ebû Dâvud, Tereccül, 9; Nesâî, Zinet, 59

⁹⁸ Buhârî, Libâs, 68; Ebû Dâvud, Tereccül, 9; Tirmizî, Libâs, 21; Nesâî, Zinet, 6, 59; İbn Mâce, Libâs, 36.

⁹⁹ Buhârî, Libâs, 68, Menâkib, 23; Müslim, Fadâil, 91; Nesâî, Zinet, 9; İbn Mâce, Libâs, 36.

Allah Resûlu'nun (s.a.) saç uzunluğu farklılık arz etmekle birlikte bazı rivâyetlerde onun kısa saç daha güzel bulduğu ifade edilmektedir. Nitekim huzuruna gelen çok uzun saçlı birini görünce, onu kastetmeksizin "uğursuzluk, uğursuzluk" demiş, adam gidip saçını kestirince, kendisini kastetmediğini ancak yeni şeklinin daha güzel olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁰

Hız. Peygamber'in kendi saçlarını uzatmasıyla birlikte bu adamın saçlarını uzatmasını hoş görmemesini, adamın saçlarını haddinden fazla uzattığı şeklinde yorumlamamız mümkün olabilir. Ama bu haram da değildir. Çünkü saç uzun olan zata Peygamber'in (s.a.) hitap tarzı bu fiilin haram olmadığını göstermektedir. Hadisten bazen sahâbîlerin de Efendimiz'in sözünü yanlış anladıklarını görüyoruz.¹⁰¹

Cahiliye döneminde saç, kadınlar için çok önemli bir ziynet olup, ancak kocalarının ölümü veya savaş gibi durumlarda saçlarını keserlerdi. Kadim zamanlardan gelen yas gelenekleri çerçevesinde Cahiliye devrinde kadınların saçlarını kısaltması bir hüznün, afet ve musibet ifadesi sayılır,¹⁰² uğursuzluk olarak telakkî edilirdi.¹⁰³ İslâm dini geldikten sonra bazı kadınların saçlarını kulak yumuşağı hizasına kadar kısalttıkları bildirilir.¹⁰⁴

Ayrıca yaşanan dönemde kadınların saçlarını tamamen kestikleri bilgisi de yine kaynaklarda yer almaktadır. Bu tür saç kesimini önüne geçilmesi adına Allah Resûlu (s.a.), kadınların saçlarını herhangi bir özür olmaksızın tamamen kesmelerini nehyetmiştir.¹⁰⁵ Bu yasağın erkeklere benzeme endişesiyle getirilmiş olduğu söylenebilir. Çünkü kadınların erkeklere, erkeklerin kadınlara benzemeye çalışması yasaklanmıştır.¹⁰⁶

Erkek ve kadın saç kesimi dışında rivâyetlerde geçen bir diğer kategori de çocuk tıraşdır. Peygamber (s.a.), çocukların saçlarının her tarafını kesip sadece ön kısmında bir miktar saç bırakılmasını yasaklamış;¹⁰⁷ saçın ya tamamının tıraş edilmesini, ya da hiç

¹⁰⁰ Ebû Dâvud, Tereccül, 11; Nesâî, Zinet, 6; İbn Mâce, Libas, 37.

¹⁰¹ Azimâbâdî, **a.g.e.**, c. XI, s. 243-244.

¹⁰² İbn Kesîr (ö. 774/1373), Mekkelilerle Müslümanlar arasında cereyan eden savaşlarda, müslümanların müşrikleri yendikleri yönde bilgiler Mekke'ye ulaştığında, müşrik kadınların saçlarını kestikleri bilgisini vermektedir. Bkz. İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav'el Kaysî, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, nşr. Ahmed Abdülvehhâb el-Füteyh, I-XIV, Mektebetü'l-Meârif, Kahire 1992, c. III, s. 342.

¹⁰³ Birekul, Mehmet, **Peygamber Günlerinde Kadın**, 1. Baskı, Yediveren Yay., Konya 2004, s. 54.

¹⁰⁴ Müslim, Hayz, 42.

¹⁰⁵ Tirmizî, Hac, 75; Nesâî, Zinet, 4; Ebû Dâvud, Menâsik, 79.

¹⁰⁶ Tirmizî, Edeb, 34.

¹⁰⁷ Buhârî, Libâs, 72; Ebû Dâvud, Tereccül, 14.

kesilmemesini emretmiştir.¹⁰⁸ Bu tarz saç kesme yasağının; ya o dönemin saç kesim anlayışına ters olduğu ya da başka kültürlerle benzeme kaygısıyla getirilmiş olabileceğini söylemek mümkündür. Nitekim Enes b.Mâlik, çocukların başlarının ön tarafında kâkül bırakmanın Yahudilerin şîârı olduğunu söylemiştir.¹⁰⁹

Saçın kesilmesi ile ilgili en eski bilgiler, İslâm geleneği içerisinde, Hz. İbrahim'e dayandırılmaktadır. O zamana kadar tıraş olmayı bilmeyen insanoğlu, Allah'ın emri üzerine Hz. İbrahim'in, Hz. İsmail ve Hz. İshak'ın saçlarını kesmesiyle tıraşı öğrenmiştir. Bu yüzden Hz. İbrahim, berberlerin ilk piri, peygamberimizin saçını tıraş eden Selman-ı Fârisî de ikinci piri olarak kabul edilmiştir.¹¹⁰

Hz. Peygamber döneminde insanlar saçlarını berberlere kestiriyorlardı.¹¹¹ Resûlullah (s.a.) de veda haccında saçını berbere tıraş ettirmiş; önce sağ tarafını, sonra da sol tarafını kestirmiştir.¹¹² Onun saçını tıraş edenler arasında Hırâş b. Ümeyye el- Huzâ'î ve Hz. Muâviye'nin¹¹³ isimleri zikredilmektedir. Bazen de insanlar birbirinin saçlarını keserlerdi. Nitekim hac ve umre ibadetinin bir parçası olan saç kesme işleminde sahabîler birbirinin saçlarını kesmişlerdir.¹¹⁴

Genellikle erkekleri erkek, kadınları da kadın tıraş ederdi. Bununla birlikte bazı erkeklerin saçlarını cariyelerin tıraş ettikleri de rivayet edilir.¹¹⁵ O dönemde saç kesme aleti olarak bıçak¹¹⁶ ve mişkas¹¹⁷ denen enli ok demiri kullanılmıştır.

Saçın tıraş edilmesine ilişkin mezheplerin görüşleri şu şekildedir:

Hanefiler, erkeğin saçı üzerinde görüş ayrılığına düşmüştür. Bazısı, ihramlı olmayan erkeğin her Cuma saçını tıraş ettirmesinin sünnet olduğunu söylemişlerdir. Tıraş

¹⁰⁸ Ebû Dâvud, Tereccül, 14; Nesâî, Zinet, 3.

¹⁰⁹ Ebû Dâvud, Tereccül, 15. Konuyla ilgili farklı bir hadiste Buhârî de şöyle yer almaktadır: İbn Abbâs (r.a) şöyle demiştir: Ben bir gece teyzem Meymûne bintü'l-Hâris'in evinde geceledim. Resûlullah (s.a.) o gece nöbeti dolayısıyla onun yanındaydı. İbn Abbâs dedi ki: Yattıktan bir müddet sonra Peygamber (s.a.) kalktı ve gece namazı kılmaya başladı. Ben de kalkıp sol tarafında namaza durdum. İbn Abbâs dedi ki: Hz. Peygamber benim başımın sarkan kâkülünü tuttu da beni sağ tarafına geçirdi. Buhârî, Libâs, 71.

¹¹⁰ Çağdaş, Miyase-Yayla, Mine, "Erkek Berberliğinde Tıraş Geleneği ve Damat Önlüklerinin Teknik ve Süsleme Açısından İncelenmesi", **S.Ü.T.A.D.**, S. 35 Yıl: 21, Konya 2014, s. 501-502.

¹¹¹ Bkz. Müslim, Hac, 323; Ebû, Dâvud, Tereccül, 13; Nesâî, Zinet, 58.

¹¹² Müslim, Hac, 324; Ebû Dâvud, Menâsik, 78.

¹¹³ Müslim, Hac, 209; Nesâî, Menâsiku'l-Hac, 183.

¹¹⁴ Buhârî, Şurût, 14.

¹¹⁵ İbn Sa'd, **a.g.e.**, c. IV, s. 154.

¹¹⁶ Ebû Dâvud, Libâs, 25.

¹¹⁷ Buhârî, Hac, 127.

etmesinin de, etmemesinin de caiz olduğu söylenilmiştir. Tıraş edilmeyip öylece bırakıldığı takdirde taranıp ayrılması sünnet olur. Başın orta kısmının tıraş edilip, gerisinin tüylerinin de bükülmeksizin uzatmasında sakıncalı değildir. Çünkü saçları bükmek mekruhtur. Kadının, kocası izin verse bile zaruret olmaksızın saçını tıraş etmesi haramdır. Zira erkeğin kadına benzemesi haram olduğu gibi, kadının da erkeğe benzemesi, onun şekline girmesi haramdır. İşte bu nedenledir ki erkeğin sakalını tıraş etmesi haram kılınmıştır.

Şafîlilere göre, saçları tıraş etmek mubahtır. Temiz tutmayı taahhüd eden kişinin saçlarını kesmeyip olduğu gibi bırakmasında bir sakınca yoktur. Ancak bu, belli bir gruba benzemek ve insanların zihnini karıştırmak maksadıyla yapılırsa caiz olmaz.

Hanbelîlere göre, kişi saçını temiz tutmayı taahhüd edebilirse saçını tıraş etmeyip olduğu gibi bırakır. Tıraş etmeyip uzatırsa yıkaması ve sağ taraftan başlayarak taraması ve saçlarını ortadan ikiye ayırması gerekir. Saçı uzayıp da omuzlarına düşen kişi, bu saçlarını örmelidir. Başında yara bulunması gibi mazereti olmayan bir kadının saçını tıraş etmesi veya kısaltması mekruhtur. Bir musibet (için matem tutma) dolayısıyla tıraş etmesi ise haramdır.

Mâlikîlere göre ise, kişinin güzel olmasını sağlayan saçlarını olduğu gibi bırakması gerekir. Şu halde baştaki saç tıraş etmesi haram olur.¹¹⁸

Peygamber efendimiz saçların taranması konusunda da hassasiyet göstermiştir. O, saçlarını hiçbir zaman dağınık bırakmamıştır. Saçın taranması ve bakımı konusunda ilgili Resûl-i Ekrem'den farklı rivâyetler gelmiştir. Bazı rivâyetlerde her gün taranmaya ve bakım yapmaya izin verilirken¹¹⁹ bazı rivâyetlerde ise sık sık saçları tarama yasaklanmıştır.¹²⁰ Buradaki mekruhluğun sebebi olarak, kişinin aynanın karşısında uzun zamanlar geçirerek pek değerli zamanını boşa harcaması söylenebilir. Saç tarama esnasında saçın sağ tarafa taranması da yine Allah Resûlu'nun tavsiyeleri arasında yer almaktadır.¹²¹ Saçları doğuştan sola yatan kimseler de saç tarama sünnetinden mahrum değildirler. Saç bakımında asıl olan sünnet saçların taranmasıdır, bir kişi de saçlarını fitratına uygun bir şekilde taramış ise, sünneti uygulamış demektir.

¹¹⁸ el-Cezerî, **a.g.e.**, c. II, s. 43.

¹¹⁹ Bkz. Nesâî, Zinet, 7.

¹²⁰ Bkz. Ebû Dâvud, Tereccül, 1; Tahâret, 15; Tirmizî, Libâs, 22; Nesâî, Zinet, 62.

¹²¹ Buhârî, Vudû', 31, Salât 47, Et'ime, 5, Libâs, 38; Müslim, Tahâret, 66, 67; Ayrıca bkz. Ebû Dâvud, Libâs, 41; Tirmizî, Cum'a, 75; Nesâî, Tahâret, 90, Gusl, 17, Zinet, 8, 63; İbn Mâce, Tahâret, 42.

Resûlullah'tan (s.a.) rivâyet edilen hadislerde uzun ve gür saçlı bir sahâbînin saçları konusunda soru sorması üzerine Peygamber efendimiz (s.a.), saçlarına iyi bakmasını ve her gün taranmasını tavsiye etmiştir.¹²²

Hz. Peygamber döneminde erkekler saçlarını genellikle ortadan ikiye ayırırlardı. Peygamber'de (s.a.) bir ara ehl-i kitaba uyararak onlar gibi saçını alnına salmış, daha sonra o dönemdeki Arap örfüne tabi olarak saçlarını ikiye ayırmıştır.¹²³ Resûlullah (s.a.) itikâfa girdiği zamanlar bile mescitten başını uzatarak eşine yıkatacak ve taratacak derecede saçlarının bakımına dikkat etmiştir.¹²⁴ Bazı zamanlarda da Hz. Âişe, Peygamber'in (s.a.) saçlarını ikiye ayırarak taramış ön kısmını da iki kaşı arasına salıvermiştir.¹²⁵ Yine bu dönemde kadınlar saçlarını yıkayarak, tarayarak ve yağ vb. şey sürmek, örgü yapmak ve boyamak suretiyle bakım yaparlardı.¹²⁶ Özellikle gelinlerin saçları itina ile taranır ve şekillendirilirdi.¹²⁷ O dönemde çocukların saçları anneleri tarafından taranır, bakım yapılır ve örülürdü.¹²⁸

Hz. Peygamber'in yaşamış olduğu dönemde saçın örgü ya da topuz şeklinde yapılması hem erkeklerin hem de kadınların saçlarına verdikleri modellerdi. Erkeklerin saçlarını örmesi ya da topuz şeklini verdikleri hadis kitaplarında mevcuttur. Konuyla ilgili olarak rivâyetlere yer verildiğinde konu daha da anlaşılır olacaktır.

Erkeklerin saçlarını ördüklerine ve topuz yaptıklarına dair rivâyetler şöyledir: Ümmü Hanî'den (r.a.) nakledildiğine göre, Peygamber (s.a.), Mekke'ye saçı dört örgülü olduğu halde girmiştir.¹²⁹ Bahsi geçen hadisten anlaşılacağı üzere erkeklerin saçlarını örmeleri caizdir. O dönemde erkeklerin saçlarına vermiş oldukları modellerden bir diğeri de saçın arkadan topuz şeklinde bağlanmasıdır. Ancak Allah Resûlu bu saç modelini tasvip etmemiş;¹³⁰ özellikle bu halde namaza durulmamasını ve bu şekilde namaz kılan kimsenin,

¹²² Nesâî, Zinet, 60.

¹²³ Buhârî, Libâs, 70; Müslim, Fadâil, 90; Ebû Dâvud, Tereccül, 10.

¹²⁴ Buhârî, Libâs, 74-77; Hayz, 2; Müslim, Hayz, 3.

¹²⁵ Ebû Dâvud, Tereccül, 10.

¹²⁶ Müslim, İmâre, 181-182; İbn Mâce, Tahâret, 133.

¹²⁷ Hamidullah, **a.g.e.**, c. II, s. 1048.

¹²⁸ Buhârî, Buyû', 34, Meğâzî, 18; Nesâî, Zinet, 10.

¹²⁹ Ebû Dâvud, Tereccül, 12; İbn Mâce, Libâs, 36; Tirmizî, Libâs, 39; Nesâî, Zinet, 10. Erkeklerin saçına örgü yaptığı ile ilgili olarak ayrıca bkz. Buhârî, Fedailü'l Kur'an, 8; Müslim, Fedailü's Sahabe, 22; Nesâî, Zinet, 10.

¹³⁰ Müslim, Salât, 232.

elleri arkada bağılı namaz kılan kimse gibi olduğunu söylemiştir.¹³¹ Nevevî Müslim şerhinde saçın arkadan bağlanmasıyla ilgili yasağın, saçın secdeye yere değmesine mani olmasından dolayı olduğunu ifade etmiştir.¹³² Çünkü Hz. Peygamber'e, secdeye varınca yere sarkan saçlarını toplamaması emredilmiş;¹³³ ayrıca bazı sahâbîler, başla beraber saçların da secde etmesi gerektiğini söylemişlerdir.¹³⁴ Saç arkadan bağlanınca bu emrin ifa edilmesi mümkün olmadığı için böyle bir yasak getirilmiş ve bunun içindir ki Resûlullah (s.a.), "Bunlar (yani saç topuzları) şeytanın oturak yerleridir"¹³⁵ buyurarak bu konuya dikkat çekmiştir.

Kadınların o dönemde saçlarını ördüğü ve topuz yaptığı ile ilgili rivâyetler ise şu şekilde zikredilmiştir: Kadınların saçlarını ördüğüne dair Ümmü Seleme (r.a.) şöyle demiştir: Peygamber'e (s.a.) "Ey Allah'ın Resûlu saçımı sıkıca örmekteyim, gusûl abdesti almak için örgüleri çözeyim mi?" buyurdular ki: "Başına üç sefer su akıtman yeterlidir, sonra tüm vücudunu yıkarsın böylece temizlenmiş olursun."¹³⁶ Mealindeki hadis kadınların saçlarını o dönemde ördüklerine bir delildir. Ayrıca Hz. Peygamber'in kızı Zeynep vefat ettiğinde saçlarının örüldüğü de rivâyet edilmektedir.¹³⁷ Kadınların saçlarını topuz yaptıklarına dair rivâyette şöyledir: Hâtıb b. Ebû Beltea Mekke'nin fethi öncesi, Resûl-i Ekrem efendimizin sefer hazırlıklarını müşriklere bildirmek üzere bir mektup yazmış, mektubu da varacağı yere ulaşması için bir kadına vermişti. Kadın da emniyette olması için mektubu saçını topuz yaparak içerisine saklamıştı.¹³⁸

Kişi, başkalarınınca beğenilmek ve genç görünmek isteyebilir. Bunlarda birer ihtiyaçtır. İnsan vücudunun en gözle görülür kısımlarından olan saçları, gerçektende görünümünü etkileyecek yöndedir. Saçların da en dikkat çekici özelliği rengidir. Hiçbir bağlantı olmaksızın coğrafi bölgeye, ırka, kişilere göre saç rengi değişebilir.

¹³¹ Ebû Dâvud, Salât, 87; Tirmizî, Salât, 165; İbn Mâce, İkâme, 67. Mezhepler imamı erkeklerin saçlarını topuz yaparak namaz içinde ve dışında bu şekilde durmaları ile ilgili olarak şöyle hüküm vermiştir: Hanefiler, Şafîiler ile Hanbelîlere göre namaz içinde veya namaz dışında erkeklerin saç örgülerini arkaya topuz yapmaları mekruhtur. Mâlikîlere göre ise, saçları böyle toplamak namaz içinde mekruh, namaz dışında mekruh değildir. Azimâbâdî, **a.g.e.**, c. II, s. 350.

¹³² Nevevî, **a.g.e.**, c. II, s. 241.

¹³³ Buhârî, Ezân, 133; Müslim, Salât, 228; İbn Mâce, İkâmetu's-salavât, 19.

¹³⁴ İbn Hacer, **a.g.e.**, c. VI, s. 52.

¹³⁵ Ebû Dâvud, Salât, 87; Tirmizî, Salât, 165.

¹³⁶ Müslim, Hayz, 12; Nesâî, Gusl, 12; Tirmizî, Tahâret, 77.

¹³⁷ Buhârî, Cenâiz, 8; Müslim, Cenâiz, 12; Ebû Dâvud, Cenâiz, 29; Tirmizî, Cenâiz, 15; Nesâî, Cenâiz, 30, 32

¹³⁸ Müslim, Fedailü's Sahabe, 161; Ebû Dâvud, Cihâd, 98.

H. Peygamber yaşadığı dönem içerisinde saçın boyanması konusunda bir takım hükümler getirmiştir. Bunun böyle olduğunu nakledilen hadislerde görmek mümkündür. Allah Resûlu'nun (s.a.) saç boyama ile ilgili renk konusunda da bir takım sınırlamalar getirmiştir. Hal böyle olunca İslâm âlimleri saçların boyanması konusunda ihtilaf ve ortak görüş belirttikleri de görülecektir. Bu ve benzer konularda ihtilafli olmaları, İslâm dininin belirtilen konuda sert ve kesin bir tavır ortaya koymadığından, bu gibi konularda daha çok orta bir yol izlendiği anlaşılmaktadır. Konu hakkında yer verilecek olan hadislerde yukarıda ne kast edildiği daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Gerek Kur'an ayetlerinin, gerekse risaleti boyunca Hz. Peygamber'in sıklıkla üzerinde durduğu konulardan biri de Müslümanların fert ve toplum olarak belli bir kimlik kazanmaları, kendi şahsiyetlerini korumaları ve kendilerine güven duymaları olmuştur. Çünkü bu, Müslümanların kendi inanç ve ibadetlerini, değer ve özelliklerini korumaları açısından önemlidir.¹³⁹ Bu itibarla Kur'an, gayri Müslimleri dost edinmemelerini, onlarla gayri İslâmi bir kültürün etkisi altında kalmayı kaçınılmaz kılacak sıkı ilişkilere girmemeyi tavsiye etmiştir.¹⁴⁰

Resûlullah (s.a.), beyaz kılların Müslüman'ın nûru olduğunu söylemiştir.¹⁴¹ Bununla birlikte ağaran saçların beyazlığını değiştirmek için kullanılacak en güzel şeyin, kına ve ketem¹⁴² olduğu tavsiyesinde bulunmuştur. Bu tavsiye, henüz yeni oluşan Müslüman topluluğa kimlik kazandırma maksadıyla yapılmış olmalıdır.¹⁴³

H. Peygamber saçlarını boyamamış ve kına yakmamıştır. Zira Medine döneminde on yıl boyunca Peygamber'in (s.a.) yanında ve hizmetinde bulunan Enes b. Mâlik (r.a.), bu konudaki tereddütleri bertaraf edecek açıklamalarda bulunmuştur.¹⁴⁴ Bir defasında Hz. Enes'e, Peygamber'in (s.a.) kına yakınıp yakınmadığından sorulmuş, o da şöyle cevaplamıştır: *"Resûlullah (s.a.) saçlarına boya yahut kına tatbik etmemiştir. Hem buna ihtiyaç da duymamıştır. Nitekim Onun saç ve sakalında sayılacak kadar az miktarda ak*

¹³⁹ Öztürk, Mehmet, "İslâm Hukukuna Göre Saç Boyama", F.Ü., C. VIII, S. 1, Yıl 14, Eylül, 2012, s. 122.

¹⁴⁰ Bkz. Âl-i İmrân, 3/28; Maide, 5/51; Ankebut, 29/46; Tevbe, 9/73.

¹⁴¹ Timizî, Edeb, 56; İbn Mâce, Edeb, 25.

¹⁴² Timizî, Libâs, 20; Ebû Dâvud, Tereccül, 18; İbn Mâce, Libâs, 32. Konuyla ilgili olarak beyaz saçın renginin değiştirilmesi, Hz. Peygamber'in hoşlanmadığı özellik arasında zikredilmektedir. Nesâî, Zinet, 17; Ebû Dâvud, Hatem, 2. Allah Resûlu, matem süreci yaşayan Ümmü Seleme'den saçlarını tararken kına kullanmamasını istediği ifade edilmiştir. Ebû Dâvud, Talâk, 46; Nesâî, Talâk, 66.

¹⁴³ Keskin, a.g.m., s. 16.

¹⁴⁴ Paksoy, Kadir, "Hz. Peygamber'in Saç veya Sakalının Sonraki Kuşaklara İntikali ve Sakal-ı Şerif Merasiminin Rivayetlerdeki Temeli", H.Ü.İ.D., C. XXV, S. 25, Yıl 15, Şanlıurfa 2011, s. 103.

teller vardı. Hatta vefatı sırasında saç ve sakalında ancak yirmi beyaz tel vardı.”¹⁴⁵ Müslim de yer alan rivâyete göre ise Enes b. Mâlik Hz. Peygamber hiç saçını boyamadı mı sorusuna şöyle cevap vermiştir: “Başındaki ağaran kılları saymak istesem bunu yapardım.” Dedi ve şunu ilave etti: “O boyanmadı ama Ebû Bekr kına ve ketemle boyandı. Ömer ise hâlis kına ile boyandı.”¹⁴⁶ Hz. Peygamber’in saçlarını kınaladığına dair rivâyeti Osman b. Mevheb (r.a.) şöyle nakledilmektedir: “Ben Ümmü Seleme’nin yanına varmıştım. Osman demiştir ki: “Ümmü Seleme Resûlullah’ın (s.a.) saç ve sakal kıllarından kına ve ketem ile boyanmış bir kılı bana çıkartıp göstermişti.”¹⁴⁷

Allah Resûlu’nun saçını boyayıp boyamadığı konusunda ihtilaf edilmiştir. Ekser ulema, Hz. Enes’ten rivâyet edilen hadisle istidlâl ederek boyamadığına kâil olmuştur. İmam Mâlik’in mezhebi de budur. Bazı hadis imamları boyadığını savunmuştur. Delilleri Ümmü Seleme hadisidir. İki rivâyetin arasını bulanlar da vardır. Onlara göre Hz. Enes’in işaret ettiği veçhile Peygamber (s.a.) çok kullanıyordu. Bu ise saçın siyahlığını giderirdir. Saçını boyadığını iddia eden işte bu koku sürülüş saçı görmüş de boya sanmış. Nevevî diyor ki: “Mûhtar olan kavle göre Peygamber (s.a.) bazen saçını boyamış, ekseri zamanlarda boyamamıştır. Bu hususta her ravi gördüğünü rivâyet etmiş ve sözünde sadıktır.”¹⁴⁸

Hz. Âişe’nin, Hz. Peygamber kokusundan hoşlanmadığı için kına kullanmayı tercih etmediğine ilişkin olarak rivâyet mevcuttur. Konu hakkında nakledilen rivâyet ise şu şekildedir: Âişe’den (r.a.) haber verildiğine göre, bir kadın, Hz. Âişe’ye kına yakmanın hükmünü sormuştu. O da şöyle demişti: “Kına yakılabilir, fakat ben hoşlanmıyorum; çünkü Allah Resûlu kına kokusundan hoşlanmazdı.”¹⁴⁹ Nakledilen hadisten de anlaşılacağı üzere kına ile saçların rengini değiştirmek mübahtır. Peygamber’in (s.a.) ve Âişe validemizin kullanmaması saçları kınalamamaya engel değildir.

¹⁴⁵ Buhârî, Libâs, 66; Ebû Dâvud, Tereccül, 17.

¹⁴⁶ Müslim, Fadâil, 29; Buhârî, Menakib, 23; Libâs, 66; Nesâî, Zinet, 17; İbn Mâce, Libâs, 35; Ebû Dâvud, Tereccül, 18. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dışındaki bazı sahâbîler ve tâbîiler ise saçlarını kırmızıya veya sarıya boyamışlardır. Nevevî, **a.g.e.**, c. VII, s. 204.

¹⁴⁷ Buhârî, Libâs, 66; İbn Mâce, Libâs, 32. Bazı âlimler kıllardaki kırmızı rengin, zamanın geçmesiyle birlikte saçta meydana gelen değişimden kaynaklandığını, dolayısıyla Peygamber’in (s.a.) saçını boyamadığını söylemişlerdir. İbn Hacer, **a.g.e.**, c. XVI, s. 489.

¹⁴⁸ Nevevî, **a.g.e.**, c. VII, s. 204. Allah Resûlu’nun saçlarında kına izinin olduğunu Ebû Rimse (r.a.) şöyle nakletmiştir: Babamla birlikte Peygamber’in (s.a.) yanına gittik. Resûlullah’ın saçları kulak yumuşağına kadar sarkmış vaziyetteydi ve üzerinde kına lekeleri vardı. Sirtında da yeşil bir cübbe bulunuyordu.” Ebû Dâvud, Tereccül, 18.

¹⁴⁹ Ebû Dâvud, Tereccül, 4; Nesâî, Zinet, 19.

Kadınlar tarafından kullanılan bir diğer saç boyama malzemesi ise ketem'dir.¹⁵⁰ Peygamber (s.a.), ağarmış saçın boyanmasında kullanılacak en iyi malzemenin kına ve ketem olduğunu bildirmiştir.¹⁵¹ Kadının sadece eşi için süslenmesi bu bağlamda saçına kına yakması, makyaj yapması yasaklanmamıştır. Bu ameliye, nehy edilen uzuvlarda ve yaradılıştaki değişiklik yapmak demek değildir.¹⁵² Aksine teşvik edilen bir husustur.¹⁵³

Saçın boyanmasının müstehap olduğunu bildiren bir başka hadis-i şerifte şu şekildedir: İbn Abbas'dan (r.a.), rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir: *“Peygamber (s.a.) ağaran saç ve sakalını boyamış bir adamın yanından geçti ve: “Bu ne güzeldir” buyurdu. Sonra kına ve ketem ile boyanmış bir adamın yanından geçince: “Bu ondan daha güzeldir” buyurdu. Daha sonra saç ve sakalını sarıya boyamış birinin yanından geçince: “Bu hepsinden de güzeldir” buyurdu.*¹⁵⁴ Burada da Hz. Peygamber'in saçını boyayan insanlara iltifat ettiğini ve saçın boyanması konusundaki hoş görüşü belirtilmiştir. Peygamber'in (s.a.) kına kokusundan hoşlanmaması kınayla saç ve sakalı boyamanın mübah olmadığı manasına gelmez. Çünkü her insan gibi Resûl-i Ekrem de, insan fitratı gereği, hoşlanıp hoşlanmadığı şeyler vardır. Kına kokusu şahsının hoşuna gitmeyebilir ama bu onu dini anlamda bir sorumlu yapmaz. Nitekim kendisi kına kullanmasa da kullanılmasına bir şey dememiştir.

Allah Resûlu (s.a.) Müslümanları, itikadi alanda olduğu gibi şekil yönünden de gayri Müslimlere benzememeye özel gayret sarfetmiş bu konuda çok hassas davranmıştır. Bundan dolayıdır ki ehl-i kitap saçlarını boyamadığından, onlara muhalefet edilmesini uygun görmüş, saç boyamayı emretmiştir.¹⁵⁵ Hz. Peygamberin yaşadığı dönemde ehl-i kitap, süslenmenin Allah'a kulluğa aykırı olduğunu düşünerek saç boyamaktan kaçınmışlardır. Hal böyle olunca Resûlullah (s.a.) Müslümanlara yeni bir kimlik kazandırmak için saçlarını boyamalarını istemiş ve şöyle buyurmuştur: *“Yahudi ve*

¹⁵⁰ Ketem: Şimşirgiller (buxaceae) familyasına mensup buxus (simşir) cinsinden buxus dioico isimli bir ağacın yapraklarının kurutulup toz haline getirilmesiyle elde edilen bir boya çeşidi. Koyu renk vermesi için kına ile birlikte kullanılır. Bk. Ahmed İsa, **a.g.e.**, s. 34. Ayrıca ketem, yükseklerde yetişen, yeşil renkli, yaprakları mersin yaprağına benzeyen bir ağaç olarak da tanımlanmıştır. Bk. İbn Manzûr, a.g.e., c. V, s. 374. Ketem ile ilgili ayrıca bk. Halil b. Ahmed, Ebû Abdîrahmân el-Ferâhîdî, **Kitâbü'l-Ayn**, nşr. Mehdi el-Mânzûmî-İbrâhim es-Samerrâî, I-VIII, 2. Baskı, Müessesetü Dari'l-Hicre, Beyrut 1988, c. V, s. 343.

¹⁵¹ Ebû Dâvud, Tereccül, 18; Nesâî, Zinet, 14; İbn Mâce, Libâs, 32; Timizî, Libâs, 20.

¹⁵² Nisa, 4/119.

¹⁵³ Müslim, İmân, 147.

¹⁵⁴ Ebû Dâvud, Tereccül, 19; İbn Mâce, Libâs, 34.

¹⁵⁵ Ebû Dâvud, Libâs, 51.

Hristiyanlar saçlarını ve sakallarını boyamazlar siz onlara muhalefet ederek kına ile boyayınız."¹⁵⁶ Nakledilen bu hadiste saçları boyamanın müstehablığı belirtilmiştir. Hadis-i şerif'ten anlaşılan o ki devrin ehl-i kitabı saçlarını boyamıyorlardı. İhtimal, dünyadan ve ona ait zevklerden vazgeçerek, Allah'a yakınlaşmayı uman din adamları, bu düşüneyi kendi halklarına aşılarken saç boyamayı da kerih göstermişlerdir. Kur'an bu davranışı "Allah'ın sana verdiğinden (O'nun yolunda harcıyarak) ahiret yurdunu gözet, ama dünyadan da nasibini unutma!"¹⁵⁷ Ayeti ile reddediyor. Peygamber (s.a.) de yukarıda geçen hadis-i şerif ile bu durumu değerlendiriyor. Ehl-i kitabın saç boyama konusundaki dünya zevklerini terk edici taassupları veya herhangi bir sebepten dolayı saçlarını boyamaları netice itibariyle İslâm'dan kabul görmüyor. Yahudi ve Hristiyanlara muhalefeti isteyen, ruhbanlığı reddeden Hz. Peygamber'in ashabına bağımsız bir kişilik de kazandırmak istemesi önem arz etmektedir.¹⁵⁸

Saç boyama ile ilgili nakledilen hadislerde saç boyamanın teşvik edildiği, sadece erkeklerin özellikle de yaşlı erkeklerin saçlarını siyaha boyaması ile ilgili bir yasağın bulunduğu, saç boyamanın bir ihtiyaç ve erken dönemde yaşayan Ehl-i kitaba muhalefet olması açısından önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Yaşlanmanın tabii karşılanması gerektiğini belirten rivâyetlerde beyazlaşan saçların boyanmasını emir veya tavsiye eden hadislerde vardır. Boyanacak olan saçların hangi renge boyanacağı da önemlidir. Örneğin Allah Resûlu (s.a.) birkaç durum dışında saçları siyaha boyamayı yasaklamıştır.

Mekke'nin fethedildiği gün Ebû Bekir es-Sıddîk'ın babası Ebu Kuhâfe'yi, saçlı sakalı bembeyaz olmuş bir halde Hz. Peygamber'in huzuruna getirdiler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "*Bunu kadınlarından birisine götürün de; saç ve sakalını boyayarak rengini değiştirsin, siyah boyadan da uzak durunuz*"¹⁵⁹ buyurmuştur. Bu hadiste ön plana çıkan birkaç husus vardır; bunlardan ilki Resûl-i Ekrem'in, Ebu Kuhâfe'nin yaşlı olması nedeniyle, yaşlılığın getirmiş olduğu bir takım belirtilerden olan saç ve sakallarındaki beyazlıkların giderilmesi için saçın boyanmasını emretmiştir.

¹⁵⁶ Buhârî, Libâs, 67, Enbiyâ, 50; Müslim, Libâs, 80; Nesâî, Zinet, 14; Tirmizî, Libâs, 20; Ebû Dâvud, Tereccül, 17; İbn Mâce, Libâs, 32. Bununla birlikte aralarında Hz. Ali, Übey b. Ka'b ve Enes b. Mâlik'in bulunduğu sahâbîlerin saçlarını boyamadıkları rivâyet edilir. İbn Hacer, **a.g.e.**, c. X, s. 491.

¹⁵⁷ Kasas, 28/77.

¹⁵⁸ Öztürk, **a.g.m.**, s. 123.

¹⁵⁹ Müslim, Libâs, 24; Tirmizî, Libâs, 20; ; Nesâî, Zinet, 64; İbn Mâce, Libâs, 33.

Bununla birlikte bir diğerk önemli konu da saçları boyamada kullanılacak renktir. Peygamber (s.a.) saçların siyaha boyanması konusunda birkaç zaruret dışında kullanılmasını yasaklamıştır.

Saçların siyaha boyanmasını yasaklayan bir diğerk hadis-i şerifte şu şekildedir: İbn Abbas'tan (r.a.) rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir: Allah Resûlu (s.a.) “*Ahir zamanda saçını ve sakalını güvercingöğsü gibi siyaha boyayan bir kavim gelecektir. Onlar cennetin kokusunu alamazlar*”¹⁶⁰ buyurdu.

Yukarıda nakledilen Ebu Kuhâfe ve İbn Abbas (r.a.) rivâyetlerinde Hz. Peygamber'in saçın siyaha boyanmasını yasakladığını belirtilmiştir. Ebu Kuhâfe'nin yaşlı olmasından dolayı saçlarının siyaha boyanması yasaklanmıştır. Bununla birlikte saç beyaz olan kimsenin genç olmasından dolayı saçlarını siyaha boyamasında bir sakınca görülmemiştir. Çünkü yaşlı insanların beyazlaşan saçlarını siyaha boyamaları onları daha genç göstermek suretiyle başkalarını aldatmaları da söz konusudur. Ancak genç yaştaki insanlar için böyle bir aldatma söz konusu değildir. Saçı siyaha boyamanın uygun görüldüğü bir diğerk durum da cihattır. Düşman karşısında daha dinç ve heybetli görünmek için saçları siyaha boyamada bir mahzur görülmemiştir. Her ne kadar düşmanı aldatma söz konusu olsa da bu durumda bir mahzur görülmemiştir. Saçların siyaha boyanması ile ilgili rivâyet şöyledir:

İbn Mâce'de yer alan rivâyette Allah Resûlu (s.a) şöyle buyurmaktadır: “*Saçınızı ve sakalınızı boyamda kullanacağınız en güzel boya şu siyah boyadır. Zira böylesi, kendi aranızda hanımlarınız son derece hoşuna gidebileceği gibi sizi, cephede düşmanlarınızın gözünde de olduğundan daha heybetli gösterir.*”¹⁶¹ Saç ve sakalı siyaha boyamayı tavsiye eden bu hadis; evliler, gençler ve mücahitler etrafında odaklaşıyor. Yukarıda geçen ve siyaha boyamayı yasaklayan Ebu Kuhâfe ile ilgili hadis belli bir yaşın üstündekilerle alakalıdır. Eğer bir erkek genç ise ve saçında aklar varsa veya Ebu Kuhâfe gibi yaşlı

¹⁶⁰ Ebû Dâvud, Tereccül, 20. Nakledilen hadiste, ağaran saç ve sakalın siyah boya ile boyayanların, değil cennete girmek, cennetin kokusunu bile alamayacaklarına delâlet etmektedir. Oysa cennetin kokusu beş yüzyıllık mesafeden hissedilebilir. Mümin olarak ölen bir müslümanın, günahkâr da olsa, gecikmeli de olsa cennete gireceği naslarla sabit olan bir gerçektir. Durum böyle olunca, üzerinde durduğumuz bu hadis de maksat, saçını ve sakalını boyayanların asla cennete giremeyecekleri değildir. Belki buradaki maksat, insanların bundan sakınmaları için tehdittir veya saç sakalı siyaha boyamayı helâl görenlerle ilgilidir. Maksadın, bu durumda olanların daha cennete girmeden önce cennetin kokusunu alamamaları olması da muhtemeldir. Azimâbâdî, **a.g.e.**, c. XI, s. 266-267.

¹⁶¹ İbn Mâce, Libâs, 32.

olduğu belli, düşkün biri değilse siyah boya kullanmasında mahzur yoktur. Bu bağlamda Zuhri şunları söylemiştir: Biz gençken saçlarımızı siyaha boyardık. Fakat yaşlanma emareleri bizde belirlemeye başlayınca bunu terk ettik. İlk dönem Müslümanlardan sahabenin de dâhil olduğu bir grup Sad b. Ebi Vakkas, Ukbe b. Amr, Hasan b. Ali, Hüseyin b. Ali gibi ve diğerleri siyah boyamaya ruhsat vermişlerdir. Âlimlerden bazıları savaş haricinde bu izni vermemişlerdir. Müslüman askerler genç yaşta görüldüğü zaman düşmanı korkutacağı ve çekindireceği için cihat esnasında kendilerine bu izin verilmiştir.¹⁶²

Saç boyama konusuyla ilgili olarak mezhep imamlarının görüşleri detaylı olarak aşağıda yer almaktadır.

Hanefî mezhebine göre, erkeğin saç ve sakalına kına yakması müstehaptır. Şer'i bir maksatla olmaksızın saçını siyaha boyaması mekruhtur. Düşmana heybetli görünmek gibi şer'i bir maksatla boyaması, övülen bir davranış olur. Kadınlara karşı süslenmek kastıyla boyaması mekruhtur. Bazıları da mekruh olmadığını söylemişlerdir. Ebû Yusuf (ö. 182/798): “Kadınlara benim için süslenmeleri nasıl ki hoşuma gidiyorsa; benim de onlar için süslenmem, onların hoşuna gider.” Demiştir.

Şafî mezhebine göre, erkeğin saçını siyaha boyaması mekruhtur. Savaş ve benzeri yerlerde düşman karşısına çıkıp cengâverlik gösterisinde bulunmak gibi şer'i bir maksatla saçını kına ile boyamak caizdir. Din ehline benzemek gibi fasid bir maksatla boyamaksa yerilen bir davranış olur. Yaşlılık görünümünü vermek ve bununla da ağır lanma, istediğini elde etmek, şahitliğinin kabul edilmesi gibi, kötü amaçlarına ulaşmak gibi fasid maksatla saçını beyaza boyamak da aynı şekilde mekruhtur.

Hanbelî mezhebine göre, saçını kına ve benzeri safran gibi boyalarla boyamak sünnettir. Ama şer'i bir maksat olmaksızın siyaha boyamak mekruhtur. Şer'i maksat olunca mekruh olmaz. Ama kişinin evlenmek istediği kadını aldatıp ona genç ve güzel görünmek gibi fa'sid bir maksatla siyaha boyaması haram olur.

Mâlikî mezhebine göre ise, erkeğin ağarmış saçlarını siyaha boyaması tenzihen mekruhtur. Bu mekruhluk düşmanı korkutmak ve ona heybetli görünmek gibi şer'i bir maksat olmaksızın boyama hâlinde söz konusu olur. Ama öyle bir maksatla olursa

¹⁶² el-Kardâvî, Yusuf, **el-Helâl ve'l Harâm**, trc. Ramazan Nazlı, 1. Baskı, Hilal Yay., İstanbul 2005, s. 98.

sakıncası olmaz, aksine sevaba vesile olur. Evlenmek istediği bir kadını aldatmak gibi fa'sid ve kötü bir maksatla boyamak haram olur. Saçı, kına gibi sarı renge büründürecek boya ile boyamak mekruh olmaz. Erkeğin saçını kına ve benzeri şeylerle boyaması caizdir.¹⁶³

Sonuç olarak diyebiliriz ki Hz. Peygamber, kişisel güzelliğin parçası olarak kabul edilen saçın, temiz ve bakımlı olmasını tavsiye etmiş ve kendisi de yıkama, tarama, yağlama ve koku sürme suretiyle saçının bakımlı ve güzel görünmesi için önemle üzerinde durmuş ve ashabına saç bakımı konusunda nasıl davranacakları ile ilgili de iyi bir örnek olmuştur.

Peygamber (s.a.v.) her konuda olduğu gibi saç bakımı konusunda da aşırılıktan kaçınılmasını ve sünnet dâhilinde bu işin yerine getirilmesini tavsiye etmiştir. Bununla birlikte dinimizin israf konusundaki hassasiyeti bilindiği halde günümüzde saç bakımı için harcanan servetler bu yasağın ne kadar anlamlı olduğunu kanıtlar niteliktedir. İçinde bulunduğumuz dönemde farklı saç modellerinin ortaya çıkması, insanları farklı farklı saç kesimlerine yönlendirmiştir. Hal böyle olunca sünnete uygun saç kesiminin yerini kişiye yakışan saç kesimleri almıştır.

D. SAKAL VE BIYIK BAKIMI

İnsanlar nezdinde dikkate değer olmayan ancak irdelendiğinde aslında toplumu ilgilendirdiği görülen bazı meseleler çokça vurgulanmıştır. Bu başlık altında ele aldığımız konu da bunlardan biridir. Hz. Peygamber zaman zaman bedeninin belli bölgelerine yapılmasını tavsiye ettiği kişisel bakım türlerinden olan sakal ve bıyık bakımı Müslümanların dış görünüşünü yansıtan en önemli hususların başında gelmektedir. Bu bağlamda ele alacak olan sakal ve bıyık bakımı bir açıdan da bir Müslümanın nasıl bir kimliğe sahip olması gerektiğini gösterecektir.

İnsanları en güzel biçimde yaratan Allah Teâlâ, Peygamberi aracılığıyla kulluk vazifelerini onlara öğrettiği gibi yaratılış icabı ve hikmetleri gereği olarak insanların bedenlerinde sakal, bıyık ve diğer kılları da yaratmıştır. Bunların bir kısmının giderilmesini veya kısaltılmasını, bir kısmının da kesilmeyerek uzatılmasını peygamberler tebliğ etmiş

¹⁶³ el-Cezerî, a.g.e., c. II, s. 43.

ve bir takım uyarılarda bulundular. Sakal ve bıyık hakkında nakledilen hadislerde bu sözü doğrular niteliktedir.

1. Sakal Uzatma

Sakalın Arapça karşılığı lihye'dir. Tarih boyunca çeşitli toplumlarda sakal bırakma, sakalı tamamen kesme veya farklı şekillerde kısmen tıraş etme uygulamalarına dinî, millî ve örfî anlam ve değerler yüklenmiştir. Sakal ve bıyık kesimiyle ilgili uygulamalar her dönemde farklılıklar gösterdiği gibi günümüzde de farklı uygulamalarla karşılaşmaktayız. Bu farklılıklar yalnızca din bazında değil mezhep bazında da göze çarpmaktadır.¹⁶⁴

İslâm dininin ana kaynaklarından olan Kur'an-ı Kerim'e bakıldığında sakal kelimesinin yalnızca bir yerde geçtiği görülmektedir (Tâhâ 20/94). Ancak bu kelimenin bulunduğu âyete bakıldığında konuyu ilgilendiren sakal bırakma veya kesme hakkında herhangi bir hüküm niteliği taşımadığı anlaşılmaktadır. Bundan dolayı ikinci kaynak olan Hz. Peygamber'in hadis-i şeriflerinde yer alan uygulamaları ve tavsiyelerinden yola çıkarak konu hakkında bilgi verilecektir.

Konu hakkındaki hadis-i şeriflerde Peygamber (s.a.) sakal uzatmayı yaratılışa uygun davranışlar arasında zikretmektedir. Hz. Âişe'den rivâyet edilen şu hadis bu gerçeği ortaya koymaktadır: *“On şey yaratılış gereği olarak ilk yaratılıştan beri vardır: Sakalı uzatmak, bıyığı kısaltmak, tırnakları kesmek, parmak aralarını (mafsalları) yıkamak, misvak kullanmak, burnu su ile temizlemek, koltuk altı kılları temizlemek, etek tıraşı olmak, abdest bozulan organları temizlemek.”* Mus'ab der ki: *“Onuncusunu unuttum o da ağza su vererek (mazmaza) temizlemek olsa gerektir.”*¹⁶⁵

Benzer bir rivâyette Ebû Hûreyre (r.a.) şöyle demiştir: O, Resûlullah'ın (s.a.) şöyle buyurduğunu bildirmiştir: İnsanın yaratılış gereği yapması gereken beş şey şunlardır: *“Sünnet olmak, etek tıraşı olmak, bıyıkları kısaltmak, tırnakları kesmek ve koltuk altı kılları temizlemek.”*¹⁶⁶ Rivâyetten de anlaşıldığı üzere sakal uzatma işlemi ilk peygamber Hz. Âdem'den beri uygulanan sünnetler arasında yer aldığı, bunların yaratılışın bir parçası olduğu vurgulanmaktadır.

¹⁶⁴ Yalçın, İsmail, “Sakal”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, I-XLIV, İstanbul 2009, c. XXXVI, ss. 1.

¹⁶⁵ Buhârî, Libâs, 64; Müslim, Tahâret, 16; Ebû Dâvud, Tahâret, 29; Tirmizî, Edeb, 14; Nesâî, Zinet, 1.

¹⁶⁶ Buhârî, İstizan, 1; Ebû Dâvud, Tahâret, 29; Nesâî, Tahâret, 9. İbn Ömer' in (r.a.) konuyla ilgili naklettiği rivâyete göre, Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: *“İnsanın yaratılış gereği yapması gereken işlerden bir bölümü şunlardır: Tırnak kesmek, bıyıkları kısaltmak ve etek tıraşı olmak.”* Nesâî, Tahâret, 12.

Sakalın uzunluğu veya kısalığı konusunda Hz. Peygamber'den bize ulaşan rivâyetlere bakıldığında, Müslümanların bu konu ile ilgili ne yapmaları gerektiğini, hem Peygamber'in (s.a.) kendi uygulamalarından hem de tavsiyelerinde görmek mümkündür. Hadis kitaplarında sakal kesimi hakkında elde edilen hadisler şöyledir:

İbn Ömer'den (r.a.) nakledilen hadis-i şerifte, Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: *“Müşriklere muhalefet ediniz, sakalları çoğaltınız, bıyıkları kesiniz.”*¹⁶⁷ Bu hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem (s.a.) Müslümanlara sakal ve bıyığın şekli itibariyle dahi olsa diğer ümmetlere benzememelerini buyurmakta, bir bakıma Müslümanların müşriklerden farklı olarak ayrı bir kimliğe bürünmelerini yani görünüm itibariyle dahi olsa İslâmi bir kimlik kazanmalarını tavsiye etmektedir. Bunun sonucunda da Müslümanlar hayatlarına yeni bir kimlik kazanarak devam etmişlerdir.

Konu ile ilgili nakledilen hadisler de Peygamber (s.a.), *“Bıyığınızı kısaltınız, sakalınızı uzatınız.”*¹⁶⁸ *“Bıyıklarınızı oldukça kısa tutun, sakallarınızı da uzatın.”*¹⁶⁹ *“Bıyıklarınızı kısa tutup sakalınızı uzatınız”*¹⁷⁰ buyurmuşlar ve mü'minleri sakalı uzatmaya, bıyığı ise kısaltılmaya teşvik etmiştir.

Yukarıda zikredilen hadislere bakıldığında Resûl-i Ekrem efendimizden sadece sakalın uzunluğu konusu ile ilgili rivâyetlere yer verilmiştir. Bu işlemi yerine getirebilmek için ölçüyü yine Peygamber (s.a.) belirlemiştir.

Hz. Peygamber'in sakalını nasıl tıraş ettiği ilgili olarak *“sakalını eninden ve boyundan alırdı”*¹⁷¹ ibaresini görmekteyiz. Bahsi geçen rivâyette sakalların eninden ve boyundan kesildiğini fakat bu kesimin ne ölçüde yapılacağı konusu belirtilmemiştir.

Buhârî'nin konu ile alakalı naklettiği haber şöyledir: İbn Ömer (r.a.), hac ve umre yaptığı zaman sakalını elinin kabzası ile tutar, uzun kalanları alırdı.¹⁷² İbn Ömer' in (r.a.) bu uygulaması sakal kesimi konusunda bize daha net ölçü olmuştur.

Fıkıh kitaplarına bakıldığında sakal kesme ile ilgili olarak mezheplerin şu görüşlerde olduğu görülmektedir:

¹⁶⁷ Müslim, Tahâret, 16.

¹⁶⁸ Buhârî, Libâs, 64. Allah Resûlu'nun sakal uzunluğu ile ilgili hadis için bkz. Buhârî, Hacc, 106; Megazi, 35; Ebû Dâvud, Cihad, 168.

¹⁶⁹ Müslim, Tahâret, 15; Tirmizî, Edeb, 15; Nesâî, Tahâret, 15.

¹⁷⁰ Tirmizî, Edeb, 14; Ebû Dâvud, Tahâret, 29; Nesâî, Zinet, 2.

¹⁷¹ Tirmizî, Edeb, 17.

¹⁷² Buhârî, Libâs, 64.

İbn-i Abidin (ö. 1252/1836) Raddu'l-Muhtar adlı eserinde erkeğin sakalını kesmesinin haram olduğunu belirtmiştir.¹⁷³ Yine ed-Durrul-Muhtar adlı eserde bir tutamdan fazla olan sakalın kesilmesinin vacip olduğu söylendikten sonra sakalı bir tutamdan az hale getirecek şekilde sakalı almayı kimsenin mübah görmediği söylenmiş ve sakalın tamamının alınmasını ise Yahudilerin, Hinduların ve Mecusilerin âdeti olduğu belirtilmiştir.¹⁷⁴

Şafî mezhebinde sakal kesmenin mekruh olduğunu söylenmiştir. Konuyla ilgili olarak Abdurrahman el-Cezîrî (ö. 1882/1836) “Sakalı tıraş etmek ve kısaltmakta aşırıya kaçmaksa mekruhtur. Bir tutamdan daha uzun olduğu takdirde fazlalığın kesilmesi normal olur. Özellikle kişinin yaratılış üzere olan normal görüntüsünü bozması ya da uzun sakalı dolayısıyla laf işitmesi dolayısıyla bir tutamdan fazlasını kesmesi normal olur.”¹⁷⁵ Diyerek, Şafî mezhebinin konuya yaklaşımını belirtmiştir. İmam Nevevî (ö. 676/1277) de sakala taalluk eden mekruhları sayarken onlardan birinin de sakalı kökten kesmek olduğunu söylemiştir.¹⁷⁶

İmam Malik'ten konuyla ilgili herhangi bir açık ifade nakledilmemiştir. Fakat Maliki mezhebinin sonraki âlimleri sakalı kesmenin mekruh olduğunu söylemişlerdir. Desûkî (ö. 1230/1815) eş-Şerhu'l-Kebir'e yaptığı haşiyede erkeğin sakalını kesmesinin haram olduğunu söyledikten sonra bunu yapanın tazir cezasına çaptırılacağını belirtmiştir.¹⁷⁷

Hanbelî mezhebinde ise sakalın tıraş edilmesi haramdır. Ancak bir tutamdan uzun kısmını kesmenin sakıncası yoktur. Bu fazlalığı almak mekruh olmadığı gibi, olduğu gibi bırakmak da mekruhtur. Bıyığı kısaltmada mübalağa etmek sünnettir.¹⁷⁸

2. Sakal Boyama

Saç bakımını ele alırken saçın boyanması ile ilgili rivâyet edilen hadisler içerisinde saç ve sakal boyama işlemi birlikte zikredilmiştir. Bu yüzden burada saç boyama

¹⁷³ İbn-i Abidin, **a.g.e.**, c. VI, s. 407.

¹⁷⁴ el-Haskefi, Muhammed b. Ali, **ed-Durrul-Muhtar** (İbn Abidi'nin Haşiyesi ile birlikte), I-XIV, Riyad 2003, c. III, s. 399.

¹⁷⁵ el-Cezerî, **a.g.e.**, c. II, s. 45.

¹⁷⁶ Nevevî, Mühyiddin Yahya b. Şeref, **el-Minhâc**, I-XVIII, Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1392, c. III, s. 150.

¹⁷⁷ Dusuki, Muhammed b. Ahmed, **Haşiyetu't Dusukiyyi Ala's-Şerhil-Kebir**, I-IV, Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, ty., c. I, s. 90.

¹⁷⁸ el-Cezerî, **a.g.e.**, c. II, s.43.

konusunda geçen ve içerisinde sakal boyamayı da bulunduran hadisler zikredilmeyecektir. Konuyla ilgili rivâyetler şöyledir:

Allah Resûlu (s.a.) ağaran saç ve sakalı boyayacağınız en iyi şey kına ve ketm¹⁷⁹ olduğunu bildirmiş ağaran sakalları kına ve ketem denilen bitki ile boyamanın, bunların dışında bir bitki ile boyamaktan daha iyi olduğuna işaret etmiştir.

Hz. Peygamber, Ehl-i kitabın sakallarını boyamadığından Müslümanların onlara muhalefet edip sakallarını boyamalarını tavsiye etmiştir ve şöyle buyurmuştur: “*Yahudi ve Hristiyanlar saçlarını ve sakallarını boyamazlar siz onlara muhalefet ederek kına ile boyayınız.*”¹⁸⁰ Hadis, saç ve sakalı boyamanın meşruiyetine delâlet etmektedir. Bu meşruiyetin illeti de Yahudi ve Hristiyanlara muhalefettir. Bu illet, saç ve sakal boyamanın müstehab oluşunu telkin etmektedir. Çünkü Resûlullah (s.a.) Yahudi ve Hristiyanlara muhalefetle çok titiz davranır ve bunu emrederdi. Şevkânî'nin (ö. 1250/1834) ifadesine göre beyaz kılların boyanmasında iki menfaat vardır. Bunlardan ilki saç ve sakalları temiz tutmak, bir diğeri ise Ehl-i kitaba muhalefet etmektir.¹⁸¹

Resûlullah (s.a.) sakalların boyanması hususundaki bir diğeri önemli tavsiyesi de şu şekildedir: “*Beyazlaşan saç ve sakalınızı kına ile boyamak suretiyle rengini değiştirin, değiştirmeyip bembeyaz bırakmak suretiyle Yahudilere benzemeyin*”¹⁸² buyurarak Müslümanın beyazlaşan sakalları kına ile boyayıp renginin değiştirilmesi tavsiyesinde bulunmuş aksi takdirde Müslümanın Yahudilere benzeyeceği rivâyette vurgulanmıştır.

Hz. Enes'den nakledilen hadiste her ne kadar Allah Resûlu'nun sakallarını boyamadığı haber verilse de Osman b. Mevheb'den (r.a.) gelen rivâyet tam aksine boyadığını bildirmektedir. Konuyla ilgili Osman b. Mevheb'den (r.a.) nakledildiğine göre, şöyle demiştir: “*Ben Ümmü Seleme'nin yanına varmıştım. Osman demiştir ki: “Ümmü Seleme Peygamber'in (s.a.) saç ve sakal kıllarından kına ve ketem ile boyanmış bir kılı bana çıkarıp göstermişti.*”¹⁸³ Benzer bir başka rivâyette Ebû Rimse (r.a.) Peygamber'in (s.a.) sakalına kına yaktığına bizzat kendi gözleriyle şahit olmuştur.¹⁸⁴ Ayrıca İbn Ömer'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre, “*Resûlullah (s.a.) sıbtı denilen papuçlar giyer,*

¹⁷⁹ Ebû Dâvud, Tereccül, 18; İbn Mâce, Libâs, 32; Nesâî, Zinet, 16; Tirmizî, Libâs, 20.

¹⁸⁰ Buhârî, Libâs, 67; Müslim, Libâs, 80; Nesâî, Zinet, 14; Tirmizî, Libâs, 20; Ebû Dâvud, Tereccül, 18; İbn Mâce, Libâs, 32.

¹⁸¹ Azimâbâdî, a.g.e., c. XI, s. 257.

¹⁸² Ebû Dâvud, Tereccül, 18; Nesâî, Zinet, 65; Tirmizî, Libâs, 20.

¹⁸³ Buhârî, Libâs, 66; İbn Mâce, Libâs, 32.

¹⁸⁴ Ebû Dâvud, Tereccül 18; Nesâî, Zinet 16.

sakalını vers ve za'feranla boyardı."¹⁸⁵ Benzer rivâyette "*Peygamber'in (s.a.) sakalını vers ve ketemle sararttığını*" bildirmiştir.¹⁸⁶ Hadis-i şeriflerin zahirinde, Hz. Peygamber'in sakalını vers ve za'feranla boyadığına delâlet etmektedir.

Yukarıda yer alan Ebû Rimse rivâyetinde Resûlullah'ın (s.a) sakalına kına yaktığını, devamında gelen İbn Ömer hadisinde ise vers ve za'feran sürüldüğü rivâyet edilmektedir. Buna göre bu rivayetlerin arasında bir çelişkinin varlığı söz konusu olmaktadır. Bu hadislerin arasını telifte âlimler farklı şeyler söylemişlerdir. İbn Reslân (ö. 844/1440), "Ebû Rimse ve İbn Ömer hadislerinde Hz. Peygamber'in sakalını boyadığı ifâde edilmektedir. Enes'in haberi ise mutlaklıdır. Dolayısıyla onun haberine göre Peygamber'in (s.a.) boya sürmeyişinden maksat, ellerine ve ayaklarına sürmediğidir." İbn Reslân'nın (ö. 844/1440) dediğine göre Allah Resûlu el ve ayaklarına kına sürmemiştir. Enes'in haberi bununla ilgilidir, sakalına ise sürmüştür, Ebû Rimse ve İbn Ömer'in haberi de bununla alakalıdır. Bezlü'l-Mechûd müellifi, İbn Reslân'ın (ö. 844/1440) bu telifini nakletmiş, ama beğenmemiştir. Ona göre doğrusu Hint ulemâsından Muhammed Yahya'nın hocasının ders takririnden yazdığı şu telifir: "Hz. Peygamber'in kına sürünmediğini bildiren haberler onun sakalının tamamını boyamadığına hamledilir. Kına sürüldüğünü bildiren haberlerden maksat ise, onun ağaran bazı kıllarını boyamış olmasıdır. Yani Resûl-i Ekrem efendimiz, saçının ve sakalının tamamını boyamamıştır. Fakat saçındaki veya sakalındaki ağaran bazı kılları boyamıştır." Muhammed Yahya'nın bu izahı, saç ve sakalı boyamaya cevaz veren ve bunu nehyeden haberleri telif için daha önce söylediklerimizle çelişkili zannedilmemelidir. Muhammed Yahya'nın buradaki izahı Resûlullah'ın (s.a.) saç ve sakalının içinde tamamen beyazlaşan kılları boyadığına işaret etmektedir. Aliyyü'l-Kâri (ö. 1014/1605) ise, Hz. Peygamber'in sakalını boyadığını bildiren hadislerle, üzerinde durduğumuz Enes hadisinin telifi sadedinde "Enes'in dediğine göre Peygamber (s.a.) saçını boyamamış öbürlerine göre ise sakalını boyamıştır." der. Bu hadislerin tevilde hemen hemen herkesçe kabul edilen telif Nihâye'deki şu telifir. "Peygamber (s.a.) genelde saçını boyamamış, ama ara sıra boyamıştır. Herkes kendi gördüğünü haber vermiştir."¹⁸⁷

¹⁸⁵ Ebû Dâvud, Tereccül, 19.

¹⁸⁶ Nesâî, Zinet, 65; Ebû Dâvud, Tereccül, 19; İbn Mâce, Libâs, 34. İbn Ömer'in (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.) saç ve sakalını sarıya boyadığını haber verdiği bir başka rivâyet için ayrıca bkz. Buhârî, Vudû, 30; Müslim, Hac, 25; Ebû Dâvud, Menasik, 21.

¹⁸⁷ Azimâbâdî, **a.g.e.**, c. XI, s. 263-264.

İbn Ömer'e (r.a.) sakalını boyamasının sebebi sorulduğunda şöyle cevap vermiştir. Saîd b. Ebî Saîd'den (r.a.) rivâyete göre, Ubeyde b. Cüreyc, İbn Ömer'e şöyle sormuştur: "Sakalımı vers boyasıyla boyuyorsun, sebebi nedir?" İbn Ömer: "Sakalımı sarıya boyamamın sebebi, Resûlullah'ın (s.a.) sakalını sarıya boyamasındandır" dedi.¹⁸⁸

Safvan b. Ya'la (r.a.), babasından şöyle haber veriyor. Peygamber (s.a.) Cirane'de iken bir adam geldi, adamın üzerinde bir cübbe vardı, saç ve sakalını da sarıya boyamıştı ve şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben gördüğün şu şekilde umre için ihrama girdim" ne yapmalıyım dedi. Peygamber'de (s.a.): "Cübbeni çıkar, saç ve sakalındaki boya yıka. Haccında ne yaparsan umrede de aynısını yap" buyurdu.¹⁸⁹

Sakalın boyanması konusunda üzerinde en çok durulan renk siyahtır. Hz. Peygamber saçın boyanması konusunda siyah boyadan uzak durulmasını buyurdıkları gibi sakal konusunda da sakalı siyaha boyayanları da uyarmıştır. Sakallarını siyah renge boyayanlar ile ilgili rivâyetler aşağıda verildiği şekildedir:

Konuyla ilgili İbn Abbas'dan (r.a.) rivâyet edildiğine göre, Allah Resûlü (s.a.) şöyle buyurdu: "*Son zamanlarda (kıyamete yakın zamanlarda) güvercinlerin gerdanı gibi sakallarını siyaha boyayanlar çıkacaktır, onlar Cennet kokusunu alamayacaklardır.*"¹⁹⁰ Nakledilen hadis-i şerif, ağaran saç ve sakalların siyah boya ile boyayanların, değil cennete girmek, cennetin kokusunu bile alamayacaklarına delâlet etmektedir. Oysa cennetin kokusu beş yüzyıllık mesafeden hissedilebilir. Mü'min olarak ölen bir müslümanın, günahkâr da olsa, gecikmeli de olsa cennete gireceği naslarla sabit olan bir gerçektir. Durum böyle olunca, üzerinde durduğumuz bu hadisten maksat, saçın sakalının boyayanlarının asla cennete giremeyecekleri değildir. Belki bundan maska, insanların bundan sakınmaları için bir tehdittir veya saç sakalı siyaha boyamamayı helâl görenlerle ilgilidir. Âlimlerin büyük çoğunluğu saç sakalı boyamanın mekruh olduğu görüşündedir. İmam Nevevî (ö. 676/1277), Gazali (ö. 505/1111), Begavi (ö. 516/1117) ve Şafîilerden daha başka âlimlerin sözleri onun tenzihen mekruh olduğuna delâlet ettiği, ancak doğrusunun onun haram olduğunu belirtir. Hâvî'de bunu söyleyenlerdendir. Hanefilere

¹⁸⁸ Ebû Dâvud, Tereccül, 19; Nesâî, Zinet, 17; İbn Mâce, Libâs, 34. Konu ile ilgili benzer bir rivâyette şöyledir: Zeyd b. Eslem'den (r.a.) rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir: İbn Ömer'i (r.a.) sakallarını sarı renge boyarken gördüm ve dedim ki: "Ey Ebu Abdurrahman sakalını sarı renge mi boyarsın?" O da: Hz. Peygamber'in sakalını bununla boyarken gördüm boyanın rengini severdi. Hatta elbise ve sarığımı bile bu renge boyardı." Buhârî, Libâs, 37; Ebû Dâvud, Tereccül, 19; İbn Mâce, Libâs, 34; Nesâî, Zinet, 17.

¹⁸⁹ Buhârî, Hac, 17; Müslim, Hac, 1; Nesâî, Hac, 44.

¹⁹⁰ Ebû Dâvud, Tereccül, 20; Nesâî, Zinet, 15.

göre, zaruret olmadan ağaran saçları siyaha boyamak tahrimen mekruhtur. Bu hüküm, normal hallerle ilgilidir. Ama savaşta düşmana karşı daha heybetli görünmek gibi maslahatın bulunduğu hallerde boyamak caizdir. Bazı âlimler, siyaha boyamak konusunda erkek kadın farkı mütalaa etmişler ve erkeklerin aksine kadınların saçlarını siyaha boyamalarının caiz olduğunu söylemişlerdir. El-Halîmî (ö. 403/1012) bu görüşü benimseyenlerdendir.¹⁹¹

Suheyb el-Hayr'dan (r.a.) rivâyete göre, Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: *“Ak olan saç ve sakallarınızın rengini değiştirmekte kullandığınız en güzel renk siyahtır. Çünkü kadınlarınızın da hoşuna giden renk budur. Düşmanlarınızın kalbine de korku salar.”*¹⁹² Mealindeki hadis bu ve benzeri zaruret hallerde sakalları siyaha boyanabileceğine delil teşkil etmektedir.

3. Bıyıkları Kısaltma

Bıyıkların kısaltılması mevzuuna geldiğimizde ise Kur'an-ı Kerim'de hiçbir yerde geçmediğini ancak hadis-i şeriflerde kırpılması veya tıraş edilmesinin emredildiğini görmekteyiz. Zira sahabeden bize ulaşan bilgilerde, bıyığını kısaltanların yahut da tıraş edenlerin de mevcut olduğu haberi yer almaktadır. Yukarıda nakledilen tüm rivâyetlerde “sakalların uzatılması, bıyıkların kısaltılması” hadisine yer verilmişti.

Allah Resûlu'nun bıyıklarını nasıl kestiği ile ilgili Tirmizî'de yer alan hadis-i şerifte İbn Abbâs (r.a.) şöyle demiştir: *“Resûlullah (s.a.), bıyıklarını kısaltır veya bıyıklarından alırdı ve Allah'ın dostu İbrahim de bıyıklarını aynen böyle yapardı”* derdi.¹⁹³

Bıyıkların kesilmesi ittifakla sünnettir. Konu ile ilgili mezhep imamaları görüşlerini şu şekilde beyan etmişlerdir: Hanefîlere göre bıyıkların kesilmesinden maksat, bıyıkları kökten kesmektir. Şafî ve Malikîlere göre, bıyıkları dudakların çevresi görününceye kadar kısaltmaktan ibarettir. Hanbelîler göre ise, bıyıkları kesmek ile dipten almak arasında muhayyer olunduğu, ancak dipten almanın nass ile evlâ olduğunu belirtmektedirler.¹⁹⁴

¹⁹¹ Azimâbâdî, a.g.e., c. XI, s. 266-268.

¹⁹² İbn Mâce, Libâs, 33.

¹⁹³ Tirmizî, Edeb, 16.

¹⁹⁴ Zuhayli, a.g.e., c. I, s. 223.

Tüm bunların yanında bilinmesi gerek bir başka ayrıntıda bıyıkların kesim süresi ile alakalıdır. Hz. Peygamber bıyıkların tıraş edilmesi ile ilgili zamanı Enes b. Mâlik (r.a.) tarafından nakledilen rivâyetlerle bizlere bildirmektedir.

Enes b. Mâlik'den (r.a.) bıyıkların kesilmesi ile ilgili gelen rivâyetler şöyledir: *“Allah Resûlu (s.a.), bıyıkları kısaltmayı, tırnak kesmeyi, koltuk ve kasık tıraşında kırk günden fazla uzatmamayı tayin etmiştir.”*¹⁹⁵

Ebû Dâvud'da yer alan benzer rivâyette *“Peygamber (s.a.), bizim kırk günde bir etek tıraşı olmamızı, tırnakları kesmemizi, bıyığı kısaltmamızı ve koltuk altını yolmamızı emretti.”*¹⁹⁶ Ebû Dâvud şerhinde konuyla ilgili günümüz açısından da önemli açıklamalar yer verilmektedir. Nakledilen hadis, kişinin yapması gereken iç temizlikleri tırnak kesmek ve bıyıkları kısaltmak için bir zaman tayin etmektedir. Bu zaman da kırk gündür. Ancak kırk gün bu işler için tayin edilen tek vakit değil, son müddettir. Yani zikredilen şeyler kırk günden daha sonraya bırakılmamalıdır. İç tıraş olmak, tırnak kesmek ve bıyık kısaltmak temizliği temin etmek için gerekli şeylerdir. Peygamber'in (s.a.) tayin ettiği bu müddetin o günün şart ve imkânlarına göre değerlendirmek gerekir. Anılan temizlikler için günümüzde kırk gün hayli uzun bir müddettir. Aslolan, tırnaklar ya da kıllar uzadığı zaman kesmektir. Bu, haftada bir de olabilir. Daha kısa zamanda da olabilir; kişilere göre değişebilir. Kimilerinin tırnak ve kılları daha çabuk uzar; dolayısıyla, daha kısa zamanda kesilmesi gerekir. Kimilerininki de daha geç uzar ve daha uzun bir zamanda kesilmesi gerekir. Ancak hadise muhalefet etmemek için her halükarda kırk günden fazlaya bırakmamak gerekir.¹⁹⁷

Bu sürenin aşılması durumunda ise Peygamber (s.a.): *“Bıyıkları kısaltmayıp uzatanlar bizim yolumuza uyanlardan değildir”*¹⁹⁸ buyurmuş, benzer bir başka rivâyette *“Bıyığını almayan bizden değildir”*¹⁹⁹ buyurarak konunun ciddiyetini ortaya koymuştur.

Sonuç olarak konuyu özetleyecek olursak; yukarıda yer verdiğimiz farklı tariklerden gelen tüm rivâyetler, Hz. Peygamber'in Müslümanların yüzlerine vermeye çalıştığı profili tarif etmektedir.

¹⁹⁵ Müslim, Tahâret, 17; Nesâî, Tahâret, 27; Tirmizî, Edeb, 15.

¹⁹⁶ Ebû Dâvud, Tereccül, 16.

¹⁹⁷ Azimâbâdî, a.g.e., c. XI, s. 254-255.

¹⁹⁸ Müslim, Tahâret, 16; Tirmizî, Edeb, 15; Nesâî, Tahâret, 14.

¹⁹⁹ Buhârî, Libâs, 65; Tirmizî, Edeb, 6.

Müslümanların bu kaideyi yerine getirmeleri hem Resûlullah'ın (s.a.) hem de geçmiş tüm peygamberlerin sünneti arasında yer alması dolayısıyla önemlidir. Sünnet olduğu için sakal bırakan ve bıyıklarını tıraş eden kişiye saygı göstermek ve bu hareketinin övgü ve ecre lâyık bir davranış olduğunu kabullenmek ne kadar gerekli ise, bu konuda farklı düşünen kişilere de hoşgörülü davranmak ve saygılı olmak o kadar gereklidir.

E. VÜCUTTAKİ KILLARIN TEMİZLİĞİ

Vücut bakımı ve temizliği aslında her insanın doğasında var olan bir gereksinimdir. Bu ihtiyacın giderilmesi noktasında, gelenekten geleneğe, toplumdan topluma farklılık arz edebilen düzenleme veya uygulamalarla karşılaşmak mümkündür. Fıtrat dini olan İslâm da insan tabiatının çirkin addettiği hiçbir şeyi hoş karşılamamıştır. Bu bakımdan Hz. Peygamber'in sünnetinde, öğretilerinde vücudun mahrem bölgelerindeki kılların giderilmesine kadar her türlü ayrıntıya rastlamak mümkündür.

Vücut temizliğinde koltuk altı ve kasık bölgelerinin temizliği, bütün peygamberlerin şariatlarında var olagelen bir temizlik çeşitidir. Bu kapsamda Hz. Peygamber fıtrat hadislerinde her iki bölgenin temizlenmesi gerektiğini, bu temizliğin fitrattan kaynaklandığını bildirmiştir. Konuyla ilgili rivâyetler şöyledir: Allah Resûlu: *“On şey fitrattandır: Bıyığın kesilmesi, sakalın uzatılması, misvak kullanmak, burna su çekip temizlemek, ağız su ile çalkalamak, tırnakları kesmek, parmak aralarını yıkamak, koltuk altı kılları kesmek, etek tıraşı olmak ve su ile taharetlenmektir.”*²⁰⁰ Benzer bir diğer rivâyet ise: *“Beş şey fıtratın gereğidir: Sünnet olmak, avret bölgesindeki kılları temizlemek, koltuk altındaki kılları temizlemek, bıyığı kısaltmak ve tırnakları kesmektir.”*²⁰¹ Fıtrat hadislerinde de anlaşıldığı üzere bu bölgelerin temizlenmesi tüm peygamberlerin ortak sünnetleri arasında zikredilmiştir. Zira Peygamberler, Allah'ın insanlarda kodladığı temiz ve doğal fıtratın en mükemmel temsilcileridir.

İslâm dini gelmeden önce Arabistan'da değişik adetlerin olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Konumuzla ilgili olması bakımından yaşanan dönemde adet olup, İslâm dininin gelmesiyle değişen uygulama şöyledir: O dönemde kocası ölen bir kadının kendisini bir yıl boyunca bir yere kapattıkları ve bu süre zarfında temizlenmedikleri hadis kitaplarında belirtilmektedir. Konuyla ilgili gelen rivayet şöyledir: ...Humeyd (demiş ki)

²⁰⁰ Müslim, Tahâret, 16; Tirmizî, Edeb, 14.

²⁰¹ Buhârî, Libâs, 16; Müslim, Tahâret, 16; Ebû Dâvud, Tereccül, 16; Tirmizî, Edeb, 14; Nesâî, Tahâret, 8.

Zeynep'e: Tezeği senenin sonunda atarlardı ne demek? Diye sordum, Zeynep şu cevabı verdi: Kadın, kocası öldüğü zaman küçük bir eve girer; en kötü elbisesini giyer; bir sene geçinceye kadar koku ve hiçbir şey sürünmezdi. Sonra kendisine bir hayvan, eşek veya koyun yahut kuş getirilir de onunla silinirdi. Silindiği şey ekseriye ölüdü. Sonra dışarı çıkar; kendisine bir hayvan tezeği verilerek onu atardı. Ondan sonra dilediği koku vs. avdet ederdi.²⁰²

Bu rivayette her ne kadar bu bölgelerin temizlenmediği açık olarak zikredilmese de yapılan âdetin temel espirisinin bedeni her türlü temizlikten mahrum bırakmak oluşu, koltuk altı ve genital bölgenin temizliğinin de ötelendiği sonucunu çıkarabilir.

Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde bu bölgelerin temizliği hakkında bizlere İbn Mâce'de yer alan Ümmü Seleme (r.a) rivâyeti bilgi vermektir. Nakledilen rivâyette, Allah Resûlü vücudundaki kılları gidermek istediğinde o dönemde yaygın olduğu bilinen ve de kullanılan hamam otu bitkisiyle vücut temizliğini yerine getirdiğini bildirmiştir. Hadisin devamında ise bu bitkiyi Hz. Peygamber avret yerlerine sürdüğünü, diğer temizlenmesi gereken yerlerinin ise hanımları tarafından temizlendiği yer almaktadır.²⁰³ O günün şartlarında temizlik malzemesi olarak kullanılan imkânlar kısıtlı olmasından dolayı vücut temizliği için sadece hamam otu kullanılıyordu. Günümüzde bu tür temizlikler için farklı malzemeler kullanılmaktadır. Burada vurgulanmak istenen asıl mesele, bu tür temizlikler için kullanılan bitki ya da malzeme değil, yerine getirilmesi gereken temizliktir.

Tıbben sağlığa zararlı olmayan kremlerle ya da "hamam otu" denen bitkiyle kıl temizlemekte bir sakınca yoktur.²⁰⁴ Ancak "fitrat" hadisinde geçtiği gibi,²⁰⁵ güç yetirebiliyorsa, güzel olan, koltuk aralarını yolmak, kasıkları ise tıraş etmektir. Hatta sözü

²⁰² Müslim, Talâk, 9. Konuyla ilgili hadisin şerhinde İbn Kuteybe şöyle demiştir: "Ben bu soruyu Hicazlılara sordum ve şu cevabı verdiler: Cahiliye devrinde iddet bekleyen kadın yıkanmaz, su yüzü görmez, tırnak kesmez, bir sene sonra olanca çirkinliği ile meydana çıkar sonra içinde bulunduğu iddet halini bir kuş ile kırar, onunla önünü silerek atardı. Bir daha o hayvan hemen hemen yaşamazdı." Nevevî, , Mühyiddin Yahya b. Şeref, **Sahîhu Müslim b. Şerhi'n-Nevevî**, I-XVIII, 1. Baskı, el-Matbaatü'l-Mısriyyetü, Kahire1929, c. X, s. 114.

²⁰³ İbn Mâce, Edeb, 39. Resûlullah'ın (s.a.) koltuk altlarının temizliğini Abdullah b. Malik b. Buhayne (r.a.) şöyle haber vermektedir: "Peygamber (s.a.) namazda secdeye gidince ellerinin arasını, kotuk altı beyezlikleri görününceye kadar açardı" buyurmuştur. Buhârî, Ezân, 130; Müslim, Salât, 235; Nesâî, İftitah, 52.

²⁰⁴ Bkz. Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, **Neylü'l-evtâr şerh'u-Münteka'l-ahbâr**, I-VIII, el-Matbaatü'l-Osmaniyye, Mısır 1357, c. I, s. 131; Alauddin Abidîn, **el-Hediyyetü'l-alaiyye**, 2. Baskı, Kahraman Yay., İstanbul 1984, s. 255.

²⁰⁵ Konuyla ilgili hadis için bkz. Buhârî, Libâs, 21, 63, 64; Müslim, Tahâret, 49, 50; Ebû Dâvud, Tereccül, 16; Tirmizî, Edeb, 14.

edilen hadiste “demir kullanmak” ifadesi geçtiğinden, kasıklar için sünnet olan, yolmak değil tıraş etmektir.²⁰⁶ Fakat kadınlar için sünnet olan, kasıkların tıraş etmek değil, yolmaktır diyenlerde vardır. Ama hem koltuk altı, hem de kasıklar, tıraş, yolma ve kremlerle temizlenebilir.²⁰⁷ Kısacası konuyla alakalı sözbirliği edilen nokta, koltukları ve kasıklarda biten fazlalık kılların temizlenmesidir. Çünkü Peygamber (s.a.), yukarıda işaret edilen hadislerinden bunun fitrattan, yani Allah’ın görmek istediği yaratılış biçiminde saymıştır.

Hz. Peygamber yaratılış gereği yapılması gerekenler arasında saydığı her iki konuda insanın yapması gereken temizliklerin başında gelir. Bundan dolayı olacak ki bu bakım için en uzun süreyi kırk gün olarak belirlemiştir.²⁰⁸ Bu da bize temizlik yapılması gereken yerlerin ne sıklıkla yapılması gerektiğini bildirmektedir. Burada sözü edilen kırk gün, bu temizliğin son anıdır. Belirlenen zaman dilimi içerisinde önce on ya da on beş günlük iken temizlenmesi hem rahat olma açısından hem de sağlık açısından yerine getirilmesi daha güzeldir.²⁰⁹

Resûlullah (s.a.) vücudun belli yerlerindeki kılların kesilip temizlenmesine dikkat çekmiş ve bu yerlerin pis olduğunu bildirmiştir. Peygamber’in (s.a.): “*Sizden biriniz uyandığı zaman, elini yıkasın, çünkü ellerinin nerede gecelediği bilinmez*”²¹⁰ açıklaması konumuzla doğrudan ilgilidir. Ter ve salgının yoğun olduğu bu bölgeler, mikropların ortaya çıkması için müsait yerlerdir. Bu yüzden Allah Resûlu uykudan kalktığı vakit öncelikle ellerin yıkanmasını emretmiştir.

Konuyla ilgili hadislerden yola çıkarak mezhep imamları şu şekilde hükümler vermiştir:

Hanefî mezhebine göre, koltuk altlarındaki tüyleri tıraş etmek de bir sakınca olmadığı, kasık tüylerini erkek tıraş ederek veya hamam otuyla gidermesini, kadının ise yolarak gidermesini sünnet demişlerdir. Koltuk altı tüylerini yolmayı kırk gecedan fazla geciktirmenin tahrimen mekruh olduğunu söylediler.

²⁰⁶ el-Ferğani, Hamid Mirza, **el-Ferhu’r-Rahmanî**, I-IV, Dâru İhyâi’l-kütübi’l-‘Arabiyye, Kahire 1396, c. II, s. 205.

²⁰⁷ İbn-i Abidîn, **a.g.e.**, c. VI, s. 406-407.

²⁰⁸ Buhârî, Libâs, 63; Müslim, Tahâret, 16; Nesâî, Edeb, 15; İbn Mâce, Tahâret, 8.

²⁰⁹ Nevevî, Mühyiddin Yahya b. Şeref, **el-Minhâc**, I-XVIII, Daru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut 1392, c. III, s. 149.

²¹⁰ Müslim, Tahâret, 87.

Şafî mezhebine göre, erkek kasık tüylerini tıraş etmeli, kadın ise yolmalıdır. Kocasının emretmesi halinde kadının, kasık tüylerini gidermesi zorunludur.

Maliki mezhebine göre, koltuk altlarındaki tüyleri yolmak sünnettir. Bu tüyleri yolmak, tıraş etmekten ve hamam otuyla gidermekten daha faziletli olur. Yolmaya sağ koltuk altından başlanılır. Yolduktan sonra elleri yıkamak sünnettir. Kasık tüylerini tıraş etmek veya hamam otuyla gidermek kadınlara ve erkeklere sünnettir. Bu tüylerin yolunması, hem erkeklere hem de kadınlara mekruhtur.

Hanbelî mezhebine göre ise, kasık tüylerini tıraş etmek, kesmek veya hamam otuyla gidermek sünnettir. Koltuk altlarındaki tüyleri yolmak zor gelirse tıraş etmek sünnettir. Kasık tıraşının kırk günde n fazla geciktirilmesi mekruhtur.²¹¹

İmam Nevevî (ö. 676/1277), Ebu'l-Abbas İbnü's-Süreyc'den hadiste geçen “âne” kelimesinin anüs etrafında biten tüyler olduğu görüşünü naklettikten sonra, “Tüm bu söylenenlerin toplamından, hem ön tarafta biten hem de arka tarafta biten tüylerin alınması müstehaptır.”²¹² Diyerek, anüs etrafında çıkan tüylerin alınmasının da hadiste zikredilen fitrata uygun olduğunu zikretmiştir.

Görüldüğü gibi İslam dini bir fitrat dini olmasına uygun olarak insanlarda eza ve hastalıklara sebep olabilecek tüylerin alınmasını emretmiştir. Bu tüylerin giderilmesini belirli bir aletle sınırlamamış, amacı ney gerçekleştiriyorsa onunla tüylerin alınmasını müstehab kabul etmiştir.

İslâm tüylerin alınma süresini de belirlemiş ve kırk günden fazla beklenmesini hoş görmemiştir. Çünkü bu süre tüylerin normal olandan daha fazla uzamasına sebep olacak, bunun neticesinde tüyleri alma hikmetinin bir işlevi kalmayacaktır. İslâm'ın bu ilkeleri onun evrenselliğine delalet etmesinin yanında insanların Dünya ve Ahiretteki mutluluğunun yegâne sebebi olduğuna da delalet etmektedir.

²¹¹ el-Cezerî, **a.g.e.**, c. II, s. 45-46.

²¹² Nevevî, **a.g.e.**, c. III, s. 148.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YASAKLANAN KİŞİSEL BAKIM TÜRLERİ

Fıtrat, insanoğlunun doğuştan sahip olduğu bütün özellikleri ifade eden bir terimdir.¹ İslâm dini, ifrat ve tefritten uzak, kolaylığın ve uygulanabilirliğin esas olduğu, selim akla ters bir hükmün bulunmadığı, insanın hem dünyevî hem de uhrevî bütün sorularına cevap verebilen aynı zamanda bütün hükümleriyle insan yaratılışına uygun olan bir dindir. Fıtrat, sadece insanlarla alakalı olan bir şey değil, Allah'ın yaratmış olduğu bütün varlıkları kendine has bir mahiyet ve tabiatta yaratması demektir. Bununla birlikte burada sadece insan fıtratı ele alınacaktır.

İnsanoğlunun el, ayak, kulak, burun, göz vb. sahip olduğu diğer tüm organlarıyla en mükemmel bir şekilde yaratıldığını yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de farklı yerlerde şöyle zikretmiştir. *“Size sûret verip sûretlerinizi de güzel kılmış.”*² *“Biz insanın en mükemmel sûrette yarattık.”*³ *“Ey insan, nedir seni o kerim Rabbin hakkında aldatan? O değil mi seni yaratan, bütün vücut sistemini düzenleyen, sana dengeli bir hilkat veren ve seni dilediği bir sûrette terkip eden?”*⁴ Ayetlerinin her biri Allah'ın (c.c.) insanoğlunun üzerindeki o eşsiz nimetini hatırlatmaktadır.

En mükemmel şekilde yaratılan insan yaratılışında hoşuna gitmeyecek bir takım eksiklikler bulmuş olacak ki Allah'ın yarattığı şekil üzerinde bir takım değişiklikler yapma hissine kapılmaktadır. Bu hususların meydana geleceğini Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de insanın ezeli ve ebedi düşmanı olan Şeytan'ın bir desisesi olarak haber vermiştir: *“Onları mutlaka saptıracağım, muhakkak onları boş kuruntulara boğacağım, kesinlikle onlara emredeceğim de hayvanların kulaklarını yaracaklar, şüphesiz onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler. Kim Allah'ı bırakıp da şeytani dost edinirse elbette*

¹ Hökelekli, Hayati, “Fıtrat”, T.D.V. İslâm Ansiklopedisi, I-XLIV, İstanbul 1996, c. XIII, ss. 47.

² Mü'min, 40/64.

³ Tin, 95/4.

⁴ İnfitar, 82/6-8.

apaçık bir ziyana düşmüştür.”⁵ Mealindeki ayeti kerime tüm bu değişikliklerin şeytanın bir oyunu ve tuzağı olduğunu bize bildirmiş, yapanların şeytanın dostu olduğunu, bununla birlikte bir de apaçık ziyanda olduklarını bildirilmiştir.

Cenab-ı Hakkın Kur’an da yer alan uyarıları dikkate alınmamış olacak ki insanoğlu şeytanın oyunlarına ve tuzaklarına düşerek bir takım yasak işler işlemekten kendilerini alamamışlardır. Hiçbir sebep veya zaruret yokken insan bedeni üzerinde yapılan değişiklikleri şiddetle yasaklayan Allah Resûlu, güzelleşmek maksadıyla dişini inceltip seyrekleştirene, saçta saç ilave edene, yüzden kıl alana, kaşlarını inceltene ve beyaz kılları yolana lanet etmiştir. Allah’ın yarattıklarını değiştirdikleri için ilahi rahmetten uzak kalmış olacaklarını bildirmiş ve bir takım ikazlarda bulunmuştur. Bu bölümde üzerinde durulacak konular şu şekildedir:

A. DIŞLERİN VAR OLAN ŞEKLİNİ DEĞİŞTİRME

Tedavi maksadı olmaksızın sırf güzel görünmek için yaratılış gereği var olan dişleri inceltmek suretiyle yeni şekiller vermek, dinin yasakladığı davranışlar arasında zikredilmektedir.

Hz. Peygamber bu konuyla ilgili olarak, “Dişlerini törpülemek onların şeklini değiştiren kimseye ve bunu işi yapana,”⁶ “seyrek dişli güzel görünmek için ön dişlerinin aralarını törpüleyen sırtkanlara”⁷ ve “dişlerini dikkat çekmek için inceletenlere lânet ettiği”⁸ rivâyetlerde yer almaktadır. Çünkü dişlere yapılacak en küçük bir müdahale bile onların fitratını kaybetmesine neden olacaktır. Dişlere yapılacak bir müdahale aynı

⁵ Nisâ, 4/118-119. İbn Âşûr bu münasebetle kadınların ve erkeklerin vücutlarında yaptıkları bazı değiştirme, güzelleştirme ve düzeltmeleri değerlendirerek şu sonuca varmıştır: Sünnet olmak, belli yerlerdeki kılları almak ve gidermek, tıraş olmak, tırnak kesmek, küpe takmak için kulağı delmek gibi İslâm’ın izin verdiği, hatta teşvik ettiği güzelleştirme ve düzeltmeler “yaratılış düzenini değiştirme” manâsı taşımaz. Bunlar temizlik, kolaylık ve güzellik sağlayan, tabii ve fitrî güzelliğin ortaya çıkmasını temin eden işlemlerdir. Kaş aldırma, saç taktırma, dişleri düzeltme konusunda rivâyet edilen ve “sertlik ve ağır ceza tehdidi taşıyan” hadisler yalnızca bu küçük şeylere yönelik olmamalıdır. Bu tür uygulamalar ya o zaman iffetsiz kadınların veya müşriklerin özellikleri idi ya da şeytanın tesiri bulunan, şeytanî maksatlarla sergilenen davranışlardı. Günümüzde tıbbın mümkün hale getirdiği estetik ameliyatlara yapılan değiştirmeleri de ikiye ayırmak gerekecektir: **a)** Normal olana göre biçimsiz, yersiz, aşırı hacimde, maddî veya psikolojik olarak rahatsızlık verici oluşumların düzeltilmesi. Bunlar tedavi sayılır ve câizdir. **b)** Normal olanı ya daha ziyade güzelleştirmek veya değişiklik arzusuyla değiştirmek. Yaratılış düzenini değiştirmeyi hedefleyen bu tür uygulamalar dinen tasvip edilmez. Karaman-Çağrı, **a.g.e.**, c. II, s.149.

⁶ Buhârî, Libâs, 83; Müslim, Libâs, 33; Nesâî, Zinet, 24.

⁷ Buhârî, Libâs 82.

⁸ Buhârî, Libâs 87; Müslim, Libâs 33; Ebû Dâvud, Tereccül 15; Nesâî, Zinet 72.

zamanda hem insanları kandırma hem de süslenmede aşırıya gitme de söz konusudur.⁹ Benzer bir başka hadis-i şerifte Allah Resûlu on şeyi yasakladığını bunları sayarken de ilk olarak dişleri inceltmeyi¹⁰ zikretmiştir.

Müslim’de yer alan bir hadiste Abdullah b. Mes’ud (r.a.) ile Benî Esed kabilesinden Ümmü Ya’kûb adında bir kadın arasında geçen konuşma, konunun daha iyi şekilde anlaşılması açısından önemli bir rivâyettir. İkili arasında geçen konuşma şu şekildedir:

Abdullah b. Mes’ud şöyle demiştir: Allah dövme yapan ve yaptıran, kadınlardan yüz yolan ve yolduranlara, güzellik için diş törpüleyenlere, Allah’ın yarattığı şekli değiştirenlere lânet etmiştir. Bu söz Benî Esed kabilesinden Ümmü Ya’kûb denilen bir kadının kulağına varmış. Ümmü Ya’kûb Kur’an ile içli-dışlı olan birisiydi. Hemen Abdullah’a gelerek:

- Ne o senden kulağıma gelen söz! Sen dövme yapanlara ve yaptıranlara, yüzden kıl yolduranlara, güzellik için diş törpüleyenlere Allah’ın yarattığı şekli değiştirenlere lânet okumuşsun, dedi. Abdullah da:
 - Resûlullah’ın (s.a.) lânet ettiklerine ben neden lânet etmeyecekmişim. Hem bu Allah’ın kitabında vardır, cevabını verdi. Kadın:
 - Yemin olsun ben mushaf’ın iki kapağı arasındakileri okudum ama bunu bulamadım, dedi. Abdullah:
 - Gerçekten onu okudunsa mutlaka bulmuşundur. Allah (c.c.) “Size Resûl ne getirdiyse onu alın! Sizi neden nehyetti ise hemen vazgeçin”¹¹ buyurmuştur dedi. Bunun üzerine kadın:
 - Gerçekten ben şimdi senin hanımının üzerinde bundan bir şey görüyorum, dedi. Abdullah:
 - Git de bak, dedi. Arkasından kadın Abdullah’ın hanımının yanına girdi. Fakat bir şey göremedi ve Abdullah’ın yanına gelerek:
 - Bir şey görmedim, dedi. Abdullah:
 - Bana bak, bu olsaydı biz onunla bir arada olamazdık, mukabelesinde bulundu.¹²

⁹ el-Kardâvî, a.g.e., s. 68.

¹⁰ Nesâî, Zinet, 20.

¹¹ Haşr, 59/7.

¹² Müslim, Libâs, 33. Müslim şerhinde hadisle ilgili olarak şöyle açıklama yapılmaktadır: Ön dişleri

Yukarıda zikredilen hadisten de anlaşılacağı üzere Kur'an-ı Kerim'de dişleri inceltme vb. gibi tabirler yer almaması onların yapılmasına neden teşkil etmemektedir. Her ne kadar açık bir şekilde belirtilmese de farklı şekilde insan fitratını bozacak her hangi bir değişikliğin Allah ve Resûlu tarafından yasaklandığı ayetler ve hadislerle sabittir.

Sonuç olarak nakledilen hadislerde dişlerini törpüleyen yanında yasağı çiğneyen bir diğer kişi de dişleri törpüleme işini yapan kişidir. Bu kişi günah olan bir eyleme aracı olduğundan dolayı günahkâr pozisyonuna düşmüştür. Dişerli törpülemenin günah olma sebebi ise, dişleri seyrekleştirme işinin bir tedaviden çok estetik görünüm kazanma arzusu sebebiyle yaratıldığı şekil ve suretin değiştirilmesine bağlıdır.

B. KAŞ VE TÜYLERİ YOLMA

İslâm'ın yasakladığı bir diğer kişisel bakım türü de kaş ve yüzde bulunan tüylerin yolunmasıdır. Cenab-ı Hakkın insan üzerinde yarattığı her organ, olduğu hal üzere güzeldir. Çünkü yaratan yarattığını eksiksiz ve çirkin yaratmaz, kusursuz ve en mükemmel şekilde yaratır. İnsanın, sahip olduğu organları üzerinde değişiklik yapma hakkına sahip olmadığı, bu bölümü ele alırken zikrettiğimiz ayeti kerimelerde belirtilmişti. Yapılacak olan değişikliklerin şeytanın bir oyunu ve tuzağı olduğunun da altını çizilmişti. Durum böyle olunca yaratılanın mevcut durumu muhafaza etmesi gerekmektedir. Bir önceki konuda da geçtiği üzere bir rahatsızlık söz konusu olduğu zaman bu zarurete girdiği için yasaklama bunun kapsamı dışında yer alır.

Yüce Allah insan üzerinde yaratmış olduğu her şeyi kusursuz ve mükemmel bir şekilde yarattığı gibi yüzü de en güzel şekilde yaratmıştır. Gerek bu anlayışın esas

törpüleyerek aralık açmak ve güzelleştirmek genç ve güzel görünmek maksadıyla yaşlı kadınlar yaparlar. Bu maksatla dişlerini törpüleyen ile törpüleyen müşterek haram işlemiş olursa da, diş tedavi yahut bir kusurunu giderme maksadıyla yapılırsa günah yoktur. Ümmü Ya'kûb'un ismi malûm değildir. Bu kadının hilkat değiştirenlere Kur'an-ı Kerim'de lanet edildiğini görmedim demesi doğrudan doğruya bunlara lanet bulunmadığındandır. Fakat Allah Teâlâ Hazretleri Resûlunun her getirdiği şeyi almak, her yasak ettiğini bırakmak lâzım geldiğini buyurmuştur. Dişleri inceltmek vb. gibi hilkati değiştiren şeyleri Peygamber (s.a.) yasak etmiş; yapanlara ve yaptırana lanet okumuştur. Onun emirlerine, nehiyelerine uymak Allah'ın emri olduğuna göre, onun lanetleri de Allah nazarında mel'um olur. İşte Abdullah b. Mes'ud bundan dolayı kadına âyetle cevap vermiştir. Bir de Allah'ın yarattığı şekli değiştirenler zâlimdirler. Zâlimlere ise Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de açıkça lanet okumuştur. Kadın Hz. Abdullah'dan müskit cevap alınca, bu sefer onun hanımının yani Zeynep binti Abdullah'ın da bu işleri yaptığını zannederek; Senin hanımın da halen bu işleri yapıyor, demişse de Hz. Abdullah hanımının öyle bir şey yapmadığından emin olduğu için kadına: Git bak! Demiş, neticede kadının zannettiği şeylerden hiçbirinin yapılmadığı ortaya çıkmıştır. Hz. Abdullah: "Bu olsaydı biz onunla bir arada olmazdık" sözünün manası: Böyle bir şey olsa, bir an kapısında tutmayıp boşayacağını anlatmaktır. Nevevî, Mühyiddin Yahya b. Şeref, **Sahîhu Müslim b. Şerhi'n-Nevevî**, I-XVIII, 1. Baskı, el-Matbaatü'l-Mısriyyetü, Kahire1929, c. XIV, s. 104.

alınması, gerekse Hz. Peygamber'den rivâyet edilen hadisler sebebiyle, yüzdeki kılları yolmanın, kaşları inceltmenin ve almanın şer'î hükmü İslâm âlimlerini bir hayli meşgul eden bir konu olmuştur.

Burada üzerinde durulacak konu dinin yasakladığı bir husus olup, güzel görünme ve karşıdaki kişiyi aldatma düşüncesine bağlı olarak yapılan müdahalelerdir. Çünkü bunlarda insanın Allah'ın yarattığı sureti beğenmeyip, onlara kendi zevk ve isteğine göre belli bir şekil verme ile özellikle evlenme durumlarında olduğu gibi kişinin, asli suretini adayından gizlemesi söz konusudur. Kaş ve yüzde bulunan tüyleri yolmak da İslâm'da caiz olmayan uygulamalardan bir tanesidir.

Hz. Peygamber konuyla ilgili olarak “Allah'ın yarattığı şekli bozarak yüz ve kaşlardan kıl alarak değişiklik yapanları”¹³, “kaşların kıllarını almayı ve aldirmayı”¹⁴, “güzel görünmek için kaşlarını alanı”¹⁵, “kaşları yolup inceltmek dikkat çekmeye çalışanları”¹⁶, “kaşları inceltmek dikkat çekecek hale getirmeyi”¹⁷, “kaşlarını inceltmek için kıllarını alanı”¹⁸ ve “yüzlerindeki kılları koparan kadınları lânetlemiştir.”¹⁹ Başka bir hadis-i şerifte ise kaş almak Allah Resûlu'nun yasakladığı on davranış arasında zikretmiştir.²⁰

Yukarıda zikredilen hadislerden yola çıkarak ulema kaşları almanın, inceltmenin ve yukarıya kaldırmanın vs. caiz olmadığını söylemiştir.²¹ Ancak İslâm âlimleri kadınlarda çıkan bıyık, sakal gibi tüylerin onların aslî fitratından olmadığını söylemişler ve bunların alınması konusunda görüş birliği ederek caiz olduğuna kanaat getirmişlerdir. Burada kadın için güzel görünmesi gereken kimsenin kocası olduğunu ve ancak ona karşı süslenip güzel görünmeye çalışmasının meşru ve müstehab olduğunu ifade ederler.²² Fakat kaş, kirpik ve yüzün etrafından kıl yolmanın haram olduğunu belirtmişlerdir. Zahirilerden İbn Hazm (ö. 456/1064), kadının sakal, bıyık tıraşının haram olduğunu, hilkatinden herhangi bir şeyi eksiltmesinin veya ona bir şey eklemesinin caiz olmadığını söylemiştir. Konuyla ilgili

¹³ Buhârî, Libâs, 87; Müslim, Libâs, 33; Nesâî, Zinet, 26.

¹⁴ Buhârî, Libâs, 83; Müslim, Libâs, 33; Nesâî, Zinet, 24.

¹⁵ Buhârî, Libâs, 83; Müslim, Libâs, 33; Nesâî, Zinet, 24.

¹⁶ Buhârî, Libâs, 87; Müslim, Libâs, 33; Nesâî, Zinet, 26.

¹⁷ Buhârî, Libâs, 87; Müslim, Libâs, 33; Nesâî, Zinet, 27.

¹⁸ Müslim, Libâs, 33; Dâvud, Tereccül, 15; Nesâî, Zinet, 72.

¹⁹ Buhârî, Tefsir-ul Kur'an, 85; Müslim, Libâs, 33; Timizî, Edeb, 33.

²⁰ Nesâî, Zinet, 20; Ebû Dâvud, Edeb, 16.

²¹ el-Kardâvî, **a.g.e.**, s. 86.

²² İbn Abidin, **a.g.e.**, c. VI, s. 373.

olarak Nevevî (ö. 676/1277), sakalı, bıyığı, alt dudak altı tüyleri biten kadınların bu tüyleri yolmasının lânetten müstesna olduğunu, hatta bunların yolunmasının müstehab olduğunu söylemiştir.²³

C. BEYAZ KILLARIN YOLUNMASI

Hadislerde yasaklandığı bildirilen bir diğer kişisel bakım türü de beyaz kılların yolunmasıdır. Saç, sakal ve bıyıklarda yer alan beyaz kılları koparmayı Hz. Peygamber'in hem fiili hem de sözlü sünneti ile yasaklamıştır. Bu yasağı açıklayan ve bu yasaktan kaçınılmasının sağlayacağı güzellikleri de Resûl-i Ekrem efendimiz hadislerinde haber vermektedir.

Baş, sakal ve bıyıkta beliren beyaz kıllar yaşlılığın başlıca belirtilerinden biridir. Bazen soya çekim doğrultusunda kıllar erken ağarmaya başlar. Saç, Allah'ın insanların geneline lütfettiği güzel nimetlerden biridir. Gerek estetik, gerek başın güneşten korunması için lüzumlu bir vücut örtüsüdür denilebilir. Düzenli bir saç ve sakal insana vakar ve ihtişam verir. Saçların beyazlaşması diğer bir tabirle saçlara ak düşmesinin birçok yararı vardır. Fakat biz burada faydalarına yer vermeden beyaz kılların yolunması hususu üzerinde durmaya çalışacağız.²⁴

Peygamber Efendimiz: *“Ak saçlarınızı yolmayın. Saç ve sakalını Müslüman olarak ağartan için o saç ve sakal kıyamet gününde nur olacaktır”*²⁵ buyurmuştur. Saç, sakal ve bıyıktaki beyaz kılların yolunmaması sonucunda Peygamber (s.a.), Allah Teâlâ'nın ağarmış her bir kıl için bir hasene yazacağını ve bir hatayı sileceğini ifade etmiş²⁶ ve bu yüzden Allah Resûlu beyaz kılların yolunmasını yasaklamıştır.²⁷

Düşmana karşı heybetli görünmek niyeti olmaksızın, saç ve sakalın beyaz kıllarını koparmak mekruhtur.²⁸ İslâm hukukçuları konuyla alâkalı delilleri değerlendirerek saçlardaki beyaz kılları yolmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir.

²³ Nevevî, **a.g.e.**, c. XIV, s. 353.

²⁴ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 177.

²⁵ Ebû Dâvud, Tereccül, 17.

²⁶ Ebû Dâvud, Tereccül, 16.

²⁷ Ebû Dâvud, Tereccül, 18; Tirmizî, Edeb, 56; Nesâî, Zinet, 13.

²⁸ el-Berânî, **a.g.e.**, c. XII, s. 136.

D. SAÇA SAÇ İLAVE ETME

Fıtrata müdahale kapsamı içerisinde yer alan ve Peygamber'in (s.a.) lânetlediği fiiller arasında zikredilen bir diğer yasak çeşidi de saçta saç ekletmek veya eklemektir. Hadis kaynaklarında yer alan tüm hadislerde Allah Resûlu'nun her ne sebeple olursa olsun dökülen saçların yerine saç ekletmeye izin vermediği yer almaktadır. Bunun sebebi ise yukarıda da belirttiğimiz üzere fıtrata müdahale içerisine girmektedir. Konu hakkında Hz. Peygamber'in belirlemiş olduğu çizgi şöyledir:

Hz. Âişe²⁹ ve Hz. Esmâ'nın ortaklaşa naklettikleri rivâyet konunun anlaşılması açısından son derece önemlidir. Konu hakkındaki hadis şöyledir: Resûl-i Ekrem efendimizin yanına bir kadın gelerek: "Ya Resûlullah! Benim yeni gelin bir kızcağzım var. Çiçek hastalığına tutuldu da saçları döküldü. Bu saçları ekleyeyim mi?" diye sordu. Bunun üzerine "Ekleyene de ekletene de Allah lânet etsin"³⁰ buyurmuştur. Nakledilen hadiste de açıkça görüldüğü üzere, Peygamber Efendimiz (s.a.) ne sebeple olursa olsun saçların tekrardan yerine eklenmesini yasaklamıştır. Konuyla ilgili el-Mavsîlî (ö. 693/1284) "el-İhtiyar" adlı eserinde saçta insan saçı takmak bu kişinin kendi saçı da olsa, başkasının saçı da olsa haramdır demiştir.³¹

Resûlullah (s.a.) kadının başına bir şey eklemesini yasakladığını³² Câbir b. Abdullah aracılığı ile bizlere bildirmiştir. Konuyla ilgili yasak Hz. Âişe,³³ Hz. Esmâ³⁴ ve İbn Ömer'in (r.a.) ortaklaşa naklettikleri hadiste Hz. Peygamber, "*Saç nakli yapıp peruk*

²⁹ Buhârî, Nikâh, 95; Libâs, 83; Müslim, Libâs, 33. Nakledilen hadis hakkında Kadî İyâz (ö. 544/1149) "Bu meselede ulemâ ihtilaf etmişlerdir. İmam Mâlik (ö. 179/795) ile Taberî (ö. 310/923) ve ulemâdan birçokları yahut ekserisi saç eklemenin her ne ile olursa olsun memnu olduğunu söylemişlerdir. Bunların delili Müslim'in yukarıda zikredilen hadisten hemen sonra rivâyet edilen Câbir hadisidir. Mezkûr hadiste: Peygamber (s.a.) kadının saçına bir şey eklemesini men etti, denilmektedir." Leys b. Sa'd (ö. 175/791) ise: "Bu nehiy saçta saç eklemeye mahsustur; saçta yün, bez parçası vs. eklemekte beis yoktur." Demiştir. Kadî İyâz (ö.544/1149) dahi bu manada sözler söylemiştir. Şâfiîler'den bazıları kocasının izni ile kadının saçına temiz olmak şartıyla hayvan saçı ekleyebileceğini söylemiştir. Bu hadisler onların aleyhine delildir. Saçta saç eklemenin haram kılınması, ya kötü kadınlara benzettiği için yahut da Allah'ın yarattığı şekli değiştirdiğindedir. Ebû Ubeyd (ö. 224/838) fukahânın saç olmamak şartıyla saçta her şeyin eklenebileceğine ruhsat verdiklerini nakletmiştir. Nevevî, **a.g.e.** c. XIV, s. 103.

³⁰ Müslim, Libâs, 33; Ebû Dâvud, Tereccül, 5; Timizî, Edeb, 32. Benzer bir hadiste rivâyet "kızamık hastalığı" olarak nakledilmiştir. Buhârî, Libâs, 85.

³¹ el-Mavsîlî, **a.g.e.**, c. IV, s. 147. Bu konuda Molla Hüsrev (ö. 885/1480) şöyle söylemektedir: "İnsan kılınının satılması câiz değildir. Çünkü insan şerefli ve üstün bir yaratıktır." Dolayısıyla insanın bir parçasını önemsiz, hakir görmek caiz değildir. İnsanın kılınının satılması câiz olmadığı gibi, onu her hangi bir yerde kullanmakta câiz değildir. Pehlivan, Rauf, **Kaynaklarıyla Büyük Kadın İlmihali**, 1. Baskı, Vefa Yay., İstanbul 1995, s.320.

³² Müslim, Libâs, 33.

³³ Bkz. Buhârî, Libâs, 83; Müslim, Libâs, 33; Nesâî, Zinet, 23.

³⁴ Bkz. Ebû Dâvud, Tereccül, 33; Timizî, Edeb, 33; Nesâî, Zinet, 22.

kullanana ve kullandırana”³⁵ lanet etmiştir. İbn Abbas’dan (r.a.) benzer bir rivâyette de “*Saç ekleyen ve ekleten kadınlara lânet ettiğini*”³⁶ buyurmuştur. Hadis-i şeriflerden de anlaşılacağı üzere saç nakli her halükarda insanın tabii ve fitrat-ı asliyyesine müdahale ederek onu değiştirme halidir. Bunun sonucunda da başkalarına karşı farklı görünerek onları yanıltma ve aldatma da söz konusudur. Hamdi Döndüren’e göre; Kadının her ne sebeple olursa olsun insan saçından yapılmış bir peruğu takmasının caiz olmadığı söylemiştir. Ancak kadının naylon, bitki ya da hayvan tüy ve kılından yapılmış bir şeyi saçlarına eklemesi yahut bunlardan yapılmış bir peruk takması câiz olur³⁷ demiştir.

Muaviye b. Ebî Süfyan yasaklanmış olan uygulamanın Müslüman kadınlar tarafından yapılmasına tepki göstererek Hz. Peygamber’den konuyla ilgili öğrendiklerini minber üzerine çıkararak etrafında toplanan insanlarla paylaşmış ve onlara konuyla ilgili uyarıda bulunmuştur. Olaya şahid olan Said el Makburî (r.a.) o anı şöyle anlatmaktadır: Muaviye b. Ebî Süfyan’ı minber üzerinde elinde bir peruk olduğu halde gördüm şöyle diyordu: “*Ne oluyor bu Müslüman kadınlara ki başlarına bu peruklardan koyuyorlar. Hal bu ki ben Peygamber’i (s.a.) şöyle buyururken işittim: “Her hangi bir kadın başına kendisinin olmayan bir saçı ilave ederse batıl ve boş bir iş yapmış olur.”*”³⁸

Yukarıda zikredilen hadislerden de anlaşılacağı üzere saça saç ekleme konusu o dönem yaygın olan bir uygulamaydı. Muaviye b. Ebî Süfyan yaşadığı dönem içerisinde bunu Yahudiler haricinde kimselerde görmediğini³⁹ haber vermiş, bu da bize Müslümanların yaşadıkları dönemde Yahudilerden ne derece etkilendiklerini haber vermektedir. Yine konuyla ilgili olarak Humeyd b. Abdurrahman (r.a.), Muaviye’yi, Medine’de halka hitaben şöyle derken işittiğini bize nakletmiştir: “*Ey Medîneliler! Sizin âlimleriniz nerede? Resûlullah (s.a.), peruk kullanmayı yasaklıyor ve şöyle buyuruyordu: İsrail oğullarının kadınları bu peruk işine başladıklarından dolayı helak olmuşlardır.*”⁴⁰

³⁵ Nesâî, Zinet, 23.

³⁶ Ebû Dâvud, Tereccül, 5.

³⁷ Döndüren, Hamdi, **Kur’an ve Sünnete Göre Güncel Fıkhî Meseleler**, 1. Baskı, Işık Yay., İstanbul 2011, s. 102-103.

³⁸ Nesâî, Zinet, 21; Ebû Dâvud, Tereccül, 5; Tirmizi, Edeb, 32.

³⁹ Yukarıda zikredilen hadisin tam metni şu şekildedir: Said b. Müseyyeb (r.a.), şöyle demiştir: Muaviye Medine’ye geldiğinde bir hutbe verdi ve bir tutam saç alıp, bunu Yahudilerden başka birinin kullandığını görmedim. Resûlullah’a (s.a.) bunun kullanıldığı haberi ulaşınca: “Bunu kullanmanın günah olduğunu söylemiş ve zûr adını vermiştir. Zûr, kadının başına saç ve çaput ilave etmesidir.” Buhârî, Libâs, 83; Nesâî, Zinet 67; Ebû Dâvud, Tereccül, 5.

⁴⁰ Buhârî, Libâs, 85; Müslim, Libâs, 33; Ebû Dâvud, Tereccül, z 5; Tirmizî, Libâs, 32.

Konuyla ilgili şerh kitaplarına bakıldığında saça saç eklemek ile ilgili olarak İslâm âlimlerin şu görüşlerde olduğu görülmektedir:

Birinci görüşe göre, bir kadının saçına başka bir kadının saçından kesilen parçayı eklemesi veya başka bir kadının saçından yapılan peruğu takması ittifakla caiz görülmemiştir. Bu konuda ulema her hangi bir ihtilafta bulunmamıştır. İkinci görüşe göre ise, saça insan saçı değil de hayvan yünü veya kılı eklendiğinde ya da bunlardan yapılan peruk takıldığında bunun caiz olduğudur. Ama Askalanî (ö. 852/1149), Kastalanî (ö. 923/1517) ve Nevevî'ye (ö. 676/1277) göre bu da caiz değildir. Kadî İyaz (ö. 544/1149), İmam Mâlik (ö. 179/795) ve Taberanî'nin (ö. 360/970) ne ile olursa olsun saç eklemenin caiz olmadığı görüşünde olduklarını söyler. Bazı Şafîî âlimleri, kocasının izni olması şartı ile insan saçından başka bir kıldan yapılmış olan peruk takmanın veya saça bunları ekletmenin caiz olduğunu söylerler. Ahmed b. Hanbel'e (ö. 241/855) göre kıl ile yapılan eklemeler caiz değil, bez veya başka maddelerden yapılanı caizdir. Hanefiler'e göre de, saça insan saçı eklemek caiz değildir. Başka bir madde ile yapılan ekleme ve perukta ise bir mahzur yoktur. Hadislerde sadece saç takan ve taktıran kadınlar söz konusu edilmiş erkeklere temas edilmemiştir. Kanaatimizce erkekler için de hüküm aynıdır. Ancak bu hareket daha çok kadınların âdeti olduğu için Peygamber (s.a.), kadınları söz konusu etmiştir.⁴¹

Günümüze bakıldığında ise saçları dökülen kimsenin, bu görüntü bozukluğunu gidermesi mümkündür. Dökülen saçlarının yerine kişinin kendi bedeninden veya başkasından alınan saçların nakledilmesi işlemi bir çeşit organ ve doku nakli niteliğindedir. Ekilen saç, kişinin kendi saçı gibi olur. İhtiyaç duyan kimsenin böyle bir yöntemden yararlanması caiz olur.

⁴¹ Azimabâdî , a.g.e., c. XI, s. 288-289. Saçında başkasının saçı ilâve edilmiş bulunan bir kadının namazının caiz olup olmayacağı da ihtilaflı bir konudur. Ayrıntı için bkz. el-Berânî, a.g.e., c. XII, s. 134.

SONUÇ

Yüce Allah'ın insana vermiş olduğu beden, insan için çok değerli bir emanettir. İnsan da kendisine verilen bu emanete en güzel şekilde sahip çıkmalıdır. Bu temizliğin ya da bakımın nasıl yapılacağı da Pak Nebî'nin (s.a.) hayatında en güzel şekilde görülmektedir. Peygamber (s.a.) ömrünün sonuna kadar beden temizliğine önem vermiş ve yapılması konusunda da tavsiyede bulunmuştur. Çünkü Resûlullah (s.a.) kendisine verilen bedenin kendisinde bir emanet olduğunun farkındaydı ve emanete en güzel şekilde sahip çıkmıştı. Her konuda olduğu gibi kişisel bakım konusunda da örnek alacağımız ve öğütlerine uyacağımız insan, Peygamberimizdir. O temizlik bilmeyen bir toplum içinde dünyaya geldiği halde, herkesin dikkatini çekecek şekilde temizliğe özen gösterirdi.

Kişisel bakımla ilgili Allah Resûlü hadislerinde öğrendiğimiz hakikatlere yer verecek olursak şöyle diyebiliriz: Müslüman, ne vücudunu bakımsız bırakıp dağınık dolaşmalı, ne de bakımlı olmak adına yaygın halk tabakalarında sıkça karşılaşılan türden aşırılıklara gitmelidir. Çünkü Müslüman her haliyle örnek olması gerektiği gibi beden bakımı konusunda da gerekli temizlikleri yerine getirmeli ve kendisini bu tür uygulamaları yerine getirmeyenlere karşıda en güzel şekilde örnek olmalıdır. Böyle olunduğu takdirde kişi insanlar arasında hem saygı duyulan hem de örnek alınan bir birey haline gelmiş olacaktır. Günümüzde temsil tebliğden daha çok ön planda olduğu için bu şekilde insan hem kendi kişisel bakımını yapmış olur hem de yapmayanlara karşı da güzel bir model olmuş olur.

Bir birey olarak dışarıdan nasıl görüldüğümüz ve algılandığımız bizim için önemlidir. Bunu da anlamanın tek yolu kişisel bakımdan geçmektedir. Beden temizliğini yerine getiren bir kişi, beden üzerinde istenmeyen birçok görüntü kirliliğinin de önünü kapamış olur. Böylece hem görüntü hem de algılanma sorununu da ortadan kaldırmış oluruz. Çevresi için rahatsız edici olmamak, söz ve tavırları kadar dış görünümüyle de huzur ve güven aşılacak Müslüman'ın vazgeçilmezi olmalıdır. Ama daha da önemlisi, vücudumuza gereken özeni göstererek beden ve ruh temizliğinde dengeyi kurabilmemiz ve bu noktada kendimizle barışık olmayı başarabilmemizdir.

Kendisine kusursuz bir şekil veren Rabbinin⁴² gün gelip bedeninin hesabını soracağını bilerek emaneti koruyan mümin, kendisini vicdanen rahat hissedecektir. Saygı duyulacak nitelikte teslim alınan beden ve ruh, ahiret günü gerçek sahibine yine verildiği şekilde ve güzellikte teslim edilmelidir. Güzel görünmek uğruna bedeni Yaratan'ın takdir ettiği şeklini değiştirmeye kalkışmak Müslüman'a yakışmayan bir davranıştır. Bu nedenle inanan insan, Peygamber Efendimiz'in şu uyarısı aklından hiç çıkarmamalıdır: “Kıyamet gününde hiçbir kul, ömrünü ne için tükettiği, ilmi ile ne yaptığı, malını nerede kazanıp nerede harcadığı ve bedenini ne uğruna yıprattığı sorulmadıkça bir yere kıpırdamayacaktır.”⁴³

Son olarak kişisel bakımın sağlık açısından önemine de değinecek olursak, eğer Peygamber Efendimizin getirdiği kurallar uygulansa idi insanoğlu tarihteki salgın hastalıklar çok yaygın olarak görülmeyebilirdi. Bugün dahi, medeniyetin giremediği girse bile etkili olamadığı ücra köşelerde yaşayan kişilerin, kişisel ve çevresel sağlık bilgisi konularında yeterli görgü ve bilgi birikimi yoktur. Peygamberimiz bütün insanlara evrensel kurallar hediye etmiştir. Bütün insanların tıpkı bizler gibi, tertemiz bir ortamda yaşamaya hakları vardır. İslâmiyet öncesi devirlerde insanlara bu güzellikleri diğer peygamberler getirip hediye etmişti.

Resûlullah (s.a.) ve arkadaşları dünyaya temiz toplum dersi vermişlerdir. Hatta temiz toplumun da ötesinde “tertemiz bir toplum.” Allah Resûlu'nun hedeflediği tertemiz topluma ulaşmak için bu mütevazı çalışmamızın küçük bir katkı sağlamasını Cenabı Haktan niyaz eder ve insanlara faydalı olmasını dilerim.

Bu çalışmamızın sonunda elde edilen neticeler maddeler halinde şöyle ifade edilebilir:

1. Anlatılan hususlar peygamberler ve özellikle Peygamber Efendimizin üzerinde titizlikle durduğu uygulamalardır.
2. Kanaatimizce Müslümanların kasıtlı olmasa da bu uygulamalara hakkıyla yer vermediği anlaşılmaktadır.

⁴² Haşr, 59/24.

⁴³ Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyâme, 1.

3. Tebliğde bulunanların tezde belirtilen prensiplere uygun hareket etmediklerinden dolayı temsilde ciddi bir kusur içerisinde oldukları görülmektedir.
4. Peygamber hadislerinde belirtilen ve hadislerde izahı yapılan hususlar günümüzde hayata geçirildiği takdirde hem sağlık hem de sosyal hayatta gözle görülür şekilde düzelmeler olacaktır.
5. Çalışmamızın hurafelerden arındırılmış bir sünnet bilincinin oluşmasında küçükte olsa katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.
6. Bu çalışma bizde, Tıbb-ı Nebevî üzerinde çok ciddi çalışmalar yapılması gerektiği kanaatini oluşturmuştur.
7. Hekimler ve İlahiyatçıların ortaklaşa çalışmalarıyla bu konuda çok faydalı eserler ortaya çıkabileceğine kanaat getirilmiştir.

Bu çalışmamamızın daha iyi çalışmalara vesile olması en büyük arzumuzdur.

BİBLİYOGRAFYA

- ABALI Nurullah, **Geleneksellik ve Modernizm Açısından Kılık Kıyafet**, İlke Yay., İstanbul 2009.
- AHMED B. HANBEL Ebû Abdillâh, **Müsned**, (thk. Şuayb Arnavût – Âdil Mürşid) I-XLV, 1. Baskı, vd., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2001.
- AHMED İsa, **Mu'cemu esmâi'n-nebât**, 1. Baskı, el-Matbaatu'l-Emiriyye, Kahire 1930.
- AKYÜZ Vecdi, **Mukayeseli İbadetler İlmihali**, I-IV, İz Yay., İstanbul 1995.
- ALAUDDİN Abidîn, **el-Hediyetü'l-alaiyye**, 2. Baskı, Kahraman Yay., İstanbul 1984.
- ALİ EL-KÂRÎ Ebu'l-Hasen Nureddîn b. Sultan, **Fethu bâbi'l-inâye**, I-III, 1. Baskı, Daru'l Fikr, Beyrut 2005.
- APAYDIN H. Yunus, "Tesettür", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2011.
- ASIMGİL Asım, **Şifalı Bitkiler**, 2. Baskı, Timaş Yay., İstanbul 2009.
- ATASEVEN Asaf, İslâm Medeniyeti, "Tıb", **İ.M.D.**, 15 Şubat 1968.
_____, **Tıbbî Açıldan Örtünme**, Ensar Yay., İstanbul 2010.
- AYNÎ Bedreddin, **Umdetü'l-kârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, I-XII, Dâru İhyâi't Tûrâsi'l-Arabî, Beyrut ty.
- AZİMÂBÂDÎ, Ebu't-Tayyib, **Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebi Dâvûd**, I-XIV, 2. Baskı, thk. Abdurrahman Muhammed Osman. El-Mektebetü's-Selefiyye, Medine 1969.
- BAYTOP Turhan. "Misvak", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2005.
- BERÂNÎ Abdurrahman el-Hanefî, **Feteva-i Hindiyeye**, trc. Mustafa Efe, I-XVI, Akçağ Yay., Ankara 1999.
- BEŞER Faruk, **Hanımlara Özel Fetvalar**, Paradoks Yay., İstanbul 2013.
_____, **Fetvalarla Çağdaş Hayat**, Nun Yay., İstanbul 1997.

- BİREKUL Mehmet, **Peygamber Günlerinde Kadın**, Yediveren Yay., Konya 2004.
- BUHÂRÎ Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. İsmâ’îl el-Buhârî, **el-Câmi’u’s-sahîh**, I-VII, el-Mektebetü’l-İslâmî, İstanbul 1979.
- BİLMEN Ömer Nasuhi, **Büyük İslâm İmihâli**, sad. Yavuz, Ali Fikri, Ravza Yay., İstanbul 2003.
- BOZKURT Nebi, “Kıyafet”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2002.
- _____, “Koku”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2002.
- _____, “Peçe”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2007.
- CANAN İbrahim, **Hz. Peygamber’in Sünnetinde Terbiye**, Işık Yay., İstanbul 2013.
- CEZERÎ Abdurrahman b. Muhammed, **el-Fıkhu ala’l-mezâhibi’l-erbaa’**, I-V, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 2003.
- ÇAĞDAŞ Miyase-Yayla, Mine, “Erkek Berberliğinde Tıraş Geleneği ve Damat Önlüklerinin Teknik ve Süsleme Açısından İncelenmesi”, **S.Ü.T.A.D.**, Yıl: 21, Sayı: 35, Konya 2014.
- ÇAKAN İsmail Lütfî, **Sîret ve Sünnet**, M.Ü.İ.F.V. Yay., İstanbul 2010.
- DAĞ Mehmet, “İslâmda Örtünme Üzerine”, **A.Ü.İ.F.İ.İ.E.D.**, Sayı 5, Ankara 1982.
- DÖNDÜREN Hamdi, **Delilleriyle İslâm İlmihali**, Erkam Yay., İstanbul 2003.
- _____, **Kur’an ve Sünnete Göre Güncel Fikhî Meseleler**, Işık Yay., Haziran 2011.
- DESÛKÎ Muhammed b. Ahmed, **Haşiyetu’t Dusukiyyi Ala’s-Şerhil-Kebir**, I-IV, Daru İhyai’l-Kutubi’l-Arabiyye, ty..
- EBÛ BEKİR Takuiddin el-Husayni, **Kifayetun Ahyar fi halli Ğâyeti’l-ihlisâr**, Dimeşk 1994, Darul Hayr.
- EBÛ DÂVÛD Süleymân b. el-Eş‘as es-Sicistânî, **Sünen-ü Ebî Dâvûd**, I-V, Çağrı Yay., İstanbul 1981.
- EL-FERĖANÎ Hamid Mirza, **el-Ferhu’r-Rahmanî**, I-IV, Dâru İhyâi’l-kütubi’l‘Arabiyye, Kahire 1396.
- HAMİDULLAH Muhammed, **İslâm Peygamberi**, trc. Mehmet Yazgan, Beyan Yay., İstanbul Eylül 2004.

- HALİL B. AHMED Ebû Abdirrahmân el-Ferâhîdî, **Kitâbü'l-Ayn**, nşr. Mehdî el-Mânzûmî-İbrâhim es-Samerrâî, I-VIII, 2. Baskı, Müessesetü Dari'l-Hicre, Beyrut 1988.
- HASKEFÎ Muhammed b. Ali, **ed-Durrul-Muhtar** (İbn Abidi'nin Haşiyesi ile birlikte), I-XIV, Riyad 2003.
- HAŞİMÎ Muhammed Ali, **Şahsiyyetü'l-Mereti'l-Müslimeti Kema Yesuğihal İslâmu fil-Kitabi Ve's-Sünneti**, trc. Harun Ünal, Ravza Yay., İstanbul 1995.
- HATİPOĞLU Haydar, **Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi**, I-X, Kahraman Yay., İstanbul 2012.
- HAVVA Saîd, **El Esas Fi's Sünne**, trc. Mehmet Varol, I-XII, Aksa Yay., İstanbul 1994.
- HEREVÎ Ali b. Sultan Muhammed el-Karî, **el-Masnu fi Ma'rifeti'l-Hadisi'l-Mevzû**, trc. Halil İbrahim Kutlay, İnkilâb Yay., İstanbul 2012.
- HÖKELEKLİ Hayati, "Fitrat", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1996.
- İBN-İ ABİDİN, **Raddu'l-Muhtar**, I-XIV, Daru Alemlî'l-Kutup, Riyad 2003.
- İBN HACER, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali, **Fethü'l-Bârî fi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, I-XIII, 1. Baskı, thk. Abdulaziz b. Abdullah b. Bâz, Darul Marife, Beyrut 1379.
- İBN KESİR Ebu'l-Fida İsmail, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, nşr. Ahmed Abdülvehhâb el-Füteyh, I-XIV, Mektebetü'l-Meârif, Kahire 1992.
- İBN MÂCE Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, **Sünen-ü İbn Mâce**, (thk. Muhammed Fuâd 'Abdûlbâkî), I-II, Dâru'l-Hadîs, Kâhire ts.
- İBN MANZÛR Cemâluddîn Muhammed, **Lisânû'l-Arap**, I-XV, Daru Sâdır, Beyrut 1995, c. XI, s. 494.
- İBNÜ'L-CEVZÎ Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, **Kitâbu'l-Mevdûât**, I-III, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, el-Mektebetü's-Selefiyye, Medine bt.,
- İBN SA'D Muhammed b. Sa'd, **et-Tabakât**, I-IX, Daru Sadır, Beyrut 1957.
- GENCELİ Ali, **Büyük İslâm Tarihi Asrı Saâdet Peygamberimiz ve Ashabı**, I-VI, Şamil Yay., İstanbul 1985.
- GÜRKAN Salime Leyla, "Sünnet", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2010.

- KADI İYÂZ Ebu'l-Fadl İyâz b. Mûsâ el-Yahsubî, **İkmâlû'l-Mu'lim bi fevâidi Müslim**, I-IX, 1. Baskı, thk. Yahya İsmail, Dâru'l-Vefâ, Mansura1998.
- KAMACI Fatımatüz Zehra, **H. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi**, İnkılâb Yay., İstanbul 2014.
- KARAGÖZ İsmail, **Dini Kavramlar Sözlüğü**, D.İ.B. Yay., Ankara 2006.
- KARAMAN Hayreddin-ÇAĞRICI Mustafa, **Kur'an Yolu**, I-VI, D.İ.A. Yay., Ankara 2007.
- KARDÂVÎ Yusuf, **el-Helâl ve'l Harâm**, trc. Ramazan Nazlı, Hilal Yay., İstanbul 2005
- KESKİN Yusuf Ziya, "Hz. Peygamber (s.a.s) Döneminde Saç Bakımı", **H.Ü.İ.F.D.**, Yıl: 16, Sayı 26, Temmuz-Aralık 2011.
- KOÇ Fatma-KOCA Emine, "Osmanlı Kanunlarında Giyim-Kuşam Yasakları", **T.İ.M.A.A.D.**, Sayı: 10, Konya 2010.
- KUBEYSÎ Hasan, **Mu'cemü'l-a'sab ve'n-nebatati't-tayyibe**, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.
- MAVSİLÎ Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd, **el-İhtiyar li-Ta'lîf'l-Muhtar**, trc. Mehmet Keskin, I-IV, Hikmet Yay., İstanbul 2012.
- MERİÇ Ümit, **Sosyolojik Açından Kılık-Kıyafet ve İslâm'da Örtünme**, Ensar Yay., İstanbul 2010.
- MEVDUDÎ Ebu'l Â'lâ, **Hicâb**, trc. Harun Ünal, Düşün Yay., İstanbul 2014.
- MÜSLİM Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, **Sahîhu Müslim**, (thk. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî), I-V, Dâru İhyâi'l-kütübi'l-'Arabiyye, Kahire 1374/1955.
- NESÂÎ Ebû 'Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî, **Sünenü'n-Nesâî**, (thk. 'Abdülfettâh Ebû Gudde), I-IX, Mektebetü'l-Matbû'ati'l-İslâmiyye, Beyrut 1409/1988.
- NEVEVÎ Mühyiddin Yahya b. Şeref, **el-Minhâc**, I-XVIII, Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1392.
- _____, **Sahîhu Müslim b. Şerhi'n-Nevevî**, I-XVIII, 1. Baskı, el-Matbaatü'l-Mısriyyetü, Kahire1929.
- ÖĞÜT Selim, "İstibrâ ve İstincâ", **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2001.
- ÖZÇELİK YILMAZ Bedriye, "Tarihsel ve Teolojik Açından Kadının Örtünmesi Sorunu", **İ.İ.D.**, Yıl 4, Sayı 1-2, Bahar-Güz, Ankara 2009.

- ÖZTÜRK Mehmet, “İslâm Hukukuna Göre Saç Boyama”, **F.Ü.**, Eylül 2012.
- PAÇACI İbrahim, **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, D.İ.B. Yay., Ankara 2006.
- PAKSOY Kadir, “Hz. Peygamber’in Saç veya Sakalının Sonraki Kuşaklara İntikali ve Sakal-ı Şerif Merasiminin Rivayetlerdeki Temeli”, **H.Ü.İ.D.**, Sayı: 25, Ocak-Haziran 2011.
- PEHLİVAN Rauf, **Kaynaklarıyla Büyük Kadın İlmihali**, Vefa Yay., İstanbul 1995.
- SALİH Aidin, **Gerçek Tıp**, Sade Hayat Yay., İstanbul 2015.
- ŞENER Mehmet, “Gusül”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1996.
- ŞENER Abdülkadir, “Abdest”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1988.
- ŞEVKÂNÎ Muhammed b. Ali b. Muhammed, **Neylü’l-evtâr şerh’u-Münteka’l-ahbâr**, I-VIII, el-Matbaatü’l-Osmaniyye, Mısır 1357.
- TİRMİZÎ Ebû ‘İsâ Muhammed b. ‘İsâ et-Tirmizî, **el-Câmi’u’s-sahîh**, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Muhammed Fuâd ‘Abdülbâkî, Yûsuf Kemâl el-Hût), I-V, Dârü’l-Kütübi’l-‘ilmiyye, Beyrut 1408/1987.
- TOPAL Şevket, **İslâm İbâdet Esasları**, Grafiker Yay., Ankara 2013.
- UYSAL Muhittin, **Peygamber Günlerinde Giyim Kuşam ve Süslenme**, Yediveren Yay., Konya 2004.
- TABERÎ Muhammed b. Cerir, **Milletler ve Hükümdarlar Tarihi**, trc. Zakir Kadiri Ugan- Ahmet Temir, I-V, MEB. Yay., İstanbul 1992.
- YALÇIN İsmail, “Saç”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2008.
- _____, “Sakal”, **T.D.V. İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 2009.
- YENİÇERİ Celâl, **Hz. Peygamber’in Giyimi-Kuşamı-Mutfağı Getirdiği İlkeler ve Günümüz**, Çamlıca Yay., İstanbul 2013.
- _____, **el-İhtiyar-Metni el-Muhtar li’l-Fetva**, Şamil Yay., İstanbul 2011.
- YILDIRIM Celâl, **Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisler**, I-II, Uysal Yay., Konya 1986.
- ZILLIOĞLU Merih, **İletişim Nedir?**, Cem Yay., İstanbul 2003.
- ZUHAYLÎ Vehbi, **İslâm Fıkhı Ansiklopedisi**, I-X, Risale Yay., İstanbul 1992.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	FATİH		DEMİR
Doğum Yeri ve Yılı	GAZİMAĞOSA		1990
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	TÜRKÇE-ARAPÇA		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2004	2008	MUSTAFA GERMİRLİ ANADOLU İMAM-HATİP LİSESİ
Lisans	2008	2012	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
Yüksek Lisans	2012	2015	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	f_demir23@hotmail.com		
	Tarih İmza Adı Soyadı	17.11.2015 FATİH DEMİR.	